
OTIVM
SINE LITERIS
MORS EST
Seneca

M. TULLII
CICERONIS
OPERA.

TOMUS DECIMUS-TERTIUS.

HOC VOLUMINE

continentur

EPISTOLARUM AD ATTICUM LIBRI X.

M. TULLII CICERONIS OPERA.

Recensuit J. N. LALLEMAND.

TOMUS DECIMUS-TERTIUS.

PARISIIS,

Apud { SAILLANT, viâ S. Joannis Bellov.
DESAINT, viâ Fœneâ.
BARBOU, viâ Mathurinensium.

M DCC LXVIII.

TITI POMPONII
ATTICI
VITA,
Ex Cornelio Nepote.

Titus Pomponius Atticus, ab origine ultima ſtirpis Romanæ generatus, perpetuò a majoribus acceptam equeſtrem obtinuit dignitatem. Patre uſus eſt diligente, indulgente, &, ut tum erant tempora, diti, in primiſque ſtudioſo litterarum. Hic, prout ipſe amabat litteras, omnibus doctrinis, quibus puerilis ætas impertiri debet, filium erudivit. Erat autem in puero, præter docilitatem ingenii, ſumma ſuavitas oris ac vocis, ut non ſolùm celeriter arriperet quæ tradebantur, ſed etiam excellenter pronuntiaret. Qua ex re, in pueritia, nobilis inter æquales ferebatur, clariúſque exſplendeſcebat, quàm generoſi condiſcipuli animo æquo ferre poſſent. Itaque incitabat omnes ſtudio ſuo: quo in numero fuerunt L. Tor-

quatus, C. Marius C. filius, M. Cicero: quos consuetudine suâ sic sibi devinxit, ut nemo iis perpetuò fuerit carior.

II. Pater maturè decessit. Ipse adolescentulus propter affinitatem P. Sulpicii, qui tribunus plebis interfectus est, non expers fuit illius periculi. Namque Anicia, Pomponii consobrina, nupserat M. Servio, fratri P. Sulpicii. Itaque interfecto P. Sulpicio, postea quàm vidit Cinnano tumultu civitatem esse perturbatam, neque sibi dari facultatem pro dignitate vivendi, quin alterutram partem offenderet, dissociatis animis civium, quum alii Sullanis, alii Cinnanis faverent partibus; idoneum tempus ratus studiis obsequendi suis, Athenas se contulit. Neque eò seciùs adolescentem Marium, hostem judicatum, juvit opibus suis; cujus fugam pecuniâ sublevavit. Ac, ne illa peregrinatio detrimentum aliquod afferret rei familiari, eódem magnam partem fortunarum trajecit suarum.

Hîc ita vixit, ut universis Atheniensibus meritò esset carissimus. Nam, præter gratiam, quæ jam in adolescentulo magna erat, sæpe suis opibus inopiam eorum publicam levavit. Quum enim versuram facere publicè necesse esset, neque ejus conditionem æquam haberent, semper se interposuit, atque ita, ut neque usuram

umquam ab iis acceperit, neque longiùs quàm dictum esset, eos debere passus sit. Quod utrumque erat iis salutare. Nam neque indulgendo inveterascere eorum æs alienum patiebatur, neque multiplicandis usuris crescere. Auxit hoc officium aliâ quoque liberalitate: nam universos frumento donavit, ita ut singulis sex modii tritici darentur; qui modus mensuræ, *Medimnus* Athenis appellatur.

III. Hic autem sic se gerebat, ut communis infimis, par principibus videretur. Quo factum est, ut huic omnes honores, quos possent, publicè haberent, civemque facere studerent. Quo beneficio ille uti noluit; quòd nonnulli ita interpretantur, amitti civitatem Romanam aliâ adscitâ. Quamdiu affuit, ne qua sibi statua poneretur, restitit; absens prohibere non potuit. Itaque aliquot ipsi & Piliæ, locis sanctissimis, posuerunt. Hunc enim in omni procuratione reipublicæ actorem, auctoremque habebant. Igitur primum illud munus fortunæ, quòd in ea potissimùm urbe natus est, in qua domicilium orbis terrarum esset imperii, ut eamdem & patriam haberet, & domum: hoc specimen prudentiæ, quòd quum in eam civitatem se contulisset, quæ antiquitate, humanitate, doctrinâ præstaret omnes, unus ei ante alios fuerit carissimus.

IV. Huc ex Asia Sulla decedens quum venisset, quamdiu ibi fuit, secum habuit Pomponium, captus adolescentis & humanitate, & doctrinâ. Sic enim Græcè loquebatur, ut Athenis natus videretur. Tanta autem suavitas erat sermonis Latini, ut appareret in eo nativum quemdam leporem esse, non adscitum. Idem poëmata pronuntiabat & Græcè & Latinè, sic ut suprà nihil posset addi. Quibus rebus factum est, ut Sulla nusquam eum ab se dimitteret, cuperetque secum deducere. Cui quum persuadere tentaret, *Noli, oro te*, inquit Pomponius, *adversùm eos me velle ducere, cum quibus ne contra te arma ferrem, Italiam reliqui*. At Sulla, adolescentis officio collaudato, omnia munera ei, quæ Athenis acceperat, proficiscens jussit deferri.

Hìc complures annos moratus, quum & rei familiari tantum operæ daret, quantum non indiligens deberet paterfamiliâs, & omnia reliqua tempora aut litteris, aut Atheniensium reipublicæ tribueret, nihilominus amicis urbana officia præstitit. Nam & ad comitia eorum ventitavit, & si qua res major acta est, non defuit; sicut Ciceroni in omnibus ejus periculis singularem fidem præbuit: cui ex patria fugienti sestertiûm ducenta & quinquaginta millia donavit. Tranquillatis autem rebus

Romanis, remigravit Romam, ut opinor, L. Cottâ & L. Torquato coss. quem diem sic universa civitas Atheniensium prosecuta est, ut lacrymis desiderii futuri dolorem indicarit.

V. Habebat avunculum Q. Cæcilium, equitem Romanum, familiarem L. Luculli, divitem, difficillimâ naturâ, cujus sic asperitatem veritus est, ut, quem nemo ferre posset, hujus sine offensione ad summam senectutem retinuerit benevolentiam. Quo facto tulit pietatis fructum. Cæcilius enim moriens, testamento adoptavit eum, heredemque fecit ex dodrante; ex qua hereditate accepit circiter centies sestertium. Erat nupta soror Attici Q. Tullio Ciceroni; easque nuptias M. Cicero conciliarat, cum quo a condiscipulatu vivebat conjunctissimè, multò etiam familiariùs quàm cum Quinto; ut judicari possit, plus in amicitia valere similitudinem morum, quàm affinitatem. Utebatur autem intimè Q. Hortensio, qui iis temporibus principatum eloquentiæ tenebat, ut intelligi non posset, uter eum plus diligeret, Cicero, an Hortensius: & id, quod erat difficillimum, efficiebat, ut inter quos tantæ laudis esset æmulatio, nulla intercederet obtrectatio, essetque talium virorum copula.

VI. In republica ita versatus est, ut

ſemper optimarum partium & eſſet, & exiſtimaretur; neque tamen ſe civilibus fluctibus committeret, quòd non magis eos in ſua poteſtate exiſtimabat eſſe, qui ſe iis dediſſent, quàm qui maritimis jactarentur. Honores non petiit, quum ei paterent, propter vel gratiam vel dignitatem; quòd neque peti more majorum, neque capi poſſent, conſervatis legibus, in tam effuſis ambitûs largitionibus, neque geri e republica ſine periculo, corruptis civitatis moribus.

Ad haſtam publicam numquam acceſſit. Nullius rei neque præs, neque manceps factus eſt. Neminem neque ſuo nomine, neque ſubſcribens accuſavit. In jus de ſua re numquam iit; judicium nullum habuit. Multorum conſulum, prætorumque præfecturas delatas ſic accepit, ut neminem in provinciam ſit ſecutus, honore fuerit contentus, rei familiaris deſpexerit fructum. Qui ne cum Q. quidem Cicerone voluerit ire in Aſiam, quum apud eum legati locum obtinere poſſet. Non enim decere ſe arbitrabatur, quum præturam gerere noluiſſet, aſſeclam eſſe prætoris. Qua in re non ſolùm dignitati ſerviebat, ſed etiam tranquillitati, quum ſuſpiciones quoque vitaret criminum. Quo fiebat, ut ejus obſervantia omnibus eſſet carior, quum eam officio,

non timori, neque ſpei, tribui viderent.

VII. Incidit Cæſarianum civile bellum, quum haberet annos circiter ſexaginta. Uſus eſt ætatis vacatione, neque ſe quóquam movit ex urbe. Quæ amicis ſuis opus fuerant ad Pompeium proficiſcentibus, omnia ex ſua re familiari dedit. Ipſum Pompeium ſibi conjunctum non offendit: nullum enim ab eo habebat ornamentum, ut ceteri, qui per eum aut honores, aut divitias ceperant; quorum partim invitiſſimi caſtra ſunt ſecuti, partim ſummâ cum ejus offenſione domi remanſerunt. Attici autem quies tantopere Cæſari fuit grata, ut victor quum privatis pecunias per epiſtolas imperaret, huic non ſolùm moleſtus non fuerit, ſed etiam ſororis filium & Q. Ciceronem ex Pompeii caſtris conceſſerit. Sic vetere inſtituto vitæ, effugit nova pericula.

VIII. Secutum eſt illud bellum, occiſo Cæſare, quum reſpublica penes Brutos videretur eſſe, & Caſſium, ac tota civitas ſe ad eos convertiſſe videretur. Sic M. Bruto uſus eſt, ut nullo ille adoleſcens æquali familiariùs, quàm hoc ſene; neque ſolùm eum principem conſilii haberet, ſed etiam in convictu. Excogitatum eſt a quibuſdam, ut privatum ærarium Cæſaris interfectoribus ab equitibus Romanis conſtitueretur. Id facilè effici poſſe

arbitrati ſunt, ſi & principes illius ordinis pecunias contuliſſent. Itaque appellatus eſt a Caio Flavio, Bruti familiari, Atticus, ut ejus rei princeps eſſe vellet. At ille, qui officia amicis præſtanda ſine factione exiſtimaret, ſemperque a talibus ſe conſiliis removiſſet, reſpondit: *Si quid Brutus de ſuis facultatibus uti voluiſſet, uſurum quantum eæ paterentur; ſed neque cum quoquam de ea re collocuturum, neque coiturum.* Sic ille conſenſionis globus hujus unius diſſenſione disjectus eſt.

Neque multò pòſt ſuperior eſſe cœpit Antonius, ita ut Brutus & Caſſius provinciarum, quæ iis necis causâ datæ erant a conſulibus, deſperatis rebus, in exſilium proficiſcerentur. Atticus, qui pecuniam ſimul cum ceteris conferre noluerat florenti illi parti, abjecto Bruto, Italiâque cedenti, ſeſtertiûm centum millia muneri miſit. Eidem in Epiro abſens trecenta juſſit dari: neque eò magis potenti adulatus eſt Antonio, neque deſperatos reliquit.

IX. Secutum eſt bellum geſtum apud Mutinam. In quo ſi tantùm eum prudentem dicam, minùs quàm debeam, prædicem, quum ille potiùs divinus fuerit; ſi divinatio appellanda eſt perpetua naturalis bonitas, quæ nullis caſibus neque augetur, neque minuitur. Hoſtis Antonius judicatus Italiâ ceſſerat: ſpes reſtituendi

nulla erat. Non solùm ejus inimici, qui tum erant potentissimi & plurimi, sed etiam amici adversariis ejus se dabant; & in eo lædendo se aliquam consecuturos sperabant commoditatem: ejus familiares insequebantur, uxorem Fulviam omnibus rebus spoliare cupiebant, liberos etiam exstinguere parabant.

Atticus quum Ciceronis intimâ familiaritate uteretur, amicissimus esset Bruto, non modò nihil iis indulsit ad Antonium violandum, sed e contrario familiares ejus ex urbe profugientes, quantum potuit, texit; quibus rebus indiguerunt, adjuvit. P. verò Volumnio ea tribuit, ut plura a parente proficisci non potuerint. Ipsi autem Fulviæ, quum litibus distineretur, magnisque terroribus vexaretur, tantâ diligentiâ officium suum præstitit, ut nullum illa stiterit vadimonium sine Attico; hic sponsor omnium rerum fuerit. Quin etiam, quum illa fundum secundâ fortunâ emisset in diem, neque post calamitatem versuram facere potuisset, ille se interposuit, pecuniamque sine fœnore, sineque ulla stipulatione ei credidit; maximum existimans quæstum, memorem gratumque cognosci, simulque aperire, se non fortunæ, sed hominibus solere esse amicum. Quæ quum faciebat, nemo eum temporis causâ facere poterat existimare:

nemini enim in opinionem veniebat, Antonium rerum potiturum. Sed ſenſus ejus a nonnullis optimatibus reprehendebatur, quòd parum odiſſe malos cives videretur.

X. Ille autem ſui judicii, potiùs quid ſe facere par eſſet intuebatur, quàm quid alii laudaturi forent. Converſa ſubitò fortuna eſt. Ut Antonius rediit in Italiam, nemo non magno in periculo Atticum futurum putarat, propter intimam familiaritatem Ciceronis & Bruti. Itaque ad adventum Imperatorum de foro deceſſerat, timens proſcriptionem; latebatque apud P. Volumnium, cui, ut oſtendimus paulò antè, opem tulerat (tanta varietas iis temporibus fuit fortunæ, ut modò hi, modò illi in ſummo eſſent aut faſtigio, aut periculo) habebatque ſecum Q. Gellium Canum, æqualem, ſimillimumque ſui. Hoc quoque ſit Attici bonitatis exemplum, quòd cum eo, quem puerum in ludo cognoverat, adeo conjunctè vixit, ut ad extremam ætatem amicitia eorum creverit.

Antonius autem, etſi tanto odio ferebatur in Ciceronem, ut non ſolùm ei, ſed omnibus etiam ejus amicis eſſet inimicus, eoſque vellet proſcribere, multis hortantibus; tamen Attici memor fuit officii; & ei, quum requiſiſſet ubinam eſſet, ſuâ manu ſcripſit, *ne timeret, ſtatim-*

que ad se veniret : se eum, & Gellium Canum de proscriptorum numero exemisse : ac, ne quod in periculum incideret, quòd noctu fiebat, præsidium ei misit. Sic Atticus in summo timore non solùm sibi, sed etiam ei, quem carissimum habebat, præsidio fuit. Neque enim suæ solùm a quoquam auxilium petiit salutis, sed conjunctim, ut appareret nullam sejunctam sibi ab eo velle esse fortunam. Quòd si gubernator præcipuâ laude fertur, qui navem ex hieme marique scopuloso servat; cur non singularis ejus existimetur prudentia, qui ex tot, tamque gravibus procellis civilibus ad incolumitatem pervenit?

XI. Quibus ex malis ut se emersit, nihil aliud egit, quàm ut plurimis, quibus rebus posset, esset auxilio. Quum proscriptos præmiis Imperatorum vulgus conquireret, nemo in Epirum venit, cui res ulla defuerit: nemini non ibi perpetuò manendi potestas facta est. Quin etiam post prœlium Philippense, interitumque C. Cassii & M. Bruti, L. Julium Mocillam prætorium, & filium ejus, Aulumque Torquatum, ceterosque pari fortunâ perculsos, instituit tueri; atque ex Epiro his omnia Samothraciam supportari jussit. Difficile enim est omnia persequi, & non necessarium. Illud unum intelligi volumus, illius liberalitatem, neque temporariam,

neque callidam fuisse. Id ex ipsis rebus ac temporibus judicari potest, quòd non florentibus se venditavit, sed afflictis semper succurrit: qui quidem Serviliam, Bruti matrem, non minùs post mortem ejus, quàm florentem, coluerit.

Sic liberalitate utens, nullas inimicitias gessit; quòd neque lædebat quemquam, neque, si quam injuriam acceperat, malebat ulcisci, quàm oblivisci. Idem immortali memoriâ percepta retinebat beneficia; quæ autem ipse tribuerat, tamdiu meminerat, quoad ille gratus erat, qui acceperat. Itaque hic fecit, ut verè dictum videatur, *Sui cuique mores fingunt fortunam*. Neque tamen priùs ille fortunam, quàm se ipse, finxit; qui cavit ne qua in re jure plecteretur.

XII. His igitur rebus effecit, ut M. Vipsanius Agrippa, intimâ familiaritate conjunctus adolescenti Cæsari, quum propter suam gratiam, & Cæsaris potentiam, nullius conditionis non haberet potestatem, potissimùm ejus deligeret affinitatem, præoptaretque equitis Romani filiam generosarum nuptiis. Atque harum nuptiarum conciliator fuit (non est enim celandum) M. Antonius Triumvir reipublicæ constituendæ: cujus gratiâ quum augere possessiones posset suas, tantum absuit a cupiditate pecuniæ, ut nulla in re usus sit

eâ, nisi in deprecandis amicorum aut periculis, aut incommodis. Quod quidem sub ipsa proscriptione perillustre fuit.

Nam quum L. Saufeii equitis Romani, æqualis sui, qui complures annos, studio ductus philosophiæ, Athenis habitabat, habebatque in Italia pretiosas possessiones, Triumviri bona vendidissent, consuetudine eâ, quâ tum res gerebantur; Attici labore atque industriâ factum est, ut eodem nuntio Saufeius fieret certior, se patrimonium amisisse, & recuperasse. Idem L. Julium Calidium, quem post Lucretii Catullique mortem multò elegantissimum poëtam, nostram tulisse ætatem verè videor posse contendere, neque minùs virum bonum, optimisque artibus eruditum, post proscriptionem equitum, propter magnas ejus Africanas possessiones, in proscriptorum numerum a P. Volumnio, præfecto fabrûm Antonii, absentem relatum, expedivit. Quod in præsenti utrùm ei laboriosius, an gloriosius fuerit, difficile fuit judicare; quòd in eorum periculis, non secùs absentes, quàm præsentes amicos Attico esse curæ cognitum est.

XIII. Neque verò minùs ille vir, bonus paterfamiliâs habitus est, quàm civis. Nam quum esset pecuniosus, nemo illo minùs fuit emax, minùs ædificator.

Neque tamen non in primis bene habitavit, omnibusque optimis rebus usus est: nam domum habuit in colle Quirinali Tamphilanam, ab avunculo hereditate relictam; cujus amœnitas non ædificio, sed silvâ constabat. Ipsum enim tectum antiquitùs constitutum, plus salis, quàm sumptûs habebat: in quo nihil commutavit, nisi si quid vetustate coactus est. Usus est familiâ, si utilitate judicandum est, optimâ; si formâ, vix mediocri. Namque in ea erant pueri litteratissimi, anagnostæ optimi, & plurimi librarii, ut ne pedissequus quidem quisquam esset, qui non utrumque horum pulchrè facere posset.

Pari modo artifices ceteri, quos cultus domesticus desiderat, apprimè boni. Neque tamen horum quemquam, nisi domi natum, domique factum, habuit: quod est signum non solùm continentiæ, sed etiam diligentiæ. Nam & non intemperanter concupiscere, quod a plurimis videas, continentis debet duci; & potiùs diligentiâ, quàm pretio, parare, non mediocris est industriæ. Elegans, non magnificus; splendidus, non sumptuosus; omni diligentiâ munditiam non affluentem affectabat: supellex modica, non multa, ut in neutram partem conspici posset. Nec hoc præteribo, quam-

quam nonnullis leve visum iri putem. Quum in primis lautus esset eques Romanus, & non parum liberaliter domum suam omnium ordinum homines invitaret, scimus non ampliùs, quàm terna millia æris, peræquè in singulos menses, ex ephemeride eum expensum sumptui ferre solitum : atque hoc non auditum, sed cognitum prædicamus. Sæpe enim, propter familiaritatem, domesticis rebus interfuimus.

XIV. Nemo in convivio ejus aliud acroama audivit quàm anagnosten ; quod nos quidem jucundissimum arbitramur. Neque umquam sine aliqua lectione apud eum cœnatum est, ut non minùs animo, quàm ventre, convivæ delectarentur. Namque eos vocabat, quorum mores a suis non abhorrerent. Quum tanta pecuniæ facta esset accessio, nihil de quotidiano cultu mutavit, nihil de vitæ consuetudine : tantâque usus est moderatione, ut neque in sestertio vicies, quod a patre acceperat, parum se splendidè gesserit ; neque in sestertio centies affluentiùs vixerit, quàm instituerat ; parique fastigio steterit in utraque fortuna. Nullos habuit hortos, nullam suburbanam, aut maritimam sumptuosam villam, neque in Italia, præter Ardeatinum & Nomentanum, rusticum prædium ; omnisque

ejus pecuniæ reditus conſtabat in Epiroticis & urbanis poſſeſſionibus. Ex quo cognoſci poteſt, eum uſum pecuniæ, non magnitudine, ſed ratione metiri ſolitum.

XV. Mendacium neque dicebat, neque pati poterat. Itaque ejus comitas non ſine ſeveritate erat, neque gravitas ſine facilitate; ut difficile eſſet intellectu, utrùm eum amici magis vererentur, quàm amarent. Quidquid rogabatur, religiosè promittebat; quòd non liberalis, ſed levis arbitrabatur, polliceri, quod præſtare non poſſet. Idem in nitendo quod ſemel admiſiſſet, tantâ erat curâ, ut non mandatam, ſed ſuam rem videretur agere. Numquam ſuſcepti negotii eum pertæſum eſt. Suam enim exiſtimationem in ea re agi putabat; quâ nihil habebat carius. Quo fiebat, ut omnia M. & Q. Ciceronum, Catonis, Marii, Q. Hortenſii, Auli Torquati, multorum præterea equitum Romanorum negotia procuraret. Ex quo judicari poterat, non inertiâ, ſed judicio, fugiſſe reipublicæ procurationem.

XVI. Humanitatis verò nullum afferre majus teſtimonium poſſum, quàm quòd adoleſcens ſeni Sullæ fuerit jucundiſſimus, idem ſenex adoleſcenti M. Bruto; cum æqualibus autem ſuis, Q. Hortenſio & M. Cicerone, ſic vixerit, ut judicari difficile ſit, cui ætati fuerit aptiſſimus. Quam-

quam eum præcipuè dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quintus carior fuerit aut familiarior. Ei rei sunt indicio, præter eos libros, in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus jam sunt editi, sexdecim volumina epistolarum, ab consulatu ejus usque ad extremum tempus ad Atticum missarum; quæ qui legat, non multum desideret historiam contextam illorum temporum. Sic enim omnia de studiis principum, vitiis ducum, mutationibus reipublicæ perscripta sunt, ut nihil in iis non appareat, & facilè existimari possit, prudentiam quodammodo esse divinationem. Non enim Cicero ea solùm, quæ vivo se acciderunt, futura prædixit, sed etiam quæ nunc usu veniunt, cecinit ut vates.

XVII. De pietate autem Attici quid plura commemorem? quum hoc ipsum verè gloriantem audierim in funere matris suæ, quam extulit annorum nonaginta, quum esset ipse septem & sexaginta, *se numquam cum matre in gratiam rediisse*, *numquam cum sorore fuisse in simultate*, quam propè æqualem habebat: quod est signum, aut nullam umquam inter eos querimoniam intercessisse, aut hunc eâ fuisse in suos indulgentiâ, ut, quos amare deberet, irasci eis nefas duceret. Neque id fecit naturâ solùm, quamquam omnes ei paremus, sed etiam doctrinâ: nam &

principum philoſophorum ita percepta habuit præcepta, ut iis, ad vitam agendam, non ad oſtentationem, uteretur.

XVIII. Moris etiam majorum ſummus imitator fuit, antiquitatiſque amator; quam adeo diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo volumine expoſuerit, quo Magiſtratus ordinavit. Nulla enim lex, neque pax, neque bellum, neque res illuſtris eſt populi Romani, quæ non in eo, ſuo tempore, ſit notata: &, quod difficillimum fuit, ſic familiarum originem ſubtexuit, ut ex eo clarorum virorum propagines poſſimus cognoſcere. Fecit hoc idem ſeparatim in aliis libris, ut, M. Bruti rogatu, Juniam familiam a ſtirpe ad hanc ætatem ordine enumeravit, notans, qui, a quo ortus, quos honores, quibuſque temporibus cepiſſet: pari modo, Marcelli Claudii, Marcellorum; Scipionis Cornelii, & Fabii Maximi, Corneliorum & Fabiorum, & Æmiliorum quoque: quibus libris nihil poteſt eſſe dulcius iis, qui aliquam cupiditatem habent notitiæ clarorum virorum.

Attigit quoque poëticen, credimus, ne ejus expers eſſet ſuavitatis. Namque verſibus, qui honore rerumque geſtarum amplitudine ceteros Romani populi præſtiterunt, expoſuit ita, ut ſub ſingulorum imaginibus, facta, magiſtratuſque

eorum non ampliùs quam quaternis, quinisve versibus descripserit: quod vix credendum sit, tantas res tam breviter potuisse declarari. Est etiam liber Græcè confectus, de consulatu Ciceronis. Hactenus, Attico vivo, edita hæc a nobis sunt.

XIX. Nunc, quoniam fortuna nos superstites ei esse voluit, reliqua persequemur; &, quantum poterimus, rerum exemplis lectores docebimus, sicut suprà significavimus, *Suos cuique mores plerumque conciliare fortunam.* Namque hic contentus ordine equestri, quo erat ortus, in affinitatem pervenit Imperatoris Divi Julii filii, quum jam ante familiaritatem ejus esset consecutus, nullâ aliâ re, quàm elegantiâ vitæ, quâ ceteros ceperat principes civitatis, dignitate pari, fortunâ humiliore. Tanta enim prosperitas Cæsarem est consecuta, ut nihil ei non tribuerit fortuna, quod cuiquam antè detulerit; & conciliarit, quod nemo adhuc civis Romanus quivit consequi. Nata autem est Attico neptis ex Agrippa, cui virginem filiam collocarat. Hanc Cæsar, vix anniculam, Tiberio Claudio Neroni, Drusillâ nato, privigno suo, despondit: quæ conjunctio necessitudinem eorum sanxit, familiaritatem reddidit frequentiorem.

XX. Quamvis ante hæc ſponſalia non ſolùm, quum ab urbe abeſſet Cæſar, numquam ad ſuorum quemquam litteras miſit, quin Attico mitteret, *quid ageret*, in primis, *quid legeret*, *quibuſque in locis*, *& quamdiu eſſet moraturus* : ſed etiam quum eſſet in urbe, & propter ſuas infinitas occupationes minùs ſæpe, quàm vellet, Attico frueretur, nullus dies tamen temerè interceſſit, quo non ad eum ſcriberet; quum modò aliquid de antiquitate ab eo requireret; modò aliquam ei quæſtionem poëticam proponeret; interdum jocans ejus verboſiores eliceret epiſtolas.

Ex quo accidit, quum ædes Jovis Feretrii in Capitolio, ab Romulo conſtituta, vetuſtate atque incuriâ detecta prolaberetur, ut, Attici admonitu, Cæſar eam reficiendam curaret. Neque verò ab M. Antonio minùs abſens litteris colebatur; adeo, ut accuratè ille ex ultimis terris, *quid ageret*, *quid curæ ſibi haberet*, certiorem faceret Atticum. Hoc quale ſit, faciliùs exiſtimabit is, qui judicare poterit, quantæ ſit ſapientiæ, eorum retinere uſum benevolentiamque, inter quos maximarum rerum non ſolùm æmulatio, ſed obtrectatio tanta intercedebat, quantam fuit intercedere neceſſe inter Cæſarem, atque Antonium; quum ſe uterque principem

non solùm urbis Romanæ, sed orbis terrarum esse cuperet.

XXI. Tali modo quum septem & septuaginta annos complesset, atque ad extremam senectutem non minùs dignitate, quàm gratiâ fortunâque crevisset (multas enim hereditates nullâ aliâ re quàm bonitate est consecutus) tantâque prosperitate usus esset valetudinis, ut annos triginta medicinâ non indiguisset; nactus est morbum, quem initiò & ipse & medici contempserunt: nam putarunt esse tenesmon, cui remedia celeria faciliaque proponebantur. In hoc quum tres menses sine ullis doloribus, præterquam quos ex curatione capiebat, consumpsisset, subitò tanta vis morbi in unum intestinum prorupit, ut extremo tempore per lumbos fistula putris eruperit. Atque hoc priùs quàm ei accideret, postquam in dies dolores accrescere, febremque accessisse sensit, Agrippam generum ad se arcessi jussit, & cum eo L. Cornelium Balbum, Sextumque Peducæum. Hos ut venisse vidit, in cubitum nixus: *Quantam*, inquit, *curam, diligentiamque in valetudine mea tuenda hoc tempore adhibuerim, quum vos testes habeam, nihil opus est pluribus verbis commemorare: quibus quoniam, ut spero, satisfeci, nihilque reliqui feci, quod ad sanandum me pertine-*

ret, reliquum eſt ut egomet mihi conſulam. Id vos ignorare nolui : nam mihi ſtat, alere morbum deſinere. Namque his diebus quidquid cibi potioniſque ſumpſi, ita produxi vitam, ut auxerim dolores, ſine ſpe ſalutis. Quare a vobis peto primùm, ut conſilium probetis meum ; deinde, ne fruſtra dehortando conemini.

XXII. Hac oratione habitâ, tantâ conſtantiâ vocis atque vultûs, ut non ex vita, ſed ex domo in domum videretur migrare ; quum quidem Agrippa eum flens, atque oſculans, oraret atque obſecraret, *ne ad id, quod natura cogeret, ipſe quoque ſibi accèleraret ; & quoniam tum quoque poſſet temporibus ſupereſſe, ſe ſibi ſuiſque reſervaret ;* preces ejus taciturnâ ſuâ obſtinatione compreſſit. Sic quum biduum cibo ſe abſtinuiſſet, ſubitò febris deceſſit, leviorque morbus eſſe cœpit : tamen propoſitum nihilò ſeciùs peregit. Itaque die quinto, poſtquam id conſilium inierat, pridie Kalendas Apriles, Cn. Domitio, C. Soſio coſſ. deceſſit. Elatus eſt in lecticula, ut ipſe præſcripſerat, ſine ulla pompa funeris, comitantibus omnibus bonis, maximâ vulgi frequentiâ. Sepultus eſt juxta viam Appiam, ad quintum lapidem, in monumento Q. Cæcilii avunculi ſui.

CICERONIS
EPISTOLÆ
AD ATTICUM.

LIBER PRIMUS.

LIBRI hujus epiſtolæ partim ante conſulatum Ciceronis, partim poſt conſulatum ſcriptæ ſunt. Nam toto conſulatûs illius tempore Atticus Romæ fuit, omnium conſiliorum & actionum ejus monitor, adjutor, & adminiſter. Porrò illæ, quæ conſulatum antecedunt, quæ ſunt numero undecim, initio facto ab ea quæ in editis quinta numeratur, poſitis poſt undecimam tertiâ & quartâ, ac deinde primâ & ſecundâ, nihil ſanè continent quod ad hiſtoriam magnopere pertineat. Conſequentes verò, uſque ad epiſtolam, Nihil mihi, *M. Meſſallâ & M. Piſone coſſ. datæ, primùm, rem Clodii narrant, ut domi C. Cæſaris cum veſtitu muliebri deprehenſus fuerit, quum pro populo fieret; totumque de re illâ judicium, quo non modò præter fas & æquum, ſed etiam præter omnium hominum opinionem, abſolutus fuit: deinde, quàm mortuo plauſu populus Romanus Pompeium exceperit e nobili illa Aſiatica expeditione redeuntem. Nam quum*

nobiles homines, in iis L. Lucullum cum primis, haberet infensos : illos, quia hominis potentiam ægrè ferrent adeò crevisse, ut jam formidabilis posset esse ; hunc, quia erepti sibi triumphi de Mithridate, jam ferè debellato, hæreret memoria : non modò obtinere numquam potuit, ut acta sua a populo confirmarentur, deque militum præmiis decerneretur : sed ne illud quidem, ut rebus ab se gestis recitandis plausus ex animo daretur. Atque id est quod ait epistola 14 : Prima concio Pompeii qualis fuerit, scripsi ad te anteà : non jucunda miseris, inanis improbis, beatis non grata, bonis non gravis. *Quæ quidem res omnium, quæ deinceps secuta sunt, malorum fons & origo fuit. Nam quod nec per Messallam & Pisonem primò anno, nec per Metellum & Afranium, ex quibus hunc omnibus invitis per largitionem & ambitum, quò acta sua confirmarentur, creandum curaverat sequenti anno : quod per Flavium tribunum pleb. ut lex agraria perferretur, impetrare non potuit : coitione factâ cum Cæsare & M. Crasso, anno tertio obtinuit, Cæsare in primis consule declarato. Tres ultimæ epistolæ, Q. Metello Celere, L. Afranio coss. missæ sunt : quorum consulatu de Clodio ad plebem traducendo agi cæptum est. Quare si ratio temporum subducatur, intelligemus tam paucas libri hujus epistolas, annis ampliùs octo scriptas fuisse : nempe a consulatu minimùm L. Cæcilii Metelli Cretici, & Q. Martii Vatiæ, qui ædilitatem Ciceronis statim secutus est, usque ad eos quos proximè diximus coss. Scitè autem Manutius primas epistolas distribuisse videtur, & quasi in suum locum singulas revocasse ; ut nullo negotio,* quando

quando primùm inter eos initium scribendi factum est, cognosci possit. Servabitur is ordo Manutii in hac editione.

De his epistolis sic habet Corn. Nepos in Attici vita. Eum (*Atticum*) præcipuè dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quintus carior fuerit aut familiarior. Ei rei sunt indicio, præter eos libros, in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus jam sunt editi, sexdecim volumina epistolarum, ab consulatu ejus usque ad extremum tempus, ad Atticum missarum; quæ qui legat, non multum desideret historiam contextam illorum temporum. Sic enim omnia de studiis principum, vitiis ducum, mutationibus reipublicæ perscripta sunt, ut nihil in iis non appareat, & facilè existimari possit prudentiam esse quodammodo divinationem. Non enim Cicero ea solùm, quæ vivo se acciderunt, futura prædixit; sed etiam, quæ nunc usu veniunt, cecinit ut vates. *LEONARDUS MALASPINA.*

CICERO ATTICO SAL.

1. QUANTUM dolorem acceperim, & quanto fructu sim privatus & forensi, & domestico, Lucii fratris nostri morte, in primis pro nostra consuetudine tu existimare potes: nam mihi omnia, quæ jucunda ex humanitate alterius & moribus homini accidere possunt, ex illo accidebant: quare non dubito, quin tibi quoque id molestum sit, quum & meo dolore moveare, & ipse omni virtute offi-

cioque ornatissimum, tuique & suâ sponte, & meo sermone amantem, affinem, amicumque amiseris. Quod ad me scribis de sorore tua, testis erit tibi ipsa, quantæ mihi curæ fuerit, ut Quinti fratris animus in eam esset is, qui esse deberet: quem quum esse offensiorem arbitrarer, eas litteras ad eum misi, quibus & placarem ut fratrem, & monerem ut minorem, & objurgarem ut errantem: itaque ex iis, quæ postea sæpe ab eo ad me scripta sunt, confido ita esse omnia, ut & oporteat, & velimus. De litterarum missione sine causa abs te accusor: numquam enim a Pomponia nostra certior sum factus, esse cui litteras dare possem: porrò autem neque mihi accidit ut haberem, qui in Epirum proficiscerentur; neque dum te Athenis esse audiebamus. De Acutiliano autem negotio quod mihi mandaras, ut primùm a tuo digressu Romam veni, confeceram: sed accidit, ut & contentione nihil opus esset, & ut ego, qui in te satis consilii statuerim esse, mallem Peduceum tibi consilium per litteras, quàm me dare: etenim quum multos dies aures meas Acutilio dedissem; cujus sermonis genus tibi notum esse arbitror; non mihi grave duxissem scribere ad te de illius querimoniis, quum eas audire, quod erat subodiosum, leve putas-

ſem. Sed abs te ipſo, qui me accuſas, unas mihi ſcito litteras redditas eſſe, quum & otii ad ſcribendum plus, & facultatem dandi majorem habueris. Quod ſcribis, etiam ſi cujus animus in te eſſet offenſior, a me recolligi oportere; quid dicas: neque id neglexi: ſed eſt miro quodam modo affectus: ego autem, quæ dicenda fuerunt de te, non præterii: quid autem contendendum eſſet, ex tua putabam voluntate ſtatuere oportere; quam ſi ad me perſcripſeris, intelliges me neque diligentiorem eſſe voluiſſe, quàm tu eſſes, neque negligentiorem fore, quàm tu velis. De Tadiana re, mecum Tadius locutus eſt, te ita ſcripsiſſe, nihil eſſe jam, quod laboraretur, quoniam hereditas uſucapta eſſet: id mirabamur te ignorare, de tutela legitima, in qua dicitur eſſe puella, nihil uſucapi poſſe. Epiroticam emptionem gaudeo tibi placere. Quæ tibi mandavi, & quæ tu intelliges convenire noſtro Tuſculano, velim, ut ſcribis, cures, quod ſine moleſtia tua facere poteris: nam nos ex omnibus moleſtiis & laboribus uno illo in loco conquieſcimus, quo fratrem quotidie exſpectamus. Terentia magnos articulorum dolores habet, & te, & ſororem tuam, & matrem maximè diligit, ſalutemque tibi plurimam adſcribit, & Tulliola, de-

liciæ noſtræ. Cura, ut valeas, & nos ames; & tibi perſuadeas, te a me fraternè amari.

CICERO ATTICO SAL.

2. NON committam poſthac ut me accuſare de epiſtolarum negligentia possis: tu modò videto in tanto otio ut par mihi sis. Domum Rabirianam Neapoli, quam tu jam dimenſam, & exædificatam animo habebas, M. Fonteius emit H-S cccIↃↃↃ xxx: id te ſcire volui, si quid fortè ea res ad cogitationes tuas pertineret. Q. frater, ut mihi videtur, quo volumus animo eſt in Pomponiam, & cum ea nunc in Arpinatibus prædiis erat, & ſecum habebat hominem χρηστομαθῆ, D. Turranium. Pater nobis decessit a. d. VIII Kal. Decembr. Hæc habebam ferè, quæ te ſcire vellem. Tu velim, si qua ornamenta γυμνασιώδη reperire poteris, quæ loci sint ejus, quem tu non ignoras, ne prætermittas. Nos Tuſculano ita delectamur, ut nobiſmetipsis tum denique, quum illò venimus, placeamus. Quid agas omnibus de rebus, & quid acturus sis, fac nos quàm diligentissimè certiores.

CICERO ATTICO SAL.

3. APUD matrem rectè est, eaque nobis curæ est. L. Cincio H-S XXCD constitui me curaturum Idibus Febr. Tu velim ea, quæ nobis emisse & parasse scribis, des operam ut quamprimum habeamus: & velim cogites, id quod mihi pollicitus es, quemadmodum bibliothecam nobis conficere possis. Omnem spem delectationis nostræ, quam, quum in otium venerimus, habere volumus, in tua humanitate positam habemus.

CICERO ATTICO SAL.

4. APUD te est ut volumus. Mater tua, & soror a me, Quintoque fratre diligitur. Cum Acutilio sum locutus: is sibi negat a suo procuratore quidquam scriptum esse, & miratur istam controversiam fuisse, quòd ille recusarit satisdari, ampliùs abs te non peti. Quod te de Tadiano negotio decidisse scribis; id ego Tadio & gratum esse intellexi, & magnopere jucundum. Ille noster amicus, vir mehercule optimus, & mihi amicissimus, sanè tibi iratus est: hoc si quanti tu æstimes sciam, tum, quid mihi elaborandum sit, scire possim. L. Cincio H-S ccIↃↃ ccIↃↃ cccc pro signis Megaricis, ut tu ad me scripseras, curavi. Her-

mæ tui Pentelici cum capitibus æneis, de quibus ad me ſcripsiſti, jam nunc me admodum delectant: quare velim, & eos, & signa, & cetera, quæ tibi ejus loci, & noſtri ſtudii, & tuæ elegantiæ eſſe videbuntur, quàm plurima, quamprimumque mittas, & maximè quæ tibi gymnasii, xyſtique videbuntur eſſe: nam in eo genere sic ſtudio efferimur, ut abs te adjuvandi, ab aliis propè reprehendendi simus: si Lentuli navis non erit; quò tibi placebit, imponito. Tulliola, deliciolæ noſtræ, tuum munuſculum flagitat, & me, ut ſponſorem, appellat. Mî autem abjurare certius eſt, quàm dependere.

CICERO ATTICO SAL.

5. NIMIUM rarò nobis abs te litteræ afferuntur; quum & multò tu faciliùs reperias, qui Romam proficiſcantur, quàm ego, qui Athenas; & certius tibi sit, me eſſe Romæ, quàm mihi, te Athenis: itaque propter hanc dubitationem meam brevior hæc ipſa epiſtola eſt; quòd quum incertus eſſem ubi eſſes, nolebam noſtrum illum familiarem ſermonem in alienas manus devenire. Signa Megarica, & Hermas, de quibus ad me ſcripsiſti, vehementer exſpecto. Quidquid ejuſdem generis habebis, dignum Academiâ tibi quod

videbitur, ne dubitaris mittere, & arcæ noſtræ confidito. Genus hoc eſt voluptatis meæ: quæ γυμνασιώδη maximè ſunt, ea quæro. Lentulus naves ſuas pollicetur: peto abs te, ut hæc cures diligenter. Chilius te rogat, & ego ejus rogatu, εὐμολπιδῶν πάτρια.

CICERO ATTICO SAL.

6. QUUM eſſem in Tuſculano (erit hoc tibi pro illo tuo, *Quum eſſem in Ceramico*) verumtamen quum ibi eſſem, Româ puer a ſorore tua miſſus, epiſtolam mihi abs te allatam dedit, nuntiavitque, eo ipſo die poſt meridiem iturum eum, qui ad te proficiſceretur: eò factum eſt, ut epiſtolæ tuæ reſcriberem aliquid; brevitate temporis tam pauca cogerer ſcribere. Primùm tibi de noſtro amico placando, aut etiam planè reſtituendo polliceor: quod ego, etsi meâ ſponte antè faciebam, eò nunc tamen & agam ſtudiosiùs, & contendam ab illo vehementiùs, quòd tantam ex epiſtola voluntatem ejus rei tuam perſpicere videor: hoc te intelligere volo, pergraviter illum eſſe offenſum; ſed quia nullam video gravem ſubeſſe cauſam, magnopere confido illum fore in officio, & in noſtra poteſtate. Signa noſtra, & Hermeraclas, ut ſcribis, quum commodiſsimè poteris, velim im-

ponas, & si quod aliud οἰκεῖον ejus loci, quem non ignoras, reperies, & maximè, quæ tibi palæſtræ gymnasiique videbuntur eſſe: etenim ibi ſedens hæc ad te ſcribebam; ut me locus ipſe admoneret. Præterea typos tibi mando, quos in tectorio atrioli possim includere, & putealia sigillata duo. Bibliothecam tuam cave cuiquam deſpondeas, quamvis acrem amatorem inveneris: nam ego omnes meas vindemiolas eò reſervo, ut illud ſubsidium ſenectuti parem. De fratre, confido ita eſſe, ut ſemper volui & elaboravi: multa signa ſunt ejus rei; non minimum, quòd ſoror prægnans eſt. De comitiis meis, & tibi me permisiſſe memini, & ego jampridem hoc communibus amicis, qui te exſpectant, prædico: te non modò non arceſſam, ſed prohibebo; quòd intelligam multò magis intereſſe tuâ, te agere, quod agendum eſt hoc tempore, quàm meâ, te adeſſe comitiis: proinde eo animo te velim eſſe, quasi mei negotii causâ in iſta loca miſſus eſſes. Me autem eum & offendes erga te, & audies, quasi mihi, si qua parta erunt, non modò te præſente, ſed per te parta sint. Tulliola tibi diem dat, ſponſorem non appellat.

CICERO ATTICO SAL.

7. Et meâ ſponte faciebam antea, & pòſt, duabus epiſtolis tuis perdiligenter in eamdem rationem ſcriptis, magnopere ſum commotus: eò accedebat hortator assiduus Salluſtius, ut agerem quàm diligentissimè cum Lucceio de veſtra vetere gratia reconcilianda: ſed, quum omnia feciſſem, non modò eam voluntatem ejus, quæ fuerat erga te, recuperare non potui, verùm ne cauſam quidem elicere immutatæ voluntatis. Tametsi jactat ille quidem illud ſuum arbitrium, & ea, quæ, jam tum quum aderas, offendere ejus animum intelligebam, tamen habet quiddam profectò, quod magis in animo ejus inſederit: quod neque epiſtolæ tuæ, neque noſtra allegatio tam poteſt facilè delere, quàm tu præſens non modò oratione, ſed tuo vultu illo familiari tolles; si modò tanti putabis id; quod, si me audies, &, si humanitati tuæ conſtare voles, certè putabis. Ac, ne illud mirere, cur, quum ego antea significarem tibi per litteras, me ſperare illum in noſtra poteſtate fore, nunc idem videar diffidere; incredibile eſt, quantò mihi videatur illius voluntas obſtinatior, & in hac iracundia obfirmatior: ſed hæc aut ſanabuntur, quum veneris; aut ei mo-

lesta erunt, in utro culpa erit. Quod in epistola tua scriptum erat, me jam arbitrari designatum esse; scito, nihil tam exercitum esse nunc Romæ, quàm candidatos, omnibus iniquitatibus; nec quando futura sint comitia sciri: verùm hæc audies de Philadelpho. Tu velim, quæ Academiæ nostræ parasti, quamprimum mittas: mirè quàm illius loci non modò usus, sed etiam cogitatio delectat. Libros verò tuos cave cuiquam tradas: nobis eos, quemadmodum scribis, conserva: summum me eorum studium tenet, sicut odium jam ceterarum rerum; quas tu incredibile est quàm brevi tempore quantò deteriores offensurus sis, quàm reliquisti.

CICERO ATTICO SAL.

8. AVIAM tuam scito desiderio tui mortuam esse, & simul, quòd verita sit, ne Latinæ in officio non manerent, & in montem Albanum hostias non adducerent. Ejus rei consolationem ad te L. Saufeium missurum esse arbitror. Nos hîc te ad mensem Januarium exspectamus, ex quodam rumore, an ex litteris tuis ad alios missis? nam ad me de eo nihil scripsisti. Signa, quæ nobis curasti, ea sunt ad Cajetam exposita: nos ea non vidimus: neque enim exeundi Româ potestas nobis fuit: misimus, qui pro vectura sol-

veret. Te multum amamus, quòd ea abs te diligenter, parvoque curata sunt. Quod ad me sæpe scripsisti de nostro amico placando, feci, & expertus sum omnia: sed mirandum in modum est animo abalienato: quibus de suspicionibus, etsi audisse te arbitror, tamen ex me, quum veneris, cognosces. Sallustium præsentem restituere in ejus veterem gratiam non potui. Hoc ad te scripsi, quòd is me accusare de te solebat: at in se expertus est illum esse minùs exorabilem, meum studium nec tibi defuisse. Tulliolam C. Pisoni, L. filio, Frugi despondimus.

CICERO ATTICO SAL.

9. CREBRAS exspectationes nobis tui commoves: nuper quidem, quum jam te adventare arbitraremur, repentè abs te in mensem Quintilem rejecti sumus. Nunc verò censeo, quod commodo tuo facere poteris, venias ad id tempus, quod scribis: obieris Quinti fratris comitia; nos longo intervallo viseris; Acutilianam controversiam transegeris: hoc me etiam Peduceus, ut ad te scriberem, admonuit: putamus enim utile esse, te aliquando jam rem transigere: mea intercessio parata & est, & fuit. Nos hîc incredibili ac singulari populi voluntate de C. Macro transegimus: cui quum æqui fuisse-

mus, tamen multò majorem fructum ex populi existimatione, illo damnato, cepimus, quàm ex ipsius, si absolutus esset, gratiâ cepissemus. Quod ad me de Hermathena scribis, per mihi gratum est; & ornamentum Academiæ proprium meæ, quòd & Hermes commune omnium, & Minerva singulare est insigne ejus gymnasii: quare velim, ut scribis, ceteris quoque rebus quàm plurimis eum locum ornes. Quæ mihi antea signa misisti, ea nondum vidi: in Formiano sunt; quò ego nunc proficisci cogitabam: illa omnia in Tusculanum deportabo: Cajetam, si quando abundare cœpero, ornabo. Libros tuos conserva; & noli desperare, eos me meos facere posse: quod si assequor, supero Crassum divitiis, atque omnium vicos, & prata contemno.

CICERO ATTICO SAL.

10. PETITIONIS nostræ, quam tibi summæ curæ esse scio, hujusmodi ratio est, quod adhuc conjecturâ provideri possit. Prensat unus P. Galba: sine fuco ac fallaciis, more majorum, negatur. Ut opinio est hominum, non aliena rationi nostræ fuit illius hæc præpropera prensatio: nam illi ita negant vulgò, ut mihi se debere dicant. Ita quiddam spero nobis profici, quum hoc percrebrescit, plurimos

noſtros amicos inveniri. Nos autem initium prenſandi facere cogitaramus eo ipſo tempore, quo tuum puerum cum his litteris proficiſci Cincius dicebat, in campo, comitiis tribunitiis, a. d. XVI Kalend. Sext. Competitores, qui certi eſſe videantur, Galba, & Antonius, & Q. Cornificius. Puto te in hoc aut riſiſſe, aut ingemuiſſe. Ut frontem ferias, ſunt, qui etiam Cæſonium putent. Aquilium non arbitramur, qui denegat, & juravit morbum, & illud ſuum regnum judiciale oppoſuit. Catilina, si judicatum erit meridie non lucere, certus erit competitor. De Aufidio, & de Palicano, non puto te exſpectare dum ſcribam. De iis, qui nunc petunt, Cæſar certus putatur. Thermus cum Silano contendere exiſtimatur; qui sic inopes & ab amicis & exiſtimatione ſunt, ut mihi videatur non eſſe ἀδύνατον Curium obducere: ſed hoc præter me nemini videtur. Noſtris rationibus maximè conducere videtur, Thermum fieri cum Cæſare. Nemo eſt enim ex iis, qui nunc petunt, qui, si in noſtrum annum reciderit, firmior candidatus fore videatur; propterea quòd curator eſt viæ Flaminiæ, quæ tum erit abſoluta ſanè facilè. Eum libenter nunc Cæſari conſulem addiderim. Petitorum hæc eſt adhuc informata cogitatio. Nos in omni munere

candidatorio fungendo ſummam adhibebimus diligentiam: & fortaſſe, quoniam videtur in ſuffragiis multum poſſe Gallia, quum Romæ a judiciis forum refrixerit, excurremus menſe Septembri legati ad Piſonem, ut Januario revertamur. Quum perſpexero voluntates nobilium, ſcribam ad te. Cetera ſpero prolixa eſſe, his duntaxat urbanis competitoribus. Illam manum tu mihi cura ut præſtés, quoniam propiùs abes, Pompeii noſtri amici. Nega me ei iratum fore, si ad mea comitia non venerit. Atque hæc hujuſmodi ſunt. Sed eſt, quod abs te mihi ignoſci pervelim. Cæcilius, avunculus tuus, a P. Vario quum magnâ pecuniâ fraudaretur, agere cœpit cum ejus fratre Caninio Satrio de iis rebus, quas eum dolo malo mancipio accepiſſe de Vario diceret. Unà agebant ceteri creditores, in quibus erat Lucullus, & P. Scipio, & is, quem putabant magiſtrum fore, si bona venirent, L. Pontius. Verùm hoc ridiculum eſt, de magiſtro nunc cognoſcere. Rogavit me Cæcilius, ut adeſſem contra Satrium. Dies ferè nullus eſt, quin hic Satrius domum meam ventitet: obſervat L. Domitium maximè: me habet proximum: fuit & mihi, & Quinto fratri, magno uſui in noſtris petitionibus. Sanè ſum perturbatus, quum ipſius Satrii familiaritate, tum Do-

mitii, in quo uno maximè ambitio nostra nititur. Demonstravi hæc Cæcilio: simul & illud ostendi, si ipse unus cum illo uno contenderet, me ei satisfacturum fuisse: nunc in causa universorum creditorum, hominum præsertim amplissimorum, qui sine eo, quem Cæcilius suo nomine perhiberet, facilè causam communem sustinerent, æquum esse, eum & officio meo consulere, & tempori. Duriùs accipere hoc mihi visus est, quàm vellem, & quàm homines belli solent; & postea prorsus ab instituta nostra paucorum dierum consuetudine longè refugit. Abs te peto, ut mihi hoc ignoscas, & me existimes humanitate esse prohibitum, ne contra amici summam existimationem miserrimo ejus tempore venirem; quum is omnia sua studia & officia in me contulisset. Quòd si voles in me esse durior, ambitionem putabis mihi obstitisse. Ego autem arbitror, etiam si id sit, mihi ignoscendum esse; ἐπεὶ ὐχ᾽ ἱερήιον ὀυδὲ βοείην. Vides enim, in quo cursu sumus, & quàm omnes gratias non modò retinendas, verùm etiam acquirendas putemus. Spero tibi me causam probasse; cupio quidem certè. Hermathena tua valdè me delectat, & posita ita bellè est, ut totum gymnasium ἡλίυ ἀνάθημα esse videatur. Multum te amamus. Vale.

CICERO ATTICO SAL.

11. LUCIO Julio Cæsare, C. Marcio Figulo coss. filiolo me auctum scito, salvâ Terentiâ. Abs te tam diu nihil litterarum? Ego de meis ad te rationibus scripsi antea diligenter. Hoc tempore Catilinam, competitorem nostrum, defendere cogitamus. Judices habemus, quos voluimus, summâ accusatoris voluntate. Spero, si absolutus erit, conjunctiorem illum nobis fore in ratione petitionis: sin aliter acciderit, humaniter feremus. Tuo adventu nobis opus est maturo: nam prorsus summa hominum est opinio, tuos familiares, nobiles homines, adversarios honori nostro fore. Ad eorum voluntatem mihi conciliandam maximo te mihi usui fore video. Quare Januario ineunte, ut constituisti, cura ut Romæ sis.

CICERO ATTICO SAL.

12. TEUCRIS illa lentum sanè negotium: neque Cornelius ad Terentiam postea rediit. Opinor, ad Considium, Axium, Selicium confugiendum est: nam a Cæcilio propinqui minore centesimis nummum movere non possunt. Sed, ut ad prima illa redeam, nihil ego illâ impudentius, astutius, lentius vidi. *Libertum mitto: Tito mandavi:* σκήψεις atque ἀναβολαί.

Sed nescio an ταυτόματον ἡμῶν. Nam mihi Pompeiani prodromi nuntiant, apertè Pompeium acturum, Antonio succedi oportere; eodemque tempore aget prætor ad populum. Res ejusmodi est, ut ego nec per bonorum, nec per popularem existimationem honestè possim hominem defendere; nec mihi libeat, quod vel maximum est: etenim accidit hoc, quod totum cujusmodi sit, mando tibi, ut perspicias. Libertum ego habeo, sanè nequam hominem; Hilarum dico, ratiocinatorem, & clientem tuum: de eo mihi Valerius interpres nuntiat, Chiliusque se audisse scribit hæc; esse hominem cum Antonio; Antonium porrò in cogendis pecuniis dictitare, partem mihi quæri, & a me custodem communis quæstûs libertum esse missum. Non sum mediocriter commotus; neque tamen credidi: sed certè aliquid sermonis fuit. Totum investiga, cognosce, perspice, & nebulonem illum, si quo pacto potes, ex istis locis amove. Hujus sermonis Valerius auctorem Cn. Plancium nominabat: mando tibi planè, totum ut videas cujusmodi sit. Pompeium nobis amicissimum constat esse. Divortium Muciæ vehementer probatur. P. Clodium, Appii filium, credo te audisse, cum veste muliebri deprehensum domi C. Cæsaris, quum pro populo fie-

ret, eumque per manus servulæ servatum, & eductum; rem esse insigni infamiâ: quod te molestè ferre certò scio. Quid præterea ad te scribam, non habeo; & mehercule eram conturbatior: nam puer festivus, anagnostes noster, Sositheus decesserat, meque plus, quàm servi mors debere videbatur, commoverat. Tu velim sæpe ad nos scribas: si rem nullam habebis, quod in buccam venerit scribito. Kal. Januar. M. Messallâ, M. Pisone coss.

CICERO ATTICO SAL.

13. ACCEPI tuas tres jam epistolas, unam a M. Cornelio, quam tribus Tabernis, ut opinor, ei dedisti; alteram, quam mihi Canusinus tuus hospes reddidit; tertiam, quam, ut scribis, ancorâ solutâ de phaselo dedisti: quæ fuerunt omnes rhetorum: purè loquuntur, quum humanitatis sparsæ sale, tum insignes amoris notis. Quibus epistolis sum equidem abs te lacessitus ad scribendum; sed idcirco sum tardior, quòd non invenio fidelem tabellarium: quotus enim quisque est, qui epistolam paulò graviorem ferre possit, nisi eam pellectione relevarit? Accedit eò, quòd mihi non est notum, ut quisque in Epirum proficiscatur: ego enim te arbitror, cæsis apud Amaltheam tuam

victimis, ſtatim eſſe ad Sicyonem oppugnandam profectum: neque tamen id ipſum certum habeo, quando ad Antonium proficiſcare, aut quid in Epiro temporis ponas: ita neque Achaicis hominibus, neque Epiroticis paulò liberiores litteras committere audeo. Sunt autem poſt diſceſſum a me tuum res dignæ litteris noſtris, ſed non committendæ ejuſmodi periculo, ut aut interire, aut aperiri, aut intercipi possint. Primùm igitur ſcito, primum me non eſſe rogatum ſententiam, præpoſitumque eſſe nobis pacificatorem Allobrogum, idque admurmurante ſenatu, neque me invito eſſe factum: ſum enim & ab obſervando homine perverſo liber, & ad dignitatem in republica retinendam contra illius voluntatem ſolutus: & ille ſecundus in dicendo locus habet auctoritatem pene principis, & voluntatem non nimis devinctam beneficio conſulis. Tertius eſt Catulus: quartus (si etiam hoc quæris) Hortensius. Conſul autem ipſe parvo animo & pravo, tantùm cavillator genere illo moroſo, quod etiam sine dicacitate ridetur, facie magis, quàm facetiis, ridiculus, nihil agens cum republica, ſejunctus ab optimatibus: a quo nihil ſperes boni reipublicæ, quia non vult; nihil metuas mali, quia non audet. Ejus autem collega & in me perhonori-

ficus, & partium studiosus ac defensor bonarum: quin nunc leviter inter se dissident. Sed vereor ne hoc, quod infectum est, serpat longiùs: credo enim te audisse, quum apud Cæsarem pro populo fieret, venisse eò muliebri vestitu virum; idque sacrificium quum virgines instaurassent, mentionem a Q. Cornificio in senatu factam (is fuit princeps; ne tu fortè aliquem nostrûm putes) postea rem ex senatusconsulto ad pontifices relatam, idque ab iis nefas esse decretum: deinde ex senatusconsulto consules rogationem promulgasse; uxori Cæsarem nuntium remisisse. In hac causa Piso, amicitiâ P. Clodii ductus, operam dat, ut ea rogatio, quam ipse fert, & fert ex senatusconsulto, & de religione, antiquetur. Messalla vehementer adhuc agit severè: boni viri precibus Clodii removentur a causa; operæ comparantur; nosmetipsi, qui Lycurgei a principio fuissemus, quotidie demitigamur: instat & urget Cato. Quid multa? vereor, ne hæc, neglecta a bonis, defensa ab improbis, magnorum reipublicæ malorum causa sint. Tuus autem ille amicus (scin' quem dicam? de quo tu ad me scripsisti, postea quàm non auderet reprehendere, laudare cœpisse) nos, ut ostendit, admodum diligit, amplectitur, amat, apertè laudat;

occultè, sed ita ut perspicuum sit, invidet: nihil come, nihil simplex, nihil ἐν τοῖς πολιτικοῖς honestum, nihil illustre, nihil forte, nihil liberum. Sed hæc ad te scribam aliàs subtiliùs: nam neque adhuc mihi satis nota sunt; & huic terræ filio nescio cui committere epistolam tantis de rebus non audeo. Provincias prætores nondum sortiti sunt: res eodem est loci, quo reliquisti. Τοποθεσίαν, quam postulas, Miseni, & Puteolorum, includam orationi meæ. A. d. III Non. Decembr. mendosè fuisse animadverteram. Quæ laudas ex orationibus, mihi crede, valde mihi placebant; sed non audebam antea dicere: nunc verò, quòd a te probata sunt, multò mihi ἀττικώτερα videntur. In illam orationem Metellinam addidi quædam: liber tibi mittetur, quoniam te amor nostri φιλορήτορα reddidit. Novi tibi quidnam scribam? quid? etiam. Messalla consul Autronianam domum emit H-S XXXVII. Quid id ad me, inquies? tantùm, quòd eâ emptione & nos benè emisse judicati sumus; & homines intelligere cœperunt, licere amicorum facultatibus in emendo ad dignitatem aliquam pervenire. Teucris illa lentum negotium est, sed tamen est in spe: tu ista confice. A nobis liberiorem epistolam exspecta. VI Kalend. Febr. M. Messallâ & M. Pisone coss.

CICERO ATTICO SAL.

14. VEREOR ne putidum sit ſcribere ad te, quàm sim occupatus: ſed tamen diſtinebar, ut huic vix tantulæ epiſtolæ tempus habuerim, atque id ereptum e ſummis occupationibus. Prima concio Pompeii qualis fuiſſet, ſcripsi ad te antea, non jucunda miſeris, inanis improbis, beatis non grata, bonis non gravis: itaque frigebat. Tum Piſonis conſulis impulſu levissimus tribunus plebis Fufius in concionem produxit Pompeium: res agebatur in circo Flaminio; & erat in eo ipſo loco, illo die, nundinarum πανήγυρις: quæsivit ex eo, placeretne ei judices a prætore legi, quo consilio idem prætor uteretur: id autem erat de Clodiana religione ab ſenatu conſtitutum. Tum Pompeius μάλ' ἀριστοκρατικῶς locutus eſt; ſenatûſque auctoritatem sibi omnibus in rebus maximam videri, ſemperque viſam eſſe, reſpondit, & id multis verbis. Poſtea Meſſalla conſul in ſenatu de Pompeio quæsivit, quid de religione, & de promulgata rogatione ſentiret. Locutus ita eſt in ſenatu, ut omnia illius ordinis conſulta γενικῶς laudaret; mihique, ut aſſedit, dixit, ſe putare, ſatis ab ſe etiam de iſtis rebus eſſe reſponſum. Craſſus poſtea quàm vidit illum excepiſſe laudem ex eo,

quòd ſuſpicarentur homines ei conſulatum meum placere, ſurrexit, ornatiſſiméque de meo conſulatu locutus eſt; ut ita diceret, ſe, quòd eſſet ſenator, quòd civis, quòd liber, quòd viveret, mihi acceptum referre; quoties conjugem, quoties domum, quoties patriam videret, toties ſe beneficium meum videre. Quid multa? totum hunc locum, quem ego variè meis orationibus, quarum tu Ariſtarchus es, ſoleo pingere, de flamma, de ferro, (noſti illas ληκύθυς) valde graviter pertexuit. Proximè Pompeium ſedebam: intellexi hominem moveri; utrùm Craſſum inire eam gratiam, quam ipſe prætermiſiſſet; an eſſe tantas res noſtras, quæ tam libenti ſenatu laudarentur, ab eo præſertim, qui mihi laudem illam eò minùs deberet, quòd meis omnibus litteris in Pompeiana laude perſtrictus eſſet. Hic dies me valdè Craſſo adjunxit: & tamen, ab illo apertè, tectè quidquid eſt datum, libenter accepi. Ego autem ipſe dii boni! quo modo ἐνεπερπερευσάμην novo auditori Pompeio? si umquam mihi περίοδοι, si καμπαὶ, si ἐνθυμήματα, si κατασκευαὶ ſuppeditaverunt, illo tempore. Quid multa? clamores: etenim hæc erat ὑπόθεσις, de gravitate ordinis, de equeſtri concordia, de conſensione Italiæ, de immortuis reliquiis conjurationis, de vilitate, de otio:

nosti jam in hac materia sonitus nostros: tanti fuerunt, ut ego eò brevior sim, quòd eos usque istinc exauditos putem. Romanæ autem se res sic habent. Senatus ἄρειος πάγος: nihil constantius, nihil severius, nihil fortius: nam quum dies venisset rogationi ex senatusconsulto ferendæ, concursabant barbatuli juvenes, totus ille grex Catilinæ, duce filiolâ Curionis; & populum, ut antiquaret, rogabant: Piso autem consul, lator rogationis, idem erat dissuasor: operæ Clodianæ pontes occuparant: tabellæ ministrabantur, ita ut nulla daretur UTI ROGAS. Hic tibi Rostra Cato advolat: convicium Pisoni consuli mirificum facit; si id est convicium, vox plena gravitatis, plena auctoritatis, plena denique salutis: accedit eódem etiam noster Hortensius, multi præterea boni: insignis verò opera Favonii fuit. Hoc concursu optimatum comitia dimittuntur: senatus vocatur. Quum decerneretur frequenti senatu, contrà pugnante Pisone, ad pedes omnium singillatim accidente Clodio, ut consules populum cohortarentur ad rogationem accipiendam; homines ad XV Curioni nullum senatusconsultum facienti assenserunt: ex altera parte facilè CCCC fuerunt. Acta res est. Fufius trib. tum concessit. Clodius conciones miseras habebat, in quibus Lucullum,

lum, Hortensium, C. Pisonem, Messallam consulem contumeliosè lædebat; me tantùm comperisse omnia criminabatur. Senatus & de provinciis prætorum, & de legationibus, & de ceteris rebus decernebat, ut antè, quàm rogatio lata esset, ne quid ageretur. Habes res Romanas: sed tamen etiam illud, quod non speraram, audi. Messalla consul est egregius, fortis, constans, diligens, nostri laudator, amator, imitator: ille alter uno vitio minùs vitiosus; quòd iners, quòd somni plenus, quòd imperitus, quòd ἀπρακτότατος, sed voluntate ita καχέκτης, ut Pompeium post illam concionem, quâ ab eo senatus laudatus est, odisse cœperit: itaque mirum in modum omnes a se bonos alienavit: neque id magis amicitiâ Clodii adductus facit, quàm studio perditarum rerum, atque partium: sed habet sui similem in magistratibus neminem: præter Fusium, bonis utimur tribunis plebis, Cornuto verò pseudo-Catone. Quid quæris? Nunc ut ad privata redeam, Τεῦκρις promissa patravit: tu mandata effice, quæ recepisti. Quintus frater, qui Argiletani ædificii reliquum dodrantem emit H-S DCCXXV, Tusculanum venditat, ut, si possit, emat Pacilianam domum. Cum Lucceio in gratiam redi: video hominem valde petiturire: navabo operam. Tu quid

agas, ubi sis, cujusmodi iſtæ res sint; fac me quàm diligentissimè certiorem. Idibus Febr.

CICERO ATTICO SAL.

15. ASIAM Quinto, ſuavissimo fratri, obtigiſſe audiſti: non enim dubito, quin celeriùs tibi hoc rumor, quàm ullius noſtrûm litteræ nuntiarint. Nunc quoniam & laudis avidissimi ſemper fuimus, & præter ceteros φιλέλληνες & ſumus, & habemur, & multorum odia, atque inimicitias reipublicæ causâ ſuſcepimus; παντοίης ἀρετῆς μιμνήσκεο, curâque effice, ut ab omnibus & laudemur, & amemur. His de rebus plura ad te in ea epiſtola ſcribam, quam ipsi Quinto dabo. Tu me, velim, certiorem facias, quid de meis mandatis egeris; atque etiam, quid de tuo negotio: nam ut Brundisio profectus es, nullæ mihi abs te ſunt redditæ litteræ. Valde aveo ſcire quid agas. Idibus Martiis.

CICERO ATTICO SAL.

16. QUÆRIS ex me, quid acciderit de judicio, quod tam præter opinionem omnium factum sit; & simul vis ſcire, quo modo ego minùs, quàm ſoleam, prœliatus sim: reſpondebo tibi ὕστερον πρότερον, Ὁμηρικῶς. Ego enim, quamdiu ſenatûs

auctoritas mihi defendenda fuit, sic acriter, & vehementer prœliatus ſum, ut clamor concurſuſque maximâ cum meâ laude fierent. Quòd si tibi umquam ſum viſus in republica fortis, certè me in illa cauſa admiratus eſſes: quum enim ille ad conciones confugiſſet; in iiſque meo nomine ad invidiam uteretur, dii immortales! quas ego pugnas, & quantas ſtrages edidi? quos impetus in Piſonem, in Curionem, in totam illam manum feci? quo modo ſum inſectatus levitatem ſenum, libidinem juventutis? ſæpe, ita me dii juvent! te non ſolùm auctorem consiliorum meorum, verùm etiam ſpectatorem pugnarum mirificarum desideravi. Poſtea verò quàm Hortensius excogitavit, ut legem de religione Fuſius tribunus plebis ferret; in qua nihil aliud a conſulari rogatione differebat, nisi judicum genus (in eo autem erant omnia) pugnavitque, ut ita fieret; quòd & sibi, & aliis perſuaſerat, nullis illum judicibus effugere poſſe: contraxi vela, perſpiciens inopiam judicum; neque dixi quidquam pro teſtimonio, nisi quod erat ita notum, atque teſtatum, ut non poſſem præterire. Itaque, si cauſam quæris abſolutionis (ut jam πρὸς τὸ πρότερον revertar) egeſtas judicum fuit, & turpitudo: id autem ut accideret, commiſſum eſt Hortensii con-

silio; qui dum veritus eſt, ne Fufius ei legi intercederet, quæ ex ſenatuſconſulto ferebatur, non vidit illud, ſatius eſſe illum in infamia relinqui ac ſordibus, quàm infirmo judicio committi: ſed ductus odio properavit rem deducere in judicium; quum illum plumbeo gladio jugulatum iri tamen diceret. Sed judicium, si quæris, quale fuerit, incredibili exitu; sic, uti nunc ex eventu ab aliis, a me tamen ex ipſo initio consilium Hortensii reprehendatur: nam ut rejectio facta eſt clamoribus maximis; quum accuſator, tamquam cenſor bonus, homines nequissimos rejiceret: reus, tamquam clemens laniſta, frugalissimum quemque ſecerneret; ut primùm judices conſederunt, valdè diffidere boni cœperunt: non enim umquam turpior in ludo talario conſeſſus fuit: maculosi ſenatores, nudi equites, tribuni non tam ærati, quàm, ut appellantur, ærarii: pauci tamen boni inerant, quos rejectione effugere ille non potuerat; qui mœſti inter ſui dissimiles, & mœrentes ſedebant, & contagione turpitudinis vehementer permovebantur. Hîc, ut quæque res ad consilium primis poſtulationibus referebatur, incredibilis erat ſeveritas, nullâ varietate ſententiarum: nihil impetrarat reus: plus accuſatori dabatur, quàm poſtulabat: triumphabat (quid quæ-

ris?) Hortensius se vidisse tantum: nemo erat, qui illum reum, ac non millies condemnatum arbitraretur. Me verò teste producto, credo te ex acclamatione Clodii advocatorum audisse, quæ consurrectio judicum facta sit, ut me circumsteterint, ut apertè jugula sua pro meo capite P. Clodio ostentarint : quæ mihi res multò honorificentior visa est, quàm aut illa, quum jurare tui cives Xenocratem testimonium dicentem prohibuerunt; aut quum tabulas Metelli Numidici, quum hæ, ut mos est, circumferrentur, nostri judices adspicere noluerunt: multò hæc, inquam, nostra res major. Itaque judicum vocibus, quum ego sic ab iis, ut salus patriæ, defenderer, fractus reus, & unà patroni omnes conciderunt: ad me autem eadem frequentia postridie convenit, quâ quum abiens consulatu sum domum reductus. Clamare præclari Areopagitæ, se non esse venturos, nisi præsidio constituto: refertur ad consilium; una sola sententia præsidium non desideravit : defertur res ad senatum; gravissimè, ornatissiméque decernitur : laudantur judices : datur negotium magistratibus : responsurum hominem nemo arbitrabatur. Ἔσπετε νῦν μοι Μοῦσαι, Ὅππως δὴ πρῶτον πῦρ ἔμπεσε. Nosti Calvum, ex Nanneianis illum, illum laudatorem meum, de cujus oratione erga

me honorifica ad te ſcripſeram : biduo per unum ſervum , & eum ex gladiatorio ludo , confecit totum negotium : arcessivit ad ſe , promisit , intercessit , dedit : jam verò (ô dii boni , rem perditam !) etiam noctes certarum mulierum , atque adoleſcentulorum nobilium introductiones , nonnullis judicibus pro mercedis cumulo fuerunt. Ita , ſummo diſceſſu bonorum , pleno foro ſervorum , XXV judices ita fortes tamen fuerunt , ut , ſummo proposito periculo , vel perire maluerint , quàm perdere omnia. XXXI fuerunt , quos fames magis , quàm fama , commoverit : quorum Catulus quum vidiſſet quemdam : Quid vos , inquit , præsidium a nobis poſtulabatis ? an , ne nummi vobis eriperentur , timebatis ? Habes , ut brevissimè potui , genus judicii , & cauſam abſolutionis. Quæris deinceps , qui nunc sit ſtatus rerum , & qui meus. Reipublicæ ſtatum illum , quem tu meo consilio , ego divino confirmatum putabam , qui bonorum omnium conjunctione , & auctoritate conſulatûs mei fixus , & fundatus videbatur , nisi quis nos deus reſpexerit , elapſum ſcito eſſe de manibus uno hoc judicio ; si judicium eſt , triginta homines populi Romani levissimos , ac nequissimos , nummulis acceptis , jus ac fas omne delere , & , quod omnes non

modò homines, verùm etiam pecudes factum esse sciant, id Talnam, & Plautum, & Spongiam, & ceteras hujusmodi quisquilias statuere, numquam esse factum. Sed tamen, ut te de republica consoler, non ita, ut sperarunt mali, tanto imposito reipublicæ vulnere, alacris exsultat improbitas in victoria: nam planè ita putaverunt, quum religio, quum pudicitia, quum judiciorum fides, quum senatûs auctoritas concidisset, fore, ut apertè victrix nequitia, ac libido pœnas ab optimo quoque peteret sui doloris, quem improbissimo cuique inusserat severitas consulatûs mei. Idem ego ille (non enim mihi videor insolenter gloriari, quum de me apud te loquor, in ea præsertim epistola, quam nolo aliis legi) idem, inquam, ego recreavi afflictos animos bonorum, unumquemque confirmans, excitans: insectandis verò, exagitandisque nummariis judicibus, omnem omnibus studiosis, ac fautoribus illius victoriæ παῤῥησίαν eripui: Pisonem consulem nullâ in re consistere umquam sum passus: desponsam homini jam Syriam ademi: senatum ad pristinam suam severitatem revocavi, atque abjectum excitavi: Clodium præsentem fregi in senatu, quum oratione perpetuâ, plenissimâ gravitatis, tum altercatione ejusmodi, ex qua licet

pauca deguſtes : nam cetera non poſſunt habere neque vim , neque venuſtatem , remoto illo ſtudio contentionis , quem ἀγῶνα vos appellatis. Nam , ut Idibus Maii in ſenatum convenimus , rogatus ego ſententiam , multa dixi de ſumma republica , atque ille locus inductus a me eſt divinitus ; ne , unâ plagâ acceptâ , patres conſcripti conciderent , ne deficerent : vulnus eſſe ejuſmodi , quod mihi nec diſſimulandum , nec pertimeſcendum videretur ; ne aut metuendo ignaviſſimi , aut ignorando ſtultiſſimi judicaremur : bis abſolutum eſſe Lentulum , bis Catilinam : hunc tertium jam eſſe a judicibus in rempublicam immiſſum. Erras , Clodi , non te judices urbi , ſed carceri reſervarunt ; neque te retinere in civitate , ſed exſilio privare voluerunt. Quamobrem , Patres conſcripti , erigite animos , retinete veſtram dignitatem : manet illa in republica bonorum conſenſio : dolor acceſsit bonis viris ; virtus non eſt imminuta : nihil eſt damni factum novi ; ſed quod erat , inventum eſt : in unius hominis perditi judicio plures ſimiles reperti ſunt. Sed quid ago ? pene orationem in epiſtola incluſi. Redeo ad altercationem. Surgit pulchellus puer : objicit mihi , *me ad Baias fuiſſe.* Falſum : ſed tamen quid hoc ? ſimile eſt , inquam , quaſi dicas in operto fuiſſe. *Quid ,*

inquit, *homini Arpinati cum aquis caldis?* Narra, inquam, patrono tuo, qui Arpinates aquas concupivit: nosti enim marinas. *Quousque*, inquit, *hunc regem feremus?* Regem appellas, inquam, quum Rex tui mentionem nullam fecerit? ille autem Regis hereditatem spe devorarat. *Domum*, inquit, *emisti.* Putes, inquam, dicere, judices emisti. *Juranti*, inquit, *tibi non crediderunt.* Mihi verò, inquam, XXV judices crediderunt: XXXI, quoniam nummos antè acceperunt, tibi nihil crediderunt. Magnis clamoribus afflictus conticuit, & concidit. Noster autem status est hic: apud bonos iidem sumus, quos reliquisti; apud sordem urbis, & fæcem multò meliùs nunc, quàm reliquisti: nam & illud nobis non obest, videri nostrum testimonium non valuisse: missus est sanguis invidiæ sine dolore, atque etiam hòc magis, quòd omnes illi fautores illius flagitii, rem manifestam illam redemptam esse a judicibus confitentur. Accedit illud, quòd illa concionalis hirudo ærarii, misera ac jejuna plebecula, me ab hoc Magno unicè diligi putat: & hercule multâ & jucundâ consuetudine conjuncti inter nos sumus, usque eò, ut nostri isti comissatores conjurationis, barbatuli juvenes, illum in sermonibus Cnæum Ciceronem appellent:

itaque & ludis, & gladiatoribus mirandas ἐπισημασίας sine ulla paſtoritia fiſtula auferebamus. Nunc eſt exſpectatio comitiorum: in qua omnibus invitis trudit noſter Magnus Auli filium; atque in eo neque auctoritate, neque gratiâ pugnat, ſed quibus Philippus omnia caſtella expugnari poſſe dicebat, in quæ modò aſellus onuſtus auro poſſet adſcendere. Conſul autem ille, Doterionis hiſtrionis ſimilis, ſuſcepiſſe negotium dicitur, & domi diviſores habere; quod ego non credo: ſed ſenatuſconſulta duo jam facta ſunt odioſa, quòd in conſulem facta putantur, Catone & Domitio poſtulante; unum, ut apud magiſtratus inquiri liceret; alterum, cujus domi diviſores haberent, adversùs rempublicam. Lurco autem, tribunus plebis, qui magiſtratum ſimul cum lege Ælia iniit, ſolutus eſt & Æliâ, & Fufiâ, ut legem de ambitu ferret; quam ille bono auſpicio claudus homo promulgavit: ita comitia in ante diem VI Kal. Sext. dilata ſunt. Novi eſt in lege hoc, ut, qui nummos in tribu pronuntiarit, ſi non dederit, impunè ſit; ſin dederit, ut, quoad vivat, ſingulis tribubus H-S cIↄ cIↄ cIↄ debeat. Dixi hanc legem P. Clodium jam antè ſervaſſe: pronuntiare enim ſolitum eſſe, & non dare. Sed heus tu, videſne conſulatum illum noſtrum, quem

Curio antea ἀποθέωσιν vocabat, si hic factus erit, fabam mimum futurum ? quare, ut opinor, φιλοσοφητέον, id quod tu facis, & istos consulatus non flocci ἑατέον. Quod ad me scribis, te in Asiam statuisse non ire; equidem mallem ut ires: ac vereor ne quid in ista re minùs commodè fiat: sed tamen non possum reprehendere consilium tuum, præsertim quum egomet in provinciam non sim profectus. Epigrammatis tuis, quæ in Amaltheo posuisti, contenti erimus, præsertim quum & Chilius nos reliquerit, & Archias nihil de me scripserit: ac vereor, ne, Lucullis quoniam Græcum poema condidit, nunc ad Cæcilianam fabulam spectet. Antonio tuo nomine gratias egi; eamque epistolam Manlio dedi. Ad te ideo antea rariùs scripsi, quòd non habebam idoneum, cui darem, nec satis sciebam, quid darem. Vale: te vindicavi. Cincius si quid ad me tui negotii detulerit, suscipiam: sed nunc magis in suo est occupatus; in quo ego ei non desum. Tu, si uno in loco es futurus, crebras a nobis litteras exspecta; ast plures etiam ipse mittito. Velim, ad me scribas, cujusmodi sit Ἀμαλθεῖον tuum, quo ornatu, quâ τοποθεσίᾳ; & quæ poemata, quasque historias de Ἀμαλθείᾳ habes, ad me mittas: lubet mihi facere in Arpinati. Ego tibi aliquid

C vj

de meis ſcriptis mittam : nihil erat abſoluti.

CICERO ATTICO SAL.

17. MAGNA mihi varietas voluntatis, & diſſimilitudo opinionis, ac judicii Quinti fratris mei, demonſtrata eſt ex litteris tuis, in quibus ad me epiſtolarum illius exempla misiſti: qua ex re, & moleſtiâ ſum tantâ affectus, quantam mihi meus amor ſummus erga utrumque veſtrûm afferre debuit; & admiratione, quidnam accidiſſet, quod afferret Quinto fratri meo aut offensionem tam gravem, aut commutationem tantam voluntatis. Atque illud a me jam antè intelligebatur, quod te quoque ipſum diſcedentem a nobis ſuſpicari videbam, ſubeſſe neſcio quid opinionis incommodæ, ſauciumque ejus animum; & inſediſſe quaſdam odioſas ſuſpiciones: quibus ego mederi quum cuperem antea ſæpe, & vehementiùs etiam poſt ſortitionem provinciæ, nec tantum intelligebam ei eſſe offensionis, quantum litteræ tuæ declarant; nec tantum proficiebam, quantum volebam: ſed tamen hoc me ipſe conſolabar, quòd non dubitabam, quin te ille aut Dyrrhachii, aut in iſtis locis uſpiam viſurus eſſet: quod quum accidiſſet; confidebam, ac mihi perſuaſeram fore, ut omnia placarentur inter

vos non modò ſermone, ac diſputatione, ſed conſpectu ipſo, congreſſuque veſtro. Nam, quanta ſit in Quinto fratre meo comitas, quanta jucunditas, quàm mollis animus & ad accipiendam, & ad deponendam offensionem, nihil attinet me ad te, qui ea noſti, ſcribere: ſed accidit perincommodè, quòd eum nuſquam vidiſti: valuit enim plus, quod erat illi nonnullorum artificiis inculcatum, quàm aut officium, aut necessitudo, aut amor veſter ille priſtinus, qui plurimùm valere debuit. Atque hujus incommodi culpa ubi reſideat, faciliùs poſſum exiſtimare, quàm ſcribere: vereor enim, ne, dum defendam meos, non parcam tuis: nam sic intelligo, ut nihil a domeſticis vulneris factum ſit, illud quidem, quod erat, eos certè ſanare potuiſſe. Sed hujuſce rei totius vitium, quod aliquantò etiam latiùs patet, quàm videtur, præſenti tibi commodiùs exponam. De iis litteris, quas ad te Theſſalonicâ misit, & de ſermonibus, quos ab illo & Romæ apud amicos tuos, & in itinere habitos putas, ecquid tantum cauſæ ſit, ignoro: ſed omnis in tua poſita eſt humanitate mihi ſpes hujus levandæ moleſtiæ: nam, si ita ſtatueris, & irritabiles animos eſſe optimorum ſæpe hominum, & eoſdem placabiles; & eſſe hanc agilitatem, ut ita dicam, mollitiam-

que naturæ plerumque bonitati; & , id quod caput eſt , nobis inter nos noſtra ſive incommoda , ſive vitia , ſive injurias eſſe tolerandas ; facilè hæc , quemadmodum ſpero, mitigabuntur: quod ego ut facias , te oro : nam ad me , qui te unicè diligo , maximè pertinet, neminem eſſe meorum , qui aut te non amet, aut abs te non ametur. Illa pars epiſtolæ tuæ minimè fuit neceſſaria , in qua exponis, quas facultates aut provincialium , aut urbanorum commodorum , & aliis temporibus, & meipſo conſule, prætermiſeris: mihi enim perſpecta eſt ingenuitas , & magnitudo animi tui: neque ego inter me, atque te quidquam intereſſe umquam duxi, præter voluntatem inſtitutæ vitæ; quòd me ambitio quædam ad honorum ſtudium, te autem alia minimè reprehendenda ratio ad honeſtum otium duxit: verâ quidem laude probitatis , diligentiæ, religionis , neque me tibi, neque quemquam antepono. Amoris verò erga me , quum a fraterno amore , domeſticoque diſcessi , tibi primas defero: vidi enim , vidi, penituſque perſpexi in meis variis temporibus & ſollicitudines , & lætitias tuas : fuit mihi ſæpè & laudis noſtræ gratulatio tua jucunda , & timoris conſolatio grata. Quin mihi nunc , te abſente , non ſolùm consilium , quo tu excellis , ſed etiam ſer-

monis communicatio, quæ mihi ſuavissima tecum ſolet eſſe, maximè deeſt: quid dicam in publica re? quo in genere mihi negligenti eſſe non licet; an in forensi labore? quem antea propter ambitionem ſuſtinebam; nunc, ut dignitatem tueri gratiâ possim; an in ipsis domeſticis negotiis? in quibus ego quum antea, tum verò poſt diſceſſum fratris te, ſermoneſque noſtros desidero: poſtremò non labor meus, non requies; non negotium, non otium; non forenſes res, non domeſticæ, non publicæ, non privatæ carere diutius tuo ſuavissimo, atque amantissimo consilio, ac ſermone poſſunt. Atque harum rerum commemorationem verecundia ſæpe impedivit utriuſque noſtrûm: nunc autem ea fuit neceſſaria propter eam partem epiſtolæ tuæ, per quam te ac mores tuos mihi purgatos, ac probatos eſſe voluiſti. Atque in iſta incommoditate alienati illius animi, & offensi, illud ineſt tamen commodi, quòd & mihi, & ceteris amicis tuis nota fuit, & abs te aliquando teſtificata tua voluntas omittendæ provinciæ; ut, quòd unà non eſtis, non diſſensione, ac dissidio veſtro, ſed voluntate, ac judicio tuo factum eſſe videatur: quare & illa, quæ violata, expiabuntur; & hæc noſtra, quæ ſunt ſanctissimè conſervata, ſuam religionem obti-

nebunt. Nos hìc in republica infirma, misera, commutabilique versamur: credo enim te audisse, nostros equites pene a senatu esse disjunctos; qui primùm illud valde graviter tulerunt, promulgatum ex senatusconsulto fuisse, ut de iis, qui ob judicandum accepissent, quæreretur: qua in re decernenda quum ego casu non affuissem, sensissemque id equestrem ordinem ferre molestè, neque apertè dicere; objurgavi senatum, ut mihi visus sum, summa cum auctoritate; & in causa non verecunda admodum gravis & copiosus fui. Ecce aliæ deliciæ equitum, vix ferendæ, quas ego non solùm tuli, sed etiam ornavi. Asiani, qui de censoribus conduxerant, questi sunt in senatu, se, cupiditate prolapsos, nimiùm magno conduxisse: ut induceretur locatio, postulaverunt. Ego princeps in adjutoribus, atque adeo secundus: nam ut illi auderent hoc postulare Crassus eos impulit: invidiosa res, turpis postulatio, & confessio temeritatis: summum erat periculum, ne, si nihil impetrassent, planè alienarentur a senatu. Huic quoque rei subventum est maximè a nobis; perfectumque, ut frequentissimo senatu, & libentissimo uterentur, multaque a me de ordinum dignitate, & concordia dicta sunt Kal. Decemb. & postridie: neque adhuc

res confecta eſt, ſed voluntas ſenatûs perſpecta: unus enim contradixerat Metellus conſul designatus: quin erat dicturus (ad quem propter diei brevitatem perventum non eſt) heros ille noſter Cato. Sic ego conſervans rationem, inſtitutionemque noſtram, tueor, ut poſſum, illam a me conglutinatam concordiam. Sed tamen, quoniam iſta ſunt infirma, munitur quædam nobis ad retinendas opes noſtras tuta, ut ſpero, via, quam tibi litteris ſatis explicare non poſſum; ſignificatione parvâ oſtendam tamen: utor Pompeio familiarissimè. Video quid dicas. Cavebo, quæ ſunt cavenda: ac ſcribam aliàs ad te de meis consiliis capeſſendæ reipublicæ plura. Lucceium ſcito conſulatum habere in animo ſtatim petere: duo enim ſoli dicuntur petituri: Cæſar cum eo coire per Arrium cogitat; & Bibulus cum hoc ſe putat per C. Piſonem poſſe conjungi. Rides? non ſunt hæc ridicula, mihi crede. Quid aliud ſcribam ad te? quid? multa ſunt: ſed in aliud tempus. Te si exſpectari velis, cures ut ſciam: jam illud modeſtè rogo, quod maximè cupio, ut quamprimum venias. Nonis Decemb.

CICERO ATTICO SAL.

18. NIHIL mihi nunc ſcito tam deeſſe, quàm hominem eum, quicum omnia,

quæ me curâ aliquâ afficiunt, unà communicem: qui me amet, qui ſapiat, quicum ego colloquar, nihil fingam, nihil dissimulem, nihil obtegam. Abeſt enim frater ἀφιλέςατος, & amantissimus: Metellus non homo, ſed littus, atque aër, & ſolitudo mera: tu autem, qui ſæpissimè curam, & angorem animi mei ſermone, & consilio levaſti tuo; qui mihi & in publica re ſocius, & in privatis omnibus conſcius, & omnium meorum ſermonum, & consiliorum particeps eſſe ſoles, ubinam es? ita ſum ab omnibus deſtitutus, ut tantum requietis habeam, quantum cum uxore, & filiola, & mellito Cicerone conſumitur. Nam illæ ambitioſæ noſtræ fucoſæque amicitiæ ſunt in quodam ſplendore forensi; fructum domeſticum non habent: itaque, quum bene completa domus eſt, tempore matutino, quum ad forum ſtipati gregibus amicorum deſcendimus, reperire ex magna turba neminem poſſumus, quocum aut jocari liberè, aut ſuſpirare familiariter possimus. Quare te exſpectamus, te desideramus, te jam etiam arcessimus: multa enim ſunt, quæ me ſollicitant anguntque, quæ mihi videor, aures nactus tuas, unius ambulationis ſermone exhaurire poſſe. Ac domeſticarum quidem ſollicitudinum aculeos omnes, & ſcrupulos occultabo; ne-

que ego huic epiſtolæ, atque ignoto tabellario committam : atque hi (nolo enim te permoveri) non ſunt permoleſti, ſed tamen insident, & urgent, & nullius amantis consilio, aut ſermone requieſcunt. In republica verò quamquam animus eſt præſens, tamen voluntas etiam atque etiam ipſa medicinam effugit: nam, ut ea breviter, quæ poſt tuum diſceſſum acta ſunt, colligam, jam exclames neceſſe eſt, res Romanas diutius ſtare non poſſe. Etenim poſt profectionem tuam primus, ut opinor, introitus fuit in cauſam fabula Clodiana; in qua ego nactus, ut mihi videbar, locum reſecandæ libidinis, & coercendæ juventutis, vehemens fui, & omnes profudi vires animi, atque ingenii mei, non odio adductus alicujus, ſed ſpe reipublicæ corrigendæ, & ſanandæ civitatis. Afflicta reſpublica eſt empto, ſtupratoque judicio. Vide, quæ sint poſtea conſecuta. Conſul eſt impositus is nobis, quem nemo præter nos philoſophos adſpicere sine ſuſpirio poſſet. Quantum hoc vulnus? Facto ſenatuſconſulto de ambitu, de judiciis, nulla lex perlata, exagitatus ſenatus, alienati equites Romani. Sic ille annus duo firmamenta reipublicæ per me unum conſtituta, evertit : nam & ſenatûs auctoritatem abjecit; & ordinum concordiam disjunxit. Inſtat hic nunc

ille annus egregius: ejus initium ejuſmodi fuit, ut anniverſaria ſacra Juventutis non committerentur. Nam M. Luculli uxorem Memmius ſuis ſacris initiavit. Menelaus, ægrè id paſſus, divortium fecit: quamquam ille paſtor Idæus Menelaum ſolum contempſerat; hic noſter Paris tam Menelaum, quàm Agamemnonem, liberum non putavit. Eſt autem C. Herennius quidam tribunus plebis, quem tu fortaſſe ne noſti quidem: tametsi potes noſſe; tribulis enim tuus eſt; & Sextus, pater ejus, nummos vobis dividere ſolebat. Is ad plebem P. Clodium traducit; idemque fert, ut univerſus populus in campo Martio ſuffragium de re Clodii ferat. Hunc ego accepi in ſenatu, ut ſoleo: ſed nihil eſt illo homine lentius. Metellus eſt conſul egregius, & nos amat: ſed imminuit auctoritatem ſuam, quòd habet dicis causâ promulgatum illud idem de Clodio. Auli autem filius, ô dii immortales! quàm ignavus, ac ſine animo miles, quàm dignus, qui Palicano, ſicut facit, os ad malè audiendum quotidie præbeat! Agraria autem promulgata eſt a Flavio, ſanè levis, eadem ferè, quæ fuit Plotia. Sed interea πολιτικὸς ἀνὴρ οὐδ' ὄναρ quiſquam inveniri poteſt: qui poterat, familiaris noſter (ſic eſt enim; volo te hoc ſcire) Pompeius togulam illam pictam ſilentio

tuetur ſuam. Craſſus verbum nullum contra gratiam. Ceteros jam noſti ; qui ita ſunt ſtulti , ut amiſsâ republicâ piſcinas ſuas fore ſalvas ſperare videantur. Unus eſt qui curet, conſtantiâ magis , & integritate , quàm , ut mihi videtur, conſilio, aut ingenio , Cato ; qui miſeros publicanos , quos habuit amantissimos ſui , tertium jam menſem vexat, neque iis a ſenatu reſponſum dari patitur : ita nos cogimur reliquis de rebus nihil decernere antè , quàm publicanis reſponſum sit : quare etiam legationes rejectum iri puto. Nunc vides , quibus fluctibus jactemur : & si ex iis , quæ ſcripsimus , tanta etiam a me non ſcripta perſpicis ; reviſe nos aliquando , & quamquam ſunt hæc loca fugienda , quò te voco , tamen fac ut amorem noſtrum tanti æſtimes, ut eo vel cum his moleſtiis perfrui velis : nam ne abſens cenſeare, curabo edicendum , & proponendum locis omnibus : ſub luſtrum autem cenſeri , germani negotiatoris eſt : quare cura , ut te quamprimum videamus. Kal. Febr. Q. Metello , & L. Afranio coſſ.

CICERO ATTICO SAL.

19. NON modò , si mihi tantum eſſet otii , quantum eſt tibi , verùm etiam , si tam breves epiſtolas velim mittere , quàm

tu ſoles facere, te ſuperarem, & in ſcripto multò eſſem crebrior, quàm tu: ſed ad ſummas, atque incredibiles occupationes meas accedit, quòd nullam a me epiſtolam ad te sino abſque argumento ac ſententia pervenire. Et primùm tibi, ut æquum eſt, civi amanti patriam, quæ ſunt in republica, exponam: deinde, quoniam tibi amore nos proximi ſumus, ſcribemus etiam de nobis ea, quæ ſcire te non nolle arbitramur. Atque in republica nunc quidem maximè Gallici belli verſatur metus: nam Edui, fratres noſtri, pugnant: Sequani permalè pugnarunt: & Helvetii sine dubio ſunt in armis, excurſioneſque in provinciam faciunt. Senatus decrevit, ut conſules duas Gallias ſortirentur, delectus haberetur, vacationes ne valerent, legati cum auctoritate mitterentur, qui adirent Galliæ civitates, darentque operam, ne eæ cum Helvetiis ſe jungerent. Legati ſunt Q. Metellus Creticus, & L. Flaccus, & τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον, Lentulus Clodiani filius. Atque hoc loco illud non queo præterire, quòd, quum de conſularibus mea prima ſors exiſſet, unâ voce ſenatus frequens retinendum me in urbe cenſuit: hoc idem poſt me Pompeio accidit; ut nos duo, quasi pignora reipublicæ retineri videremur: quid enim ego aliorum in me

ἐπιφωνήματα exſpectem, quum hæc domi naſcantur? Urbanæ autem res ſic ſe habent. Agraria lex a Flavio tribuno plebis vehementer agitabatur auctore Pompeio; quæ nihil populare habebat, præter auctorem. Ex hac ego lege, ſecundâ concionis voluntate, omnia illa tollebam, quæ ad privatorum incommodum pertinebant: liberabam agrum eum, qui P. Mucio, L. Calpurnio coſſ. publicus fuiſſet: Sullanorum hominum poſſeſſiones confirmabam: Volaterranos, & Arretinos, quorum agrum Sulla publicarat, neque diviſerat, in ſua poſſeſſione retinebam: unam rationem non rejiciebam, ut ager hac adventitiâ pecuniâ emeretur, quæ ex novis vectigalibus per quinquennium reciperetur. Huic toti rationi agrariæ ſenatus adverſabatur, ſuſpicans Pompeio novam quamdam potentiam quæri. Pompeius verò ad voluntatem perferendæ legis incubuerat: ego autem magnâ cum agrariorum gratiâ confirmabam omnium privatorum poſſeſſiones (is enim eſt noſter exercitus, hominum, ut tute ſcis, locupletium) populo autem, & Pompeio (nam id quoque volebam) ſatisfaciebam emptione; quâ conſtitutâ diligenter, & ſentinam urbis exhauriri, & Italiæ ſolitudinem frequentari poſſe arbitrabar: ſed hæc tota res interpellata

bello refrixerat. Metellus eſt conſul ſanè bonus, & nos admodum diligit: ille alter ita nihil eſt, ut planè quid emerit neſciat. Hæc ſunt in republica, nisi etiam illud ad rempublicam putes pertinere, Herennium quemdam, tribunum plebis, tribulem tuum, ſanè hominem nequam, atque egentem, ſæpe jam de P. Clodio ad plebem traducendo agere cœpiſſe: huic frequenter interceditur. Hæc ſunt, ut opinor, in republica. Ego autem, ut ſemel Nonarum illarum Decembrium, junctam invidiâ, ac multorum inimicitiis, eximiam quamdam, atque immortalem gloriam conſecutus ſum; non deſtiti eâdem animi magnitudine in republica verſari, & illam inſtitutam ac ſuſceptam dignitatem tueri: ſed poſtea quàm primùm Clodii abſolutione levitatem, infirmitatemque judiciorum perſpexi; deinde vidi noſtros publicanos facilè a ſenatu disjungi, quamquam a me ipſo non divellerentur; tum autem beatos homines (hos piſcinarios dico, amicos tuos) non obſcurè nobis invidere: putavi, mihi majores quaſdam opes, & firmiora præsidia eſſe quærenda: itaque primùm eum, qui nimiùm diu de rebus noſtris tacuerat, Pompeium addùxi in eam voluntatem, ut in ſenatu non ſemel, ſed ſæpe, multiſque verbis hujus mihi ſalutem imperii, atque orbis terrarum

tum adjudicarit : quod non tam interfuit meâ (neque enim illæ res aut ita ſunt obſcuræ, ut teſtimonium, aut ita dubiæ, ut laudationem desiderent) quàm reipublicæ, quòd erant quidam improbi, qui contentionem fore aliquam mihi cum Pompeio, ex rerum illarum diſſensione arbitrarentur. Cum hoc ego me tantâ familiaritate conjunxi, ut uterque noſtrûm in ſua ratione munitior, & in republica firmior hac conjunctione eſſe possit : odia autem illa libidinoſæ & delicatæ juventutis, quæ erant in me incitata, sic mitigata ſunt comitate quadam meâ, me unum ut omnes illi colant : nihil jam denique a me aſperum in quemquam fit, nec tamen quidquam populare, ac diſſolutum : ſed ita temperata tota ratio eſt, ut reipublicæ conſtantiam præſtem ; privatis rebus meis, propter infirmitatem bonorum, iniquitatem malevolorum, odium in me improborum, adhibeam quamdam cautionem, & diligentiam : atque ita tamen iis novis amicitiis implicati ſumus, ut crebrò mihi vafer ille Siculus inſuſurret Epicharmus cantilenam illam ſuam :

Νῆφι, καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν· ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν.

Ac noſtræ quidem rationis, ac vitæ quasi quamdam formam, ut opinor, vides. De

tuo autem negotio ſæpe ad me ſcribis; cui mederi nunc non poſſumus: eſt enim illud ſenatuſconſultum ſummâ pedariorum voluntate, nullius noſtrûm auctoritate factum: nam, quòd me eſſe ad ſcribendum vides, ex ipſo ſenatuſconſulto intelligere potes, aliam rem tum relatam; hoc autem *de populis liberis*, sine causâ additum; & ita factum eſt a P. Servilio filio, qui in poſtremis ſententiam dixit; ſed immutari hoc tempore non poteſt: itaque conventus, qui initio celebrabantur, jam diu fieri desierunt: tu si tuis blanditiis tamen a Sicyoniis nummulorum aliquid expreſſeris, velim, me facias certiorem. Commentarium conſulatûs mei Græcè compositum misi ad te; in quo si quid erit, quod homini Attico minùs Græcum, eruditumque videatur, non dicam, quod tibi, ut opinor, Panormi Lucullus de ſuis hiſtoriis dixerat; ſe, quò faciliùs illas probaret Romani hominis eſſe, idcirco barbara quædam & σόλοικα diſperſiſſe: apud me si quid erit ejuſmodi, me imprudente erit, & invito. Latinum si perfecero, ad te mittam; tertium poema exſpectato, ne quod genus a me ipſo laudis meæ prætermittatur. Hic tu, cave, dicas, τίς πατέρ' αἰνήσει; si eſt enim apud homines quidquam, quod potius sit, laudetur; nos vituperemur, qui non potiùs alia lauda-

mus : quamquam non ἐγκωμιαστικὰ sunt hæc, sed ἱστορικὰ, quæ scribimus. Quintus frater purgat se multum per litteras, & affirmat, nihil a se cuiquam de te secus esse dictum : verùm hæc nobis coràm summâ curâ & diligentiâ sunt agenda ; tu modò nos revise aliquando. Cossinius hic, cui dedi litteras, valde mihi bonus homo, & non levis, & amans tui visus est, & talis, qualem esse eum tuæ mihi litteræ nuntiarant. Idibus Mart.

CICERO ATTICO SAL.

20. QUUM e Pompeiano me Romam recepissem a. d. IV Idus Maii, Cincius noster eam mihi abs te epistolam reddidit, quam tu Idibus Febr. dederas : ei nunc epistolæ litteris his respondebo. Ac primùm, tibi perspectum esse judicium de te meum, lætor ; deinde, te in iis rebus, quæ mihi asperiùs a nobis, atque a nostris, & injucundiùs actæ videbantur, moderatissimum fuisse, vehementissimè gaudeo ; idque neque amoris mediocris, & ingenii summi, ac sapientiæ judico : qua de re quum ad me ita suaviter, diligenter, officiosè, & humaniter scripseris, ut non modò te hortari ampliùs non debeam, sed ne exspectare quidem abs te, aut ab ullo homine tantum facilitatis, ac mansuetudinis potuerim ; nihil duco esse

commodius, quàm de his rebus nihil jam ampliùs ſcribere: quum erimus congressi; tum, si quid res feret, coràm inter nos conferemus. Quod ad me de republica ſcribis, diſputas tu quidem & amanter, & prudenter; & a meis consiliis ratio tua non abhorret: nam neque de ſtatu nobis noſtræ dignitatis eſt recedendum, neque sine noſtris copiis intra alterius præsidia veniendum; & is, de quo ſcribis, nihil habet amplum, nihil excelſum, nihil non ſummiſſum, atque populare: verumtamen fuit ratio mihi fortaſſe ad tranquillitatem meorum temporum non inutilis; ſed mehercule reipublicæ multò etiam utilior, quàm mihi, civium improborum impetus in me reprimi, quum hominis ampliſſimâ fortunâ, auctoritate, gratiâ fluctuantem ſententiam confirmaſſem, & a ſpe malorum ad mearum rerum laudem convertiſſem: quod si cum aliqua levitate mihi faciendum fuiſſet, nullam rem tanti æſtimaſſem; ſed tamen a me ita acta ſunt omnia, non ut ego illi aſſentiens levior, ſed ut ille me probans gravior videretur. Reliqua sic a me aguntur, & agentur, ut non committamus, ut ea, quæ gessimus, fortuitò gessiſſe videamur: meos bonos viros, illos quos significas, & eam, quam mihi dicis obtigiſſe, σπάρτην, non modò numquam deſeram; ſed

etiam, si ego ab illa deſerar, tamen in mea priſtina ſententia permanebo. Illud tamen velim exiſtimes, me hanc viam optimatium poſt Catuli mortem nec præſidio ullo, nec comitatu tenere: nam, ut ait Rhinton, ut opinor,

Οἱ μὲν παρ' οὐδὲν εἰσιν, οἷς δ' οὐδὲν μέλει.

Mihi verò ut invideant piſcinarii noſtri, aut ſcribam ad te aliàs, aut in congreſſum noſtrum reſervabo. A Curia autem nulla me res divellet: vel quòd ita rectum eſt; vel quòd rebus meis maximè conſentaneum; vel quòd, a ſenatu quanti fiam, minimè me pœnitet. De Sicyoniis, ut ad te ſcripsi antea, non multum ſpei eſt in ſenatu: nemo eſt enim jam, qui queratur: quare, ſi id exſpectas, longum eſt: aliâ viâ, ſi quâ potes, pugna: quum eſt actum, neque animadverſum eſt ad quos pertineret; & raptim in eam ſententiam pedarii cucurrerunt. Inducendi ſenatuſconſulti maturitas nondum eſt; quòd neque ſunt qui querantur; & multi partim malevolentiâ, partim opinione æquitatis delectantur. Metellus tuus eſt egregius conſul: unum reprehendo, quòd otium e Gallia nuntiari non magnopere gaudet: cupit, credo, triumphare: hoc vellem mediocrius: cetera egregia. Auli verò filius ita ſe gerit,

ut ejus consulatus non consulatus sit, sed Magni nostri ὑπώπιον. De meis scriptis, misi ad te Græcè perfectum consulatum meum: eum librum L. Cossinio dedi: puto te Latinis meis delectari; huic autem Græco Græcum invidere: alii si scripserint, mittemus ad te; sed, mihi crede, simul atque hoc nostrum legerunt, nescio quo pacto retardantur. Nunc (ut ad rem meam redeam) L. Papirius Pætus, vir bonus, amatorque noster, mihi libros eos, quos Serv. Claudius reliquit, donavit: quum mihi, per legem Cinciam licere capere, Cincius amicus tuus diceret, libenter dixi, me accepturum, si attulisset: nunc, si me amas, si te a me amari scis, enitere per amicos, clientes, hospites, libertos denique, ac servos tuos, ut scheda ne qua depereat: nam & Græcis his libris, quos suspicor, & Latinis, quos scio illum reliquisse, mihi vehementer opus est: ego autem quotidie magis, quod mihi de forensi labore temporis datur, in iis studiis conquiesco: per mihi, per, inquam, gratum feceris, si in hoc tam diligens fueris, quàm soles in his rebus, quas me valde velle arbitraris; ipsiusque Pæti tibi negotia commendo, de quibus tibi ille agit maximas gratias; & ut jam invisas nos, non solùm rogo, sed etiam suadeo.

EPISTOLÆ
AD
ATTICUM.
LIBER SECUNDUS.

Duæ primæ libri hujus epistolæ, ſcriptæ ſunt, item ut ultimæ ſuperioris, Q. Metello Celere, L. Afranio: reliquæ omnes, C. Julio Cæſare, M. Bibulo Coſſ. menſibus ferè XVII. Continent verò contentionem Clodii, ut tribunus pl. fieret: quod demum obtinuit, Cæſare adnitente; cujus item operâ, quò magiſtratum illum capere poſſet, plebeius factus eſt. Nam Ciceroni iratus, quòd quodam in judicio ſtatum temporum deploraſſet, ejus inimicum Clodium, fruſtra jam pridem a patribus ad plebem transire nitentem, eodem die, horâque, novâ lege de adoptione ejus latâ, traduxit. *Auctor eſt Suetonius. Idem hoc ipſo anno, agrariam legem pertulit, contradicente Catone: quem eâ de causâ e ſenatu abreptum in carcerem duci juſſit, invitis optimatibus, & collegâ: quem obnuntiantem, armis foro depulit; ſeque domeſticis parietibus, reliquo anni tempore, continere coëgit, ut, niſi per edicta, prorſus nihil ageret: quæ tamen ille acerbiſſima in collegam proponebat; hiſque comitia in menſem Octobrem diſtulit. Perlatâ igitur le-*

ge, XX millia hominum, qui tres pluresve liberos haberent, in campum Stellatem majoribus consecratum, ut Tranquillus ait, in agrumque Campanum, ad subsidia reipublicæ vectigalem relictum, induxit. Publicanos a Catone vexatos, remissionem petentes, tertiâ mercedum parte relevavit. Et ut in quosdam diversæ factionis cives sævire posset, Vectium quemdam præmiis adduxit, qui se ab illis, de inferenda Cn. Pompeio nece sollicitatum diceret: quamvis irrito conatu, propterea quòd unum atque alterum, frustra, nec sine suspicione fraudis, nominaverit. Quare tam præcipitis consilii eventum desperans, intercepisse veneno indicem creditus est. Hæc ferè in hoc secundo libro continentur ad rempublicam spectantia. Alia privata sunt. MALASPINA.

CICERO ATTICO SAL.

1. KALENDIS Jun. eunti mihi Antium, & gladiatores M. Metelli cupidè relinquenti, venit obviam tuus puer: is mihi litteras abs te, & commentarium consulatûs mei Græcè scriptum reddidit; in quo lætatus sum, me aliquantò antè de iisdem rebus Græcè item scriptum librum L. Cossinio ad te perferendum dedisse: nam, si ego tuum antè legissem, furatum me abs te esse diceres: quamquam tua illa (legi enim libenter) horridula mihi, atque incompta visa sunt; sed tamen erant ornata hoc ipso, quòd ornamenta negle-

xerant ; & , ut mulieres , ideo benè olere , quia nihil olebant , videbantur. Meus autem liber totum Iſocrati μυρεθήκιον , atque omnes ejus diſcipulorum arculas , ac nonnihil etiam Ariſtotelia pigmenta conſumpsit : quem tu Corcyræ , ut mihi aliis litteris significas , ſtrictim attigiſti ; pòſt autem , ut arbitror , a Coſſinio accepiſti ; quem tibi ego non eſſem auſus mittere , nisi eum lentè ac faſtidiosè probaviſſem : quamquam ad me reſcripsit jam Rhodo Poſſidonius , ſe , noſtrum illum ὑπόμνημα quum legeret , quod ego ad eum , ut ornatiùs de iiſdem rebus ſcriberet , miſeram , non modò non excitatum eſſe ad ſcribendum , ſed etiam planè perterritum. Quid quæris ? conturbavi Græcam nationem : ita , vulgò qui inſtabant , ut darem sibi quod ornarent , jam exhibere mihi moleſtiam deſtiterunt. Tu , si tibi placuerit liber , curabis , ut Athenis sit , & in ceteris oppidis Græciæ : videtur enim poſſe aliquid noſtris rebus lucis afferre. Oratiunculas autem , & quas poſtulas , & plures etiam mittam ; quoniam quidem ea , quæ nos ſcribimus adoleſcentulorum ſtudiis excitati , te etiam delectant. Fuit enim mihi commodum , quòd in eis orationibus , quæ *Philippicæ* nominantur , enituerat civis ille tuus Demoſthenes , & quòd ſe ab hoc refractariolo judiciali

dicendi genere abjunxerat, ut σεμνότερός τις, καὶ πολιτικώτερος videretur, curare, ut meæ quoque eſſent orationes, quæ *Conſulares* nominarentur: quarum una eſt in ſenatu Kal. Jan. altera ad populum de lege agraria; tertia, de Othone; quarta, pro Rabirio; quinta, de proſcriptorum filiis; ſexta, quum provinciam in concione depoſui; ſeptima, quâ Catilinam emiſi; octava, quam habui ad populum poſtridie quàm Catilina profugit; nona in concione, quo die Allobroges indicarunt; decima in ſenatu, Nonis Decemb. Sunt præterea duæ breves, quaſi ἀποσπασμάτια legis agrariæ: hoc totum σῶμα curabo ut habeas: & quoniam te quum ſcripta, tum res meæ delectant; iiſdem ex libris perſpicies, & quæ geſſerim, & quæ dixerim: aut ne popoſciſſes; ego enim tibi me non offerebam. Quod quæris, quid ſit, quòd te arceſſam, ac ſimul impeditum te negotiis eſſe ſignificas, neque recuſas, quin, non modò ſi opus ſit, ſed etiam ſi velim, accurras; nihil ſanè eſt neceſſe: verumtamen videbare mihi tempora peregrinationis commodiùs poſſe deſcribere. Nimis abes diu, præſertim quum ſis in propinquis locis: neque nos te fruimur; & tu nobis cares. Ac nunc quidem otium eſt: ſed, ſi paulò plus furor Pulchelli progredi poſſet, valde

ego te istinc excitarem : verùm præclarè Metellus impedit, & impediet : quid quæris ? est consul φιλόπατρις, & , ut semper judicavi , naturâ bonus. Ille autem non simulat , sed planè tribunus plebis fieri cupit : qua de re quum in senatu ageretur , fregi hominem ; & inconstantiam ejus reprehendi , qui Romæ tribunatum plebis peteret , quum in Sicilia ædilitatem se petere dictitasset : sed neque magnopere dixi esse nobis laborandum ; quòd nihilò magis ei liciturum esset plebeio rempublicam perdere , quàm similibus ejus me consule patriciis esset licitum. Jam , quum se ille septimo die venisse a freto , neque sibi obviam quemquam prodire potuisse , & noctu se introisse dixisset , in eoque se in concione jactasset ; nihil ei novi dixi accidisse : ex Sicilia septimo die Romam ; tribus horis Româ Interamnam : noctu introisse item antè : non esse itum obviam ; ne tum quidem , quum iri maximè debuit. Quid quæris ? hominem petulantem , modestum reddo non solùm perpetuâ gravitate orationis , sed etiam hoc genere dictorum. Itaque jam familiariter cum ipso cavillor , ac jocor : quin etiam quum candidatum deduceremus , quærit ex me , num consuessem Siculis locum gladiatoribus dare ? negavi . At ego , inquit , novus patronus

inſtituam : ſed ſoror, quæ tantum habeat conſularis loci, unum mihi ſolum pedem dat. Noli, inquam, de uno pede ſororis queri : licet etiam alterum tollas. Non conſulare, inquies, dictum : fateor : ſed ego illam odi malè conſularem : ea eſt enim ſeditioſa : ea cum viro bellum gerit, neque ſolùm cum Metello, ſed etiam cum Fabio, quòd eos in hoc eſſe moleſtè fert. Quod de agraria lege quæris, ſanè jam videtur refrixiſſe. Quòd me quodam modo molli brachio de Pompeii familiaritate objurgas; nolim ita exiſtimes, me mei præſidii causâ cum illo conjunctum eſſe : ſed ita res erat inſtituta, ut, ſi inter nos eſſet aliqua fortè diſſenſio, maximas in republica diſcordias verſari eſſet neceſſe : quod a me ita præcautum, atque ita proviſum eſt, non ut ego de optima illa mea ratione decederem; ſed ut ille eſſet melior, & aliquid de populari levitate deponeret : quem de meis rebus, in quas eum multi incitarant, multò ſcito gloriosiùs, quàm de ſuis prædicare : ſibi enim bene geſtæ, mihi conſervatæ reipublicæ dat teſtimonium : hoc facere illum, mihi quàm proſit neſcio; reipublicæ certè prodeſt. Quid, ſi etiam Cæſarem, cujus nunc venti valde ſunt ſecundi, reddo meliorem ? num tantum obſum reipublicæ ? Quin etiam, ſi mihi

nemo invideret; si omnes, ut erat æquum, faverent; tamen non minùs esset probanda medicina, quæ sanaret vitiosas partes reipublicæ, quàm quæ exsecaret: nunc verò, quum equitatus ille, quem ego in clivo Capitolino, te signifero, ac principe, collocaram, senatum deseruerit; nostri autem principes digito se cœlum putent attingere, si mulli barbati in piscinis sint, qui ad manum accedant; alia autem negligant: nonne tibi satis prodesse videor, si perficio, ut nolint obesse, qui possunt? Nam Catonem nostrum non tu amas plus, quàm ego: sed tamen ille, optimo animo utens, & summâ fide, nocet interdum reipublicæ: dicit enim tamquam in Platonis πολιτείᾳ, non tamquam in Romuli fæce, sententiam. Quid verius, quàm in judicium venire, qui ob rem judicandam pecuniam acceperit? censuit hoc Cato: assensit senatus. Equites curiæ bellum, non mihi; nam ego dissensi. Quid impudentius Publicanis renuntiantibus? fuit tamen retinendi ordinis causâ, facienda jactura: restitit, & pervicit Cato. Itaque nunc, consule in carcere incluso, sæpe item seditione commotâ, adspiravit nemo eorum, quorum ego concursu, itemque consules, qui post me fuerunt, rempublicam defendere solebant. Quid ergo? istos, inquies, mercede conductos

habebimus? Quid faciemus, si aliter non possumus? an libertinis, atque etiam servis serviamus? Sed, ut tu ais, ἅλις σπουδῆς. Favonius meam tribum tulit honestiùs, quàm suam; Lucceii perdidit: accusavit Nasicam inhonestè; ac modestè tamen dixit; ita ut Rhodi videretur molis potiùs, quàm Moloni, operam dedisse: mihi, quòd defendissem, leviter succensuit: nunc tamen petit iterum reipublicæ causâ. Lucceius quid agat, scribam ad te, quum Cæsarem videro, qui aderit biduo. Quòd Sicyonii te lædunt; Catoni, & ejus æmulatori attribuas Servilio: quid? ea plaga nonne ad multos bonos viros pertinet? sed, si ita placuit, laudemus; deinde in dissensionibus soli relinquamur. Amalthea mea te exspectat, & indiget tui. Tusculanum & Pompeianum valde me delectant; nisi quòd me, illum ipsum vindicem æris alieni, ære non Corinthio, sed hoc circumforaneo obruerunt. In Gallia speramus esse otium. Prognostica mea cum oratiunculis propediem exspecta: & tamen quid cogites de adventu tuo, scribe ad nos: nam mihi Pomponia nuntiari jussit, te mense Quintili Romæ fore: id a tuis litteris, quas ad me de decessu tuo miseras, discrepabat. Pætus, ut antea ad te scripsi, omnes libros, quos frater suus reliquisset,

mihi donavit : hoc illius munus in tua diligentia positum eſt : si me amas, cura ut conſerventur, & ad me perferantur : hòc mihi nihil poteſt eſſe gratius ; &, quum Græcos, tum verò diligenter Latinos ut conſerves velim : tuum eſſe hoc munuſculum putabo. Ad Octavium dedi litteras ; cum ipſo nihil eram locutus : neque enim iſta tua negotia provincialia eſſe putabam ; neque te in tocullionibus habebam : ſed ſcripsi, ut debui, diligenter.

CICERO ATTICO SAL.

2. CURA, amabo te, Ciceronem noſtrum. Ei nos θεῖοι videmur. Πελληναίων in manibus tenebam ; & hercule magnum acervum Dicæarchi mihi ante pedes exſtruxeram. O magnum hominem ! & a quo multò plura didiceris, quàm de Procilio. Κορινθίων, & Ἀθηναίων puto me Romæ habere. Mihi credes, leges ; hæc doceo ; mirabilis vir eſt. Ἡρώδης, si homo eſſet, eum potiùs legeret, quàm unam litteram ſcriberet : qui me epiſtolâ petivit ; ad te, ut video, cominus accessit : conjuraſſe mallem, quàm reſtitiſſe conjurationi, si illum mihi audiendum putaſſem. De Lollio ſanus non es : de Vinio laudo. Sed heus tu, ecquid vides Kalendas venire, Antonium non venire ? judices cogi ? nam ita ad me mittunt, Ni-

gidium minari in concione, ſe judicem; qui non affuerit, compellaturum. Velim tamen si quid eſt de Antonii adventu quod audieris, ſcribas ad me: & quoniam huc non venis, cœnes apud nos utique pridie Kal. cave aliter facias. Cura, ut valeas.

CICERO ATTICO SAL.

3. PRIMUM, ut opinor, εὐαγγέλια. Valerius abſolutus eſt Hortenſio defendente: id judicium Atilio condonatum putabatur; & Epicratem ſuſpicor, ut ſcribis, laſcivum fuiſſe: etenim mihi caligæ ejus, ut faſciæ cretatæ, non placebant: quid sit, ſciemus quum veneris. Feneſtrarum anguſtias quòd reprehendis, ſcito te Κύρου παιδείαν reprehendere: nam, quum ego idem iſtuc dicerem, Cyrus aiebat, viridiorum διαφάσεις latis luminibus non tam eſſe ſuaves. Etenim ἔςω ὄψις μὲν, ἡ, α. τὸ δὲ ὁρώμενον, β, γ. ἀκτῖνες δὲ, δ, καὶ ε. Vides enim cetera. Nam, si κατ' εἰδώλων ἐμπτώσεις videremus, valdè laborarent εἴδωλα in anguſtiis: nunc fit lepidè illa ἔκχυσις radiorum. Cetera si reprehenderis, non feres tacitum, nisi quid erit ejuſmodi, quod sine ſumptu corrigi poſſit. Venio nunc ad menſem Januarium, & ad ὑπόςασιν noſtram, ac πολιτείαν: in qua σωκρατικῶς εἰς ἑκάτερον: ſed tamen ad extremum, ut illi ſolebant, τὴν ἀρέσκουσαν. Eſt res ſanè

magni consilii: nam aut fortiter resistendum est legi agrariæ; in quo est quædam dimicatio, sed plena laudis: aut quiescendum; quod est non dissimile, atque ire in Solonium, aut Antium: aut etiam adjuvandum; quod a me aiunt Cæsarem sic exspectare, ut non dubitet. Nam fuit apud me Cornelius; hunc dico Balbum, Cæsaris familiarem: is affirmabat, illum omnibus in rebus meo & Pompeii consilio usurum, daturumque operam, ut cum Pompeio Crassum conjungeret. Hic sunt hæc. Conjunctio mihi summa cum Pompeio; si placet, etiam cum Cæsare; reditus in gratiam cum inimicis, pax cum multitudine, senectutis otium. Sed me κατάστασις mea illa commovet, quæ est in libro tertio

Interea cursus, quos prima a parte juventæ,
Quosque adeo consul virtute, animoque petisti,
Hos retine, atque auge famam, laudesque bonorum.

Hæc mihi quum in eo libro, in quo multa sunt scripta ἀριστοκρατικῶς, Calliope ipsa præscripserit, non opinor esse dubitandum, quin semper nobis videatur

Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.

Sed hæc ambulationibus Compitaliciis reservemus. Tu pridie Compitalia memento. Balineum calfieri jubebo: & Pomponiam

Terentia rogat; matrem adjungemus. Θεο-φράςυ περὶ Φιλοτιμίας affer mihi de libris Quinti fratris.

CICERO ATTICO SAL.

4. FECISTI mihi pergratum, quòd Serapionis librum ad me misisti; ex quo quidem ego, quod inter nos liceat dicere, millesimam partem vix intelligo: pro eo tibi præsentem pecuniam solvi imperavi; ne tu expensum muneribus ferres. At quoniam nummorum mentio facta est; amabo te, cura, ut cum Titinio, quoquo modo poteris, transigas: si in eo, quod ostenderat, non stat; mihi maximè placet, ea, quæ malè empta sunt, reddi, si voluntate Pomponiæ fieri poterit: si ne id quidem; nummi potiùs reddantur, quàm ullus sit scrupulus: valde hoc velim antè quàm proficiscare, amanter, ut soles, diligenterque conficias. Clodius ergo, ut ais, ad Tigranem? velim surpi eâ conditione: sed facilè patior; accommodatius enim nobis est ad liberam legationem tempus illud, quum & Quintus noster jam, ut speramus, in otio consederit, &, iste sacerdos Bonæ deæ cujus modi futurus sit, sciri possit. Interea quidem cum Musis nos delectabimus animo æquo, immo verò etiam gaudenti, ac libenti: neque mihi umquam veniet in

mentem Crasso invidere, neque pœnitere, quòd a me ipse non desciverim. De geographia dabo operam ut tibi satisfaciam; sed nihil certi polliceor: magnum opus est; sed tamen, ut jubes, curabo ut hujus peregrinationis aliquod tibi opus exstet. Tu quidquid indagaris de republica, & maximè quos consules futuros putes, facito ut sciam: tametsi minùs sum curiosus: statui enim nihil jam de republica cogitare. Terentiæ saltum perspeximus: quid quæris? præter quercum Dodonæam nihil desideramus, quò minùs Epirum ipsam possidere videamur. Nos circiter Kal. aut in Formiano erimus, aut in Pompeiano. Tu, si in Formiano non erimus, si nos amas, in Pompeianum venito: id & nobis erit periucundum, & tibi non sanè devium. De muro imperavi Philotimo ne impediret, quò minùs id fieret, quod tibi videretur: censeo tamen adhibeas Vectium. His temporibus, tam dubiâ vitâ optimi cujusque, magni æstimo unius æstatis fructum palæstræ Palatinæ, sed ita tamen, ut nihil minùs velim, quàm Pomponiam, & puerum versari in timore ruinæ.

CICERO ATTICO SAL.

5. CUPIO equidem, & jam pridem cupio Alexandriam, reliquamque Ægyp-

tum viſere, & ſimul ab hac hominum ſatietate noſtri diſcedere, & cum aliquo deſiderio reverti: ſed hoc tempore, & his mittentibus, Αἰδέομαι Τρῶας καὶ Τρῳάδας ἑλκεσιπέπλους: quid enim noſtri optimates, si qui reliqui ſunt, loquentur? an me aliquo præmio de ſententia eſſe deductum? Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην ἀναθήσει Cato ille noſter, qui mihi unus eſt pro centum millibus. Quid verò hiſtoriæ de nobis ad annos DC prædicarint? quas quidem ego multò magis vereor, quàm eorum hominum qui hodie vivunt, rumuſculos. Sed opinor, excipiamus, & exſpectemus: si enim deferetur, erit quædam noſtra poteſtas, & tum deliberabimus: etiam eſt in non accipiendo nonnulla gloria. Quare si quid Θεοφάνης tecum fortè contulerit, ne omnino repudiaris. De iſtis rebus exſpecto tuas litteras: quid Arrius narret; quo animo ſe deſtitutum ferat; & qui conſules parentur; utrùm, ut populi ſermo, Pompeius, & Craſſus; an, ut mihi ſcribitur, cum Gabinio Servius Sulpicius: &, num quæ novæ leges: &, num quid novi omnino: &, quoniam Nepos proficiſcitur, cuinam Auguratus deferatur; quo quidem uno ego ab iſtis capi poſſum. Vide levitatem meam. Sed quid ego hæc, quæ cupio deponere, & totò animo, atque omni cura φιλοσο-

φῶν? sic, inquam, in animo eſt; vellem ab initio: nunc verò, quoniam, quæ putavi eſſe præclara, expertus ſum, quàm eſſent inania; cum omnibus Muſis rationem habere cogito. Tu tamen de Curtio ad me reſcribe certiùs, &, num quis in ejus locum paretur; &, quid de P. Clodio fiat: &, omnia, quemadmodum polliceris, ἐπὶ σχολῆς ſcribe: &, quo die Româ te exiturum putes, velim ad me ſcribas, ut certiorem te faciam, quibus in locis futurus sim; epiſtolamque ſtatim des de iis rebus, de quibus ad te ſcripsi: valde enim exſpecto tuas litteras.

CICERO ATTICO SAL.

6. QUOD tibi ſuperioribus litteris promiſeram, fore, ut opus exſtaret hujus peregrinationis; nihil jam magnopere confirmo: sic enim ſum complexus otium, ut ab eo divelli non queam. Itaque aut libris me delecto, quorum habeo Antii feſtivam copiam; aut fluctus numero: nam ad lacertas captandas tempeſtates non ſunt idoneæ. A ſcribendo prorſus abhorret animus. Etenim γεωγραφικὰ, quæ conſtitueram, magnum opus eſt; ita valde Eratoſthenes, quem mihi propoſueram, a Serapione, & ab Hipparcho reprehenditur: quid cenſes, si Tyrannio acceſſerit? Et hercule ſunt res difficiles ad

explicandum, & ὁμοειδεῖς; nec tam possunt ἀνθηρογραφεῖσθαι, quàm videbantur: &, quod caput est, mihi quævis satis justa causa cessandi est. Quin etiam dubitem, an hîc, an Antii considam, & hoc tempus omne consumam; ubi quidem ego mallem duumvirum, quàm Romæ me fuisse. Tu verò sapientior Buthroti domum parasti: sed, mihi crede, proxima est illi municipio hæc Antiatium civitas. Esse locum tam propè Romam, ubi multi sint, qui Vatinium numquam viderint? ubi nemo sit, præter me, qui quemquam ex vigintiviris unum esse salvum velit? ubi me interpellet nemo, diligant omnes? Hîc, hîc nimirum πολιτευτέον: nam istic non solùm non licet, sed etiam tædet. Itaque ἀνέκδοτα, quæ tibi uni legamus, Theopompino genere, aut etiam asperiore multò, pangentur. Neque aliud jam quidquam πολιτεύομαι, nisi odisse improbos, & id ipsum nullo cum stomacho, sed potiùs cum aliqua scribendi voluptate. Sed ut ad rem, scripsi ad Quæstores urbanos de Quinti fratris negotio: vide, quid narrent; ecqua spes sit denarii, an cistophoro Pompeianò jaceamus. Præterea de muro statue quid faciendum sit. Aliud quid? etiam. Quando te proficisci istinc putes, fac ut sciam.

CICERO ATTICO SAL.

7. De geographia etiam atque etiam deliberabimus. Orationes autem me duas postulas; quarum alteram non libebat mihi scribere, quia abscideram; alteram, ne laudarem eum, quem non amabam: sed id quoque videbimus: denique aliquid exstabit, ne tibi planè cessasse videamur. De Publio quæ ad me scribis, sanè mihi jucunda sunt; eaque etiam velim, omnibus vestigiis indagata, ad me afferas, quum venies; & interea scribas, si quid intelliges, aut suspicabere: & maximè de legatione quid sit acturus. Equidem antè quàm tuas legi litteras, istim hominem ire cupiebam; non mehercule, ut differrem cum eo vadimonium (nam mirâ sum alacritate ad litigandum) sed videbatur mihi, si quid esset in eo populare, quòd plebeius factus esset, id amissurus. Quid enim ad plebem transisti? ut Tigranem ires salutatum? narra mihi, reges Armenii patricios salutare non solent? Quid quæris? acueram me ad exagitandam hanc ejus legationem: quam si ille contemnit, &, si, ut scribis, bilem id commovet & latoribus, & auspicibus legis curiatæ, spectaculum egregium. Hercule, verum ut loquamur, subcontumeliosè tractatur noster Publius: primùm,

qui quum in domo Cæſaris quondam unus vir fuerit, nunc ne in viginti quidem eſſe potuerit : deinde, alia legatio dicta erat, alia data eſt ; illa opima ad exigendas pecunias, Druſo, ut opinor, Piſaurenſi, an epuloni Vatinio reſervatur : hæc jejuna, ac bella relegatio datur ei, cujus tribunatus ad iſtorum tempora reſervatur. Incende hominem, amabo te, quoad pot'eſt : una ſpes eſt ſalutis, iſtorum inter iſtos diſſenſio, cujus ego quædam initia ſenſi ex Curione. Jam verò Arrius conſulatum sibi ereptum fremit. Megabocchus, & hæc ſanguinaria juventus inimiciſſima eſt. Accedat verò, accedat etiam iſta rixa Auguratûs : ſpero me præclaras de iſtis rebus epiſtolas ad te ſæpe miſſurum. Sed, illud quid ſit, ſcire cupio, quod jacis obſcurè, jam etiam ex ipſis quinqueviris loqui quoſdam : quidnam id eſt ? si eſt enim aliquid, plus eſt boni, quàm putaram. Atque hæc, ſic velim exiſtimes, non me abs te κατὰ τὸ πρακτικὸν quærere ; quòd geſtiat animus aliquid agere in republica. Jampridem gubernare me tædebat, etiam quum licebat : nunc verò quum cogar exire de navi non abjectis, ſed receptis gubernaculis, cupio iſtorum naufragia ex terra intueri ; cupio, ut ait tuus amicus Sophocles, κἂν ὑπὸ στέγῃ Πυκνᾶς ἀκούειν ψεκάδος εὑδούσῃ φρενί. De muro,

muro, quid opus sit, videbis. Castricianum mendum nos corrigemus: & tamen ad me Quintus cIɔ ccIɔɔ Iɔɔɔ scripserat, nunc ad sororem tuam H-S xxx. Terentia tibi salutem dicit. Cicero tibi mandat, ut Aristodemo idem de se respondeas, quod de fratre suo, sororis tuæ filio, respondisti. De Amalthea quod me admones, non negligemus. Cura ut valeas.

CICERO ATTICO SAL.

8. EPISTOLAM quum a te avidè exspectarem ad vesperum, ut soleo, ecce tibi nuntius, pueros venisse Româ. Voco, quæro, ecquid litterarum? negant. Quid ais, inquam, nihilne a Pomponio? Perterriti voce & vultu, confessi sunt se accepisse, sed excidisse in via. Quid quæris? permolestè tuli: nulla enim abs te per hos dies epistola inanis aliquâ re utili & suavi venerat. Nunc, si quid in ea epistola, quam ante diem XVI Kal. Maii dedisti, fuit historiâ dignum, scribe quamprimum, ne ignoremus: sin nihil præter jocationem, redde id ipsum; & scito Curionem adolescentem venisse ad me salutatum. Valde ejus sermo de Publio cum tuis litteris congruebat: ipse verò mirandum in modum *reges odisse superbos*: peræquè narrabat incensam esse juventutem; neque ferre hæc posse. Bene habemus:

nos, si in his ſpes eſt, opinor, aliud agamus. Ego me do hiſtoriæ : quamquam, licet me Saufeium putes eſſe, nihil me eſt inertius. Sed cognoſce itinera noſtra, ut ſtatuas, ubi nos viſurus sis. In Formianum volumus venire Parilibus : inde (quoniam putas prætermittendum nobis eſſe hoc tempore Cratera illum delicatum) Kal. Maii de Formiano proficiſcemur, ut Antii simus a. d. v Non. Maii. Ludi enim Antii futuri ſunt a IV ad prid. Non. Maii : eos Tullia ſpectare vult. Inde cogito in Tuſculanum, deinde Arpinum, Romam a. d. Kal. Jun. Te aut in Formiano, aut Antii, aut in Tuſculano, cura, ut videamus. Epiſtolam ſuperiorem reſtitue nobis, & appinge aliquid novi.

CICERO ATTICO SAL.

9. SI vales, bene eſt. Quum mihi dixiſſet Cæcilius quæſtor puerum ſe Romam mittere, hæc ſcripsi raptim, ut tuos elicerem mirificos cum Publio dialogos, quum eos de quibus ſcribis, tum illum, quem abdis, & ais, longum eſſe, quæ ad ea reſponderis, perſcribere; illum verò, qui nondum habitus eſt, quem illa βοῶπις, quum e Solonio redierit, ad te eſt relatura : sic velim putes, nihil hoc poſſe mihi eſſe jucundius. Si verò, quæ de me pacta ſunt, ea non ſervantur, in

cœlo ſum: ut ſciat hic noſter Hieroſoly-
marius, traductor ad plebem, quàm bo-
nam meis putissimis orationibus gratiam
retulerit; quarum exſpecta divinam παλινῳ-
δίαν. Etenim, quantum conjecturâ augu-
ramur, si erit nebulo iſte cum his dy-
naſtis in gratia, non modò de Cynico
conſulari, ſed ne de iſtis quidem piſci-
narum Tritonibus poterit ſe jactare: non
enim poterimus ulla eſſe in invidia, ſpo-
liati opibus, & illâ ſenatoriâ potentiâ. Sin
autem ab his diſſentiet; erit abſurdum in
nos invehi: verumtamen invehatur. Feſ-
tivè, mihi crede, & minore ſonitu, quàm
putaram, orbis hic in republica eſt con-
verſus; citiùs omnino, quàm potuit: id
culpâ Catonis, ſed rurſus improbitate iſto-
rum, qui auſpicia, qui Æliam legem,
qui Juniam, & Liciniam, qui Cæciliam,
& Didiam neglexerunt; qui omnia reme-
dia reipublicæ effuderunt; qui regna, qui
prædia tetrarchis, qui immanes pecunias
paucis dederunt. Video jam quò invidia
tranſeat, & ubi sit habitatura. Nihil me
exiſtimaris, neque uſu, neque a Theo-
phraſto didiciſſe, nisi brevi tempore de-
siderari noſtra illa tempora videris: etenim
si fuit invidioſa ſenatûs potentia; quum
ea non ad populum, ſed ad tres homi-
nes immoderatos redacta sit, quidnam
cenſes fore? Proinde iſti licet faciant,

quos volent, consules, tribunos plebis; denique etiam Vatinii strumam sacerdotii διβάφῳ vestiant; videbis brevi tempore magnos non modò eos, qui nihil titubarunt, sed etiam illum ipsum, qui peccavit, Catonem. Nam nos quidem, si per istum tuum sodalem Publium licebit, σοφιστεύειν cogitamus: si ille cogit, at duntaxat nos defendere; &, quod est proprium artis hujus, ἐπαγγέλλομαι,

Ἄνδρ' ἀπαμύνεσθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ.

Patria propitia sit: habet a nobis, etiam si non plus, quàm debitum est, plus certè, quàm postulatum est. Malè vehi malo alio gubernante, quàm, tam ingratis vectoribus, bene gubernare. Sed hæc coràm commodiùs. Nunc audi, quod quæris. Antium me ex Formiano recipere cogito a. d. v Non. Maias. Antio volo Non. Maiis proficisci in Tusculanum. Sed quum e Formiano rediero (ibi esse usque ad prid. Kalend. Maias voló) faciam statim te certiorem. Terentia tibi salutem. Κικέρων ὁ μικρὸς ἀσπάζεται Τίτον Ἀθηναῖον.

CICERO ATTICO SAL.

10. NEGENT illi Publium plebeium factum esse: hoc verò regnum est, & ferri nullo pacto potest. Emittat ad me Publius qui obsignent: jurabo Cnæum nostrum, collegam Balbi, Antii mihi nar-

rasse, se in auspicio fuisse. O suaves epistolas tuas uno tempore mihi datas duas: quibus εὐαγγέλια quæ reddam nescio: deberi quidem planè fateor. Sed vide συγκύρημα. Emerseram commodè ex Antiati in Appiam ad Tres tabernas ipsis Cerealibus, quum in me incurrit Româ veniens Curio meus: ibidem ilico puer abs te cum epistolis. Ille ex me, nihilne audissem novi: ego negare. Publius, inquit, Tribunatum plebis petit. Quid ais? & inimicissimus quidem Cæsaris, & ut omnia, inquit, ista rescindat. Quid Cæsar? inquam. Negat se quicquam de illius adoptione tulisse. Deinde suum, Memmii, Metelli Nepotis exprompsit odium. Complexus juvenem dimisi, properans ad epistolas. Ubi sunt, qui aiunt ζώσης φωνῆς? quantò magis vidi ex tuis litteris, quàm ex illius sermone, quid ageretur, de ruminatione quotidiana, de cogitatione Publii; de lituis βοώπιδος, de signifero Athenione, de litteris missis ad Cnæum, de Theophanis, Memmiique sermone? Quantam porrò mihi exspectationem dedisti convivii istius ἀσελγοῦς? Sum in curiositate ὀξύπεινος: sed tamen facilè patior te id ad me συμπόσιον non scribere; præsentem audire malo. Quòd me ut scribam aliquid, hortaris: crescit mihi quidem materies, ut dicis: sed tota res etiam

nunc fluctuat; κατ' ὀπώρην τρύξ. quæ si desederit, magis erunt judicata quæ scribam: quæ si statim a me ferre non poteris, primus habebis tamen, & aliquandiu solus. Dicæarchum rectè amas: luculentus homo est, & civis haud paulò melior, quàm isti nostri ἀδικαίαρχοι. Litteras scripsi horâ decimâ Cerealibus, statim, ut tuas legeram: sed eas eram daturus, ut putaram, postridie ei, qui mihi primus obvenisset. Terentia delectata est tuis litteris: impertit tibi multam salutem: καὶ Κικέρων ὁ φιλόσοφος τὸν πολιτικὸν Τίτον ἀσπάζεται.

CICERO ATTICO SAL.

11. VOLO ames meam constantiam. Ludos Antii spectare non placet: est enim ὑποσόλοικον, quum velim vitare omnium deliciarum suspicionem, repentè ἀναφαίνεσθαι non solùm delicatè, sed etiam ineptè peregrinantem. Quare usque ad Non. Maii te in Formiano exspectabo. Nunc fac, ut sciam, quo die te visuri simus. Ab Appii foro, horâ quartâ. Dederam aliam paulò antè a Tribus tabernis.

CICERO ATTICO SAL.

12. NARRO tibi, planè relegatus mihi videor, postea quàm in Formiano sum. Dies enim nullus erat, Antii quum essem, quo die non meliùs scirem, Romæ quid

ageretur, quàm ii qui erant Romæ: etenim litteræ tuæ, non solùm quid Romæ, sed etiam quid in republica; neque solùm quid fieret, verùm etiam quid futurum esset, indicabant: nunc, nisi si quid ex prætereunte viatore exceptum est, scire nihil possumus. Quare quamquam jam te ipsum exspecto, tamen isti puero, quem ad me statim jussi recurrere, da ponderosam aliquam epistolam, plenam omnium non modò actorum, sed etiam opinionum tuarum; ac diem, quo Româ sis exiturus, cura ut sciam. Nos in Formiano esse volumus usque ad prid. Nonas Maii. Eò si ante eam diem non veneris, Romæ te fortasse videbo: nam Arpinum quid ego te invitem?

> Τρηχεῖ, ἀλλ᾽ ἀγαθὴ κουροτρόφος· οὔτι ἔγωγε
> Ἧς γαίης δύναμαι γλυκερώτερον ἄλλο ἰδέσθαι.

Hæc igitur. Cura ut valeas.

CICERO ATTICO SAL.

13. FACINUS indignum: epistolam αὐθωρεὶ tibi a Tribus tabernis rescriptam ad tuas suavissimas epistolas neminem reddidisse? at scito eum fasciculum, quò illam conjeceram, domum eo ipso die latum esse, quo ego dederam, & ad me in Formianum relatum esse: itaque tibi tuam epistolam jussi referri; ex qua intelliges, quàm mihi tum illæ gratæ fuissent.

Romæ quòd ſcribis sileri; ita putabam: at hercule in agris non siletur: nec jam ipsi agri regnum veſtrum ferre poſſunt. Si verò in hanc Τηλέπυλον veneris Λαιστρυγονίην (Formias dico) qui fremitus hominum? quàm irati animi? quanto in odio noſter amicus Magnus? cujus cognomen unà cum Craſſi Divitis cognomine conſeneſcit. Credas mihi velim; neminem adhuc offendi, qui hæc tam lentè, quàm ego fero, ferret. Quare, mihi crede, φιλοσοφῶμεν: juratus tibi poſſum dicere, nihil eſſe tanti. Tu si litteras ad Sicyonios habes, advola in Formianum; unde nos prid. Non. Maii cogitamus.

CICERO ATTICO SAL.

14. QUANTAM tu mihi moves exſpectationem de ſermone Bibuli? quantam de colloquio βοώπιδος? quantam etiam de illo delicato convivio? proinde ita fac venias ad sitientes aures. Quamquam nihil eſt jam, quod magis timendum nobis putem, quàm ne ille noſter Sampsiceramus, quum ſe omnium ſermonibus ſentiet vapulare, & quum has actiones εὐανατρέπτους videbit, ruere incipiat. Ego autem uſque eò ſum enervatus, ut hoc otio, quo nunc tabeſcimus, malim ἐντυραννεῖσθαι, quàm cum optima ſpe dimicare. De pangendo quòd me crebrò

adhortaris, fieri nihil poteſt. Basilicam habeo, non villam, frequentiâ Formianorum: at quam partem basilicæ? tribum Æmiliam. Sed, omitto vulgus, poſt horam IV moleſti ceteri non ſunt. C. Arrius proximus eſt vicinus; immo ille quidem jam contubernalis; qui etiam ſe idcirco Romam ire negat, ut hîc mecum totos dies philoſophetur. Ecce ex altera parte Seboſus, ille Catuli familiaris. Quò me vertam? ſtatim mehercule Arpinum irem, ni te in Formiano commodiſſimè exſpectari viderem, duntaxat ad prid. Non. Maii. Vide enim quibus hominibus aures sint deditæ meæ. Occasionem mirificam, si qui nunc, dum hi apud me ſunt, emere de me fundum Formianum velit. Et tamen illud probem? *Magnum quid aggrediamur, & multæ cogitationis, atque otii.* Sed tamen ſatisfiet a nobis, neque parcetur labori.

CICERO ATTICO SAL.

15. UT ſcribis, ita video, non minùs incerta in republica, quam in epiſtola tua: ſed tamen iſta ipſa me varietas ſermonum, opinionumque delectat: Romæ enim videor eſſe, quum tuas litteras lego, &, ut fit in tantis rebus, modò hoc, modò illud audire. Illud tamen explicare non poſſum, quidnam invenire poſſit, nullo

recusante, ad facultatem agrariam. Bibuli autem ista magnitudo animi in comitiorum dilatione, quid habet, nisi ipsius judicium sine ulla correctione reipublicæ? nimirum in Publio spes est: fiat, fiat tribunus plebis: si nihil aliud, ut eò citiùs tu ex Epiro revertare. Nam ut illo tu careas, non video posse fieri; præsertim si mecum aliquid volet disputare. Sed id quidem non dubium est, quin, si quid erit ejusmodi, sis advolaturus. Verùm ut hoc non sit; tamen seu ruet, seu eriget rempublicam, præclarum spectaculum mihi propono, modò te consessore spectare liceat. Quum hæc maximè scriberem, ecce tibi Sebosus. Nondum planè ingemueram; Salve, inquit Arrius. Hoc est, Româ decedere? quos ego homines effugi, quum in hos incidi? Ego verò *in montes patrios*, *& ad incunabula nostra* pergam. Denique, si solus non potuero, cum rusticis potiùs, quàm cum his perurbanis: ita tamen, ut, quoniam tu certi nihil scribis, in Formiano tibi præstoler usque ad III Non. Maii. Terentiæ pergrata est assiduitas tua, & diligentia in controversia Mulviana. Nescit omnino, te communem causam defendere eorum, qui agros publicos possideant. Sed tamen tu aliquid publicanis pendis; hæc etiam id recusat. Ea tibi igitur, & Κικέρων, ἀριστοκρατικώτατος παῖς, salutem dicunt.

CICERO ATTICO SAL.

16. CŒNATO mihi, & jam dormitanti, prid. Kal. Maii epistola est illa reddita, in qua de agro Campano scribis. Quid quæris? primùm ita me pupugit, ut somnum mihi ademerit, sed id cogitatione magis, quàm molestiâ. Cogitanti autem hæc ferè succurrebant: primùm ex eo, quòd superioribus litteris scripseras, ex familiari te illius audisse, prolatum iri aliquid, quod nemo improbaret; majus aliquid timueram: hoc mihi ejusmodi non videbatur: deinde, ut me ego consoler, omnis exspectatio largitionis agrariæ in agrum Campanum videtur esse derivata; qui ager, ut dena jugera sint, non ampliùs hominum quinque millia potest sustinere: reliqua omnis multitudo ab illis abalienetur necesse est. Præterea, si ulla res est, quæ bonorum animos, quos jam video esse commotos, vehementiùs possit incendere, hæc certè est, & eò magis, quòd portoriis Italiæ sublatis, agro Campano diviso, quod vectigal superest domesticum, præter vicesimam? quæ mihi videtur unâ conciunculâ, clamore pedissequorum nostrorum, esse peritura. Cnæus quidem noster jam planè quid cogitet nescio.

Φυσᾷ γὰρ οὐ σμικροῖσιν αὐλίσκοις ἔτι,
Ἀλλ' ἀγρίαις φύσαισι φορβείας ἄτερ.

qui quidem etiam istuc adduci potuerit: nam adhuc hoc ἐσοφίζετο, se leges Cæsaris probare; actiones ipsum præstare debere: agrariam legem sibi placuisse; potuerit intercedi, necne, nihil ad se pertinere: de rege Alexandrino placuisse sibi aliquando confici; Bibulus de cœlo tum servasset, necne, sibi quærendum non fuisse: de Publicanis, voluisse illi ordini commodare; quid futurum fuerit, si Bibulus tum in forum descendisset, se divinare non potuisse. Nunc verò, Sampsicerame, quid dices? vectigal te nobis in monte Antilibano constituisse, agri Campani abstulisse? quid, hoc quemadmodum obtinebis? oppressos vos, inquit, tenebo exercitu Cæsaris. Non mehercule me tu quidem tam isto exercitu, quàm ingratis animis eorum hominum, qui appellantur boni: qui mihi non modò præmiorum, sed ne sermonum quidem umquam fructum ullum, aut gratiam retulerunt. Quòd si in eam me partem incitarem, profectò jam aliquam reperirem resistendi viam. Nunc prorsus hoc statui, ut, quoniam tanta controversia est Dicæarcho, familiari tuo, cum Theophrasto amico meo, ut ille tuus τὸν πρακτικὸν βίον longè omnibus anteponat, hic autem τὸν θεωρητικὸν, utrique a me mos gestus esse videatur. Puto enim me Dicæarcho affa-

tim satisfecisse: respicio nunc ad hanc familiam, quæ mihi non modò ut requiescam permittit; sed reprehendit, quia non semper quierim. Quare incumbamus, ὦ noster Tite, ad illa præclara studia; & eò, unde discedere non oportuit, aliquandò revertamur. Quod de Quinti fratris epistola scribis, ad me quoque fuit πρόσθε λέων, ὄπιθεν δέ. Quid dicam nescio: nam ita deplorat primis versibus mansionem suam, ut quemvis movere possit: ita rursus remittit, ut me roget, ut annales suos emendem, & edam. Illud tamen, quod scribit, animadvertas velim, de portorio circumvectionis; ait se de consilii sententia rem ad senatum rejecisse. Nondum videlicet meas litteras legerat; quibus ad eum, re consultâ & exploratâ, perscripseram, non deberi. Velim, si qui Græci jam Romam ex Asia de ea causa venerunt, videas, &, si tibi videbitur, his demonstres, quid ego de ea re sentiam. Si possum discedere, ne causa optima in senatu pereat, ego satisfaciam publicanis; εἰ δὲ μή (verè tecum loquar) in hac re malo universæ Asiæ, & negotiatoribus: nam eorum quoque vehementer interest. Hoc ego sentio valde nobis opus esse. Sed tu id videbis. Quæstores autem, quæso, num etiam de cistophoro dubitant? nam si aliud nihil erit, quum

erimus omnia experti, ego illud ne quidem contemnam, quod extremum eſt. Te in Arpinati videbimus, & hoſpitio agreſti accipiemus, quoniam maritimum hoc contempsiſti.

Cicero Attico Sal.

17. Prorsus, ut ſcribis, ita ſentio: turbatur Sampsiceramus: nihil eſt, quod non timendum ſit: Ὁμολογουμένως τυραννίδα συσκευάζεται. Quid enim iſta repentina affinitatis conjunctio, quid ager Campanus, quid effuſio pecuniæ ſignificant? quæ, ſi eſſent extrema, tamen eſſet nimium mali: ſed ea natura rei eſt, ut hæc extrema eſſe non poſſint. Quid enim eos hæc ipſa per ſe delectare poſſunt? numquam huc veniſſent, niſi ad alias res peſtiferas aditus ſibi compararent. Dii immortales! verùm, ut ſcribis, hæc in Arpinati a. d. VI circiter Id. Maias non deflebimus, ne & opera & oleum philologiæ noſtræ perierit, ſed conferemus tranquillo animo. Neque tam me εὐελπιστία conſolatur, ut antea, quàm ἀδιαφορία, quâ nulla in re tam utor, quàm in hac civili & publica. Quin etiam, quod eſt ſubinane in nobis, & non ἀφιλόδοξον (bellum eſt enim ſua vitia noſſe) id afficitur quadam delectatione: ſolebat enim me pungere, ne Sampsicerami merita in pa-

triam ad annos DC majora viderentur, quàm noſtra: hac quidem curâ certè jam vacuum eſt: jacet enim ille ſic, ut πλῶσις Curiana ſtare videatur. Sed hæc coràm. Tu tamen videris mihi Romæ fore ad noſtrum adventum; quod ſanè facilè patiar, si tuo commodo fieri possit: sin, ut ſcribis, ita venies; velim e Theophane expiſcere, quonam in me animo sit Alabarches. Quæres ſcilicet, ut ſoles κατὰ τὸ κηδεμονικὸν, & ad me ab eo quasi ἐντολὰς afferes, quemadmodum me geram: aliquid ex ejus ſermone poterimus περὶ τῶν ὅλων ſuſpicari.

CICERO ATTICO SAL.

18. ACCEPI aliquot epiſtolas tuas, ex quibus intellexi, quàm ſuſpenſo animò & ſollicito ſcire averes, quid eſſet novi. Tenemur undique: neque jam quò minùs ſerviamus, recuſamus; ſed mortem & ejectionem, quasi majora, timemus: quæ multò ſunt minora. Atque hic ſtatus, qui unâ voce omnium gemitur, neque verbo cujuſquam ſublevatur. Σκοπὸς eſt, ut ſuſpicor, illis, qui tenent, nullam cuiquam largitionem relinquere. Unus loquitur, & palam adverſatur adoleſcens Curio. Huic plauſus maximi, conſalutatio forensis perhonorifica, signa præterea benevolentiæ permulta a bonis impertiun-

tur: Fufium clamoribus, & conviciis, & sibilis consectantur. His ex rebus non spes, sed dolor est major; quum videas civitatis voluntatem solutam, virtutem alligatam. Ac ne fortè quæras κατὰ λεπτὸν de singulis rebus, universa res eò est deducta, spes ut nulla sit, aliquando non modò privatos, verùm etiam magistratus liberos fore. Hac tamen in oppressione sermo in circulis duntaxat, & conviviis est liberior, quàm fuit: vincere incipit timorem dolor, sed ita, ut omnia sint plenissima desperationis. Habet etiam Campana lex exsecrationem in concione candidatorum, si mentionem fecerint, quò aliter ager possideatur, atque ut ex legibus Juliis. Non dubitant jurare ceteri. Laterensis existimatur cautè fecisse, quòd tribunatum plebis petere destitit, ne juraret. Sed de republica non libet plura scribere. Displiceo mihi, nec sine summo scribo dolore: me tueor, ut oppressis omnibus, non demissè; ut tantis rebus gestis, parum fortiter. A Cæsare valde liberaliter invitor in legationem illam, sibi ut sim legatus; atque etiam liberà legatio voti causâ datur. Sed hæc & præsidii apud pudorem Pulchelli non habet satis, & a fratris adventu me ablegat: illa & munitior est, & non impedit, quò minùs adsim, quum velim. Hanc

ego teneo, ſed uſurum me non puto: neque tamen ſcit quiſquam. Non lubet fugere: aveo pugnare: magna ſunt hominum ſtudia. Sed nihil affirmo: tu hoc ſilebis. De Statio manumiſſo, & nonnullis aliis rebus, angor quidem, ſed jam prorſus occallui. Tu vellem, egove cuperem, adeſſes: nec mihi conſilium, nec conſolatio deeſſet. Sed ita te para, ut, si inclamaro, advoles.

CICERO ATTICO SAL.

19. MULTA me ſollicitant, & ex reipublicæ tanto motu, & ex iis periculis, quæ mihi ipsi intenduntur, & ſexcenta ſunt. Sed mihi nihil eſt moleſtius, quàm Statium manumiſſum. *Nec meum imperium? ac mitto imperium: non ſimultatem meam revereri ſaltem?* Nec, quid faciam, ſcio: neque tantum eſt in re, quantus eſt ſermo. Ego autem ne iraſci poſſum quidem iis, quos valde amo: tantùm doleo, ac mirificè quidem. Cetera in magnis rebus; minæ Clodii, contentioneſque, quæ mihi proponuntur, modicè me tangunt: etenim vel ſubire eas videor mihi ſumma cum dignitate, vel declinare nulla cum moleſtia poſſe. Dices fortaſſe, dignitatis ἅλις, tamquam δρυός: ſaluti, si me amas, conſule. Me miſerum, cur non ades? nihil te profectò præteriret: ego fortaſſe τυ-

φλώτlω, & nimiùm τῷ καλῷ προσπέποrlα. Scito nihil umquam fuisse tam infame, tam turpe, tam peræquè omnibus generibus, ordinibus, ætatibus offensum, quàm hunc statum, qui nunc est: magis mehercule quàm vellem, non modò quàm putaram. Populares isti jam etiam modestos homines sibilare docuerunt. Bibulus in cœlo est; nec quare, scio: sed ita laudatur, quasi *Unus homo nobis cunctando restituit rem.* Pompeius, nostri amores, quod mihi summo dolori est, ipse se afflixit; neminem tenet: voluntate, an metu necesse sit iis uti, vereor. Ego autem neque pugno cum illa causa propter illam amicitiam; neque approbo, ne omnia improbem, quæ antea gessi: utor viâ. Populi sensus maximè theatro, & spectaculis perspectus est: nam gladiatoribus quà dominus, quà advocati sibilis conscissi: ludis Apollinaribus Diphilus tragœdus in nostrum Pompeium petulanter invectus est. *Nostrâ miseriâ tu es Magnus*, millies coactus est dicere. *Eamdem virtutem istam, veniet tempus quum graviter gemes*, totius theatri clamore dixit, itemque cetera: nam & ejusmodi sunt ii versus, ut in tempus ab inimico Pompeii scripti esse videantur. *Si neque leges, neque mores cogunt*, & cetera, magno cum fremitu & clamore sunt dicta. Cæsar quum ve-

nisset, mortuo plausu: Curio filius est insecutus: huic ita plausum est, ut, salvâ republicâ, Pompeio plaudi solebat. Tulit Cæsar graviter. Litteræ Capuam ad Pompeium volare dicebantur: inimici erant equitibus, qui Curioni stantes plauserant; hostes omnibus: Rosciæ legi, etiam frumentariæ minitabantur. Sanè res erat perturbata. Equidem malueram, quod erat susceptum ab illis, silentio transire: sed vereor ne non liceat. Non ferunt homines, quod videtur esse tamen ferendum: sed est jam una vox omnium, magis odio firmata, quàm præsidio. Noster autem Publius mihi minitatur, inimicus est: impendet negotium, ad quod tu scilicet advolabis. Videor mihi nostrum illum consularem exercitum bonorum omnium, etiam satis bonorum, habere firmissimum. Pompeius significat studium erga me non mediocre: idem affirmat, verbum de me illum non esse facturum: in quo non me ille fallit, sed ipse fallitur. Cosconio mortuo, sum in ejus locum invitatus: id erat vocari in locum mortui: nihil me turpius apud homines fuisset; neque verò ad istam ipsam ἀσφάλειαν quidquam alienius: sunt enim illi apud bonos invidiosi; ego apud improbos meam retinuissem invidiam, alienam assumpsissem. Cæsar me sibi vellet esse legatum: honestior hæc

declinatio periculi : ſed ego hoc nunc repudio. Quid ergo eſt ? pugnare malo : nihil tamen certi. Iterum dico , utinam adeſſes ! Sed tamen , si erit neceſſe , arceſſemus. Quid aliud ? quid ? hoc opinor. Certi ſumus periſſe omnia. Quid enim ἀκκιζόμεθα tamdiu ? Sed hæc ſcripsi properans , & mehercule timidè : poſthac ad te , aut , si perfidelem habebo , cui dem , ſcribam planè omnia ; aut , si obſcurè ſcribam , tu tamen intelliges. In iis epiſtolis me Lælium , te Furium faciam : cetera erunt ἐν αἰνιγμοῖς. Hìc Cæcilium colimus , & obſervamus diligenter. Edicta Bibuli audio ad te miſſa : iis ardet dolore , & irâ noſter Pompeius.

CICERO ATTICO SAL.

20. ANICATO , ut te velle intellexeram , nullo loco defui. Numeſtium ex litteris tuis ſtudiosè ſcriptis libenter in amicitiam recepi. Cæcilium , quibus rebus poſſum , tueor diligenter. Varro ſatisfacit nobis. Pompeius amat nos , caroſque habet. Credis ? inquies. Credo : prorſus mihi perſuadet. Sed quia , ut video , pragmatici homines omnibus hiſtoricis præceptis , verſibus denique cavere jubent , & vetant credere ; alterum facio , ut caveam , alterum , ut non credam , facere non poſſum. Clodius adhuc mihi denun-

tiat periculum. Pompeius affirmat non esse periculum; adjurat; addit etiam, se priùs occisum iri ab eo, quàm me violatum iri. Tractatur res. Simul & quid erit certi, scribam ad te. Si erit pugnandum, arcessam ad societatem laboris; si quies dabitur, ab Amalthea te non commovebo. De republica breviter ad te scribam: jam enim charta ipsa ne nos prodat, pertimesco. Itaque posthac, si erunt mihi plura ad te scribenda, ἀλληγορίαις obscurabo. Nunc quidem novo quodam morbo civitas moritur; ut, quum omnes ea quæ sunt acta improbent, querantur, doleant, varietas in re nulla sit, apertéque loquantur, & jam clarè gemant, tamen medicina nulla afferatur. Neque enim resisti sine internecione posse arbitramur; nec videmus qui finis cedendi præter exitium futurus sit. Bibulus hominum admiratione & benevolentiâ in cœlo est: edicta ejus & conciones describunt & legunt: novo quodam genere in summam gloriam venit. Populare nunc nihil tam est, quàm odium popularium. Hæc quò sint eruptura, timeo: sed, si dispicere quid cœpero, scribam ad te apertiùs. Tu, si me amas tantum, quantum profectò amas; expeditus facito ut sis, si inclamaro, ut accurras: sed do operam, & dabo, ne sit necesse. Quòd scripseram

te Furium ſcripturum, nihil neceſſe eſt tuum nomen mutare: me faciam Lælium, & te Atticum; neque utar meo chirographo, neque signo; si modò erunt ejuſmodi litteræ, quas in alienum incidere nolim. Diodotus mortuus eſt: reliquit nobis H-S fortaſſe centies. Comitia Bibulus cum Archilochio edicto in ante diem XV Kal. Novemb. diſtulit. A Vibio libros accepi. Poeta ineptus: nec tamen ſcit nihil; & eſt non inutilis. Deſcribo, & remitto.

Cicero Attico Sal.

21. De republica quid ego tibi ſubtiliter? tota periit: atque hòc eſt miſerior, quàm reliquiſti, quòd tum videbatur ejuſmodi dominatio civitatem oppressiſſe, quæ jucunda eſſet multitudini; bonis autem ita moleſta, ut tamen sine pernicie: nunc repentè tanto in odio eſt omnibus, ut, quorſum eruptura sit, horreamus. Nam iracundiam atque intemperantiam illorum ſumus experti, qui Catoni irati omnia perdiderunt: ſed ita lenibus uti videbantur venenis, ut poſſe videremur sine dolore interire: nunc verò sibilis vulgi, ſermonibus honeſtorum, fremitu Italiæ, vereor ne exarſerint. Equidem ſperabam, ut ſæpe etiam loqui tecum ſolebam, sic orbem reipublicæ eſſe converſum, ut vix

ſonitum audire, vix impreſſam orbitam videre poſſemus; & fuiſſet ita, si homines transitum tempeſtatis exſpectare potuiſſent: ſed quum diu occultè ſuſpiraſſent, poſtea jam gemere, ad extremum verò loqui omnes, & clamare cœperunt. Itaque ille amicus noſter, inſolens infamiæ, ſemper in laude verſatus, circumfluens gloriâ, deformatus corpore, fractus animo, quò ſe conferat neſcit: progreſſum præcipitem, inconſtantem reditum videt: bonos, inimicos habet; improbos ipſos, non amicos. Ac vide mollitiem animi: non tenui lacrimas, quum illum ante VIII Kal. Sext. vidi de edictis Bibuli concionantem, qui antea ſolitus eſſet jactare ſe magnificentissimè illo in loco, ſummo cum amore populi, cunctis faventibus. Ut ille tum humilis, ut demiſſus erat! ut ipse etiam sibi, non iis ſolùm, qui aderant, diſplicebat! O ſpectaculum uni Craſſo jucundum, ceteris non item! Nam, quia deciderat ex aſtris, lapſus, quàm progreſſus, potiùs videbatur: &, ut Apelles, si Venerem, aut si Protogenes Jalyſum illum ſuum cœno oblitum videret, magnum, credo, acciperet dolorem; sic ego hunc omnibus a me pictum & politum artis coloribus, ſubitò deformatum, non sine magno dolore vidi. Quamquam nemo puta-

bat propter Clodianum negotium, me illi amicum esse debere; tamen tantus fuit amor, ut exhauriri nullâ posset injuriâ. Itaque Archilochia in illum edicta Bibuli populo ita sunt jucunda, ut eum locum, ubi proponuntur, præ multitudine eorum, qui legunt, transire nequeant; ipsi ita acerba, ut tabescat dolore; mihi mehercule molesta, quòd & eum, quem semper dilexi, nimis excruciant, & timeo, tam vehemens vir, tamque acer in ferro, & tam insuetus contumeliæ, ne omni animi impetu dolori & iracundiæ pareat. Bibuli qui sit exitus futurus, nescio: ut nunc res se habet, admirabili gloriâ est. Quin quum comitia in mensem Octobr. distulisset, quòd solet ea res populi voluntatem offendere, putarat Cæsar oratione suâ posse impelli concionem, ut iret ad Bibulum: multa quum seditiosissimè diceret, vocem exprimere non potuit. Quid quæris? sentiunt, se nullam ullius partis voluntatem tenere: eò magis vis nobis est timenda. Clodius inimicus est nobis: Pompeius confirmat eum nihil esse facturum contra me: mihi periculosum est credere; ad resistendum me paro: studia spero me summa habiturum omnium ordinum. Te quum ego desidero, tum verò res ad tempus illud vocat: plurimum consilii, animi, præsidii denique

denique mihi, si te ad tempus videro, accesserit. Varro mihi satisfacit: Pompeius loquitur divinitus: spero nos aut certè cum summa gloria, aut sine molestia etiam discessuros. Tu, quid agas, quemadmodum te oblectes, quid cum Sicyoniis egeris, ut sciam cura.

CICERO ATTICO SAL.

22. QUAM vellem Romæ! mansisses profectò, si hæc fore putassemus. Nam Pulchellum nostrum facillimè teneremus; aut certè, quid esset facturus, scire possemus. Nunc se res sic habet: volitat, furit, nihil habet certi, multis denuntiat: quod fors obtulerit, id acturus videtur. Quum videt, quo sit in odio status hic rerum, in eos, qui hæc egerunt, impetum facturus videtur: quum autem rursus opes & vim exercitûs recordatur, convertit se in nos: nobis autem ipsis quum vim, tum judicium minatur. Cum hoc Pompeius egit, &, ut ad me ipse referebat (alium enim habeo neminem testem) vehementer egit, quum diceret, in summa se perfidiæ, & sceleris infamia fore, si mihi periculum crearetur ab eo, quem ipse armasset, quum plebeium fieri passus esset: sed fidem recepisse sibi & ipsum, & Appium de me: hanc si ille non servaret, ita laturum, ut

omnes intelligerent, nihil sibi antiquius amicitiâ nostrâ fuisse. Hæc, & in eam sententiam quum multa dixisset, aiebat illum primò sanè diu multa contrà; ad extremum autem manus dedisse, & affirmasse nihil se contra ejus voluntatem esse facturum. Sed postea tamen ille non destitit de nobis asperrimè loqui: quod si non faceret, tamen ei nihil crederemus; atque omnia, sicut facimus, pararemus. Nunc ita nos gerimus, ut in dies singulos & studia in nos hominum, & opes nostræ augeantur: rempublicam nullâ ex parte attingimus: in causis, atque in illa opera nostra forensi, summâ industriâ versamur: quod egregiè non modò iis, qui utuntur operâ, sed etiam in vulgus gratum esse sentimus. Domus celebratur: occurritur: renovatur memoria consulatûs: studia significantur: in eam spem adducimur, ut nobis ea contentio, quæ impendet, interdum non fugienda videatur. Nunc mihi & consiliis opus est tuis, & amore, & fide. Quare advola: expedita mihi erunt omnia, si te habebo. Multa per Varronem nostrum agi possunt, quæ te urgente erunt firmiora; multa ab ipso Publio elici, multa cognosci, quæ tibi occulta esse non poterunt: multa etiam.... Sed absurdum est singula explicare: tum ego requiram te ad omnia. Unum illud tibi

persuadeas velim, omnia mihi fore explicata, si te videro: sed totum est in eo, si antè, quàm ille ineat magistratum. Puto, Pompeium Crasso urgente, si tu aderis, qui per βοώπιν ex ipso intelligere possis, quâ fide ab illis agatur, nos aut sine molestia, aut certè sine errore futuros. Precibus nostris & cohortatione non indiges: quid mea voluntas, quid tempus, quid rei magnitudo postulet, intelligis. De republica nihil habeo ad te scribere, nisi summum odium omnium hominum in eos, qui tenent omnia: mutationis tamen spes nulla. Sed, quod facilè sentias, tædet ipsum Pompeium, vehementerque pœnitet. Non provideo satis, quem exitum futurum putem: sed certè videntur hæc aliquò eruptura. Libros Alexandri, negligentis hominis, & non boni poetæ, sed tamen non inutilis, tibi remisi. Numerium Numestium libenter accepi in amicitiam; & hominem gravem, & prudentem, & dignum tuâ commendatione cognovi.

CICERO ATTICO SAL.

23. NUMQUAM antè arbitror te epistolam meam legisse, nisi meâ manu scriptam: ex eo colligere poteris, quantâ occupatione distinear. Nam quum vacui temporis nihil haberem, & quum, recreandæ

voculæ causâ, necesse esset mihi ambulare, hæc dictavi ambulans. Primùm igitur illud te scire volo, Sampsiceramum nostrum amicum vehementer sui statûs pœnitere, restituique in eum locum cupere, ex quo decidit, doloremque suum impertire nobis, & medicinam interdum apertè quærere; quam ego possum invenire nullam: deinde omnes illius partis auctores ac socios, nullo adversario, consenescere; consensionem universorum nec voluntatis, nec sermonis majorem umquam fuisse. Nos autem (nam, id te scire cupere, certò scio) publicis consiliis nullis intersumus, totosque nos ad forensem operam, laboremque contulimus: ex quo, quod facilè intelligi possit, in multa commemoratione earum rerum, quas gessimus, desiderioque versamur. Sed βοώπιδος nostræ consanguineus non mediocres terrores jacit, atque denuntiat, & Sampsiceramo negat; ceteris præ se fert, & ostentat. Quamobrem, si me amas tantum, quantum profectò amas, si dormis, expergiscere; si stas, ingredere; si ingrederis, curre; si curris, advola. Credibile non est, quantum ego in consiliis, & prudentia tua, quodque maximum est, quantum in amore & fide ponam. Magnitudo rei longam orationem fortasse desiderat, conjunctio verò nostro-

rum animorum brevitate contenta eſt. Permagni noſtrâ intereſt, te, si comitiis non potueris, at declarato illo, eſſe Romæ. Cura ut valeas.

CICERO ATTICO SAL.

24. QUAS Numeſtio litteras dedi, sic te iis evocabam, ut nihil acrius, neque incitatius fieri poſſet: ad illam κέλευσιν adde etiam si quid potes. Ac ne sis perturbatus: novi enim te; & non ignoro, quàm sit amor omnis ſollicitus, atque anxius: ſed res eſt, ut ſpero, non tam exitu moleſta; quàm aditu. Vectius ille, ille noſter index, Cæſari, ut perſpicimus, pollicitus eſt, ſe curaturum, ut in aliquam ſuſpicionem facinoris Curio filius adduceretur: itaque insinuatus in familiaritatem adoleſcentis, & cum eo, ut res indicat, ſæpe congreſſus, rem in eum locum deduxit, ut diceret sibi certum eſſe cum ſuis ſervis in Pompeium impetum facere, eumque occidere. Hoc Curio ad patrem detulit, ille ad Pompeium: res delata ad ſenatum eſt. Introductus Vectius, primò negabat ſe umquam cum Curione reſtitiſſe; neque id ſanè diu: nám ſtatim fidem publicam poſtulavit: haud reclamatum eſt. Tum expoſuit, manum fuiſſe juventutis duce Curione, in qua Paulus initio fuiſſet, & Q. Cæpio hic

Brutus, & Lentulus, flaminis filius, conſcio patre: poſtea C. Septimium, ſcribam Bibuli, pugionem sibi a Bibulo attuliſſe: quod totum irriſum eſt; Vectio pugionem defuiſſe, nisi ei conſul dediſſet; eóque magis id ejectum eſt, quòd a. d. III Id. Maii Bibulus Pompeium fecerat certiorem, ut caveret insidias: in quo ei Pompeius gratias egerat. Introductus Curio filius dixit ad ea, quæ Vectius dixerat: maximéque in eo tum quidem Vectius eſt reprehenſus, quòd dixerat adoleſcentium consilium, ut in foro gladiatoribus Gabinii Pompeium adorirentur: in eo principem Paulum fuiſſe; quem conſtabat eo tempore in Macedonia fuiſſe. Fit ſenatuſconſultum ut Vectius, quòd confeſſus eſſet ſe cum telo fuiſſe, in vincula conjiceretur: qui eum emisiſſet, contra rempublicam eſſe facturum. Res erat in ea opinione, ut putarent id eſſe actum, ut Vectius in foro cum pugione, & item ſervi ejus comprehenderentur cum telis: deinde ille ſe diceret indicaturum; idque ita actum eſſet, nisi Curiones rem antè ad Pompeium detuliſſent. Tum ſenatuſconſultum in concione recitatum eſt. Poſtero autem die Cæſar, is, qui olim prætor quum eſſet, Q. Catulum ex inferiore loco juſſerat dicere, Vectium in Roſtra produxit; eumque in eo loco conſtituit,

quò Bibulo consuli adspirare non liceret. Hic ille omnia, quæ voluit, de republica dixit, &, qui illuc factus institutusque venisset, primùm Cæpionem de oratione sua sustulit, quem in senatu acerrimè nominarat; ut appareret, noctem, & nocturnam deprecationem intercessisse: deinde, quos in senatu ne tenuissimâ quidem suspicione attigerat, eos nominavit, Lucullum, a quo solitum esse ad se mitti C. Fannium, illum, qui in P. Clodium subscripserat; L. Domitium, cujus domum constitutam fuisse, unde eruptio fieret: me non nominavit; sed dixit, consularem disertum, vicinum consulis, sibi dixisse, Ahalam Servilium aliquem, aut Brutum opus esse reperiri. Addidit ad extremum, quum, jam dimissâ concione, revocatus a Vatinio fuisset, se audisse a Curione, his de rebus conscium esse Pisonem generum meum, & M. Laterensem. Nunc reus erat apud Crassum Divitem Vectius de vi: &, quum esset damnatus, erat indicium postulaturus: quod si impetrasset, judicia fore videbantur. Ea nos, utpote qui nihil contemnere solemus, non pertimescebamus. Hominum quidem summa erga nos studia significabantur: sed prorsus vitæ tædet, ita sunt omnia omnium miseriarum plenissima. Modò cædem timueramus, quam oratio

fortissimi ſenis Q. Considii diſcuſſerat : ea, quam quotidie timere potueramus, ſubitò exorta eſt. Quid quæris ? nihil me infortunatius, nihil fortunatius eſt Catulo, quum ſplendore vitæ, tum hoc tempore. Nos tamen his miſeriis erecto animo, & minimè perturbato ſumus; honeſtissiméque dignitatem noſtram, & magnâ curâ tuemur. Pompeius de Clodio jubet nos eſſe sine cura, & ſummam in nos benevolentiam omni oratione significat. Te habere consiliorum auctorem, ſollicitudinum ſocium, omni in cogitatione conjunctum cupio. Quare, ut Numeſtio mandavi, tecum ut ageret, item, atque eo, si poteſt, acriùs, te rogo, ut planè ad nos advoles. Reſpiraro, si te videro.

CICERO ATTICO SAL.

25. QUUM aliquem apud te laudaro tuorum familiarium, volam illum ſcire ex te, me id feciſſe; ut nuper me ſcis ſcripsiſſe ad te de Varronis erga me officio; te ad me reſcripsiſſe, eam rem ſummæ tibi voluptati eſſe : ſed ego mallem ad illum ſcripsiſſes, mihi illum ſatisfacere; non quò faceret, ſed ut faceret. Mirabiliter enim moratus eſt, sicut noſti, ἑλικτὰ καὶ οὐδέν. Sed nos tenemus præceptum illud, τὰς τῶν κρατούντων. At hercule, alter tuus familiaris Hortalus, quàm plenâ manu,

quàm ingenuè, quàm ornatè nostras laudes in astra sustulit, quum de Flacci prætura, & de illo tempore Allobrogum diceret! Sic habeto, nec amantiùs, nec honorificentiùs, nec copiosiùs potuisse dici. Ei te hoc scribere a me tibi esse missum, sanè volo. Sed quid tu scribas? quem jam ego venire, atque adesse arbitror: ita enim egi tecum superioribus litteris. Valde te exspecto, valde desidero; neque ego magis, quàm ipsa res & tempus poscit. His de negotiis quid scribam ad te, nisi idem quod sæpe? republicâ nihil desperatius: iis, quorum operâ, nihil majore odio. Nos, ut opinio, & spes, & conjectura nostra fert, firmissimâ benevolentiâ hominum muniti sumus. Quare advola: aut expedies nos omni molestiâ, aut eris particeps: ideo sum brevior, quòd, ut spero, coràm brevi tempore conferre quæ volumus licebit. Cura ut valeas.

EPISTOLÆ
AD ATTICUM.
LIBER TERTIUS.

P. Clodius *ope Cæſaris conſulis, tribunus pl. declaratus, ut magiſtratum iniit, illud unum ſpectavit, ut M. Tullium inimicissimum ſuum ulciſceretur. Itaque duabus legibus, quarum alterâ frumentum, quod antea ſemis æris ac trientibus eſſet in ſingulos modios, gratis dabatur: alterâ non ſolùm collegia, quæ ſenatus ſuſtulerat, reſtituta ſunt, ſed nova etiam ex omni vulgi fæce atque ſervitio conſtituta, plebis voluntate sibi adjunctâ, rogationem promulgavit contra eos, qui sine judicio populi, civem Romanum necaviſſent: quæ tametsi cum nullo nominatim agebat, nemo tamen dubitabat, quin Ciceronem peteret, qui in ſuo conſulatu, quamquam ex ſenatuſconſulto, tamen injuſſu populi, contra leges in cives animadvertiſſet. Id quum agi videret Cicero, mutavit veſtem, & cum eo, velut in communi calamitate, ad hominum XX millia. Verùm quum ſe a Cn. Pompeio, M. Craſſo, Caioque Cæſare deſtitutum videret, ne ſuâ causâ cædes civium fieret, invidorum, ut ipſe palam queritur, consilio, circiter Kalendas Aprilis, urbe eessit, Gabinio & Piſone conſulibus: domus ipsius a Clodio ſtatim incenſa: area*

Libertati consecrata : bona publicata : prædia direpta sunt : lex de ejus exsilio perlata : eique aquâ & igni interdictum : & ne quis tectum intra quadringenta millia passuum ab Italia præberet : ne quis de eo ad senatum referret : ne decerneret : ne disputaret : ne loqueretur : ne pedibus iret : ne scribendo adesset, ut in oratione post reditum in senatu & pro domo legitur. Ille ergo in Macedoniam transmittens, Thessalonicæ apud Cn. Plancium, toto ferè illo exsilii tempore mansit : unde, præter paucas ex itinere missas, omnes ferè libri hujus epistolæ datæ sunt. MALASPINA.

Cicero Attico Sal.

1. Utinam illum diem videam, quum tibi agam gratias, quòd me vivere coëgisti : adhuc quidem valde me pœnitet : sed te oro, ut ad me Vibonem statim venias, quò ego multis de causis converti iter meum. Sed eò si veneris, de toto itinere ac fuga mea consilium capere potero : si id non feceris, mirabor : sed confido te esse facturum.

Cicero Attico Sal.

2. Itineris nostri causa fuit, quòd non habebam locum, ubi pro meo jure diutius esse possem, quàm in fundum Sicæ; præsertim nondum rogatione correctâ : & simul intelligebam ex eo loco, si te haberem, posse me Brundisium re-

F vj

ferre; sine te autem non eſſe nobis illas partes tenendas propter Autronium. Nunc, ut ad te antea ſcripsi, si ad nos veneris, consilium totius rei capiemus: iter eſſe moleſtum ſcio; ſed tota calamitas omnes moleſtias habet. Plura ſcribere non poſſum, ita ſum animo perculſo & abjecto. Cura ut valeas. Dat. VI Id. April. in oris Luc.

CICERO ATTICO SAL.

3. MISERIÆ noſtræ potiùs velim, quàm inconſtantiæ tribuas, quòd a Vibone, quò te arceſſebamus, ſubitò diſcessimus: allata eſt enim nobis rogatio de pernicie mea; in qua, quod correctum eſſe audieramus, erat ejuſmodi, ut mihi ultra quadringenta millia liceret eſſe. Illò quum pervenire non liceret, ſtatim iter Brundisium versùs contuli ante diem rogationis; ne & Sica, apud quem eram, periret; & quòd Melite eſſe non licebat. Nunc tu propera ut nos conſequare, si modò recipiemur. Adhuc invitamur benignè: ſed, quod ſupereſt, timemus. Me, mi Pomponi, valde pœnitet vivere; qua in re apud me tu plurimùm valuiſti: ſed hæc coràm: fac modò, ut venias.

CICERO ATTICO SAL.

4. QUUM antea maximè nostrâ interesse arbitrabar te esse nobiscum; tum verò, ut legi rogationem, intellexi ad iter id, quod constitui, nihil mihi optatius cadere posse, quàm ut tu me quamprimum consequare; ut, quum ex Italia profecti essemus, sive per Epirum iter esset faciendum, tuo tuorumque præsidio uteremur; sive aliud quid agendum esset, certum consilium de tua sententia capere possemus. Quamobrem te oro des operam, ut me statim consequare: quod faciliùs potes, quoniam de provincia Macedonia perlata lex est. Pluribus verbis tecum agerem, nisi pro me apud te res ipsa loqueretur.

CICERO ATTICO SAL.

5. TERENTIA tibi & sæpe, & maximas agit gratias: id est mihi gratissimum. Ego vivo miserrimus, & maximo dolore conficior. Ad te quid scribam, nescio: si enim es Romæ, jam me assequi non potes; sin es in via, quum eris me assecutus, coràm agemus, quæ erunt agenda. Tantùm te oro, ut, quoniam me ipsum semper amasti, eodem amore sis; ego enim idem sum: inimici mei mea mihi, non me ipsum ademerunt. Cura ut valeas. Dat. VIII Id. Apr. Thurii.

CICERO ATTICO SAL.

6. NON fuerat mihi dubium, quin te Tarenti, aut Brundisii visurus essem: idque ad multa pertinuit; in eis, & ut in Epiro consisteremus, & de reliquis rebus tuo consilio uteremur. Quoniam id non contigit, erit hoc quoque in magno numero nostrorum malorum. Nobis iter est in Asiam, maximè Cyzicum. Meos tibi commendo. Me vix miseréque sustento. Dat. XIV Kal. Maii, de Tarentino.

CICERO ATTICO SAL.

7. BRUNDISIUM veni a. d. XIV Kal. Maias. Eo die pueri tui mihi a te litteras reddiderunt; & alii pueri post diem tertium ejus diei alias litteras attulerunt. Quòd me rogas & hortaris, ut apud te in Epiro sim, voluntas tua mihi valde grata est, & minimè nova: sed & consilium mihi quidem optatum, si liceret ibi omne tempus consumere: odi enim celebritatem; fugio homines; lucem adspicere vix possum. Esset mihi ista solitudo, præsertim tam familiari in loco, non amara: sed itineris causâ ut devorterem, primùm est devium; deinde ab Autronio, & ceteris quatridui; deinde sine te. Nam castellum munitum habitanti mihi prodesset; transeunti non est

necessarium. Quòd si auderem, Athenas peterem: sanè ita cadebat ut vellem. Nunc & nostri hostes ibi sunt; & te non habemus; & veremur, ne interpretentur, illud quoque oppidum ab Italia non satis abesse: nec scribis, quam ad diem te exspectemus. Quòd me ad vitam vocas, unum efficis, ut a me manus abstineam; alterum non potes, ut me non nostri consilii vitæque pœniteat. Quid enim est quod me retineat, præsertim si spes ea non est, quæ nos proficiscentes prosequebatur? Non faciam, ut enumerem miserias omnes, in quas incidi per summam injuriam, & scelus non tam inimicorum meorum, quàm invidorum, ne & meum mœrorem exagitem, & te in eumdem luctum vocem. Hoc affirmo, neminem umquam tantâ calamitate esse affectum; nemini mortem magis optandam fuisse; cujus oppetendæ tempus honestissimum prætermissum est: reliqua tempora non sunt jam ad medicinam, sed ad finem doloris. De republica video te colligere omnia, quæ putes aliquam spem mihi posse afferre mutandarum rerum: quæ quamquam exigua sunt; tamen, quoniam placet, exspectemus. Tu nihilò minùs, si properâris, nos consequêre: nam aut accedemus in Epirum; aut tardè per Candaviam ibimus.

Dubitationem autem de Epiro non inconſtantia noſtra afferebat, ſed quòd de fratre, ubi eum viſuri eſſemus, neſciebamus: quem quidem ego nec quo modo viſurus, nec ubi dimiſſurus ſim, ſcio: id eſt maximum & miſerrimum mearum omnium miſeriarum. Ego & ſæpius ad te, & plura ſcriberem, niſi mihi dolor meus quum omnes partes mentis, tum maximè hujus generis facultatem ademiſſet. Videre te cupio. Cura ut valeas. Dat. prid. Kal. Maii, Brundiſii.

CICERO ATTICO SAL.

8. BRUNDISIO proficiſcens ſcripſeram ad te, quas ob cauſas in Epirum non eſſemus profecti; quòd & Achaia propè eſſet, plena audaciſſimorum inimicorum, & exitus difficiles haberet, quum inde proficiſceremur. Acceſſit, quum Dyrrhachii eſſemus, ut duo nuntii afferrentur; unus claſſe fratrem Epheſo Athenas; alter pedibus per Macedoniam venire. Itaque illi obviam miſimus Athenas, ut inde Theſſalonicam veniret: ipſi proceſſimus, & Theſſalonicam a. d. x Kal. Jun. venimus, neque de illius itinere quidquam certi habebamus, niſi eum ab Epheſo antè aliquantò profectum. Nunc iſtic quid agatur magno opere timeo: quamquam tu alterâ epiſtolâ ſcribis Idibus Maiis audiri, fore

ut acriùs poſtularetur ; alterâ , jam eſſe mitiora : ſed hæc eſt pridie data, quàm illa ; quò conturbor magis : itaque , quum meus me mœror quotidianus lacerat & conficit , tum verò hæc addita cura vix mihi vitam reliquam facit. Sed & navigatio perdifficilis fuit ; & ille incertus ubi ego eſſem , fortaſſe alium curſum petivit : nam Phaeto libertus eum non vidit ; vento rejectus ab illo in Macedoniam , Pellæ mihi præſtò fuit. Reliqua quàm mihi timenda sint video , nec quid ſcribam habeo , & omnia timeo : nec tam miſerum eſt quidquam , quod non in noſtram fortunam cadere videatur : equidem adhuc miſer in maximis meis ærumnis & luctibus , hoc metu adjecto, maneo Theſſalonicæ ſuſpenſus ; nec audeo quidquam. Nunc ad ea quæ ſcripsiſti. Tryphonem Cæcilium non vidi. Sermonem tuum & Pompeii cognovi ex tuis litteris. Motum in republica non tantum ego impendere video , quantum tu aut vides , aut ad me conſolandum affers : Tigrane enim neglecto , ſublata ſunt omnia. Varroni me jubes agere gratias ; faciam : item Hypſæo. Quòd ſuades ne longiùs diſcedamus , dum acta mensis Maii ad nos perferantur , puto me ita eſſe factum : ſed ubi , nondum ſtatui : atque ita perturbato ſum animo de Quinto , ut nihil queam ſtatuere : ſed tamen ſtatim te faciam cer-

tiorem. Ex epiſtolarum mearum inconſtantia puto te mentis meæ motum videre ; qui, etsi incredibili & singulari calamitate afflictus ſum, tamen non tam eſt ex miſeria, quàm ex culpæ noſtræ recordatione commotus : cujus enim ſcelere impulsi ac proditi simus, jam profectò vides ; atque utinam jam antè vidiſſes, neque totum animum tuum mœrori mecum simul dediſſes. Quare, quum me afflictum, & confectum luctu audies, exiſtimato me ſtultitiæ meæ pœnam ferre graviùs, quàm eventi ; quòd ei crediderim, quem eſſe nefarium non putarim. Me & meorum malorum memoria, & metus de fratre in ſcribendo impedit : tu iſta omnia vide, & guberna. Terentia tibi maximas gratias agit. Litterarum exemplum, quas ad Pompeium ſcripsi, misi tibi. Dat. IV Kal. Jun. Theſſalonicæ.

CICERO ATTICO SAL.

9. QUINTUS frater quum ex Asia diſceſſiſſet ante Kal. Mai. & Athenas veniſſet Idib. valde fuit ei properandum, ne quid abſens acciperet calamitatis, si quis fortè fuiſſet, qui contentus noſtris malis non eſſet : itaque eum malui properare Romam, quàm ad me venire : & simul (dicam enim, quod verum eſt ; ex quo magnitudinem miſeriarum mearum perſpi-

cere possis) animum inducere non potui ; ut aut illum, amantissimum mei, mollissimo animo, tanto in mœrore adſpicerem; aut meas miſerias luctu afflictas, & perditam fortunam illi offerrem, aut ab illo adſpici paterer. Atque etiam illud timebam, quod profectò accidiſſet, ne a me digredi non poſſet : verſabatur mihi tempus illud ante oculos, quum ille aut lictores dimitteret, aut vi avelleretur ex complexu meo : hujus acerbitatis eventum alterâ acerbitate non videndi fratris vitavi. In hunc me caſum vos vivendi auctores impuliſtis : itaque mei peccati luo pœnas : quamquam me tuæ litteræ ſuſtentant; ex quibus, quantum tu ipſe ſperes, facilè perſpicio : quæ quidem tamen aliquid habebant ſolatii antè, quàm eò veniſti, *A Pompeio nunc Hortensium allice, & ejuſmodi viros.* Obſecro, mi Pomponi, nondum perſpicis, quorum operâ, quorum inſidiis, quorum ſcelere perierimus? ſed tecum hæc coràm agemus : tantùm dico, quod ſcire te puto, nos non inimici, ſed invidi perdiderunt. Nunc, ſi ita ſunt, quæ ſperas, ſuſtinebimus nos, & ſpe, quâ jubes, nitemur : ſin, ut mihi videntur, infirma ſunt; quod optimo tempore facere non licuit, minùs idoneo fiet. Terentia tibi ſæpe agit gratias. Mihi etiam unum de malis in metu eſt, fratris miſeri

negotium ; quod si ſciam cujuſmodi sit, ſciam quid agendum mihi sit. Me etiam nunc illorum beneficiorum, & litterarum exſpectatio, ut tibi placet, Theſſalonicæ tenet : si quid erit novi allatum, ſciam de reliquo quid agendum sit. Tu si, ut ſcribis, Kal. Jun. Româ profectus es, propediem nos videbis. Litteras, quas ad Pompeium ſcripsi, tibi misi. Dat. Id. Jun. Theſſalonicæ.

CICERO ATTICO SAL.

10. ACTA quæ eſſent uſque ad VIII Kal. Jun. cognovi ex tuis litteris : reliqua exſpectabam, ut tibi placebat, Theſſalonicæ ; quibus allatis faciliùs ſtatuere potero ubi sim : nam si erit cauſa, si quid agetur, si ſpem videro, aut ibidem opperiar, aut me ad te conferam : sin, ut tu ſcribis, iſta evanuerint, aliquid aliud videbimus. Omnino adhuc nihil mihi significatis, nisi diſcordiam iſtorum ; quæ tamen inter eos de omnibus potiùs rebus eſt, quàm de me : itaque, quid ea mihi prosit, neſcio : ſed tamen, quoad me vos ſperare vultis, vobis obtemperabo. Nam quòd me tam ſæpe, & tam vehementer objurgas, & animo infirmo eſſe dicis, quæſo, ecquod tantum malum eſt, quod in mea calamitate non sit? ecquis umquam ex tam amplo ſtatu, tam in bona cauſa,

tantis facultatibus ingenii, consilii, gratiæ, tantis præsidiis bonorum omnium concidit? possum oblivisci qui fuerim? non sentire qui sim? quo caream honore? quâ gloriâ? quibus liberis? quibus fortunis? quo fratre? quem ego (ut novum calamitatis genus attendas) quum pluris facerem quàm me ipsum, semperque fecissem, vitavi ne viderem; ne aut illius luctum squaloremque adspicerem, aut me, quem ille florentissimum reliquerat, perditum illi afflictumque offerrem. Mitto cetera intolerabilia; etenim fletu impedior. Hîc utrùm tandem sum accusandus, quòd doleo; an quòd commisi, ut hæc aut non retinerem (quod facile fuisset, nisi intra parietes meos de mea pernicie consilia inirentur) aut certè vivus non amitterem? Hæc eò scripsi ut potiùs relevares me, quod facis, quàm aut castigatione, aut objurgatione dignum putares; eóque ad te minùs multa scribo, quòd & mœrore impedior, & quid exspectem istinc magis habeo, quàm quid ipse scribam: quæ si erunt allata, faciam te consilii nostri certiorem. Tu, ut adhuc fecisti, quàm plurimis de rebus ad me velim scribas, ut prorsus ne quid ignorem. Dat. XIV Kal. Quint. Thessalonicæ.

CICERO ATTICO SAL.

11. ME & tuæ litteræ, & quidam boni nuntii, non optimis tamen auctoribus, & exspectatio vestrarum litterarum, & quòd tibi ita placuerat, adhuc Thessalonicæ tenebant : si accepero litteras, quas exspecto, si spes erit ea, quæ rumoribus afferebatur, ad te me conferam ; si non erit, faciam te certiorem, quid egerim. Tu me, ut facis, operâ, consilio, gratiâ juva : consolari jam desine : objurgare verò noli ; quod quum facis, ut ego tuum amorem, & dolorem desidero ! quem ita affectum meâ ærumnâ esse arbitror, ut te ipsum consolari nemo possit. Quintum fratrem optimum, humanissimumque sustenta. Ad me, obsecro te, ut omnia certa perscribas. Dat. IV Kal. Quint.

CICERO ATTICO SAL.

12. TU quidem sedulò argumentaris, quid sit sperandum, & maximè per senatum ; idemque caput rogationis proponi scribis, quare in senatu dici nihil liceat : itaque siletur. Hìc tu me accusas, quòd me affligem ; quum ita sim afflictus, ut nemo umquam ; quod tute intelligis. Spem ostendis secundùm comitia : quæ ista est, eodem tribuno plebis, & inimico consule designato ? Percussisti autem me etiam de

oratione prolata : cui vulneri, ut ſcribis, medere, si quid potes : ſcripsi equidem olim iratus, quòd ille prior ſcripſerat; ſed ita compreſſeram, ut numquam emanaturam putarem : quo modo exciderit, neſcio : ſed quia numquam accidit, ut cum eo verbo uno concertarem ; & quia ſcripta mihi videtur negligentiùs, quàm ceteræ; puto poſſe probari non eſſe meam : id, si putas me poſſe ſanari, cures velim; sin planè perii, minùs laboro. Ego etiam nunc eodem in loco jaceo, sine ſermone ullo, sine cogitatione ulla. Licet tibi, ut ſcribis, significarim, ut ad me venires Dodona ; tamen intelligo te re iſtic prodeſſe, hîc ne verbo quidem levare me poſſe. Non queo plura ſcribere, nec eſt, quod ſcribam; veſtra magis exſpecto. Dat. XVI Kal. Sext. Theſſalonicæ.

CICERO ATTICO SAL.

13. Ex tuis litteris plenus ſum exſpectatione de Pompeio, quidnam de nobis velit, aut oſtendat : comitia enim credo eſſe habita : quibus abſolutis, ſcribis illi placuiſſe agi de nobis. Si tibi ſtultus eſſe videor, qui ſperem, facio tuo juſſu ; etsi ſcio te me iis epiſtolis potiùs, & meas ſpes ſolitum eſſe remorari. Nunc velim mihi planè perſcribas, quid videas. Scio nos noſtris multis peccatis in hanc ærumnam incidiſſe :

ea si qui casus aliqua ex parte correxerint, minùs molestè feremus nos vixisse, & adhuc vivere. Ego propter viæ celebritatem, & quotidianam exspectationem rerum novarum, non commovi me adhuc Thessalonicâ: sed jam extrudimur, non a Plancio (nam is quidem retinet) verùm ab ipso loco, minimè apposito ad tolerandam in tanto luctu calamitatem. In Epirum ideo, ut scripseram, non veni, quòd subitò mihi universi nuntii venerant & litteræ, quare nihil esset necesse quàm proximè Italiam esse. Hinc, si aliquid a comitiis audierimus, nos in Asiam convertemus: neque adhuc stabat, quò potissimum: sed scies. Dat. XII Kal. Sext. Thessalonicæ.

CICERO ATTICO SAL.

14. QUOD ad te scripseram me in Epiro futurum: postea quàm extenuari spem nostram, & evanescere vidi, mutavi consilium; nec me Thessalonicâ commovi, ubi esse statueram, quoad aliquid ad me de eo scriberes, quod proximis litteris scripseras, fore uti secundùm comitia aliquid de nobis in senatu ageretur; id tibi Pompeium dixisse: qua de re, quoniam comitia habita sunt, tuque nihil ad me scribis, proinde habebo, ac si scripsisses nihil esse; neque temporis non longinqui spe ductum esse molestè feram. Quem autem

tem motum te videre ſcripſeras, qui nobis utilis fore videretur, eum nuntiant, qui veniunt, nullum fore. In tribunis plebis designatis reliqua ſpes eſt; quam si exſpectaro, non erit, quòd putes me cauſæ meæ, ac voluntati meorum defuiſſe. Quòd me ſæpè accuſas, cur hunc meum caſum tam graviter feram, debes ignoſcere, quum ita me afflictum videas, ut neminem umquam nec videris, nec audieris. Nam quòd ſcribis te audire, me etiam mentis errore ex dolore affici; mihi verò mens integra eſt; atque utinam tam in periculo fuiſſet, quum ego iis, quibus meam ſalutem cariſſimam eſſe arbitrabar, inimiciſſimis crudeliſſimiſque uſus ſum: qui, ut me paululum inclinari timore viderunt, sic impulerunt, ut omni ſuo ſcelere & perfidiâ abuterentur ad exitium meum. Nunc, quoniam eſt Cyzicum nobis eundum, quò rariùs ad me litteræ perferentur, hòc velim diligentiùs omnia, quæ putaris me ſcire opus eſſe, perſcribas. Q. fratrem meum fac diligas: quem ego miſer si incolumem relinquo, non me totum periiſſe arbitrabor. Dat. Non. Sext.

CICERO ATTICO SAL.

15. ACCEPI Id. Sext. quatuor epiſtolas a te miſſas; unam, quâ me objurgas, & rogas ut sim firmior; alteram, quâ

Crassi libertum ais tibi de mea ſollicitudine, macieque narraſſe ; tertiam, quâ demonſtras acta in ſenatu ; quartam de eo, quod a Varrone ſcribis tibi eſſe confirmatum de voluntate Pompeii. Ad primam tibi hoc ſcribo, me ita dolere, ut non modò a mente non deſerar, ſed id ipſum doleam, me, tam firmâ mente ubi utar, & quibuſcum, non habere : nam si tu me uno non sine mœrore cares, quid me cenſes, qui & te, & omnibus ? & si tu incolumis me requiris, ecquo modo a me ipſam incolumitatem desiderari putas ? Nolo commemorare quibus rebus sim ſpoliatus, non ſolùm quia non ignoras, ſed etiam ne ſcindam ipſe dolorem meum : hoc confirmo, neque tantis bonis eſſe privatum quemquam, neque in tantas miſerias incidiſſe : dies autem non modò non levat luctum hunc, ſed etiam auget : nam ceteri dolores mitigantur vetuſtate ; hic non poteſt non & ſenſu præſentis miſeriæ, & recordatione præteritæ vitæ quotidie augeri : desidero enim non mea ſolùm, neque meos, ſed me ipſum : quid enim ſum ? ſed non faciam ut aut tuum animum angam querelis ; aut meis vulneribus ſæpius manus afferam. Nam quòd purgas eos, quos ego mihi ſcripsi invidiſſe, & in eis Catonem ; ego verò tantum illum puto ab iſto ſcelere abſuiſſe,

ut maximè doleam plus apud me simulationem aliorum, quàm istius fidem valuisse: ceteri quos purgas, debent mihi purgati esse, tibi si sunt: sed hæc serò agimus. Crassi libertum nihil puto sincerè locutum. In senatu rem probè scribis actam: sed quid Curio? an illam orationem non legit? quæ unde sit prolata, nescio: sed Axius, ejusdem diei scribens ad me acta, non ita laudat Curionem: at potest ille aliquid prætermittere; tu, nisi quod erat, profectò non scripsisti. Varronis sermo facit exspectationem Cæsaris: atque utinam ipse Varro incumbat in causam; quod profectò quum suâ sponte, tum te instante faciet. Ego, si me aliquando vestri & patriæ compotem fortuna fecerit, certè efficiam, ut maximè lætere unus ex omnibus amicis; meaque officia & studia, quæ parum antea luxerunt (fatendum est enim) sic exsequar, ut me æquè tibi, ac fratri, & liberis nostris restitutum putes. Si quid in te peccavi, ac potiùs, quoniam peccavi, ignosce: in me enim ipsum peccavi vehementiùs: neque hæc eò scribo, quòd te non meo casu maximo dolore esse affectum sciam: sed profectò, si, quantum me amas & amasti, tantum amare deberes, ac debuisses, numquam esses passus me, quo tu abundabas, egere consilio; nec esses passus mihi persuaderi, utile no-

bis eſſe legem de collegiis perferri : ſed tu tantùm lacrimas præbuiſti dolori meo, quod erat amoris, tamquam ipſe ego : quod meritis meis perfectum eſſe potuit, ut dies & noctes quid mihi faciendum eſſet cogitares, id abs te, meo, non tuo ſcelere, prætermiſſum eſt. Quòd si non modò tu, ſed quiſquam fuiſſet, qui me Pompeii minùs liberali reſponſo perterritum a turpissimo consilio revocaret, quod unus tu facere maximè potuiſti, aut occubuiſſem honeſtè, aut victores hodie viveremus. Hìc mihi ignoſces : me enim ipſum multò magis accuſo ; deinde te, quasi me alterum : & simul meæ culpæ ſocium quæro : ac si reſtituor, etiam minùs videbimur deliquiſſe ; abs teque certè, quoniam nullo noſtro, tuo ipsius beneficio diligemur. Quòd te cum Culeone ſcribis de privilegio locutum, eſt aliquid ; ſed multò eſt melius abrogari : si enim nemo impediet, quid eſt firmius ? sin erit, qui ferri non sinat ; idem ſenatuſconſulto intercedet : nec quidquam aliud opus eſt quàm abrogari : nam prior lex nos nihil lædebat ; quam si, ut eſt promulgata, laudare voluiſſemus, aut, ut erat negligenda, negligere, nocere omnino nobis non potuiſſet. Hìc mihi primùm non modò consilium defuit, ſed etiam obfuit : cæci, cæci, inquam, fuimus in veſtitu mutando,

in populo rogando ; quod, nisi nominatim mecum agi cœptum eſſet, fieri perniciosum fuit : ſed pergo præterita : verumtamen ob hanc cauſam, ut, si quid ageretur, legem illam, in qua popularia multa ſunt, ne tangatis. Verùm eſt ſtultum me præcipere quid agatis, aut quo modo : utinam modò agatur aliquid ; in quo ipſo multa occultant tuæ litteræ, credo, ne vehementiùs deſperatione perturber : quid enim vides agi poſſe, aut quo modo ? per ſenatumne ? aſt tute ſcripsiſti ad me, quoddam caput legis Clodium in curiæ poſte fixiſſe, ne referri, neve dici liceret. Quo modo igitur Domitius ſe dixit relaturum ? quo modo autem iis, quos tu ſcribis, & de re dicentibus, & ut referretur poſtulantibus, Clodius tacuit ? ac, si per populum, poteritne nisi de omnium tribunorum plebis ſententia ? Quid de bonis ? quid de domo ? poteritne reſtitui ? aut, si non poterit, egomet quomodo potero ? hæc nisi vides expediri, quam in ſpem me vocas ? sin autem ſpei nihil eſt, quæ eſt mihi vita ? Itaque exſpecto Theſſalonicæ acta Kalend. Sext. ex quibus ſtatuam, in tuoſne agros confugiam, ut neque videam homines, quos nolim, & te, ut ſcribis, videam, & propiùs ſim, si quid agatur, idque intellexi quum tibi, tum Quinto fratri placere ; an abeam Cy-

zicum. Nunc, Pomponi, quoniam nihil impertisti tuæ prudentiæ ad salutem meam, quòd aut in me ipso satis esse consilii decrêras, aut te nihil plus mihi debere, quàm ut præstò esses; quoniamque ego proditus, inductus, conjectus in fraudem, omnia mea præsidia neglexi; totam Italiam, in me erectam ad me defendendum, destitui & reliqui; me, meos meis tradidi inimicis, inspectante & tacente te; qui si non plus ingenio valebas quàm ego, certè timebas minùs: si potes, erige afflictos, & in eo nos juva: sin omnia sunt obstructa, id ipsum fac ut sciamus; & nos aliquando aut objurgare, aut comiter consolari desine. Ego si tuam fidem accusarem, non me potissimùm tuis tectis crederem: meam amentiam accuso, quòd a te tantum amari, quantum ego vellem, putavi: quod si fuisset, fidem eamdem, curam majorem adhibuisses; me certè ad exitium præcipitantem retinuisses; istos labores, quos nunc in naufragiis nostris suscipis, non subisses. Quare fac, ut omnia ad me perspecta & explorata perscribas; meque, ut facis, velis esse aliquem, quoniam qui fui, & qui esse potui, jam esse non possum; & ut his litteris non te, sed me ipsum a me esse accusatum putes. Si qui erunt, quibus putes opus esse meo nomine litteras dari, velim conscribas, curesque dandas. Dat. XIV Kal. Sept.

CICERO ATTICO SAL.

16. TOTUM iter mihi incertum facit exſpectatio litterarum veſtrarum Kal. Sext. datarum, non aliud aliquid : si ſpes erit, Epirum ; sin minùs, Cyzicum, aut aliud quid ſequemur : tuæ quidem litteræ, quò ſæpius a me leguntur, hòc ſpem faciunt mihi minorem, quòd quum lectæ ſunt, tum id, quod attulerunt ad ſpem, infirmant; ut facilè appareat, te & conſolationi ſervire, & veritati : idque te rogo planè, ut ad me quæ ſcis, ut erunt; quæ putabis, ita ſcribas ut putabis. Dat. XII Kal. Sept.

CICERO ATTICO SAL.

17. DE Quinto fratre nuntii nobis triſtes, nec varii, venerant ex ante diem Non. Jun. uſque ad prid. Kal. Sept. eo autem die Livineius, M. Reguli libertus, ad me a Regulo miſſus venit : is omnino mentionem nullam factam eſſe nuntiavit ; ſed fuiſſe tamen ſermonem de C. Clodii filio ; iſque mihi tum a fratre litteras attulit : ſed poſtridie Sextii pueri venerunt, qui a te litteras attulerunt, non tam exploratas a timore, quàm ſermo Livineii fuerat. Sanè ſum in meo infinito mœrore ſollicitus, & eò magis, quòd Appii quæſtio eſt. Cetera, quæ ad me iiſdem litteris ſcribis de noſtra ſpe, intelligo eſſe languidiora,

quàm alii oſtendunt : ego autem, quoniam non longè ab eo tempore abſumus, in quo res dijudicabitur, aut ad te conferam me, aut etiam nunc circum hæc loca commorabor. Scribit ad me frater, omnia ſua per te unum ſuſtineri. Quid te aut horter, quod facis ? aut agam gratias, quod non exſpectas ? tantùm velim, fortuna det nobis poteſtatem, ut incolumes amore noſtro perfruamur. Tuas litteras ſemper maximè exſpecto ; in quibus cave vereri, ne aut diligentia tua mihi moleſta, aut veritas acerba ſit. Dat. prid. Non. Sept.

CICERO ATTICO SAL.

18. EXSPECTATIONEM nobis non parvam attuleras, quum ſcripſeras Varronem tibi pro amicitia confirmaſſe, cauſam noſtram Pompeium certè ſuſcepturum ; &, ſimul a Cæſare ei litteræ, quas exſpectaret, remiſſæ eſſent, auctorem etiam daturum : utrùm id nihil fuit, an adverſatæ ſunt Cæſaris litteræ ? an eſt aliquid in ſpe ? Etiam illud ſcripſeras, eumdem, ſecundùm comitia, dixiſſe. Fac (si vides quantis in malis jaceam, & si putas eſſe humanitatis tuæ) me fac de tota causa noſtra certiorem : nam Quintus frater, homo mirus, qui me tam valde amat, omnia mittit ſpei plena, metuens, credo, defectionem animi mei : ſuæ autem litteræ ſunt variæ : ne-

que enim me desperare vis, nec temerè sperare. Fac, obsecro te, ut omnia, quæ perspici a te possunt, sciamus.

CICERO ATTICO SAL.

19. QUOAD ejusmodi mihi litteræ a vobis afferebantur, ut aliquid ex iis esset exspectandum, spe & cupiditate Thessalonicæ retentus sum: postea quàm omnis actio hujus anni confecta nobis videbatur, in Asiam ire nolui, quòd & celebritas mihi odio est; &, si fieret aliquid a novis magistratibus, abesse longè nolebam. Itaque in Epirum ad te statui me conferre; non quò meâ interesset loci natura, qui lucem omnino fugerem: sed & ad salutem libentissimè ex tuo portu proficiscar; &, si ea præcisa erit, nusquam faciliùs hanc miserrimam vitam vel sustentabo, vel, quod multò est melius, abjecero: ero cum paucis, multitudinem dimittam. Me tuæ litteræ numquam in tantam spem adduxerunt, quantam aliorum: attamen mea spes etiam tenuior semper fuit, quàm tuæ litteræ. Sed tamen quoniam cœptum est, age, quoquo modo cœptum est, & quacumque de causa, non deseram neque optimi atque unici fratris miseras ac luctuosas preces; nec Sextii ceterorumque promissa; nec spem ærumnosissimæ mulieris Terentiæ; nec miserrimæ

mulieris Tulliolæ obsecrationem, & fideles litteras tuas : mihi Epirus aut iter ad salutem dabit, aut, quod scripsi suprà. Te oro & obsecro, T. Pomponi, si me omnibus amplissimis, carissimis, jucundissimisque rebus perfidiâ hominum spoliatum ; si me a meis consiliariis proditum & projectum vides ; si intelligis me coactum, ut ipse me, & meos perderem; ut me tuâ misericordiâ juves, & Quintum fratrem, qui potest esse salvus, sustentes ; Terentiam, liberosque meos tueare ; me, si putas te istic visurum, exspectes ; si minùs, invisas, si potes ; mihique ex agro tuo tantum assignes, quantum meo corpore occupari potest ; & pueros ad me cum litteris quamprimum, & quàm sæpissime mittas. Dat. XVI Kal. Octob.

CICERO S. D. Q. CÆCILIO Q. F. POMPONIANO ATTICO.

20. QUOD quidem ita esse, & avunculum tuum functum esse officio, vehementissimè probo : gaudere me tum dicam, si mihi hoc verbo licebit uti. Me miserum ! quàm omnia essent ex sententia, si nobis animus, si consilium, si fides eorum, quibus credidimus, non defuisset : quæ colligere nolo, ne augeam mœrorem : sed tibi venire in mentem certè scio, quæ vita esset nostra, quæ suavitas,

quæ dignitas : ad quæ recuperanda , per fortunas incumbe , ut facis , diemque natalem reditûs mei cura ut in tuis ædibus amœnissimis agam tecum , & cum meis. Ego huic ſpei & exſpectationi , quæ nobis proponitur , maximè tamen volui præſtolari apud te in Epiro : ſed ita ad me ſcribitur, ut putem eſſe commodius nos eiſdem in locis eſſe. De domo & Curionis oratione , ita eſt , ut ſcribis : in univerſa ſalute , si ea modò nobis reſtituetur , inerunt omnia ; ex quibus nihil malo , quàm domum : ſed tibi nihil mando nominatim : totum me tuo amori , fideique commendo. Quòd te in tanta hereditate ab omni occupatione expediſti , valde mihi gratum eſt. Quòd facultates tuas ad meam ſalutem polliceris , ut omnibus rebus a te præter ceteros juver , id quantum sit præsidium video ; intelligoque te multas partes meæ ſalutis & ſuſcipere , & poſſe ſuſtinere ; neque , ut ita facias , rogandum eſſe. Quòd me vetas quidquam ſuſpicari accidiſſe ad animum tuum , quod ſecus a me erga te commiſſum , aut prætermiſſum videretur , geram tibi morem , & liberabor iſtâ curâ : tibi tamen eò plus debebo , quò tua in me humanitas fuerit excelsior , quàm in te mea. Velim , quid videas , quid intelligas , quid agatur ad me ſcribas ; tuoſque omnes ad noſtram

ſalutem adhortere. Rogatio Sextii neque dignitatis ſatis habet, nec cautionis: nam & nominatim ferre oportet, & de bonis diligentiùs ſcribi; & id animadvertas velim. Dat. IV Non. Octobr. Theſſalonicæ.

CICERO ATTICO SAL.

21. TRIGINTA dies erant ipsi, quum has dabam litteras, per quos nullas a vobis acceperam: mihi autem erat in animo jam, ut antea ad te ſcripsi, ire in Epirum, & ibi omnem caſum potissimùm exſpectare. Te oro, ut, si quid erit, quod perſpicias quamcumque in partem, quàm planissimè ad me ſcribas; & meo nomine, ut ſcribis, litteras, quibus putabis opus eſſe, ut des. Dat. V Kal. Novemb.

CICERO ATTICO SAL.

22. ETSI diligenter ad me Quintus frater, & Piſo, quæ eſſent acta, ſcripſerant; tamen vellem tua te occupatio non impediſſet, quò minùs, ut conſueſti, ad me quid ageretur, & quid intelligeres, perſcriberes. Me adhuc Plancius liberalitate ſuâ retinet, jam aliquoties conatum ire in Epirum: ſpes homini eſt injecta, non eadem quæ mihi, poſſe nos unà decedere; quam rem sibi magno honori ſperat fore: ſed jam, quum adventare milites dicentur, faciendum nobis erit, ut

ab eo diſcedamus: quod quum faciemus, ad te ſtatim mittemus, ut ſcias ubi simus. Lentulus ſuo in nos officio, quod & re, & promissis, & litteris declarat, ſpem nobis nonnullam affert Pompeii voluntatis: ſæpe enim tu ad me ſcripsiſti, eum totum eſſe in illius poteſtate. De Metello ſcripsit ad me frater, quantum ſperaret, profectum eſſe per te. Mi Pomponi, pugna ut tecum & cum meis mihi liceat vivere, & ſcribe ad me omnia: premor quum luctu, tum desiderio omnium rerum, quæ mihi me cariores ſemper fuerunt. Cura ut valeas.

Ego, quòd per Theſſaliam si irem in Epirum, perdiu nihil eram auditurus, & quòd mei ſtudioſos habeo Dyrrhachinos, ad eos perrexi, quum illa ſuperiora Theſſalonicæ ſcripsiſſem: inde quum ad te me convertam, faciam ut ſcias: tuque ad me velim omnia quàm diligentissimè, cuicuimodi ſunt, ſcribas. Ego jam aut rem, aut ne ſpem quidem exſpecto. Dat. VI Kalend. Decemb. Dyrrhachii.

CICERO ATTICO SAL.

23. ANTE d. v Kal. Decemb. tres epiſtolas a te accepi; unam datam a. d. VIII Kalend. Novembr. in qua me hortaris, ut forti animo menſem Januarium exſpectem; eaque, quæ ad ſpem putas perti-

nere, de Lentuli ſtudio, de Metelli voluntate, de tota Pompeii ratione, perſcribis. In altera epiſtola præter conſuetudinem tuam diem non adſcribis; ſed ſatis significas tempus: lege enim ab octo tribunis plebis promulgatâ; ſcribis te eas litteras eo ipſo die dediſſe, id eſt a. d. IV Kal. Novemb. & quid putes utilitatis eam promulgationem attuliſſe ſcribis: in quo si etiam noſtra ſalus cum hac lege deſperata erit, velim pro tuo in me amore hanc inanem meam diligentiam, miſerabilem potiùs, quàm ineptam putes: sin eſt aliquid ſpei, des operam ut majore diligentiâ poſthac a novis magiſtratibus defendamur. Nam ea veterum tribunorum plebis rogatio tria capita habuit; unum de reditu meo, ſcriptum incautè: nihil enim reſtituitur, præter civitatem, & ordinem; quod mihi pro meo caſu ſatis eſt: ſed quæ cavenda fuerint, & quo modo, te non fugit. Alterum caput eſt tralatitium de impunitate, si quid contra alias leges ejus legis ergò factum sit. Tertium caput, mi Pomponi, quo consilio, & a quo sit inculcatum vide: ſcis enim Clodium ſanxiſſe, ut vix, aut omnino non poſſet nec per ſenatum, nec per populum infirmari ſua lex: ſed vides numquam eſſe obſervatas ſanctiones earum legum, quæ abrogarentur: nam si id eſſet, nulla ferè

abrogari possset; neque enim ulla est, quæ non ipsa se sepiat difficultate abrogationis: sed, quum lex abrogatur, illud ipsum abrogatur, quo non eam abrogari oporteat. Hoc quum & revera ita sit, & quum semper ita habitum observatumque sit; octo nostri tribuni plebis caput posuerunt hoc: *si quid in hac rogatione scriptum est; quod per leges, plebisve scitum*, hoc est, quod per legem Clodiam, *promulgare, abrogare, derogare, obrogare sine fraude sua non liceat, non licuerit; quodve ei qui promulgavit, abrogavit, derogavit, obrogavit, ob eam rem pœnæ multæve sit, E. H. L. N. R.* Atque hoc in illis tribunis plebis non lædebat; lege enim collegii sui non tenebantur: quò major est suspicio malitiæ alicujus, quum id, quod ad ipsos nihil pertinebat, erat autem contra me, scripserunt; ut novi tribuni plebis si essent timidiores, multò magis sibi eo capite utendum putarent. Neque id a Clodio prætermissum est: dixit enim in concione a. d. III Non. Novemb. hoc capite designatis tribunis plebis præscriptum esse quid liceret. Tamen in lege nulla esse ejusmodi caput, te non fallit: quod si opus esset, omnes in abrogando uterentur. Ut Mummium, aut ceteros fugerit, investiges velim; & quis attulerit; & quare octo tribuni plebis ad senatum de

me referre non dubitarint, ſcilicet quòd obſervandum illud caput non putabant, iidem in abrogando tam cauti fuerint, ut id metuerent, ſoluti quum eſſent; quod ne iis quidem, qui lege tenentur, eſt curandum. Id caput ſanè nolim novos tribunos plebis ferre: ſed perferant modò quidlibet: uno capite, quo revocabor (modò res conficiatur) ero contentus. Jam dudum pudet tam multa ſcribere: vereor enim, ne re jam deſperatâ legas; ut hæc mea diligentia miſerabilis tibi, aliis irridenda videatur: ſed si eſt aliquid in ſpe, vide legem, quam T. Fadio ſcripsit Viſellius: ea mihi perplacet: nam Sextii noſtri, quam tu tibi probari ſcribis, mihi non placet. Tertia eſt epiſtola prid. Id. Novemb. data; in qua exponis prudenter & diligenter, quæ sint, quæ rem diſtinere videantur, de Craſſo, de Pompeio, de ceteris. Quare oro te, ut, si qua ſpes erit poſſe ſtudiis bonorum, auctoritate, multitudine comparatâ rem confici, des operam ut uno impetu perfringatur; in eam rem incumbas, ceteroſque excites: sin, ut ego perſpicio quum tuâ conjecturâ, tum etiam meâ, ſpei nihil eſt; oro obteſtorque te, ut Quintum fratrem ames, quem ego miſerum miſerè perdidi; neve quid eum patiare gravius conſuſere de ſe, quàm expediat ſororis

tuæ filio ; meum Ciceronem , cui nihil misello relinquo præter invidiam & ignominiam nominis mei , tueare quoad poteris ; Terentiam , unam omnium ærumnosissimam, ſuſtentes tuis officiis. Ego in Epirum proficiſcar , quum primorum dierum nuntios excepero. Tu ad me velim proximis litteris , ut ſe initia dederint , perſcribas. Dat. prid. Kal. Decemb.

CICERO ATTICO SAL.

24. ANTEA quum ad me ſcripsiſſetis , veſtro conſenſu conſulum provincias ornatas eſſe ; etsi verebar quorſum id caſurum eſſet , tamen ſperabam vos aliquid aliquando vidiſſe prudentius : poſteaquam mihi & dictum eſt & ſcriptum , vehementer consilium veſtrum reprehendi , ſum graviter commotus ; quòd illa ipſa ſpes exigua , quæ erat , videtur eſſe ſublata : nam si tribuni plebis nobis ſuccenſent , quæ poteſt ſpes eſſe ? ac videntur jure ſuccenſere ; quum & expertes consilii fuerint , qui caufam noſtram ſuſceperant ; & noſtrâ concessione omnem vim ſui juris amiſerint : præſertim quum ita dicant , ſe noſtrâ causâ voluiſſe ſuam poteſtatem eſſe de conſulibus ornandis , non ut eos impedirent , ſed ut ad noſtram cauſam adjungerent : nunc si conſules a nobis alieniores eſſe velint , poſſe id liberè facere ;

sin vellent noſtrâ causâ, nihil poſſe ſe invitis. Nam quod ſcribis, ni ita nobis placuiſſet, illos hoc idem per populum aſſecuturos fuiſſe; invitis tribunis plebis fieri nullo modo potuit: ita vereor, ne & ſtudia tribunorum amiſerimus; &, si ſtudia maneant, vinclum illud adjungendorum conſulum amiſſum sit. Accedit aliud non parvum incommodum, quòd gravis illa opinio, ut quidem ad nos perferebatur, ſenatum nihil decernere, antequam de nobis actum eſſet, amiſſa eſt; præſertim in ea cauſa, quæ non modò neceſſaria non fuit, ſed etiam inusitata, ac nova: neque enim umquam arbitror ornatas eſſe provincias designatorum; ut, quum in hoc illa conſtantia, quæ erat meâ causâ ſuſcepta, imminuta sit, nihil jam possit non decerni. Jam his, ad quos relatum eſt, amicis placuiſſe, non mirum sit: erat enim difficile reperire, qui contra tanta commoda duorum conſulum palàm ſententiam diceret: fuit omnino difficile non obſequi vel amicissimo homini Lentulo, vel Metello, qui simultatem humanissimè deponeret: ſed vereor ne hos tamen tenere potuerimus, tribunos plebis amiſerimus. Hæc res quemadmodum ceciderit, & tota res quo loco sit, velim ad me ſcribas; & ita ut instituiſti: nam iſta veritas, etiamsi jucunda non eſt, mihi tamen grata eſt. Dat. IV Id. Decemb.

CICERO ATTICO SAL.

25. POST tuum discessum litteræ mihi Româ allatæ sunt, ex quibus perspicio nobis in hac calamitate tabescendum esse: neque enim (sed bonam in partem accipies) si ulla spes saluti nostræ subesset, tu pro tuo amore in me hoc tempore discessisses. Sed ne ingrati, aut ne omnia velle nobiscum unà interire videamur, hoc omitto: illud abs te peto, des operam, id quod mihi affirmasti, ut te ante Kal. Jan. ubicumque erimus, sistas.

CICERO ATTICO SAL.

26. LITTERÆ mihi a Quinto fratre cum senatusconsulto, quod de me est factum, allatæ sunt. Mihi in animo est legum lationem exspectare; & si obtrectabitur, utar auctoritate senatûs, & potiùs vitâ, quàm patriâ carebo. Tu, quæso, festina ad nos venire.

CICERO ATTICO SAL.

27. EX tuis litteris, & ex re ipsa nos funditus periisse video. Te oro ut, quibus in rebus mei tui indigebunt, nostris miseriis ne desis. Ego te, ut scribis, citò videbo.

EPISTOLÆ
AD ATTICUM.
LIBER QUARTUS.

Hoc libro, quatuor annorum epiſtolæ continentur. Tres primæ P. Lentulo Spinthere, Q. Metello Nepote; quinque conſequentes, Cn. Lentulo Marcellino, L. Philippo; poſt has, totidem Cn. Pompeio Magno II, M. Craſſo II; reliquæ uſque ad finem, Ap. Claudio Pulchro, L. Domitio Ahenobarbo coſſ. ſcriptæ ſunt. Neceſſe eſt autem aut eas unà fuiſſe, aut non plures ab eo, qui epiſtolas congessit, inventas. Primæ igitur, reditum Ciceronis continent, qui fuit prid. Non. Septembris, duodevigesimo menſe, poſt ejus fugam: quomodo area domûs illius, pontificum ſententiis liberata fuerit: domus ac villa publicâ pecuniâ reſtitutæ: & quum in reditu ejus, ſumma annonæ caritas eſſet, S. C. in ſententiam illius factum eſt, quo Cn. Pompeio rei frumentariæ per quinquennium cura dabatur, cum eodem imperio, quod is bello piratico habuiſſet: item, ut T. Annius Milo ſæpe cum Clodio, ædilitatis candidato, manu armiſque dimicaverit, ne ejus comitia haberentur. Hæc in tribus primis epiſtolis. In proximis, quæ Cn. Lentulo Marcellino & L. Philippo coſſ. ſcriptæ ſunt, nihil eſt hiſtoriâ dignum, nisi de Domitii repulsâ in

petitione consulatûs: qui etiam foro per vim pulsus sit, servo illius, qui lucernam præferebat, interfecto: creati verò sunt ex interregno & per vim, Cn. Pompeius II, M. Crassus II; quorum anno scriptæ litteræ reditum Ptolemæi in regnum strictim attingunt: turpemque Crassi in provinciam Syriam profectionem, dirarum obnuntiatione neglectâ. Porrò autem litteræ quarti anni, Ap. Claudio videlicet, & L. Domitio coss. candidatorum ambitum & contentionem habent; quæ tanta fuit, ut M. Messalla & Cn. Domitius ex interregno, septimo hujus anni mense consules declarati vix denique fuerint: idque Q. Pompeio Rufo tribuno pl. qui intercessionibus comitia tollebat, in carcerem conjecto ex S. C. ceterisque, si quis impedire conaretur, deterritis. Continent etiam A. Gabinii reditum, nocturnumque in urbem ingressum, omnium hominum odium adversùs illum: accusationem de majestate, quòd contra senatûs populique judicium, Ptolemæum in regnum reduxisset: & quædam alia, sed pleraque privata, atque domestica. Inter proximè superioris libri epistolas, atque hujus, menses octo fluxerunt; nimirum ex Kalendis Jan. ad Nonas Sept. MALASPINA.

CICERO ATTICO SAL.

1. QUUM primùm Romam veni, fuitque, cui rectè ad te litteras darem, nihil priùs faciendum mihi putavi, quàm ut tibi absenti de reditu nostro gratularer. Cognotam enim (ut verè scribam) te in consi-

liis mihi dandis nec fortiorem, nec prudentiorem, quàm me ipſum; nec etiam pro præterita mea in te obſervantia nimiùm in cuſtodia ſalutis meæ diligentem: eumdemque te, qui primis temporibus erroris noſtri, aut potiùs furoris particeps, & falsi timoris ſocius fuiſſes, acerbissimè diſcidium noſtrum tuliſſe, plurimumque operæ, ſtudii, diligentiæ, laboris ad conficiendum reditum meum contuliſſe. Itaque hoc tibi verè affirmo, in maxima lætitia, & exoptatissima gratulatione, unum ad cumulandum gaudium conſpectum, aut potiùs complexum mihi tuum defuiſſe, quem ſemel nactus nùmquam dimiſero; ac, nisi etiam prætermiſſos fructus tuæ ſuavitatis præteriti temporis omnes exegero, profectò hac reſtitutione fortunæ me ipſe non ſatis dignum judicabo. Nos adhuc in noſtro ſtatu, quod difficillimè recuperari poſſe arbitrati ſumus, ſplendorem noſtrum illum forenſem, & in ſenatu auctoritatem, & apud viros bonos gratiam magis, quàm optaramus, conſecuti ſumus: in re autem familiari, quæ quemadmodum fracta, dissipata, direpta sit, non ignoras, valde laboramus; tuarumque non tam facultatum, quas ego noſtras eſſe judico, quàm consiliorum ad colligendas & conſtituendas reliquias noſtras, indigemus. Nunc, etsi omnia aut ſcripta eſſe a tuis arbitror,

aut etiam nuntiis ac rumore perlata, tamen ea inſcribam brevi, quæ te puto potissimùm ex meis litteris velle cognoſcere. Pridie Nonas Sext. Dyrrhachio ſum profectus, ipſo illo die, quo lex eſt lata de nobis. Brundisium veni Nonis Sext. ibi mihi Tulliola mea fuit præſtò, natali ſuo ipſo die, qui caſu idem natalis erat & Brundisinæ coloniæ, & tuæ vicinæ Salutis: quæ res animadverſa a multitudine, ſummâ Brundisinorum gratulatione celebrata eſt. Ante diem VI Id. Sext. cognovi, quum Brundisii eſſem, litteris Quinti fratris, mirifico ſtudio omnium ætatum atque ordinum, incredibili concurſu Italiæ, legem comitiis centuriatis eſſe perlatam: inde a Brundisinis honeſtissimis ornatus, iter ita feci, ut undique ad me cum gratulatione legati convenerint. Ad urbem ita veni, ut nemo ullius ordinis homo nomenclatori notus fuerit, qui mihi obviam non venerit, præter eos inimicos, quibus id ipſum non liceret aut dissimulare, aut negare. Quum veniſſem ad portam Capenam, gradus templorum ab infima plebe completi erant; a qua plauſu maximo quum eſſet mihi gratulatio significata, similis & frequentia, & plauſus me uſque ad Capitolium celebravit; in foroque, & in ipſo Capitolio miranda multitudo fuit. Poſtridie in ſenatu, qui fuit dies Non. Septembris,

ſenatui gratias egimus. Eo biduo quum eſſet annonæ ſumma caritas, & homines ad theatrum primò, deinde ad ſenatum concurriſſent impulſu Clodii; meâ operâ frumenti inopiam eſſe clamarent; quum per eos dies ſenatus de annona haberetur; & ad ejus procurationem ſermone non ſolùm plebis, verùm etiam bonorum Pompeius vocaretur, idque ipſe cuperet; multitudoque a me nominatim ut id decernerem poſtularet; feci, & accuratè ſententiam dixi, quum abeſſent conſulares, quòd tutò ſe negarent poſſe ſententiam dicere, præter Meſſallam & Afranium. Factum eſt ſenatuſconſultum in meam ſententiam, ut cum Pompeio ageretur, ut eam rem ſuſciperet, lexque ferretur: quo ſenatuſconſulto recitato, quum continuò populus, more hoc inſulſo & novo, plauſum, meo nomine recitando, dediſſet, habui concionem: omnes magiſtratus præſentes, præter unum prætorem, & duos tribunos plebis, dederunt. Poſtridie ſenatus frequens, & omnes conſulares nihil Pompeio poſtulanti negarunt. Ille legatos quindecim quum poſtularet, me principem nominavit; & ad omnia me alterum ſe fore dixit. Legem conſules conſcripſerunt, quâ Pompeio per quinquennium omnis poteſtas rei frumentariæ toto orbe terrarum daretur: alteram Meſſius, qui omnis pecuniæ dat poteſtatem,

tem, & adjungit claſſem & exercitum, & majus imperium in provinciis, quàm sit eorum, qui eas obtineant. Illa noſtra lex conſularis nunc modeſta videtur, hæc Messii non ferenda. Pompeius illam velle ſe dicit; familiares, hanc; conſulares, duce Favonio, fremunt: nos tacemus; & eò magis, quòd de domo noſtra nihil adhuc pontifices reſponderunt: qui si ſuſtulerint religionem, aream præclaram habebimus; ſuperficiem conſules ex ſenatuſconſulto æſtimabunt: sin aliter, demolientur, ſuo nomine locabunt, rem totam æſtimabunt. Ita ſunt res noſtræ, ut in ſecundis fluxæ, ut in adversis bonæ. In re familiari valde ſumus, ut ſcis, perturbati. Præterea ſunt quædam domeſtica, quæ litteris non committo. Quintum fratrem, insigni pietate, virtute, fide præditum sic amo, ut debeo. Te exſpecto, & oro, ut matures venire; eoque animo venias, ut me tuo consilio egere non sinas: alterius vitæ quoddam initium ordimur: jam quidam, qui nos abſentes defenderunt, incipiunt præſentibus occultè iraſci, apertè invidere. Vehementer te requirimus.

CICERO ATTICO SAL.

2. SI fortè rariùs tibi a me, quàm a ceteris, litteræ redduntur; peto a te, ut id

non modò negligentiæ meæ, ſed ne occupationi quidem tribuas; quæ etsi ſumma eſt, tamen nulla eſſe poteſt tanta, ut interrumpat iter amoris noſtri, & officii mei: nam ut veni Romam, iterum nunc ſum certior factus, eſſe cui darem litteras: itaque has alteras dedi. Prioribus tibi declaravi adventus noſter qualis fuiſſet, & quis eſſet ſtatus, atque omnes res noſtræ quemadmodum eſſent, ut in ſecundis fluxæ, ut in adverſis bonæ. Poſt illas datas litteras ſecuta eſt ſumma contentio de domo: diximus apud pontifices pridie Kal. Octobres: acta res eſt accuratè a nobis: &, si umquam in dicendo fuimus aliquid, aut etiam si numquam aliàs fuimus, tum profectò dolor & magnitudo vim quamdam nobis dicendi dedit. Itaque oratio juventuti noſtræ deberi non poteſt; quam tibi, etiam si non desideras, tamen mittam citò. Quum pontifices decreſſent ita, SI NEQUE POPULI JUSSU, NEQUE PLEBIS SCITU, IS QUI SE DEDICASSE DICERET, NOMINATIM EI REI PRÆFECTUS ESSET, NEQUE POPULI JUSSU, AUT PLEBIS SCITU ID FACERE JUSSUS ESSET; VIDERI POSSE SINE RELIGIONE EAM PARTEM AREÆ MI RESTITUI; mihi facta ſtatim eſt gratulatio: nemo enim dubitat, quin domus nobis eſſet adjudicata. Tum ſubitò ille in concionem adſcendit, quam Appius ei dedit:

nuntiat jam populo pontifices secundùm se decrevisse ; me autem vi conari in possessionem venire : hortatur, ut se & Appium sequantur, & suam libertatem ut defendant. Hîc quum etiam illi infimi partim admirarentur, partim irriderent hominis amentiam ; ego statueram illuc non accedere, nisi quum consules ex senatusconsulto porticum Catuli restituendam locassent. Kalend. Octob. habetur senatus frequens : adhibentur omnes pontifices, qui erant senatores : a quibus Marcellinus, qui erat cupidissimus mei, sententiam primus rogatus, quæsivit, quid essent in decernendo secuti. Tum M. Lucullus de omnium collegarum sententia respondit, religionis judices pontifices fuisse, legis senatum : se & collegas suos de religione statuisse ; in senatu de lege statuturos : quisque horum, loco sententiam rogatus, multa secundùm causam nostram disputavit. Quum ad Clodium ventum est, cupiit diem consumere : neque ei finis est factus : sed tamen quum horas tres ferè dixisset, odio & strepitu senatûs coactus est aliquando perorare. Quum fieret senatusconsultum in sententiam Marcellini ; omnibus præter unum assentientibus, Serranus intercessit : de intercessione statim ambo consules referre cœperunt. Quum sententiæ gravissimæ dicerentur ; senatui

placere mihi domum reſtitui, porticum Catuli locari, auctoritatem ordinis ab omnibus magiſtratibus defendi; si quæ vis eſſet facta, ſenatum exiſtimaturum, ejus operâ factum eſſe, qui ſenatuſconſulto intercessiſſet: Serranus pertimuit; & Cornicinus ad ſuam veterem fabulam rediit: abjectâ togâ ſe ad generi pedes abjecit: ille noctem sibi poſtulavit: non concedebant; reminiſcebantur enim Kal. Januariarum: vix tamen sibi de mea voluntate conceſſum eſt. Poſtridie ſenatuſconſultum factum eſt id, quod ad te misi. Deinde conſules porticum Catuli reſtituendam locarunt: illam porticum redemptores ſtatim ſunt demoliti libentissimis omnibus. Nobis ſuperficiem ædium conſules de consilii ſententia æſtimarunt H-S vicies; cetera valdè illiberaliter; Tuſculanam villam quingentis millibus; Formianum H-S ducentis quinquaginta millibus: quæ æſtimatio non modò vehementer ab optimo quoque, ſed etiam a plebe reprehenditur. Dices, quid igitur cauſæ fuit? Dicunt illi quidem, pudorem meum; quòd neque negarim, neque vehementiùs poſtularim: ſed non eſt id: nam hoc quidem etiam profuiſſet: verùm iidem, mi T. Pomponi, iidem inquam illi, quos ne tu quidem ignoras, qui mihi pennas inciderant, nolunt eaſdem renaſci; ſed, ut ſpero, jam

renaſcuntur. Tu modò ad nos veni, quod vereor ne tardiùs interventu Varronis tui noſtrique facias. Quoniam acta quæ sint habes, de reliqua noſtra cogitatione cognoſce. Ego me a Pompeio legari ita ſum paſſus, ut nullâ re impedirer, quin, si vellem, mihi eſſet integrum, aut, si comitia cenſorum proximi conſules haberent, petere poſſe, aut votivam legationem ſumpsiſſe propè omnium fanorum, lucorum: sic enim noſtræ rationes poſtulabant: ſed volui meam poteſtatem eſſe vel petendi, vel ineunte æſtate exeundi; & interea me eſſe in oculis civium, de me optimè meritorum, non alienum putavi. Ac forensium quidem rerum hæc noſtra consilia ſunt, domeſticarum autem valde impedita: domus ædificatur; ſcis quo ſumptu, quâ moleſtiâ reficiatur Formianum; quod ego nec relinquere poſſum, nec videre. Tuſculanum proſcripsi: ſuburbano non facilè careo. Amicorum benignitas exhauſta eſt in ea re, quæ nihil habuit præter dedecus: quod ſenſiſti tu abſens; præſentes, quorum ſtudiis ego, & copiis, si eſſet per meos defenſores licitum, facilè eſſem omnia conſecutus: quo in genere nunc vehementer laboratur. Cetera, quæ me ſollicitant, μυστικώτερα ſunt: amamur a fratre, & a filia. Te exſpectamus.

CICERO ATTICO SAL.

3. AVERE te certò ſcio, quum ſcire quid hic agatur, tum mea a me ſcire; non quò certiora sint ea, quæ in oculis omnium geruntur, si a me ſcribantur, quàm quum ab aliis aut ſcribuntur tibi, aut nuntiantur; verùm ut perſpicias ex meis litteris, quo animo ea feram, quæ geruntur, & qui sit hoc tempore aut mentis meæ ſenſus, aut omnino vitæ ſtatus. Armatis hominibus ante diem tertium Non. Novemb. expulsi ſunt fabri de area noſtra; diſturbata porticus Catuli, quæ ex ſenatuſconſulto conſulum locatione reficiebatur, & ad tectum pene pervenerat. Quinti fratris domus primò fracta conjectu lapidum ex area noſtra, deinde inflammata juſſu Clodii; inſpectante urbe, conjectis ignibus, magnâ querelâ & gemitu, non dicam bonorum omnium, qui neſcio an ulli sint, ſed planè hominum omnium. Ille vehemens ruere: poſt hunc furorem, nihil nisi cædem inimicorum cogitare; vicatim ambire; ſervis apertè ſpem libertatis oſtendere. Etenim antea, quum judicium nolebat, habebat ille quidem difficilem, manifeſtamque cauſam, ſed tamen cauſam: id poterat infitiari; poterat in alios derivare; poterat etiam aliquid jure factum defendere: poſt has ruinas,

incendia, rapinas, desertus a suis, vix jam Decimum designatorem, vix Gellium retinet: servorum consiliis utitur: videt si omnes, quos vult, palam occiderit, nihilò suam causam difficiliorem, quàm adhuc sit, in judicio futuram. Itaque ante diem tertium Idus Novemb. quum Sacrâ viâ descenderem, insecutus est me cum suis: clamor, lapides, fustes, gladii; & hæc improvisa omnia: discessimus in vestibulum M. Tertii Damionis: qui erant mecum, facilè operas aditu prohibuerunt: ipse occidi potuit: sed ego diætâ curari incipio, chirurgiæ tædet. Ille omnium vocibus quum se non ad judicium, sed ad supplicium præsens trudi videret, omnes Catilinas, Acidinos postea reddidit: nam Milonis domum, eam quæ in Germalo, pridie Idus Novemb. expugnare & incendere ita conatus est, ut palam horâ v cum scutis homines, eductis gladiis, alios cum accensis facibus adduxerit: ipse domum P. Sullæ pro castris sibi ad eam impugnationem sumpserat: tum ex Anniana Milonis domo Q. Flaccus eduxit viros acres; occidit homines ex omni latrocinio Clodiano notissimos: ipsum cupivit; sed ille se in interiorem ædium. Sulla se in senatu postridie Idus: domi Clodius: egregius Marcellinus: omnes acres. Metellus calumniâ dicendi tempus exemit,

adjuvante Appio; etiam hercule familiari tuo; de cujus conſtantia, virtute tuæ veriſſimæ litteræ. Sextius furere. Ille poſtea, si comitia ſua non fierent, urbi minari. Propoſitâ Marcellini ſententiâ, quam ille de ſcripto ita dixerat, ut totam noſtram cauſam areæ, incendiorum, periculi mei, judicio complecteretur, eaque omnia comitiis anteferret; proſcripsit, ſe per omnes dies comitiales de cœlo ſervaturum. Conciones turbulentæ Metelli, temerariæ Appii, furiosissimæ Publii. Hæc tamen ſumma; nisi Milo in campum obnuntiaſſet, comitia futura. Ante diem XII Kal. Decemb. Milo mediâ nocte magnâ manu in campum venit. Clodius quum haberet fugitivorum delectas copias, in campum ire non eſt auſus. Milo permansit ad meridiem mirificâ hominum lætitiâ, ſumma cum gloria. Contentio fratrum trium turpis, fracta vis, contemptus furor: Metellus tamen poſtulat, ut sibi poſtero die in foro obnuntietur: nihil eſſe quòd in campum nocte veniretur; ſe horâ primâ in comitio fore: itaque ante diem XI Kal. in comitium Milo de nocte venit: Metellus cum prima luce furtim in campum itineribus propè deviis currebat: aſſequitur inter lucos hominem Milo; obnuntiat: ille ſe recepit, magno & turpi Q. Flacci convicio. Ante diem X Kal. nun-

dinæ. Concio biduo nulla. Ante diem VIII Kal. hæc ego ſcribebam horâ noctis nonâ. Milo campum jam tenebat. Marcellus candidatus ita ſtertebat, ut ego vicinus audirem. Clodii veſtibulum vacuum ſanè mihi nuntiabatur, paucis pannosis lineâ laternâ. Meo consilio omnia illi fieri querebantur, ignari quantum in illo heroe eſſet animi, quantum etiam consilii: miranda virtus eſt: nova quædam divina mitto: ſed hæc ſumma eſt. Comitia fore non arbitror: reum Publium, nisi antè occiſus erit, fore a Milone puto: si ſe inter viam obtulerit, occiſum iri ab ipſo Milone video: non dubitat facere; præ ſe fert; caſum illum noſtrum non extimeſcit: numquam enim cujuſquam invidi, & perfidi consilio eſt uſus; nec inerti nobili crediturus. Nos animo duntaxat vigemus; etiam magis quàm quum florebamus: re familiari comminuti ſumus: Quinti fratris tamen liberalitati pro facultatibus noſtris, ne omnino exhauſtus eſſet, illo recuſante, ſubſidiis amicorum reſpondemus. Quid consilii de omni noſtro ſtatu capiamus, te abſente neſcimus: quare appropera.

CICERO ATTICO SAL.

4. PERJUCUNDUS mihi Cincius fuit ante diem tertium Kal. Febr. ante lucem: dixit enim mihi te eſſe in Italia, ſeſeque ad te

pueros mittere ; quos sine meis litteris ire nolui : non quò haberem, quod tibi, præsertim jam propè præsenti, scriberem; sed ut hoc ipsum significarem, mihi tuum adventum suavissimum, exspectatissimumque esse : quare advola ad nos eo animo, ut nos ames, te amari scias : cetera coràm agemus : hæc properantes scripsimus. Quo die venies, utique cum tuis apud me sis. Perbellè feceris, si ad nos venies : offendes designationem Tyrannionis mirificam in librorum meorum bibliotheca ; quorum reliquiæ multò meliores sunt, quàm putaram. Et velim mihi mittas de tuis librariolis duos aliquos, quibus Tyrannio utatur glutinatoribus, ad cetera administris, iisque imperes, ut sumant membranulam, ex qua indices fiant, quos vos Græci, ut opinor, σιλλύβους appellatis. Sed hæc, si tibi erit commodum : ipse verò utique fac venias, si potes in his locis adhærescere, & Piliam adducere : ita enim & æquum est, & cupit Tullia. Medius fidius næ tu emisti locum præclarum : gladiatores audio pugnare mirificè : si locare voluisses, duobus his muneribus liberasses. Sed hæc posteriùs. Tu fac venias, & de librariis, si me amas, diligenter.

CICERO ATTICO SAL.

5. AIN' tu ? an me exiſtimas ab ullo malle mea legi, probarique, quàm a te ? cur igitur cuiquam misi priùs ? urgebar ab eo, ad quem misi, & non habebam exemplar. Quid ? etiam (dudum enim circumrodo, quod devorandum eſt) ſubturpicula mihi videbatur eſſe παλινῳδία. Sed valeant recta, vera, honeſta consilia : non eſt credibile, quæ sit perfidia in iſtis principibus, ut volunt eſſe, & ut eſſent, si quidquam haberent fidei : ſenſeram, noram, inductus, relictus, projectus ab iis : tamen hoc erat in animo, ut cum iis in republica conſentirem : iidem erant, qui fuerant : vix aliquando te auctore resipivi. Dices, ea te monuiſſe, ſuaſiſſe, quæ facerem ; non etiam ut ſcriberem. Ego mehercule mihi necessitatem volui imponere hujus novæ conjunctionis ; ne quà mihi liceret labi ad illos, qui etiam tum, quum miſereri mei debent, non desinunt invidere. Sed tamen modici fuimus ὑποθέσει, ut ſcripsi : erimus uberiores, si & ille libenter accipiet, & hi ſubringentur ; qui villam me moleſtè ferunt habere, quæ Catuli fuerat, a Vectio me emiſſe non cogitant : qui domum negant oportuiſſe me ædificare, vendere aiunt oportuiſſe. Sed quid ad hoc ? si quibus ſententiis dixi,

quod & ipsi probarent, lætati sunt tamen me contra Pompeii voluntatem dixisse? finis: sed quoniam qui nihil possunt, ii me nolunt amare; demus operam ut ab iis qui possunt, diligamur. Dices: vellem jampridem. Scio te voluisse; & me asinum germanum fuisse: sed jam tempus est me ipsum a me amari, quando ab illis nullo modo possum. Domum meam quòd crebrò invisis, est mihi valde gratum. Viaticum Crassipes præripit. Tu de via rectà in hortos: videtur commodius: ad te postridie scilicet; quid enim tuâ? sed viderimus. Bibliothecam mihi tui pinxerunt constructione & sillybis: eos velim laudes.

CICERO ATTICO SAL.

6. De Lentulo scilicet sic fero, ut debeo: virum bonum, & magnum hominem, & in summa magnitudine animi multâ humanitate temperatum perdidimus; nosque malo solatio, sed nonnullo tamen, consolamur, quòd ipsius vicem minimè dolemus, non ut Saufeius & vestri; immo hercule quia sic amabat patriam, ut mihi aliquo deorum beneficio videatur ex ejus incendio esse ereptus. Nam quid fœdius nostrâ vitâ? præcipuè meâ? nam tu quidem, etsi es naturâ πολιτικός, tamen nullam habes propriam

ſervitutem: communi frueris nomine: ego verò, qui, si loquor de republica quod oportet, inſanus; si quod opus eſt, ſervus exiſtimor; si taceo, oppreſſus & captus; quo dolore eſſe debeo? quo ſum ſcilicet, hòc etiam acriore, quòd ne dolere quidem poſſum, ut non ingratus videar. Quid si ceſſare libeat, & in otii portum confugere? Nequicquam: immo etiam in bellum & in caſtra. Ergo erimus ὀπαδοὶ, qui ταγοὶ eſſe noluimus? sic faciendum eſt: tibi enim ipsi, cui utinam ſemper paruiſſem, sic video placere. Reliqui eſt, Σπάρταν ἔλαχες, ταύταν κόσμει. Non mehercule poſſum; & Philoxeno ignoſco, qui reduci in carcerem maluit. Verumtamen id ipſum mecum in his locis commentor, ut iſta improbem; idque tu, quum unà erimus, confirmabis. A te litteras crebrò ad me ſcribi video; ſed omnes uno tempore accepi: quæ res etiam auxit dolorem meum: caſu enim trinas antè legeram, quibus meliuſculè Lentulo eſſe ſcriptum erat: ecce quartæ fulmen: ſed ille, ut ſcripsi, non miſer; nos verò ferrei. Quòd me admones ut ſcribam illa Hortensiana, in alia incidi, non immemor iſtius mandati tui: ſed mehercule incipiendo refugi; ne, quòd videor ſtultè illius non amici intemperiem tuliſſe, rurſus ſtultè injuriam illius faciam illuſtrem,

si quid ſcripſero ; & ſimul ne βαθύτης mea , quæ in agendo apparuit , in ſcribendo ſit oculatior ; & aliquid ſatisfactio levitatis habere videatur. Sed viderimus. Tu modò quàm ſæpiſſime ad me aliquid. Epiſtolam , Lucceio nunc quam miſi , quâ meas res ut ſcribat rogo , fac ut ab eo ſumas : valde bella eſt : eumque ut approperet, adhorteris ; & , quòd mihi ſe ita facturum reſcripſit , agas gratias. Domum noſtram , quoad poteris , inviſas. Veſtorio aliquid ſignifices : valde enim eſt in me liberalis.

CICERO ATTICO SAL.

7. NIHIL εὐκαιρότερον epiſtolâ tuâ , quæ me ſollicitum de Quinto noſtro , puero optimo , valde levavit : venerat horis duabus antè Chærippus ; mera monſtra nuntiarat. De Apollonio quod ſcribis , qui illi dii irati , homini Græco , qui conturbare quidem putat ſibi licere ; quod equitibus Romanis. Nam Terentius ſuo jure. De Metello , οὐχ ὁσίη φθιμένοισιν : ſed tamen multis annis civis nemo erat mortuus , qui quidem.... Tibi nummi meo periculo ſint : quid enim vereris , quemcumque heredem fecit ? niſi Publium fecit. Verùm , fecit non improbè ; quamquam fuit ipſe. Quare in hoc thecam nummariam non retexeris : in aliis eris

cautior. Mea mandata de domo curabis : præsidia locabis : Milonem admonebis. Arpinatium fremitus eſt incredibilis de Laterio. Quid quæris ? equidem dolui. Ὁ δ' οὐκ ἐμπάζετο μύθων. Quid ſupereſt ? etiam. Puerum Ciceronem curabis , & amabis , ut facis.

CICERO ATTICO SAL.

8. MULTA me in epiſtolâ tuâ delectarunt , ſed nihil magis , quàm patina tyrotarichi. Nam de rauduſculo , quod ſcribis , μήπω μέγ' εἴπῃς , πρὶν τελευτήσαντ' ἴδῃς. Ædificati tibi in agris nihil reperio : in oppido eſt quiddam , de quo eſt dubium ſitne venale ; ac proximum quidem noſtris ædibus : hoc ſcito , Antium Buthrotum eſſe Romæ , ut Corcyræ illud tuum : nihil quietius , nihil alsius , nihil amœnius. Εἴη μισητὸς φίλος οἶκος. Poſtea verò quàm Tyrannio mihi libros diſpoſuit , mens addita videtur meis ædibus : qua quidem in re mirifica opera Dionysii & Menophili tui fuit. Nihil venuſtius , quàm illa tua pegmata , poſtquam sillybis libros illuſtrarunt valde. Et ſcribas ad me velim de gladiatoribus ; ſed ita , bene si rem gerunt : non quæro , malè si ſe geſſere. Apenas vix diſceſſerat , quum epiſtola. Quid ais ? putaſne fore , ut legem non ferat ? dic , oro te , clariùs ; vix enim mihi exaudiſſe

videor : verùm ſtatim fac ut ſciam , si modò tibi eſt commodum. Ludis quidem quoniam dies eſt additus , eò etiam meliùs hic eum diem cum Dionysio conteremus. De Trebonio prorſus tibi aſſentior. De Domitio :

Σῦκον μὰ τὴν Δήμητρα σῦκον οὐ δὲ ἓν
Οὕτω ὅμοιον γέγονεν ,

quàm eſt iſta περίστασις noſtræ ; vel quòd ab iiſdem , vel quòd præter opinionem , vel quòd viri boni nuſquam : unum dissimile , quòd huic meritò ; nam de ipſo caſu , neſcio an illud melius. Quid enim hòc miſerius , quàm eum qui tot annos , quot habet , designatus conſul fuerit , fieri conſulem non poſſe ? præſertim quum aut ſolus , aut certè non plus , quàm cum altero petat. Si verò id eſt , quod neſcio an sit , ut non minùs longas jam in codicillorum faſtis futurorum conſulum paginulas habeant , quàm factorum , quid illo miſerius ? nisi reſpublica , in qua ne ſperatur quidem melius quidquam. De Natta , ex tuis primùm ſcivi litteris ; oderam hominem. De poemate quòd quæris ; quid si cupiat effugere ? quid ? sinas ? De Fabio Luſco quod eram exorſus , homo peramans noſtri ſemper fuit , nec mî umquam odio : ſatis enim acutus & permodeſtus , ac bonæ frugi : eum quia non

videbam, abesse putabam: audivi ex Gavio hoc Firmano, Romæ esse hominem, & fuisse assiduum. Percussit animum: dices, tantulane causa? permulta ad me detulerat non dubia de Firmanis fratribus: quid sit, quòd se a me removit, si modò removit, ignoro. De eo quod me mones, ut & πολιτικῶς me geram, & τὴν ἔσω γραμμὴν teneam; ita faciam: sed opus est majore prudentiâ; quam a te, ut soleo, petam. Tu velim e Fabio, si quem habes aditum, odorere; & istum convivam tuum degustes; & ad me de his rebus, & de omnibus quotidie scribas. Ubi nihil erit quod scribas, idipsum scribito. Cura ut valeas.

CICERO ATTICO SAL.

9. PUTEOLIS magnus est rumor Ptolemæum esse in regno: si quid habes certius, velim scire. Ego hîc pascor bibliothecâ Fausti: fortasse tu putabas, his rebus Puteolanis & Lucrinensibus: ne ista quidem desunt: sed mehercule a ceteris oblectationibus deseror, & voluptatibus, propter rempublicam, sic litteris sustentor & recreor; maloque in illa tua sedecula, quam habes sub imagine Aristotelis, sedere, quàm in istorum sella curuli; tecumque apud te ambulare, quàm cum eo, quocum video esse ambulandum. Sed

de illa ambulatione fors viderit, aut si quis eſt qui curet deus. Noſtram ambulationem, & Laconicum, eaque quæ circà ſunt, velim, quod poteris, inviſas; & urgeas Philotimum ut properet; ut poſſim tibi aliquid in eo genere reſpondere. Pompeius in Cumanum Parilibus venit: miſit ad me ſtatim, qui ſalutem nuntiaret. Ad eum poſtridie manè vadebam, quum hæc ſcripsi.

CICERO ATTICO SAL.

10. SANE velim ſcire num cenſum impediant tribuni diebus vitiandis (eſt enim hic rumor) totaque de cenſura quid agant, quid cogitent. Nos hìc cum Pompeio fuimus: multa mecum de republica, ſanè sibi diſplicens, ut loquebatur (sic eſt enim in hoc homine dicendum) Syriam ſpernens, Hiſpaniam jactans: hìc quoque, ut loquebatur; & opinor, uſquequaque de hoc quum dicemus, sit hoc quasi καὶ τόδε Φωκυλίδου: tibi etiam gratias agebat, quòd signa componenda ſuſcepiſſes: in nos verò ſuavissimè hercule eſt effuſus: venit etiam ad me in Cumanum a ſe: nihil minùs velle mihi viſus eſt, quàm Meſſallam conſulatum petere: de quo ipſo si quid ſcis, velim ſcire. Quòd Lucceio ſcribis te noſtram gloriam commendaturum, & ædificium noſtrum quòd crebrò invisis, gra-

tum. Quintus frater ad me ſcripsit, ſe, quoniam Ciceronem ſuavissimum ſecum haberet, ad te Nonis Maii venturum. Ego me de Cumano movi ante diem v Kal. Maii: eo die Neapoli apud Lætum: ante diem IV Kal. Maii, iens in Pompeianum, bene manè hæc ſcripsi.

CICERO ATTICO SAL.

II. DELECTARUNT me epiſtolæ tuæ, quas accepi uno tempore duas ante diem II Kal. Perge reliqua: geſtio ſcire iſta omnia. Etiam illud cujuſmodi sit, velim perſpicias: potes a Demetrio: dixit Pompeius, Craſſum a ſe in Albano exſpectari a. d. IV Kalendas: is quum veniſſet, Romam eſſe ſtatim venturos, ut rationes cum Publicanis putarent: quæsivi, gladiatoribuſne? reſpondit, antè quàm inducerentur. Id cujuſmodi sit, aut nunc si ſcias, aut quum is Romam venerit, ad me mittas velim. Nos hîc voramus litteras cum homine mirifico (ita mehercule ſentio) Dionysio, qui te, omneſque vos ſalutat. Οὐδὲν γλυκύτερον ἢ πάντ' εἰδέναι. Quare ut homini curioſo ita perſcribe ad me, quid primus dies, quid ſecundus, quid cenſores, quid Appius, quid illa populi Apuleia: denique etiam quid a te fiat, ad me velim ſcribas: non enim (ut verè loquamur) tam rebus novis, quàm

tuis litteris delector. Ego mecum præter Dionysium duxi neminem : nec metuo tamen ne mihi sermo desit abs te. Opere delector. Tu Lucceio nostrum librum dabis. Demetrii Magnetis tibi mitto ; statim ut sit, qui a te mihi epistolam referat.

CICERO ATTICO SAL.

12. EGNATIUS Romæ est : sed ego cum eo de re Halimeti vehementer Antii egi; graviter se acturum cum Aquilio confirmavit : videbis ergo hominem, si voles. Macroni vix videor præstò esse : Idibus enim auctionem Larini video, & biduum præterea : id tu, quoniam Macronem tanti facis, ignoscas mî velim. Sed, si me diligis, postridie Kal. cœna apud me cum Pilia : prorsus id facies. Kalend. cogito in hortis Crassipedis, quasi in deversorio, cœnare : facio fraudem senatusconsulto : inde domum cœnatus, ut sim manè præstò Miloni. Ibi te igitur videbo, & promonebo. Domus te nostra tota salutat.

CICERO ATTICO SAL.

13. NOS in Tusculanum venisse ante diem XVII Kalend. Decembris video te scire : ibi Dionysius nobis præstò fuit. Romæ ante diem XIII Kalend. volumus esse : quid dico, volumus ? immo verò cogimur. Milonis nuptiæ ; comitiorum non-

nulla opinio eſt. Ego, ut ſit rata, abfuiſſe me in altercationibus, quas in ſenatu factas audio, fero non moleſtè: nam aut defendiſſem, quod non placeret; aut defuiſſem, cui non oporteret. Sed mehercule velim res iſtas, & præſentem ſtatum reipublicæ, & quo animo conſules ferant hunc σκυλμὸν, reſcribas ad me, quantum pot'eſt. Valde ſum ὀξύπεινος: &, ſi quæris, omnia mihi ſunt ſuſpecta. Craſſum quidem noſtrum minore dignitate aiunt profectum paludatum, quàm olim æqualem ejus L. Paulum, iterum conſulem. O hominem nequam! De libris oratoriis factum eſt a me diligenter: diu multumque in manibus fuerunt; deſcribas licet. Illud etiam te rogo, τὴν παροῦσαν κατάστασιν τυπωδῶς, ne iſtuc hoſpes veniam.

CICERO ATTICO SAL.

14. VESTORIUS noſter me per litteras fecit certiorem, te Româ a. d. VI Id. Maii putare profectum eſſe tardiùs, quàm dixerat, quòd minùs valuiſſes: ſi jam meliùs vales, vehementer gaudeo. Velim domum ad tuos ſcribas, ut mihi tui libri pateant, non ſecus ac ſi ipſe adeſſes, quum ceteri, tum Varronis: eſt enim mihi utendum quibuſdam rebus ex iis libris ad eos, quos in manibus habeo: quos, ut ſpero, tibi valde probabo. Tu velim,

si quid fortè novi habes, maximè a Quinto fratre, deinde a C. Cæsare, & si quid fortè de comitiis, de republica (soles enim tu hæc festinè odorari) scribas ad me: si nil habebis, tamen scribas aliquid: numquam enim mihi tua epistola aut intempestiva, aut loquax visa est. Maximè autem rogo, rebus tuis, totoque itinere ex sententia confecto, nos quamprimum revisas. Dionysium jube salvere. Cura ut valeas.

CICERO ATTICO SAL.

15. DE Eutychide gratum, qui vetere prænomine, novo nomine T. erit Cæcilius; ut est ex me & ex te junctus Dionysius, M. Pomponius: valde mehercule mihi gratum, si Eutychides tuam erga me benevolentiam cognoscet; & suam illam in meo dolore συμπάθειαν, neque tum mihi obscuram, neque pòst ingratam fuisse. Iter Asiaticum tuum puto tibi suscipiendum fuisse: numquam enim tu sine justissima causa tam longè a tuis & hominibus, & rebus carissimis, & suavissimis abesse voluisses: sed humanitatem tuam, amoremque in tuos reditûs celeritas declarabit. Sed vereor, ne lepore te suo detineat diutius rhetor Clodius, & homo pereruditus, ut aiunt, & nunc quidem deditus Græcis litteris Pituanius.

Sed, si vis homo esse, recipe te ad nos ad quod tempus confirmasti : cum illis tamen, quum salvi venerint, Romæ vivere licebit. Avere te scribis accipere aliquid a me litterarum ; dedi, ac multis quidem de rebus ἡμερόλεγδον perscripta omnia ; sed, ut conjicio, quoniam mihi non videris in Epiro diu fuisse, redditas tibi non arbitror : genus autem mearum, ad te quidem, litterarum ejusmodi ferè est, ut non libeat cuiquam dare, nisi de quo exploratum sit tibi eum redditurum. Nunc Romanas res accipe. A. d. III Non. Quint. Sufenas & Cato absoluti : Procilius condemnatus. Ex quo intellectum est, τριςαρειοπαγίτας ambitum, comitia, interregnum, majestatem, totam denique rempublicam flocci non facere. Debemus patrem familiâs domi suæ occidere nolle, neque tamen id ipsum abundè : nam absolverunt XXII, condemnarunt XXVIII. Publius sanè diserto epilogo criminans mentes judicum moverat. Hortalus in ea causa fuit, cujusmodi solet. Nos verbum nullum : verita est enim pusilla, quæ nunc laborat, ne animum in Publio offenderet. His rebus actis Reatini me ad sua τέμπη duxerunt, ut agerem causam contra Interamnates apud consulem, & decem legatos ; quòd lacus Velinus, a M'. Curio emissus, interciso monte, in Narem de-

fluit : ex quo eſt illa ſiccata, & humida tamen modicè Roſea. Vixi cum Axio : quin etiam me ad Septem aquas duxit. Redii Romam Fonteii causâ, a. d. VII Idus Quint. Veni in ſpectaculum, primùm, magno & æquabili plauſu (ſed hoc ne curaris ; ego ineptus, qui ſcripſerim) deinde, Antiphonti operam. Is erat antè manumiſſus, quàm productus : ne diutius pendeas, palmam tulit : ſed nihil tam puſillum, nihil tam sine voce, nihil tam.... Verùm hæc tu tecum habeto. In Andromacha tamen major fuit, quàm Aſtyanax : in ceteris parem habuit neminem. Quæris nunc de Arbuſcula ; valde placuit. Ludi magnifici & grati. Venatio in aliud tempus dilata. Sequere nunc me in campum. Ardet ambitus : σῆμα δέ τοι ἐρέω· fœnus ex triente Idib. Quint. factum erat beſſibus. Dices, iſtuc quidem non moleſtè fero. O virum, ô civem ! Memmium Cæſaris omnes opes confirmant : cum eo Domitium conſules junxerunt ; quâ pactione, epiſtolæ committere non audeo. Pompeius fremit, queritur, Scauro ſtudet : ſed utrùm fronte, an mente, dubitatur. Ἐξοχὴ in nullo eſt : pecunia omnium dignitatem exæquat. Meſſalla languet ; non quò aut animus desit, aut amici : ſed coitio conſulum, & Pompeius obſunt. Ea comitia puto fore ut ducantur.

tur. Tribunitii candidati jurarunt se arbitrio Catonis petituros : apud eum H-S quingena deposuerunt ; ut, qui à Catone damnatus esset, id perderet, & competitoribus tribueretur. Hæc ego pridie scribebam, quàm comitia fore putabantur : sed ad te v Kal. Sext. si facta erunt, & tabellarius non erit profectus, tota comitia perscribam : quæ si, ut putantur, gratuita fuerint, plus unus Cato potuerit, quàm omnes quidem judices. Messius defendebatur a nobis, e legatione revocatus ; nam eum Cæsari legarat Appius. Servilius edixit, ut adesset : tribus habet Pomptinam, Velinam, Mæciam : pugnatur acriter : agitur tamen satis. Deinde me expedio ad Drusum, inde ad Scaurum : parantur orationibus indices gloriosi. Fortasse accedent etiam consules designati, in quibus si Scaurus non fuerit, in hoc judicio valde laborabit. Ex Quinti fratris litteris suspicor jam eum esse in Britannia : suspenso animo exspecto quid agat : illud quidem sumus adepti, quod multis & magnis indiciis possumus judicare, nos Cæsari & carissimos & jucundissimos esse. Dionysium velim salvere jubeas, & eum roges & hortere, ut quamprimum veniat, ut possit Ciceronem meum, atque etiam me ipsum erudire.

CICERO ATTICO SAL.

16. OCCUPATIONUM mearum vel hoc signum erit, quòd epiſtola librarii manu eſt. De epiſtolarum frequentia te nihil accuſo : ſed pleræque tantummodo mihi nuntiabant ubi eſſes, quòd erant abs te; vel etiam significabant, rectè eſſe : quo in genere maximè delectarunt duæ ferè eodem tempore abs te Buthroto datæ : ſcire enim volebam te commodè navigaſſe. Sed hæc epiſtolarum frequentia non tam ubertate ſuâ, quàm celeritate delectavit : illa fuit gravis, & plena rerum, quam mihi M. Paccius, hoſpes tuus, reddidit : ad eam reſcribam igitur, & hoc quidem primùm. Paccio re & verbis oſtendi, quid tua commendatio ponderis haberet : itaque in intimis eſt meis, quum antea notus non fuiſſet. Nunc pergam ad cetera. Varro, de quo ad me ſcribis, includetur in aliquem locum, si modò erit locus : ſed noſti genus dialogorum meorum; ut in oratoriis, quos tu in cœlum fers, non mentio potuit fieri cujuſquam ab iis, qui diſputant, nisi ejus, qui illis notus, aut auditus eſſet. Hanc ego de republica, quam inſtitui, diſputationem in Africani perſonam, & Phili, & Lælii, & Manilii contuli : adjunxi adoleſcentes Q. Tuberonem, P. Rutilium; duo Læ-

lii generos Scævolam, & Fannium. Itaque cogitabam, quoniam in singulis libris utor procemiis, ut Ἀριστοτέλης in iis, quos ἐξωτερικοὺς vocat, aliquid efficere, ut non sine causâ istum appellarem; id quod intelligo tibi placere: utinam modò conata efficere possim: rem enim, quod te non fugit, magnam complexus sum & gravem, & plurimi otii, quo ego maximè egeo. Quòd in iis libris, quos laudas, personam desideras Scævolæ, non eam temerè dimovi; sed feci idem, quod in πολιτείᾳ deus ille noster Plato: quum in Piræeum Socrates venisset ad Cephalum, locupletem & festivum senem, quoad primus ille sermo haberetur, adest in disputando senex: deinde quum ipse quoque commodissimè locutus esset, ad rem divinam dicit se velle discedere; neque postea revertitur. Credo Platonem vix putasse satis consonum fore, si hominem id ætatis in tam longo sermone diutius retinuisset: multò ego satius hoc mihi cavendum putavi in Scævola, qui & ætate, & valetudine erat eâ, quâ esse meministi, & iis honoribus, ut vix satis decorum videretur, eum plures dies esse in Crassi Tusculano: & erat primi libri sermo non alienus a Scævolæ studiis. Reliqui libri τεχνολογίαν habent, ut scis: huic joculatoriæ senem illum, ut noras, inter-

esse sanè nolui. De re filiæ quod scribis, erit mihi curæ: etenim est luculenta res, Aureliani, ut scribis, indiciis; & in eo me etiam Tulliæ meæ venditabo. Vestorio non desum: gratum enim tibi id esse intelligo; & ut ille intelligat, curo: sed scis, qui? quum habeat duo faciles, nihil difficilius. Nunc ad ea, quæ quæris de C. Catone. Lege Junia-Licinia scis absolutum: Fufiâ ego tibi nuntio absolutum iri; neque patronis suis tam libentibus, quàm accusatoribus: is tamen & mecum, & cum Milone in gratiam rediit. Drusus reus est factus a Lucretio, judicibus rejiciendis a. d. v Non. Quint. De Procilio rumores non boni: sed judicia nosti. Hirrus cum Domitio in gratia est. Senatusconsultum, quod hîc consules de provinciis fecerunt, *Quicumque posthac*, non mihi * ut qui jam intelligebamus enuntiationem illam Memmii valde Cæsari displicere. Messalla noster, & ejus Domitius competitor, liberalis in populo valde fuit: nihil gratius. Certi erant consules scilicet. At senatus decrevit, ut tacitum judicium ante comitia fieret: ab iis consiliis, quæ erant omnibus sortita in singulos candidatos, magnus timor candidatorum: sed quidam judices, in his Opimius Vejen. Tro. Antius, tribunos plebis appellarunt, ne injussu populi judi-

carent : res cedit. Comitia dilata ex senatusconsulto, dum lex de tacito judicio ferretur : venit legi dies : Terentius intercessit : consules, qui illud levi brachio egissent, rem ad senatum detulerunt. Hîc Abdera, non tacente me. Dices, Tamen tu non quiescis ? Ignosce, vix possum : verumtamen quid tam ridiculum ? senatus decreverat, ne priùs comitia haberentur, quàm lex lata esset : si qui intercessisset, res integra referretur : cœpta ferri leviter : intercessum non invitis : res ad senatum : de ea re ita censuerunt, comitia primo quoque tempore haberi esse e re. Scaurus, qui erat paucis diebus illis absolutus, quum ego partem ejus ornatissimè defendissem, obnuntiationibus per Scævolam interpositis, singulis diebus usque ad pridie Kal. Octob. quo ego hæc die scripsi, sublatis, populo tributim domi suæ satisfecerat, sed tamen, etsi uberior liberalitas hujus, gratior esse videbatur eorum, qui occuparant. Cuperem vultum videre tuum, quum hæc legeres : nam profectò rem non habes nullam, hæc negotia multarum nundinarum fore. Sed senatus hodie fuerat futurus, id est Kal. Octobribus : jam enim lucifcit : ibi loquetur, præter Antium & Favonium, liberè nemo : nam Cato ægrotat. De me nihil timueris : sed tamen promitto nihil. Quid

quæris aliud? judicia, credo. Drusus, Scaurus non fecisse videntur. Tres candidati fore rei putabantur, Domitius a Memmio, Messalla a Q. Pompeio Rufo, Scaurus a Triario, aut a L. Cæsare. Quid poteris, inquies, pro iis dicere? Ne vivam, si scio: in illis quidem tribus libris, quos tu dilaudas, nihil reperio. Nunc ut opinionem habeas rerum, ferendum est. Quæris ego me ut gesserim? Constanter & liberè. Quid ille, inquies, ut ferebat? Humaniter, meæque dignitatis, quoad mihi satisfactum esset, habendam sibi rationem putabat. Quo modo ergo absolutus? Omnino γοργεῖα γυμνά. Accusatorum incredibilis infantia, id est L. Lentuli, L. filii, quem fremunt omnes prævaricatum; deinde Pompeii mira contentio, judicum sordes. Attamen XXXII condemnarunt, XXXVIII absolverunt: judicia reliqua impendent: nondum est planè expeditus. Dices, Tu ergo hæc quo modo fers? Bellè me hercule, & in eo me valde amo. Amisimus, mi Pomponi, omnem non modò succum ac sanguinem, sed etiam colorem & speciem pristinam civitatis: nulla est respublica, quæ delectet, in qua acquiescam. Idne igitur, inquies, facilè fers? Id ipsum: recordor enim, quàm bella paulisper, nobis gubernantibus, civitas fuerit: quæ mihi gratia re-

lata sit, nullus dolor me angit; unum omnia posse disrumpuntur ii, qui me aliquid posse doluerunt: multa mihi dant solatia: nec tamen ego de meo statu demigro; quæque vita maximè est ad naturam, ad eam me refero, & litteras, & studia nostra: dicendi laborem delectatione oratoriâ consolor. Domus me, & rura nostra delectant: non recordor unde ceciderim, sed unde surrexerim: fratrem mecum & te si habebo, per me ista pedibus trahantur: vobis ἐμφιλοσοφῆσαι possum. Locus ille animi nostri, stomachus ubi habitabat olim, concalluit: privata modò, & domestica nos delectant. Miram securitatem videbis; cujus plurimæ mehercule partes sunt in tuo reditu: nemo enim in terris est mihi tam consentientibus sensibus. Sed accipe alia. Res fluit ad interregnum; & est nonnullus odor dictaturæ: sermo quidem multus; qui etiam Gabinium apud timidos judices adjuvit. Candidati consulares omnes rei ambitûs: accedit etiam Gabinius; quem P. Sulla, non dubitans quin foris esset, postularat, contrà dicente & nihil obtinente Torquato. Sed omnes absolventur; nec posthac quisquam damnabitur, nisi qui hominem occiderit. Hoc tamen agitur severiùs: itaque indicia calent. M. Fulvius Nobilior condemnatus est: multi alii ur-

bani ne reſpondent quidem. Quid aliud novi ? & tamen. Abſoluto Gabinio ſtomachantes alii judices, horâ pòſt, Antiochum Gabinium, neſcio quem e Sopolidis pictoribus, libertum, & accenſum Gabinii, lege Papiâ condemnarunt : itaque dixit ſtatim reus, lege Majeſtatis, οὐ σ᾽ εἶδ᾽ Ἄρης ἅμα Παφίῃ? Pomptinus vult a. d. IV Non. Novemb. triumphare : huic obviam Cato, & Servilius prætores apertè, & Q. Mucius tribunus : negant enim latum de imperio ; & eſt latum hercule inſulsè : ſed erit cum Pomptino Appius conſul : Cato tamen affirmat, ſe vivo illum non triumphaturum : id ego puto, ut multa ejuſdem, ad nihil recaſurum. Appius sine lege, ſuo ſumptu in Ciliciam cogitat. Paccianæ epiſtolæ reſpondi : cognoſce cetera. Ex fratris litteris incredibilia quædam de Cæſaris in me amore cognovi ; eaque ſunt ipsius Cæſaris uberrimis litteris confirmata. Britannici belli exitus exſpectatur : conſtat enim aditus inſulæ eſſe munitos mirificis molibus : etiam illud jam cognitum eſt, neque argenti ſcrupulum eſſe ullum in illa inſula, neque ullam ſpem prædæ, nisi ex mancipiis ; ex quibus nullos puto te litteris, aut musicis eruditos exſpectare. Paulus in medio foro basilicam jam pene texuit iiſdem antiquis columnis : illam autem, quam locavit, facit magnificen-

tissimam. Quid quæris? nihil gratius illo monumento, nihil gloriosius. Itaque Cæsaris amici (me dico & Oppium: disrumparis licet) in monumentum illud, quod tu tollere laudibus solebas, ut forum laxaremus, & usque ad atrium Libertatis explicaremus, contempsimus sexcenties H-S: cum privatis non poterat transigi minore pecuniâ. Efficiemus rem gloriosissimam: nam in campo Martio septa tributis comitiis marmorea sumus & tecta facturi; eaque cingemus excelsâ porticu; ut mille passuum conficiatur: simul adjungetur huic operi villa etiam publica. Dices, quid mihi hoc monumentum proderit? Quid? celabo te res Romanas? non enim te puto de lustro, quod jam desperatum est, aut de judiciis, quæ lege Cœlia fiant, quærere. Nunc te objurgari patere, si jure: scribis enim in epistola, quam C. Decimius mihi reddidit Buthroto datam, in Asiam tibi eundum esse te arbitrari: mihi mehercule nihil videbatur esse, in quo tantulum interesset, utrùm per procuratores ageres, an per te ipsum; ut abis toties, & tam longè abes. Sed hæc mallem integrâ re tecum egisse; profectò enim aliquid egissem: nunc reprimam susceptam objurgationem: utinam valeat ad celeritatem reditûs tui. Ego ad te propterea minùs sæpè scribo, quòd certum non

habeo ubi sis, aut ubi futurus sis: huic tamen nescio cui, quòd videbatur is te visurus esse, putavi dandas esse litteras. Tu, quoniam iturum te in Asiam esse putas, ad quæ tempora te exspectemus, facias me certiorem velim, & de Eutychide quid egeris.

CICERO ATTICO SAL.

17. O EXSPECTATAS mihi tuas litteras! ô gratum adventum! ô constantiam promissi, & fidem miram! ô navigationem amandam! quam mehercule ego valde timebam, recordans superioris tuæ transmissionis δέῤῥεις. Sed nisi fallor, citiùs te, quàm scribis, videbo: credo enim te putasse, tuas mulieres in Apulia esse; quod quum secus erit, quid te Apulia moretur? nam Vestorio dandi sunt dies, & ille Latinus ἀττικισμὸς ex intervallo regustandus. Quin tu huc advolas, & invisis illius nostræ reipublicæ germanam? peti vide, nummis ante comitia tributim uno loco divisis palam: vide absolutum Gabinium: detur etiam valiturum. De Messalla quod quæris, quid scribam nescio: numquam ego vidi tam pares candidatos. Messallæ copias nosti: Scaurum Triarius reum fecit. Si quæris, nulla est magnopere commota συμπάθεια: sed tamen habet ædilitas ejus memoriam non ingra-

tam; & eſt pondus apud ruſticos in patris memoria. Reliqui duo plebeii sic exæquantur, ut Domitius valeat amicis, adjuvetur tamen non gratissimo munere; Memmius Cæſaris commendetur militibus, Pompeii Galliâ nitatur: quibus si non valuerit, putant fore aliquem, qui comitia in adventum Cæſaris detrudat, Catone præſertim abſoluto. Ab Quinto fratre, & a Cæſare accepi a. d. IX Kal. Novembr. litteras, confectâ Britanniâ, obsidibus acceptis, nullâ prædâ, imperatâ tamen pecuniâ, datas a littoribus Britanniæ proximo a. d. VI Kalend. Octob. exercitum Britanniâ reportabant. Q. Pilius erat jam ad Cæſarem profectus. Tu, si aut amor in te eſt noſtri, ac tuorum, aut ulla veritas, aut si etiam ſapis, ac frui tuis commodis cogitas, adventare & propè adeſſe jam debes: non mehercule æquo animo te careo: te autem quid mirum, qui Dionysium tantopere desiderem? quem quidem abs te, quum dies venerit, & ego, & Cicero meus flagitabit. Abs te proximas litteras habebam Epheſo a. d. V Id. Sext. datas.

CICERO ATTICO SAL.

18. PUTO te exiſtimare me, nunc oblitum conſuetudinis & inſtituti mei, rariùs ad te ſcribere, quàm ſolebam: ſed, quum

loca & itinera tua nihil habere certi video, neque in Epirum, neque Athenas, neque in Asiam, neque cuiquam, nisi ad te ipsum proficiscenti, dedi litteras: neque enim sunt eæ epistolæ nostræ, quæ si perlatæ non sint, nihil ea res nos offensura sit; quæ tantum habent mysteriorum, ut eas ne librariis quidem ferè committamus. Lepidum quò excidat: consules flagrant infamiâ, quòd C. Memmius candidatus pactionem in senatu recitavit, quam ipse & suus competitor Domitius cum consulibus fecissent, uti ambo H-S quadragena consulibus darent, si essent ipsi consules facti, nisi tres augures dedissent, qui se affuisse dicerent, quum lex curiata ferretur, quæ lata non esset; & duo consulares, qui se dicerent in ornandis provinciis consularibus scribendo affuisse, quum omnino ne senatus quidem fuisset. Hæc pactio non verbis, sed nominibus & perscriptionibus, multorum tabulis quum esse facta diceretur, prolata a Memmio est nominibus inductis, auctore Pompeio. Hic Appius erat idem: nihil sanè jacturæ. Corruerat alter, & planè, inquam, jacebat. Memmius autem, diremptâ coitione invito Calvino, planè refrixerat; & eò magis nunc cogitare dictaturam, tum favere justitio, & omnium rerum licentiæ. Perspice æquitatem animi

meì, & ludum, & contemptionem Seleucianæ provinciæ, & mehercule cum Cæſare ſuaviſſimam conjunctionem; hæc enim me una ex hoc naufragio tabula delectat: qui quidem Quintum meum, tuumque, dii boni! quemadmodum tractat honore, dignitate, gratiâ? non ſecus ac ſi ego eſſem imperator. Hibernam legionem eligendi optio delata commodùm, ut ad me ſcribit. Hunc tu non ames? quem igitur iſtorum? Sed heus tu, ſcripſeramne tibi me eſſe legatum Pompeio? & extra urbem quidem fore ex Idib. Januariis? viſum eſt hoc mihi ad multa quadrare. Sed quid plura? coràm, opinor, reliqua; ut tu tamen aliquid exſpectes. Dionyſio plurimam ſalutem; cui quidem ego non modò ſervavi, ſed etiam ædificavi locum. Quid quæris? ad ſummam lætitiam meam, quam ex tuo reditu capio, magnus illius adventu cumulus accedit. Quo die ad me venies, tu, ſi me amas, apud me cum tuis maneas.

EPISTOLÆ
AD ATTICUM.
LIBER QUINTUS.

Ex antepenultima epistola superioris libri, atque hujus secundâ, intelligimus cessatum esse scribi inter eos, annos ipsos duos, & menses paulò ampliùs sex: nimirum ex a. d. IX Kal. Nov. L. Domitio Ahenobarbo, & Ap. Claudio Pulchro coss. ad usque mensem Maium, coss. M. Marcello, & Ser. Sulpicio: quo mense Cicero proconsul, in provinciam Ciliciam, cum imperio, Româ profectus est, sibi & S. C. & lege curiatâ traditam extra sortem; Appioque successit. Scriptæ sunt autem libri hujus epistolæ, ex itinere magna ex parte: reliquæ ex provincia, quò pervenit prid. Kal. Sext. quum Româ egressus esset, ut diximus, circiter Kal. Maii, Marcello & Sulp. coss. Quæ ex itinere scriptæ sunt, nihil continent memorabile: quæ in provincia, tantùm, quâ moderatione, quâ abstinentiâ illam gubernarit; quoque modo se comparaverit, si fortè Parthi in suam provinciam irruptionem facere conarentur. Nam quum superiore anno, exercitum populi Romani, Crasso duce interfecto, miserabili clade affecissent, reliquiasque illius, haud sanè magnâ manu, in Syriam persecuti, a C. Cassio Longino fortissimè repulsi fuissent; majori ac

firmiori vi, hoc anno redierunt; ab eodemque Cassio rursum Syriâ excedere coacti sunt. Ita enim infrà Cicero : Interim rumore adventûs nostri, & Cassio, qui Antiochiæ tenebatur, animus accessit; & Parthis timor injectus est. Itaque cedentes ab oppido Cassius insecutus, rem bene gessit : quâ in fugâ, magnâ auctoritate Osaces dux Parthorum, vulnus accepit, eoque interiit paucis pôst diebus. *Continetur item his epistolis quomodo Cicero in Amano, Pindenisso, oppido Eleuthero-Cilicum capto, nomen Imperatoris assecutus fuerit; & quædam alia, haud magni ad historiam momenti. Cessatum est autem scribi inter eos toto consulatu Cn. Domitii Calvini, M. Valerii Messallæ : item Cn. Pompeii Magni III, & Q. Metelli Scipionis.* MALASPINA.

Cicero Attico Sal.

1. Ego verò & tuum in discessu vidi animum, & meo sum ipse testis: quò magis erit tibi videndum, ne quid novi decernatur; ut hoc nostrum desiderium ne plus sit annuum. De Annio Saturnino curasti probè. De satisdando verò te rogo, quoad eris Romæ, tu ut satisdes : & sunt aliquot satisdationes secundùm mancipium, in his & Memmianorum prædiorum, vel Atilianorum. De Oppio factum est ut volui, & maximè quòd DCCC aperuisti: quæ quidem ego utique vel versurâ factâ solvi volo; ne extrema exactio nostrorum no-

minum exſpectetur. Nunc venio ad tranſverſum illum extremæ epiſtolæ tuæ verſiculum, in quo me admones de ſorore: quæ res ſe sic habet. Ut veni in Arpinas, quum ad me frater veniſſet, in primis nobis ſermo, iſque multus, de te fuit: ex quo ego veni ad ea, quæ fueramus ego & tu inter nos de ſorore in Tuſculano locuti: nihil tam vidi mite, nihil tam placatum, quàm tum meus frater erat in ſororem tuam; ut etiam, si qua fuerat ex ratione ſumpta offensio, non appareret. Illo sic die. Poſtridie ex Arpinati profecti ſumus: ut in Arcano Quintus maneret, dies fecit; ego Aquini; ſed prandimus in Arcano: noſti hunc fundum; quò ut venimus, humanissimè Quintus, Pomponia, inquit, tu invita mulieres, ego arcivero viros. Nihil potuit, mihi quidem ut viſum eſt, dulcius, idque quum verbis, tum etiam animo, ac vultu. At illa, audientibus nobis, Ego ſum, inquit, hîc hoſpita: id autem ex eo, ut opinor, quòd anteceſſerat Statius, ut prandium nobis videret. Tum Quintus, En, inquit mihi, hæc ego patior quotidie. Dices, quid, quæſo, iſtuc erat? Magnum; itaque me ipſum commoverat: sic abſurdè & aſperè verbis vultuque reſponderat. Diſsimulavi dolens: diſcubuimus omnes præter illam; cui tamen Quintus de menſa

misit : illa rejecit. Quid multa ? nihil meo fratre lenius ; nihil aſperius tuâ ſorore mihi viſum eſt : & multa prætereo, quæ tum mihi majori ſtomacho, quàm ipsi Quinto fuerunt. Ego inde Aquinum ; Quintus in Arcano remansit, & Aquinum ad me poſtridie manè venit ; mihique narravit, nec ſecum illam dormire voluiſſe ; &, quum diſceſſura eſſet, fuiſſe ejuſmodi, qualem ego vidiſſem. Quid quæris ? vel ipsi hoc dicas licet, humanitatem ei, meo judicio, illò die defuiſſe. Hæc ad te ſcripsi fortaſſe pluribus, quàm neceſſe fuit, ut videres tuas quoque eſſe partes inſtituendi, & monendi. Reliquum eſt, ut, antè quàm proficiſcare, mandata noſtra exhaurias ; ſcribas ad me omnia ; Pomptinum extrudas ; quum profectus eris, cures ut ſciam. Sic habeas, nihil mehercule te mihi nec carius eſſe, nec ſuavius. A. Torquatum amantisſimè dimisi Minturnis, optimum virum : cui me ad te ſcripsiſſe aliquid, in ſermone ſignifices velim.

CICERO ATTICO SAL.

2. ANTE diem VI Id. Maii quum has dabam litteras, ex Pompeiano proficiſcebar, ut eo die manerem in Trebulano apud Pontium : deinde cogitabam, sine ulla mora, juſta itinera facere. In Cumano quum eſſem, venit ad me, quod

mihi pergratum fuit, noster Hortensius: cui deposcenti mea mandata, cetera universè mandavi; illud propriè, ne pateretur, quantum esset in ipso, prorogari nobis provincias: in quo eum tu velim confirmes, gratumque mihi fecisse dicas, quòd & venerit ad me, & hoc mihi, prætereaque si quid opus esset, promiserit: confirmavi ad eam causam etiam Furnium nostrum; quem ad annum tribunum plebis videbam fore. Habuimus in Cumano quasi pusillam Romam: tanta erat in his locis multitudo; quum interim Rufio noster, quòd se a Vestorio observari videbat, stratagemate hominem percussit: nam ad me non accessit. Itane? quum Hortensius veniret, & infirmus, & tam longè, & Hortensius, quum maxima præterea multitudo, ille non venit? Non, inquam. Non vidisti igitur hominem, inquies? Quî potui non videre, quum per emporium Puteolanorum iter facerem? in quo illum, agentem aliquid, credo, salutavi: postea etiam jussi valere, quum me exiens e sua villa, num quid vellem, rogasset. Hunc hominem parum gratum quisquam putet? aut non in eo ipso laudandum, quòd audiri non laborarit? Sed redeo ad illud. Noli putare mihi aliam consolationem esse hujus ingentis molestiæ, nisi quòd spero non longiorem an-

nuâ fore : hoc me ita velle multi non credunt ex consuetudine aliorum : tu, qui scis, omnem diligentiam adhibebis, tum scilicet, quum id agi debebit. Quum ex Epiro redieris, de republica scribas ad me velim, si quid erit quod opperiare : nondum enim satis huc erat allatum, quomodo Cæsar ferret de auctoritate perscripta; eratque rumor de Transpadanis, eos jussos quatuorviros creare : quod si ita est, magnos motus timeo. Sed aliquid ex Pompeio sciam.

CICERO ATTICO SAL.

3. ANTE diem VI Id. Maii veni in Trebulanum ad Pontium : ibi mihi tuæ litteræ binæ redditæ sunt tertio abs te die : eodem autem exiens e Pompeiano, Philotimo dederam ad te litteras : nec verò nunc erat sanè quod scriberem. Qui de republica rumores, scribe quæso : in oppidis enim summum video timorem; sed multa inania : quid de iis cogites, & quando, scire velim. Ad quas litteras tibi rescribi velis, nescio : nullas enim adhuc acceperam, præter quæ mihi binæ semel in Trebulano redditæ sunt : quarum alteræ edictum P. Licinii habebant (erant autem Non. Maii datæ) alteræ rescriptæ ad meas Minturnenses. Quàm vereor, ne quid fuerit σπουδαιότερον in iis, quas non

accepi, quibus reſcribi vis. Apud Lentulum ponam te in gratiam. Dionyſius nobis cordi eſt. Nicanor tuus operam mihi dat egregiam. Jam deeſt quid ſcribam; & lucet. Beneventi cogitabam hodie. Noſtrâ continentiâ, & diligentiâ faciemus ſatis. A Pontio, ex Trebulano, a. d. v Id. Maii.

CICERO ATTICO SAL.

4. BENEVENTUM veni a. d. v Id. Maii: ibi accepi eas litteras, quas tu ſuperioribus litteris ſignificaveras te dediſſe: ad quas ego ipſe eo die dederam ex Trebulano L. Pontii. Ac binas quidem tuas Beneventi accepi: quarum alteras Funiſulanus multo manè mihi dedit, alteras ſcriba Tullius. Gratiſſima eſt mihi tua cura de illo meo primo & maximo mandato: ſed tua profectio ſpem meam debilitat. Ac me ille: illuc quidem labar, non quò; ſed inopiâ cogimur eo contenti eſſe. De illo altero, quem ſcribis tibi viſum eſſe non alienum, vereor, adduci ut noſtra poſſit; & tuis δυσδιάγνωστον eſſet. Equidem ſum facilis; ſed tu aberis, & me abſente res: habebis mei rationem: nam poſſet aliquid, si utervis noſtrûm adeſſet, agente Servilio, Servio fieri probabile: nunc, si jam res placeat, agendi tamen viam non video. Nunc venio ad illam epiſtolam, quam accepi a Tullio. De Mar-

cello fecisti diligenter : igitur senatusconsultum si erit factum, scribes ad me; sin minùs, rem tamen conficies : mihi enim attribui oportebit, item Bibulo. Sed non dubito, quin senatusconsultum expeditum sit, in quo præsertim compendium sit populi. De Torquato, probè. De Masone, & Ligure, quum venerint. De illo quod Chærippus (quoniam hîc quoque πρόσωπον sustulisti) ô provincia ! etiamne hic mihi curandus est ? curandus autem ? hactenus, ne quid ad senatum : Consule, aut numera. Nam de ceteris..... Sed tamen commodè, quòd cum Scrofa. De Pomptino rectè scribis : est enim ita, ut si ante Kalend. Jun. Brundisii futurus sit, minùs urgendi fuerint M. Anneius, & Tullius. Quæ de Sicinio audisti, ea mihi probantur; modò ne illa exceptio in aliquem incurrat bene de nobis meritum : sed considerabimus; rem enim probo. De nostro itinere quod statuero; de quinque præfectis quid Pompeius facturus sit, quum ex ipso cognôro, faciam, ut scias. De Oppio bene curasti, quòd ei DCCC exposuisti; idque, quoniam Philotimum habes, perfice, & cognosce rationem : &, ut agam ampliùs, si me amas, priùs quàm proficiscaris, effice : magnâ me curâ levâris. Habes ad omnia : etsi pene præterii chartam tibi deesse : mea captio est;

siquidem ejus inopiâ minùs multa ad me ſcribis. Tu verò aufer ducentos: etsi meam in eo parcimoniam hujus paginæ contractio significat, dum acta & rumores vellet. Jam si qua certa habes de Cæſare, exſpecto litteras: & alias Pomptino de omnibus rebus diligentes dabis.

Cicero Attico Sal.

5. Plane deeſt, quod ſcribam; nam nec quid mandem habeo, nihil enim prætermiſſum eſt; nec quid narrem: novi enim nihil, nec jocandi locus eſt, ita me multa ſollicitant. Tantùm tamen ſcito, Idibus Maii nos Venusiâ manè proficiſcentes has dediſſe: eo autem die credo aliquid actum in ſenatu. Sequantur igitur nos tuæ litteræ, quibus non modò res omnes, ſed etiam rumores cognoſcamus: eas accipiemus Brundisii: ibi enim Pomptinum ad eam diem, quam tu ſcripsiſti, exſpectare consilium eſt. Nos Tarenti, quos cum Pompeio διαλόγυς de republica habuerimus, ad te perſcribemus; etsi id ipſum ſcire cupio, quod ad tempus rectè ad te ſcribere possim, id eſt, quàm diu Romæ futurus sis, ut, aut quò dem poſthac litteras ſciam, aut ne dem fruſtra. Sed antè quàm proficiſcare, utique explicatum sit illud H-S XX & DCCC: hoc velim in maximis rebus & maximè ne-

ceſſariis habeas ; ut, quod auctore te velle cœpi, adjutore aſſequar.

CICERO ATTICO SAL.

6. TARENTUM veni a. d. xv Kalend. Jun. quod Pomptinum ſtatueram exſpectare, commodiſsimum duxi dies eos, quoad ille veniret, cum Pompeio conſumere : eòque magis, quòd ei gratum eſſe id videbam, qui etiam a me petierit, ut ſecum & apud ſe eſſem quotidie ; quod conceſſi libenter : multos enim ejus præclaros de republica ſermones accipiam : inſtruar etiam consiliis idoneis ad hoc noſtrum negotium. Sed ad te brevior jam in ſcribendo incipio fieri, dubitans Romæne sis, an jam profectus, quod tamen quoad ignorabo, ſcribam aliquid potiùs, quàm committam ut, tibi quum possint reddi a me litteræ, non reddantur. Nec tamen jam habeo quid aut mandem tibi, aut narrem : mandavi omnia, quæ quidem tu, ut polliceris, exhauries : narrabo, quum aliquid habebo novi. Illud tamen non desinam, dum adeſſe te putabo, de Cæſaris nomine rogare, ut confectum relinquas. Avidè exſpecto tuas litteras, & maximè ut norim tempus profectionis tuæ.

CICERO ATTICO SAL.

7. QUOTIDIE, vel potiùs in dies singulos breviores litteras ad te mitto: quotidie enim magis magiſque ſuſpicor te in Epirum jam profectum. Sed tamen ut mandatum ſcias me curaſſe; quot antè, ait ſe Pompeius quinos præfectos delaturum novos; vacationes, judiciariam cauſam. Ego quum triduum cum Pompeio, & apud Pompeium fuiſſem, proficiſcebar Brundiſium a. d. XIII Kal. Junias: civem illum egregium relinquebam, & ad hæc, quæ timentur, propulſanda paratissimum. Tuas litteras exſpectabo, quum ut, quid agas, tum ut, ubi sis, ſciam.

CICERO ATTICO SAL.

8. ME & incommoda valetudo, quâ jam emerſeram, ut pote quum sine febri laboraſſem, & Pomptini exſpectatio, de quo adhuc ne rumor quidem venerat, tenebat duodecimum jam diem Brundiſii: ſed curſum exſpectabamus. Tu si modò es Romæ (vix enim puto) sin es, hoc vehementer animadvertas velim. Româ acceperam litteras, Milonem meum queri per litteras injuriam meam, quòd Philotimus ſocius eſſet in bonis ſuis: id ego ita fieri volui de C. Duronii ſententia; quem & amicissimum Miloni perſpexeram,

ſpexeram, & talem virum, qualem tu judicas, cognôram. Ejus autem conſilium, meumque hoc fuerat; primùm ut in poteſtate noſtra eſſet res, ne illum malus emptor & alienus mancipiis, quæ permulta ſecum habet, ſpoliaret: deinde ut Fauſtæ, cui cautum ille eſſe voluiſſet, ratum eſſet. Erat etiam illud, ut ipſi nos, si quid ſervari poſſet, quàm facillimè ſervaremus. Nunc rem totam perſpicias velim: nobis enim ſcribuntur ſæpè majora: ſed si ille queritur, si ſcribit ad amicos, si idem Fauſta vult, Philotimus, ut ego ei coràm dixeram, mihique ille receperat, ne sit invito Milone in bonis: nihil nobis fuerat tanti. Sin hæc leviora ſunt; tu judicabis. Loquere cum Duronio. Scripsi etiam ad Camillum, ad Lamiam; eoque magis, quòd non confidebam Romæ te eſſe. Summa erit hæc; ſtatues, ut ex fide, famâ, reque meâ videbitur.

CICERO ATTICO SAL.

9. ACTIUM venimus a. d. XVII Kal. Quint. quum quidem & Corcyræ, & Sybotis muneribus tuis, quæ & Areus & meus amicus Eutychides opiparè & φιλοπροσηνέστατα nobis congeſſerant, epulati eſſemus Saliarem in modum. Actio maluimus iter facere pedibus, qui incommodiſſimè navigaſſemus, & Leucaten flec-

tere molestum videbatur: actuariis autem minutis Patras accedere sine his impedimentis, non satis visum est decorum. Ego, ut sæpe tu me currentem hortatus es, quotidie meditor, præcipio meis, faciam denique, ut summâ modestiâ, & summâ abstinentiâ munus hoc extraordinarium traducamus. Parthus velim quiescat, & fortuna nos juvet: nostra præstabimus. Tu, quæso, quid agas, ubi quoque tempore futurus sis, quales res nostras Romæ reliqueris, maximè de XX & de DCCC, cura ut sciamus: id unis diligenter litteris datis, quæ ad me utique perferantur, consequêre: illud tamen (quoniam nunc abes, quum id non agitur: aderis autem ad tempus, ut mihi rescripsisti) memento curare per te, & per omnes nostros, in primis per Hortensium, ut annus noster maneat suo statu, ne quid novi decernatur: hoc tibi ita mando, ut dubitem an etiam te rogem, ut pugnes ne intercaletur. Sed non audeo tibi omnia onera imponere: annum quidem utique teneto. Cicero meus, modestissimus & suavissimus puer, tibi salutem dicit. Dionysium semper equidem, ut scis, dilexi, sed quotidie pluris facio, & mehercule in primis quòd te amat, nec tui mentionem intermitti sinit.

CICERO ATTICO SAL.

10. UT Athenas a. d. VII Kal. Quint. veneram, exspectabam ibi jam quartum diem Pomptinum; neque de ejus adventu certi quidquam habebam: eram autem totus, crede mihi, tecum; & quamquam sine his per me ipse, tamen acriùs vestigiis tuis monitus de te cogitabam. Quid quæris? non mehercule alius ullus sermo nisi de te. Sed tu aliquid de me scire fortasse mavis; hæc sunt. Adhuc sumptus nec in me aut publicè, aut privatim, nec in quemquam comitum: nihil accipitur lege Juliâ, nihil ab hospite: persuasum est omnibus meis, serviendum esse famæ meæ: bellè adhuc; hoc animadversum, Græcorum laude, & multo sermone celebratur. Quod superest, elaboratur in hoc a me, sicut tibi sensi placere: sed hæc tum laudemus, quum erunt perorata. Reliqua sunt ejusmodi, ut meum consilium sæpe reprehendam, quòd non aliquâ ratione ex hoc negotio emerserim. O rem minimè aptam meis moribus! ô illum verum, ἔρδοι τίς. Dices, Quid adhuc? nondum in negotio versaris. Nescio; & puto molestiora restare: etsi hæc ipsa fero equidem fronte, ut puto, & volo, bellissimè: sed angor intimis sensibus; ita multa vel iracundè, vel insolenter, vel in omni ge-

K ij

nere ſtultitiæ inſulsè, arroganter, & dicuntur, & tacentur quotidie: quæ, non quò te celem, non præſcribo; ſed quia δυσεξίμητα ſunt. Itaque admirabere meam βαθύτητα, quum ſalvi redierimus: tanta mihi μελέτη hujus virtutis datur. Ergo hæc quoque hactenus: etsi mihi nihil erat propoſitum ad ſcribendum; quia quid ageres, ubi terrarum eſſes, ne ſuſpicabar quidem: nec hercule umquam tam diu ignarus rerum mearum fui; quid de Cæſaris, quid de Milonis nominibus actum sit: ac non modò nemo, ſed ne rumor quidem quiſquam, ut ſciremus in republica quid ageretur. Quare si quid erit, quod ſcias de iis rebus, quas putabis ſcire me velle; per mihi gratum erit, si id curaris ad me perferendum. Quid eſt præterea? nihil ſanè, nisi illud: valde me Athenæ delectarunt: urbs duntaxat, & urbis ornamentum, & hominum amores in te, & in nos quædam benevolentia; ſed multum & philoſophia: ἄνω κάτω si quid eſt, eſt in Ariſto, apud quem eram: num Xenonem tuum, vel noſtrum potiùs, Quinto conceſſeram; & tamen propter vicinitatem totos dies simul eramus invicem. Quum primùm poteris, tua consilia ad me ſcribas, ut ſciam quid agas, ubi quoque, & maximè quando Romæ futurus sis.

CICERO ATTICO SAL.

II. HUI, totiesne me litteras dedisse Romam, quum ad te nullas darem? at verò posthac frustra potiùs dabo, quàm, si rectè dari potuerint, committam ut non dem. Ne provincia nobis prorogetur, per fortunas, dum ades, quidquid provideri potest, provide: non dici potest, quàm flagrem desiderio urbis, quàm vix harum rerum insulsitatem feram. Marcellus fœdè de Comensi: etsi ille magistratum non gesserit, erat tamen Transpadanus: ita mihi videtur non minùs stomachi nostro, ac Cæsari fecisse: sed hoc ipse viderit. Pompeius mihi quoque videbatur, quod scribis Varronem dicere, in Hispaniam certè iturus: id ego minimè probabam; qui quidem Theophani facilè persuasi, nihil esse melius, quàm illum nusquam discedere. Ergo Græcus incumbet: valet autem auctoritas ejus apud illum plurimùm. Ego has pridie Nonas Quint. proficiscens Athenis dedi; quum ibi decem ipsos fuissem dies. Venerat Pomptinus: unà Cn. Volusius: aderat quæstor: tuus unus Tullius aberat. Ἄφρακτα Rhodiorum, & dicrota Mitylenæorum habebam, & aliquid ἐπίκωπον. De Parthis erat silentium. Quod superest, dii juvent: nos adhuc iter per Græciam summa cura ad-

miratione fecimus; nec mehercule habeo, quod adhuc quem accuſem meorum: videntur mihi noſſe nos, noſtram cauſam, & conditionem profectionis ſuæ: planè ſerviunt exiſtimationi meæ. Quod ſupereſt, si verum illud eſt, οἷα γ' ἡ δέσποινα, certè permanebunt: nihil enim a me fieri ita videbunt, ut sibi sit delinquendi locus: sin id parum profuerit, fiet aliquid a nobis ſeverius: nam adhuc lenitate dulces ſumus; &, ut ſpero, proficimus aliquantum. Sed ego hanc, ut singuli dicunt, ἀνεξίαν in unum annum meditatus ſum: proinde pugna, ne, si quid prorogatum sit, turpis inveniar. Nunc redeo ad quæ mihi mandas. In præfectis excuſatio: iis, quos voles, deferto: non ero tam μετέωρος, quàm in Apuleio fui. Xenonem tam diligo, quàm tu: quod ipſum ſentire certò ſcio. Apud Patronem, & reliquos barones te in maxima gratia poſui, & herculè merito tuo feci: nam mihi is ter, dixit, te ſcripsiſſe ad ſe, mihi ex illius litteris, rem illam curæ fuiſſe, quod ei pergratum erat. Sed quum Patron mecum egiſſet, ut peterem a veſtro Areopago, ὑπομνηματισμὸν tollerent, quem Polycharmo prætore fecerant, commodius viſum eſt & Xenoni, & pòſt ipsi Patroni, me ad Memmium ſcribere, qui pridie, quàm ego Athenas veni, Mity-

lenas profectus erat, ut is ad suos scriberet, posse id suâ voluntate fieri: non enim dubitabat Xeno, quin ab Areopagitis invito Memmio impetrari non posset. Memmius autem ædificandi consilium abjecerat; sed erat Patroni iratus: itaque scripsi ad eum accuratè: cujus epistolæ misi ad te exemplum. Tu, velim, Piliam meis verbis consolere; indicabo enim tibi, tu illi nihil dixeris. Accepi fasciculum, in quo erat epistola Piliæ: abstuli, aperui, legi: valde scripta est συμπαθῶς. Brundisio quæ tibi epistolæ redditæ sunt sine mea, tum videlicet datæ, quum ego me non bellè haberem; nam illam νομικὴν excusationem ne acceperis. Cura, ut omnia sciam, sed maximè, ut valeas.

CICERO ATTICO SAL.

12. NEGOTIUM magnum est navigare, atque id mense Quintili: sexto die Delum Athenis venimus: pridie Nonas Quint. a Piræeo ad Zostera, vento molesto, qui nos ibidem Nonis tenuit. A. d. VIII Idus ad Ceo jucundè: inde Gyarum sævo vento, non adverso: hinc Scyrum, inde Delum, utroque citiùs, quàm vellemus, cursum confecimus. Jam nosti ἄφρακτα Rhodiorum; nihil quod minùs fluctum ferre possit: itaque erat in animo nihil festinare, Delo nec me movere, nisi om-

nia *ἀκρωτηρίων ὄρια* vidiſſem. De Meſſalla ad te ſtatim, ut audivi, de Gyaro dedi litteras ; & id ipſum conſilium noſtrum etiam ad Hortensium : cui quidem valde *συνηγωνίων*. Sed tuas de ejus judicii ſermonibus, & mehercule omni de reipublicæ ſtatu litteras exſpecto, *πολιτικώτερον* quidem ſcriptas (quoniam meos cum Thallumeto noſtro pervolutas libros) ejuſmodi inquam litteras, ex quibus ego, non quid fiat (nam id vel Helenius, vir graviſſimus, poteſt efficere, cliens tuus) ſed quid futurum ſit. Etiam, quum hæc leges, habebimus conſules : omnia perſpicere poteris, de Cæſare, de Pompeio, de ipſis judiciis. Noſtra autem negotia, quoniam Romæ commoraris, amabo te, explica. Cui rei fugerat me reſcribere, de ſtrue laterum planè rogo. De aqua, si quid poterit fieri, eo sis animo, quo ſoles eſſe ; quam ego quum meâ ſponte, tum tuis ſermonibus æſtimo plurimi. Ergo aliquid conficies. Præterea, si quid Philippus rogavit, quod in ſua re faceres, id velim facias. Plura ſcribam ad te, quum conſtitero : nunc eram planè in medio mari.

CICERO ATTICO SAL.

13. EPHESUM venimus a. d. XI Kal. Sext. ſexagesimo & quingenteſimo poſt

pugnam Bovillam: navigavimus sine timore, & sine nausea; sed tardiùs, propter aphractorum Rhodiorum imbecillitatem. De concursu legationum, privatorum, & de incredibili multitudine, quæ mihi jam Sami, sed mirabilem in modum Ephesi præstò fuit, aut audisse te puto, aut quid ad me attinet? Verumtamen decumani, ac si venissem cum imperio; Græci, quasi Ephesio prætori se alacres obtulerunt: ex quo te intelligere certò scio, multorum annorum ostentationes meas nunc in discrimen esse adductas: sed, ut spero, utemur eâ palæstrâ, quam a te didicimus; omnibusque satisfaciemus; & eò faciliùs, quòd in nostra provincia confectæ sunt pactiones. Sed hactenus, præsertim quum cœnanti mihi nuntiaret Cetius, se de nocte proficisci. Tua negotiola Ephesi curæ mihi fuerunt: Thermoque, tametsi ante adventum meum liberalissimè erat pollicitus tuis omnibus, tamen Philogenem, & Sejum tradidi: Apollonidensem Xenonem commendavi: omnino omnia se facturum recepit. Ego præterea rationem Philogeni permutationis ejus, quam tecum feci, edidi. Ergo hæc quoque hactenus. Redeo ad urbana. Per fortunas (quoniam Romæ manes) primùm illud præfulci, atque præmuni, quæso, ut simus annui; ne intercaletur; qui-

dem : deinde exhauri mea mandata ; maximéque si quid poteſt, de illo domeſtico, ſcrupulum, quem non ignoras ; deinde de Cæſare, cujus in cupiditatem te auctore incubui ; nec me piget : &, si intelligis, quàm meum sit ſcire & curare, quid in republica fiat ; fiat autem ? immo verò etiam quid futurum sit, perſcribe ad me omnia ; ſed diligentissimè : in primis ecquid judiciorum ſtatus aut factorum, aut futurorum etiam laboret. De aqua, si curæ eſt, si quid Philippus aget, animadvertas.

CICERO ATTICO SAL.

14. ANTE quàm aliquo loco conſedero, neque longas a me, neque ſemper mea manu litteras exſpectabis : quum autem erit ſpatium, utrumque præſtabo. Nunc iter conficiebamus æſtuosâ & pulverulentâ viâ : dederam Epheſo pridie : has dedi Trallibus. In provincia mea fore me putabam Kal. Sextilibus : ex ea die, si me amas, παράγγελμα ἐνιαύσιον commoveto. Tamen interea hæc, quæ vellem, mihi afferebantur ; primùm otium Parthicum, dein confectæ pactiones publicanorum, poſtremò ſeditio militum ſedata ab Appio, ſtipendiumque eis uſque ad Idus Quintiles perſolutum. Nos Asia accepit admirabiliter : adventus noſter nemini ne

minimo quidem fuit ſumptui: ſpero meos omnes ſervire laudi meæ: tamen magno timore ſum; ſed bene ſperamus: omnes jam noſtri præter Tullium tuum venerunt. Erat mihi in animo rectà proficiſci ad exercitum, æſtivos menſes reliquos rei militari dare, hibernos juriſdictioni. Tu, velim, si me nihilò minùs noſti curioſum in republica quàm te, ſcribas ad me omnia quæ sint, quæ futura sint: nihil mihi gratius facere potes; nisi tamen id erit mihi gratissimum, si, quæ tibi mandavi, confeceris; in primiſque illud ἐνδόμυχον; quo mihi ſcis nihil eſſe carius. Habes epiſtolam plenam feſtinationis, & pulveris: reliquæ ſubtiliores erunt.

CICERO ATTICO SAL.

15. LAODICEAM veni pridie Kal. Sext. ex hoc die clavum anni movebis. Nihil exoptatius adventu meo, nihil carius: ſed eſt incredibile, quàm me negotii tædeat: non habet ſatis magnum campum ille tibi non ignotus curſus animi; & induſtriæ meæ præclara opera ceſſat: quippe jus Laodiceæ me dicere, quum Romæ A. Plotius dicat? & quum exercitum noſter amicus habeat tantum, me nomen habere duarum legionum exilium? Denique hæc non desidero: lucem, forum, urbem, domum, vos desidero: ſed feram, ut po-

tero; sit modò annuum: si prorogatur, actum est: verùm perfacilè resisti potest; tu modò Romæ sis. Quæris, quid hic agam? Ita vivam, ut maximos sumptus facio: mirificè delector hoc instituto: admirabilis abstinentia ex præceptis tuis; ut verear, ne illud, quod tecum permutavi, versurâ mihi solvendum sit. Appii vulnera non refrico: sed apparent, nec occuli possunt. Iter Laodiceâ faciebam a. d. III Non. Sext. quum has litteras dabam; in castra in Lycaoniam, inde ad Taurum cogitabam, ut cum Mœragene signis collatis, si possem, de servo tuo deciderem. Clitellæ bovi sunt impositæ: planè non est nostrum onus: sed feremus; modò, si me amas, sit annuum: adsis tu ad tempus, ut senatum totum excites. Mirificè sollicitus sum, quòd jam diu ignota sunt mihi ista omnia: quare, ut ad te antè scripsi, quum cetera, tum respublica cura ut mihi nota sit. Plura scribam tardè tibi reddituro? sed dabam familiari homini, ac domestico, C. Andronico Puteolano. Tu autem sæpe dare tabellariis publicanorum poteris, per magistros scripturæ, & portus nostrarum diœcesium.

CICERO ATTICO SAL.

16. ETSI in ipſo itinere & viâ diſcedebant publicanorum tabellarii, & eramus in curſu; tamen ſurripiendum aliquid putavi ſpatii, ne me immemorem mandati tui putares: itaque ſubſedi in ipſa via, dum hæc, quæ longiorem deſiderant orationem, ſummatim tibi perſcriberem. Maximâ exſpectatione in perditam, & planè everſam in perpetuum provinciam nos veniſſe ſcito pridie Kal. Sextiles. Morati triduum Laodiceæ, triduum Apameæ, totidem dies Synnade, audivimus nihil aliud, niſi imperata ἐπικεφάλια ſolvere non poſſe: ὠνὰς omnium venditas: civitatum gemitus, ploratus, monſtra quædam non hominis, ſed feræ neſcio cujus immanis. Quid quæris? omnino eos tædet vitæ. Levantur tamen miſeræ civitates, quòd nullus fit ſumptus in nos, neque in legatos, neque in quæſtorem, neque in quemquam: ſcito, non modò nos fœnum, aut quod lege Juliâ dari ſolet, non accipere, ſed ne ligna quidem; nec præter quatuor lectos & tectum, quemquam accipere quidquam; multis locis ne tectum quidem, & in tabernaculo manere plerumque. Itaque incredibilem in modum concurſus fiunt ex agris, ex vicis, ex domibus omnibus: mehercule etiam adventu noſtro reviviſ-

cunt : justitia, abstinentia, clementia tu Ciceronis : itaque opiniones omnium superavit. Appius, ut audivit nos venire, in ultimam provinciam se conjecit Tarsum usque : ibi forum agit. De Partho silentium est ; sed tamen concisos equites nostros a barbaris nuntiabant ii, qui veniebant. Bibulus ne cogitabat quidem etiam nunc in provinciam suam accedere : id autem facere ob eam caussam dicebant, quòd tardiùs vellet decedere. Nos in castra properabamus, quæ aberant bidui.

CICERO ATTICO SAL.

17. ACCEPI Româ sine epistola tua fasciculum litterarum : in quo, si modò valuisti, & Romæ fuisti, Philotimi duco esse culpam, non tuam. Hanc epistolam dictavi sedens in rheda, quum in castra proficiscerer, a quibus aberam bidui : paucis diebus habebam certos homines, quibus darem litteras : itaque eò me servavi. Nos tamen, etsi hoc te ex aliis audire malo, sic in provincia nos gerimus, quod ad abstinentiam attinet, ut nullus teruntius insumatur in quemquam : id fit etiam & legatorum, & tribunorum, & præfectorum diligentiâ : nam omnes mirificè συμφιλοδοξοῦσιν gloriæ meæ : Lepta noster mirificus est : sed nunc propero : perscribam ad te paucis diebus omnia. Cicerones nos-

tros Dejotarus filius, qui rex ab senatu appellatus est, secum in regnum: dum in æstivis nos essemus, illum pueris locum esse bellissimum duximus. Sextius ad me scripsit, quæ tecum esset de mea domestica & maxima cura locutus, & quid tibi esset visum: amabo te, incumbe in eam rem, & ad me scribe, quid & possit, & tu censeas. Idem scripsit Hortensium de propaganda nostra provincia dixisse nescio quid: mihi in Cumano diligentissimè se, ut annui essemus, defensurum receperat. Si quidquam me amas, hunc locum muni: dici non potest, quàm invitus a vobis absim: & simul hanc gloriam justitiæ, & abstinentiæ fore illustriorem spero, si citò decesserimus; id quod Scævolæ contigit, qui solos novem menses Asiæ præfuit. Appius noster, quum me adventare videret, profectus est Tarsum usque Laodiceâ: ibi forum agit, quum ego sim in provincia; quam ejus injuriam non insector: satis enim habeo negotii in sanandis vulneribus, quæ sunt imposita provinciæ; quod, do operam, ut faciam quàm minimâ illius contumeliâ. Sed hoc Bruto nostro velim dicas, illum fecisse non bellè, qui adventu meo, quàm longissimè potuerit, discesserit.

CICERO ATTICO SAL.

18. QUAM vellem Romæ esses, si fortè non es : nihil enim certi habebamus, nisi accepisse nos tuas litteras a. d. XIV Kal. Sext. datas ; in quibus scriptum esset, te in Epirum iturum circiter Kal. Sextiles. Sed sive Romæ es, sive in Epiro, Parthi Euphratem transierunt duce Pacoro, Orodis regis Parthorum filio, cunctis ferè copiis : Bibulus nondum audiebatur esse in Syria : Cassius in oppido Antiochiæ cum omni exercitu : nos in Cappadocia ad Taurum cum exercitu ad Cybistra. Hostis in Cyrrhestica, quæ Syriæ pars proxima est provinciæ meæ. His de rebus scripsi ad senatum; quas litteras, si Romæ es, videbis putesne reddendas ; & multa, immo omnia : quorum κεφάλαιον, ne quid inter cæsa, & porrecta, ut aiunt, oneris mihi addatur, aut temporis. Nobis enim, hac infirmitate exercitûs, inopiâ sociorum, præsertim fidelium, certissimum subsidium est hiems : ea si venerit, nec illi antè in meam provinciam transierint, unum vereor, ne senatus, propter urbanarum rerum metum, Pompeium nolit dimittere. Quòd si alium ad ver mittit, non laboro : nobis modò temporis ne quid prorogetur. Hæc igitur, si Romæ es : sin abes, aut etiam si ades ; hæc negotia sic se habent.

Stamus animis; &, quia consiliis, ut videmur, bonis utimur, ſperamus etiam manu: tuto conſedimus, copioſo a frumento, Ciliciam propè conſpiciente, expedito ad mutandum loco; parvo exercitu, ſed, ut ſpero, ad benevolentiam erga nos conſentiente: quem nos, Dejotari adventu cum ſuis omnibus copiis, duplicaturi eramus. Sociis multò fidelioribus utimur, quàm quiſquam uſus eſſet; quibus incredibilis videtur & noſtra manſuetudo, & abſtinentia. Delectus habetur civium Romanorum: frumentum ex agris in loca tuta comportatur: si fuerit occasio, manu; sin minùs, locis nos defendemus. Quare bono animo es: video enim te, &, quasi coràm adsis, ita cerno συμπάθειαν amoris tui. Sed te rogo (si ullo pacto fieri poterit) si integra in ſenatu noſtra cauſa ad Kal. Jan. manſerit, ut Romæ sis menſe Januario: profectò nihil accipiam injuriæ, si tu aderis. Amicos conſules habemus; noſtrum tribunum plebis Furnium: verùm tuâ eſt opus assiduitate, prudentiâ, gratiâ. Tempus eſt neceſſarium: ſed turpe eſt, me pluribus verbis agere tecum. Cicerones noſtri ſunt apud Dejotarum; ſed, si opus erit, deducentur Rhodum. Tu, si es Romæ; ut ſoles, diligentissimè: si in Epiro; mitte tamen ad nos de tuis aliquem tabellarium; ut & tu, quid nos aga-

mus, & nos, quid tu agas, quidque acturus sis, ſcire possimus. Ego tui Bruti rem sic ago, ut ſuam ipſe non ageret. Sed jam exhibeo pupillum, neque defendo: ſunt enim negotia & lenta, & inania. Faciam tamen ſatis; tibi quidem, cui difficilius eſt, quàm ipsi: ſed certè ſatisfaciam utrique.

CICERO ATTICO SAL.

19. OBSIGNARAM jam epiſtolam eam, quam puto te modò perlegiſſe, ſcriptam meâ manu, in qua omnia continentur, quum ſubitò Appii tabellarius a. d. XI Kal. Oct. ſeptimo quadrageſimo die Româ celeriter (hui tam longè!) mihi tuas litteras reddidit; ex quibus non dubito, quin tu Pompeium exſpectâris, dum Arimino rediret, & jam in Epirum profectus ſis: magiſque vereor, ut ſcribis, ne in Epiro ſollicitus ſis non minùs, quàm nos hìc ſumus. De Atiliano nomine ſcripsi ad Philotimum, ne appellaret Meſſallam. Itineris noſtri famam ad te perveniſſe lætor, magiſque lætabor, si reliqua cognôris. Filiolam tuam tibi jam Romæ jucundam eſſe gaudeo; eamque, quam numquam vidi, tamen & amo, & amabilem eſſe certò ſcio. Etiam atque etiam valete Patron, & tui condiſcipuli. Quæ de Tarentinis in militia laboravi, ea tibi grata eſſe gaudeo.

Quòd ſcribis libente te repulſam tuliſſe eum, qui cum ſororis tuæ filii patruo certaret; magni amoris signum: itaque me etiam admonuiſti, ut gauderem; nam mihi in mentem non venerat. Non credo, inquis. Ut libet: ſed planè gaudeo: quoniam τὸ νεμεσᾶν intereſt τοῦ φθονεῖν.

CICERO ATTICO SAL.

20. SATURNALIBUS manè ſe mihi Pindeniſſæ dediderunt, ſeptimo & quadrageſimo die, poſtquam oppugnare eos cœpimus. Qui (malum) iſti Pindeniſſæ? qui ſunt? inquies: nomen audivi numquam. Quid ego faciam? num potui Ciliciam, Ætoliam aut Macedoniam reddere? Hoc jam sic habeto, nec hoc exercitu hîc tanta negotia geri potuiſſe: quæ cognoſce ἐν ἐπιτομῇ; sic enim concedis mihi proximis litteris. Epheſum ut venerim noſti; qui etiam mihi gratulatus es illius diei celebritatem, quâ nihil me umquam delectavit magis. Inde oppidis iis, quà ieram, mirabiliter accepti, Laodiceam pridie Kal. Sext. venimus: ibi morati biduum, perilluſtres fuimus, honorificiſque verbis omnes injurias revellimus ſuperiores: quod idem dein Apameæ quinque dies morati, & Synnadis triduum, Philomeli quinque dies, Iconii decem fecimus: nihil eâ juriſdictione æquabilius, nihil lenius, nihil

gravius. Inde in castra veni a. d. VII Kal. Sept. A. d. III exercitum lustravi apud Iconium. Ex his castris, quum graves de Parthis nuntii venirent, perrexi in Ciliciam per Cappadociæ partem eam, quæ Ciliciam attingit; eo consilio, ut Armenius Artavasdes, & ipsi Parthi Cappadociâ se excludi putarent. Quum dies quinque ad Cybistra Cappadociæ castra habuissem, certior sum factus, Parthos ab illo aditu Cappadociæ longè abesse; Ciliciæ magis imminere: itaque confestim iter in Ciliciam feci per Tauri pylas. Tarsum veni a. d. III Non. Octob. inde ad Amanum contendi, qui Syriam a Cilicia aquarum divortio dividit; qui mons erat hostium plenus sempiternorum. Hîc a. d. III Idus Octob. magnum numerum hostium occidimus: castella munitissima, nocturno Pomptini adventu, nostro matutino, cepimus, incendimus. *Imperatores* appellati sumus. Castra paucos dies habuimus, ea ipsa, quæ contra Darium habuerat apud Issum Alexander, imperator haud paulò melior, quàm aut tu, aut ego: ibi dies quinque morati, direpto & vastato Amano, inde discessimus. Scis enim dici quædam πανικὰ: dici item τὰ κενὰ τοῦ πολέμου. Rumore adventûs nostri, & Cassio, qui Antiochiæ tenebatur, animus accessit, & Parthis timor injectus est: itaque eos, ce-

dentes ab oppido Cassius insecutus rem bene gessit: qua in fuga magnâ auctoritate Osaces, dux Parthorum, vulnus accepit, eoque interiit paucis post diebus. Erat in Syria nostrum nomen in gratia. Venit interim Bibulus: credo voluit appellatione hac inani nobis esse par: in eodem Amano cœpit laureolam in mustaceo quærere: at ille cohortem primam totam perdidit, centurionemque primipili, nobilem sui generis, Asinium Dentonem, & reliquos cohortis ejusdem, & Sext. Lucilium, T. Gavii Cæpionis, locupletis & splendidi hominis, filium, tribunum militum. Sanè plagam odiosam acceperat quum re, tum tempore. Nos Pindenissum, quod oppidum munitissimum Eleutherocilicum omnium memoriâ in armis fuit (feri homines & acres, & omnibus rebus ad defendendum parati) cinximus vallo & fossâ: aggere maximo, vineis, turre altissimâ, magnâ tormentorum copiâ, multis sagittariis, magno labore, apparatu, multis sauciis nostris, incolumi exercitu, negotium confecimus. Hilara sanè Saturnalia. Militibus quoque, equis exceptis, reliquam prædam concessimus. Mancipia vænibant Saturnalibus tertiis: quum hæc scribebam in tribunali, res erat ad H-S. cxx. Hinc exercitum in hiberna agri malè pacati deducendum Quinto fratri dabam: ipse me Laodiceam

recipiebam. Hæc adhuc. Sed ad præterita revertamur. Quòd me maximè hortaris; &, quod pluris eſt, quàm omnia, in quo laboras, ut etiam Ligurino μώμῳ ſatisfaciam; moriar, si quidquam fieri poteſt elegantius. Nec jam ego hanc continentiam appello, quæ virtus voluptati resiſtere videtur: ego in vita mea nullâ umquam voluptate tantâ ſum affectus, quantâ afficior hac integritate; nec me tam fama, quæ ſumma eſt, quàm res ipſa, delectat. Quid quæris? fuit tanti: me ipſe non noram; nec ſatis ſciebam, quid in hoc genere facere poſſem: rectè πεφυσίωμαι: nihil eſt præclarius. Interim hæc λαμπρά. Ariobarzanes operâ meâ vivit, regnat: ἐν παρόδῳ, consilio, & auctoritate, & quòd insidiatoribus ejus ἀπρόσιτον me, non modò ἀδωροδόκητον præbui, regem regnumque ſervavi. Interea e Cappadocia ne pilum quidem: Brutum abjectum, quantùm potui, excitavi: quem non minùs amo, quàm tu; pene dixi, quàm te. Atque etiam ſpero toto anno imperii noſtri, teruntium ſumptûs in provincia nullum fore. Habes omnia. Nunc publicè litteras Romam mittere parabam: uberiores erunt, quàm si ex Amano miſiſſem. At te Romæ non fore? ſed eſt totum, quod Kal. Mart. futurum eſt: vereor enim, ne, quum de provincia agetur, si Cæſar resiſtet, nos retineamur:

his tu si adesses, nihil timerem. Redeo ad urbana; quæ ego diu ignorans, ex tuis jucundissimis litteris a. d. v Kal. Jan. denique cognovi: eas diligentissimè Philogenes libertus tuus curavit perlongâ, & non satis tutâ viâ perferendas: nam quas Lenii pueris scribis datas, non acceperam. Jucundè de Cæsare, & quæ senatus decrevit, & quæ tu speras: quibus ille si cedit, salvi sumus. Incendio Plætoriano quòd Leius adustus est, minùs molestè fero. Lucceius de Q. Cassio cur tam vehemens fuerit, & quid actum sit, aveo scire. Ego, quum Laodiceam venero, Quinto, sororis tuæ filio, togam puram jubeor dare: cui moderabor diligentiùs. Dejotarus, cujus auxiliis magnis usus sum, ad me, ut scripsit, cum Ciceronibus Laodiceam venturus erat. Tuas etiam Epiroticas exspecto litteras, ut habeam rationem non modò negotii, verùm etiam otii tui. Nicanor in officio est, & a me liberaliter tractatur: quem, ut puto, Romam cum litteris publicis mittam; ut diligentiùs perferantur, & idem ad me certa de te, & a te referat. Alexis quòd mihi toties salutem adscribit, est gratum: sed cur non suis litteris idem facit, quod meus ad te Alexis facit? Phemio quæritur κέρας. Sed hæc hactenus. Cura, ut valeas, & ut sciam, quando cogites Romam. Etiam at-

que etiam vale. Tua, tuosque Thermo & præsens Ephesi diligentissimè commendaram, & nunc per litteras; ipsumque intellexi esse perstudiosum tui. Tu velim, quod antea ad te scripsi, de domo Pammeni, des operam, ut, quod tuo meoque beneficio puer habet, cures, ne quâ ratione convellatur: utrique nostrum honestum existimo; tum mihi erit pergratum.

CICERO ATTICO SAL.

21. Te in Epirum salvum venisse, &, ut scribis, ex sententia navigasse, vehementer gaudeo: non esse Romæ meo tempore perneceßario, submolestè fero; hoc me tamen consolor, quòd non spero te istic jucundè hiemare, & libenter requiescere. Cassius, frater Q. Cassii, familiaris tui, pudentiores illas litteras miserat (de quibus tu ex me requiris, quid sibi voluerint) quàm eas, quas postea misit, quibus per se scribit confectum esse Parthicum bellum: recesserant illi quidem ab Antiochia ante Bibuli adventum, sed nullo nostro εὐημερήματι: hodie verò hiemant in Cyrrhestica, maximumque bellum impendet: nam & Orodæ regis Parthorum filius in provincia nostra est; nec dubitat Dejotarus, cujus filio pacta est Artavasdis filia, ex quo sciri potest, quin cum omnibus copiis ipse primâ æstate Euphratem transiturus

transiturus sit. Quo autem die Cassii litteræ victrices in senatu recitatæ sunt, id est, Nonis Octobribus, eodem meæ tumultum nuntiantes. Axius noster ait, nostras auctoritatis plenas fuisse ; illis negat creditum. Bibuli nondum erant allatæ ; quas certò scio plenas timoris fore. Ex iis rebus hoc vereor, ne, quum Pompeius propter metum rerum novarum nusquam dimittatur, Cæsari nullus honos a senatu habeatur, dum hic nodus expediatur, non putet senatus, nos, antè quàm successum sit, oportere decedere ; nec in tanto motu rerum tantis provinciis singulos legatos præesse. Hìc, ne quid mihi prorogetur, quod ne intercessor quidem sustinere possit, horreo ; atque eò magis, quòd tu abes, qui consilio, gratiâ, studio multis rebus occurreres. Sed dices, me ipsum mihi sollicitudinem struere. Cogor : & velim ita sit : sed omnia metuo : etsi bellum ἀκροτελεύτιον habet illa tua epistola, quam dedisti nauseans Buthroto : *Tibi, ut video, & spero, nulla ad decedendum erit mora.* Mallem, *ut video :* nihil opus fuit, *ut spero.* Acceperam autem satis celeriter Iconii per publicanorum tabellarios a Lentuli triumpho datas : in his γλυκύπικρον illud confirmas, moram mihi nullam fore : deinde addis, si quid secus, te ad me fore venturum. Pungunt me dubita-

tiones tuæ : simul & vides, quas acceperim litteras. Nam quas Hermoni centurionis Camulæ ipse scribis te dedisse, non accepi. Lenii pueris te dedisse sæpe ad me scripseras : eas Laodiceæ denique, quum eò venissem, III Id. Febr. Lenius mihi reddidit, datas a. d. x Kal. Octobres. Lenio tuas commendationes & statim verbis, & reliquo tempore re probabo. Hæ litteræ cetera vetera habebant, unum hoc novum, de Cybiratis pantheris. Multum te amo, quòd respondisti M. Octavio, te non putare : sed posthac omnia, quæ certa non erunt, pro certo negato : nos enim & nostrâ sponte bene firmi, & mehercule auctoritate tuâ inflammati, vicimus omnes (hoc tu ita reperies) quum abstinentiâ, tum justitiâ, facilitate, clementiâ. Cave putes quidquam homines magis umquam esse miratos, quàm nullum teruntium, me obtinente provinciam, sumptûs factum esse, nec in rempublicam, nec in quemquam meorum, præterquam in L. Tullium legatum : is, ceteroqui abstinens (sed Juliâ lege transitans, semel tamen in diem, non, ut alii solebant, omnibus vicis) facit ut mihi excipiendus sit, quum teruntium nego sumptûs factum : præter eum accepit nemo : has a nostro Q. Titinio sordes accepimus. Ego, æstivis confectis, Quintum fratrem hibernis,

& Ciliciæ præfeci. Q. Volusium, tui Tiberii generum, certum hominem, ſed mirificè etiam abſtinentem, misi in Cyprum, ut ibi pauculos dies eſſet ; ne cives Romani pauci, qui illic negotiantur, jus sibi dictum negarent : nam evocari ex inſula Cyprios non licet. Ipſe in Aſiam profectus ſum Tarſo Nonis Januariis; non mehercule dici poteſt, quâ admiratione Ciliciæ civitatum, maximéque Tarſensium. Poſteà verò quàm Taurum tranſgreſſus ſum, mirifica exſpectatio Aſiæ noſtrarum diœcesium, quæ ſex mensibus imperii mei nullas meas acceperat litteras, numquam hoſpitem viderat. Illud autem tempus quotannis ante me fuerat in hoc quæſtu : civitates locupletes, ne in hiberna milites reciperent, magnas pecunias dabant : Cyprii talenta Attica CC ; qua ex inſula (non ὑπερβολικῶς, ſed verissimè loquor) nummus nullus me obtinente erogabitur. Ob hæc beneficia, quibus illi obſtupeſcunt, nullos honores mihi, nisi verborum, decerni sino ; ſtatuas, fana, τέθριππα prohibeo : nec ſum in ulla re alia moleſtus civitatibus ; ſed fortaſſe tibi, qui hæc prædicem de me : perfer, si me amas : tu enim me hæc facere voluiſti. Iter igitur ita per Aſiam feci, ut etiam fames, quâ nihil miſerius eſt, quæ tum erat in hac mea Aſia (messis enim nulla fuerat) mihi

optanda fuerit : quacumque iter feci, nullâ vi, nullo judicio, nullâ contumeliâ, auctoritate, & cohortatione perfeci, ut & Græci, & cives Romani, qui frumentum compresserant, magnum numerum populis pollicerentur. Idibus Februariis, quo die has litteras dedi, forum institueram agere Laodiceæ Cybiraticum : Apamense ex Idibus Martii, ibidem Synnadense, Pamphylium (tum Phemio dispiciam κέρας) Lycaonium, Isauricum ; ex idibus Maii, in Ciliciam, ut ibi Junius consumatur : velim tranquillè a Parthis. Quintilis, si erit ut volumus, in itinere est per provinciam redeuntibus consumendus : venimus enim in provinciam Laodiceam, Sulpicio & Marcello coss. pridie Kal. Sextiles : inde nos oportet decedere a. d. IV Kal. Sext. Primùm contendam a Quinto fratre, ut se præfici patiatur ; quod & illo, & me invitissimo fiet : sed aliter honestè fieri non potest, præsertim quum virum optimum, Pomptinum ne nunc quidem retinere possim : rapit enim hominem Postumius Romam, fortasse etiam Postumia. Habes consilia nostra : nunc cognosce de Bruto. Familiares habet Brutus tuus quosdam creditores Salaminiorum ex Cypro, M. Scaptium, & P. Matinium, quos mihi majorem in modum commendavit. Matinium non novi : Scaptius ad me in cas-

tra venit : pollicitus ſum curaturum me Bruti causâ , ut ei Salaminii pecuniam ſolverent : egit gratias : præfecturam petivit : negavi me cuiquam negotianti dare ; quod idem tibi oſtenderam. Cn. Pompeiò petenti probaram inſtitutum meum : quid dicam, Torquato, de M. Lenio tuo ? multis aliis : si præfectus vellet eſſe ſyngraphæ causâ , me curaturum ut exigeret : gratias egit : diſcessit. Appius noſter turmas aliquot equitum dederat huic Scaptio , per quas Salaminios coerceret ; & eumdem habuerat præfectum : vexabat Salaminios : ego equites ex Cypro decedere jussi : moleſtè tulit Scaptius. Quid multa ? ut ei fidem meam præſtarem ; quum ad me Salaminii Tarſum veniſſent , & in his Scaptius , imperavi ut pecuniam ſolverent : multa de ſyngrapha , de Scaptii injuriis. Negavi me audire : hortatus ſum ; petivi etiam pro meis in civitatem beneficiis , ut negotium conficerent : denique dixi me coacturum. Homines non modò non recuſare , ſed etiam hoc dicere , ſe a me ſolvere : quod enim prætori dare conſueſſent , quoniam ego non acceperam , ſe a me quodam modo dare ; atque etiam minùs eſſe aliquantò in Scaptii nomine , quàm in vectigali prætorio. Collaudavi homines. Rectè , inquit Scaptius : ſed ſubducamus ſummam. Interim quum ego in edicto tra-

latitio centesimas me observaturum haberem, cum anatocismi anniversario, ille ex syngrapha postulabat quaternas. Quid ais? inquam: possumne contra meum edictum? At ille profert senatusconsultum, Lentulo Philippoque coss. ut, qui Ciliciam obtineret, jus ex illa syngrapha diceret. Cohorrui primò; erat enim interitus civitatis: reperio duo senatusconsulta iisdem consulibus de eadem syngrapha. Salaminii quum Romæ versuram facere vellent, non poterant; quòd lex Gabinia vetabat. Tum ii, Bruti familiares, freti gratiâ Bruti, dare volebant IV, si sibi senatusconsulto caveretur. Fit gratiâ Bruti senatusconsultum: *UT neve Salaminiis, neve qui eis dedisset, fraudi esset.* Pecuniam numerarunt: & postea venit in mentem fœneratoribus, nihil se juvare illud senatusconsultum, quòd ex syngrapha jus dici lex Gabinia vetaret. Tum fit senatusconsultum, *UT & ea syngrapha esset, quâ vi ceteræ.* Sed ut eòdem; quum hæc disseruissem, seducit me Scaptius; ait se nihil contradicere; sed illos putare talenta CC se debere; ea se velle accipere: debere autem illos paulò minùs: rogat, ut eos ad CC perducam. Optimè, inquam: voco illos ad me, remoto Scaptio. Quid vos? quantum, inquam, debetis? Respondent, CVI. Refero ad Scaptium. Homo clamare.

Quid opus est? inquam: rationes conferatis. Assidunt; subducunt; ad nummum convenit: illi se numerare velle, urgere ut acciperet. Scaptius me rursus seducit; rogat, ut rem sic relinquam. Dedi veniam homini impudenter petenti: Græcis querentibus, ut in fano deponerent postulantibus non concessi. Clamare omnes qui aderant, nihil impudentius Scaptio, qui centesimis cum anatocismo contentus non esset: alii, nihil stultius. Mihi autem impudens magis, quàm stultus, videbatur. Nam aut bono nomine, centesimis contentus erat; aut non bono quaternas centesimas sperabat. Habes meam causam: quæ si Bruto non probatur, nescio cur illum amemus: sed avunculo ejus certè probabitur, præsertim quum senatusconsultum modò factum sit, puto, postquam tu es profectus, in creditorum causa, ut centesimæ perpetuo fœnore ducerentur. Hoc quid intersit, si tuos digitos novi, certè habes subductum. In quo quidem ὁδοῦ πάρεργον, Lucceius, M. filius, queritur apud me per litteras, summum esse periculum, ne culpâ senatûs his decretis res ad tabulas novas perveniat: commemorat, quid olim mali C. Julius fecerit, quum dieculam duxerit; numquam respublica plus. Sed ad rem redeo. Meditare adversùs Brutum causam meam; haec

causa est, contra quam nihil honestè dici potest; præsertim quum integram rem & causam reliquerim. Reliqua sunt domestica. De ἐνδομύχῳ probo idem, quod tu; Postumiæ filius, ille quoniam Pontidiæ nugatur: sed vellem adesses. A Quinto fratre his mensibus nihil exspectâris; nam Taurus propter nives ante mensem Junium transiri non potest. Thermum, ut rogas, creberrimis litteris fulcio. P. Valerium negat habere quidquam Dejotarus rex, eumque ait a se sustentari. Quum scies Romæ intercalatum sit, necne, velim ad me scribas certum, quo die mysteria futura sint. Litteras tuas minùs paulò exspecto, quàm si Romæ esses; sed tamen exspecto.

EPISTOLÆ
AD ATTICUM.
LIBER SEXTUS.

Qui has M. Tullii epistolas in libros distribuit, is mihi videtur, libri aliûs initium hinc maximè fecisse, quòd hæ aliis consulibus, quàm superioris libri scriptæ fuerint; nempe L. Æmilio Paulo, C. Claudio Marcello, quem Suetonius Marci Marcelli patruelem facit, Dio, sobrinum, vel, ex aliorum opinione, fratrem. Hic igitur liber, certum argumentum nullum habet, quod ad remp. pertineat. Nam bellum Parthicum, cujus hic mentio fit, in metu potiùs, quàm re ipsâ fuit; quum anno superiore, qui ab illo cœpto quartus fuit, finem acceperit. De rebus urbanis, quòd odiosa quædam se Cicero audisse scribit, tale fuit. Cæsar quum vereretur, ne se iniqui sui provinciâ atque exercitu spoliarent; sicque cogeretur, si consul fieri vellet, privatus ac præsens petere; L. Paulum consulem, & C. Curionem tribunum pl. antea suis actionibus adversantes, grandi mercede sibi conciliavit; quorum operâ factum est, ut retineret exercitum. Nam quum de illo dimittendo referretur, Curio ita est assensus, si reliqui quoque dimitterent; Pompeium notans, sine dubio. Hoc anno Cicero de provincia decessit III Kal. Sext. atque Idib. Octobr. Athenis fuit, unde

L v

poſtrema libri hujus epiſtola data eſt. Reliquæ ſunt privata atque domeſtica: de Tullia Dolabellæ collocanda; & aliis rebus. MALASPINA.

CICERO ATTICO SAL.

1. ACCEPI tuas litteras a. d. quintum Terminalia Laodiceæ, quas legi libentissimè, plenissimas amoris, humanitatis, officii, diligentiæ: his igitur reſpondebo; sic enim poſtulas: nec οἰκονομίαν meam inſtitutam, ſed ordinem conſervabo tuum. Recentissimas a Cybiſtris te meas litteras habere ais, a. d. x Kal. Octob. datas; & ſcire vis, tuas ego quas acceperim: omnes ferè quas commemoras, præter eas, quas ſcribis Lentuli pueris & Equotutico, & Brundisio datas: quare non οἴχεται tua induſtria, quod vereris, ſed præclarè ponitur; si quidem id egiſti, ut ego delectarer: nam nullâ re ſum delectatus magis. Quòd meam βαθύτητα in Appio tibi, libertatem etiam in Bruto probo; vehementer gaudeo: ac putaram ſecùs. Appius enim ad me ex itinere bis, terve ὑπομεμψιμοίρους litteras miſerat, quòd quædam a ſe conſtituta reſcinderem. Ut si medicus, quum ægrotus alii medico traditus sit, iraſci velit ei medico, qui sibi ſucceſſerit, si, quæ ipſe in curando conſtituerit, mutet ille; sic Appius, quum ἐξ ἀφαιρέσεως provinciam curarit, ſangui-

nem miserit, quidquid potuit detraxerit, mihi tradiderit enectam, προσανατριβομένην eam a me non libenter videt; sed modò succenset, modò gratias agit: nihil enim a me fit cum ulla illius contumelia: tantummodo dissimilitudo meæ rationis offendit hominem. Quid enim potest esse tam dissimile, quàm illo imperante, exhaustam esse sumptibus, & jacturis provinciam; nobis eam obtinentibus, nummum nullum esse erogatum nec privatim, nec publicè? Quid dicam de illius præfectis? comitibus? legatis? etiam de rapinis? de libidinibus? de contumeliis? nunc autem domus mehercule nulla tanto consilio, aut tantâ disciplinâ gubernatur, aut tam modesta est, quàm nostra tota provincia. Hanc nonnulli amici Appii ridiculè interpretantur; qui me idcirco putent bene audire velle, ut ille malè audiat, & rectè facere non meæ laudis, sed illius contumeliæ causâ. Sin Appius, ut Bruti litteræ, quas ad te misi, significabant, gratias nobis agit, non molestè fero: sed tamen eo ipso die, quo hæc ante lucem scribebam, cogitabam ejus multa, iniquè constituta & acta, tollere. Nunc venio ad Brutum, quem ego omni studio, te auctore, sum complexus: quem etiam amare cœperam: sed.... dico? revocavi me, ne te offenderem. Noli enim putare, me

quidquam maluiſſe, quàm, ut mandat is, facere; nec ulla de re plus laboraſſe: mandatorum autem mihi libellum dedit; iiſdemque de rebus tu mecum egeras: omnia ſum diligentissimè perſecutus. Primùm ab Ariobarzane sic contendi, ut talenta, quæ mihi pollicebatur, illi daret: quoad mecum rex fuit, perbono loco res erat: pòſt a Pompeii procuratoribus ſexcentis premi cœptus eſt: Pompeius autem quum ob ceteras cauſas plus poteſt unus, quàm ceteri omnes, tum quòd putatur ad bellum Parthicum eſſe venturus: ei tamen sic nunc ſolvitur, tricesimo quoque die talenta Attica XXXIII, & hoc ex tributis: nec id ſatis efficitur in uſuram menſtruam: ſed Cnæus noſter clementer id fert: ſorte caret; uſurâ, nec eâ ſolidâ, contentus eſt: alii neque ſolvit cuiquam, nec poteſt ſolvere: nullum enim ærarium, nullum vectigal habet. Appii inſtituto tributa imperat: ea vix, in fœnus Pompeii quod ſatis sit, efficiunt. Amici regis duo treſve perdivites ſunt: ſed ii ſuum tam diligenter tenent, quàm ego, aut tu. Equidem non desino tamen per litteras rogare, ſuadere, accuſare regem: Dejotarus etiam mihi narravit, ſe ad eum legatos miſiſſe de re Bruti: eos sibi reſponſum retuliſſe, illum non habere: & mehercule ego ita judico, nihil illo regno ſpo-

liatius, nihil rege egentius: itaque aut tutelâ cogito me abdicare, aut, ut pro Glabrione Scævola, fœnus & impendium recusare. Ego tamen, quas per te Bruto promiseram præfecturas M. Scaptio, & L. Gavio, qui in regno rem Bruti procurabant, detuli; nec enim in provincia mea negotiabantur: tu autem meministi nos sic agere, ut, quot vellet, præfecturas sumeret, dum ne negotiatori: itaque duas ei præterea dederam: sed ii, quibus petierat, de provincia decesserant. Nunc cognosce de Salaminiis: quod video tibi etiam novum accidisse, tamquam mihi: numquam enim ex illo audivi, illam pecuniam esse suam: quin etiam libellum ipsius habeo, in quo est: *Salaminii pecuniam debent M. Scaptio, & P. Matinio, familiaribus meis.* Eos mihi commendat: adscribit etiam, & quasi calcar admovet, intercessisse se pro iis magnam pecuniam. Confeceram, ut solverent centesimis sexennii ductis cum renovatione singulorum annorum: at Scaptius quaternas postulabat: metui, si impetrasset, ne tu ipse me amare desineres: nam ab edicto meo recessissem; & civitatem, in Catonis, & in ipsius Bruti fide locatam, meisque beneficiis ornatam funditus perdidissem. Atque hoc tempore ipso impingit mihi epistolam Scaptius Bruti, rem illam

ſuo periculo eſſe ; quod nec mihi umquam Brutus dixerat, nec tibi : etiam, ut præfecturam Scaptio deferrem : id verò per te exceperamus, ne negotiatori : quòd si cuiquam, huic tamen non ; fuerat enim præfectus Appio ; & quidem habuerat turmas equitum, quibus incluſum in curia ſenatum Salamine obſederat, ut fame ſenatores quinque morerentur. Itaque ego, quo die tetigi provinciam, quum mihi Cyprii legati Epheſum obviam veniſſent, litteras misi, ut equites ex inſula ſtatim decederent. His de causis credo Scaptium iniquius de me aliquid ad Brutum ſcripsiſſe : ſed tamen hoc ſum animo : si Brutus putabit me quaternas centesimas oportuiſſe decernere, qui in tota provincia singulas obſervarem, itáque edixiſſem, idque etiam acerbissimis fœneratoribus probaretur ; si præfecturam negotiatori denegatam queretur, quod ego Torquato noſtro in tuo Lenio, Pompeio ipsi in Sex. Statio negavi, & iis probavi ; si equites deductos moleſtè feret, accipiam equidem dolorem, mihi illum iraſci, ſed multò majorem, non eſſe eum talem, qualem putaſſem. Illud quidem fatebitur Scaptius, me jus dicente, sibi omnem pecuniam ex edicto meo auferendi poteſtatem fuiſſe. Addo etiam illud, quod vereor tibi ipsi ut probem : conſiſtere uſura debuit, quæ

erat in edicto meo: deponere volebant: impetravi ab Salaminiis ut silerent: veniam illi quidem mihi dederunt; sed quid iis fiet, si huc Paulus venerit? sed totum hoc Bruto dedi, qui de me ad te humanissimas litteras scripsit; ad me autem, etiam quum rogat aliquid, contumaciter, arroganter, ἀκοινωνήτως solet scribere. Tu autem velim ad eum scribas de his rebus; ut sciam quo modo hæc accipiat: facies enim me certiorem. Atque hoc superioribus litteris ad te diligenter perscripseram: sed planè te intelligere volui, mihi non excidisse illud, quod tu ad me quibusdam litteris scripsisses; si nihil aliud de hac provincia, nisi illius benevolentiam, deportassem, mihi id satis esse. Sit sanè, quoniam ita tu vis: sed tamen cum eo credo, quod sine peccato meo fiat. Igitur meo decreto soluta res Scaptio statim: quàm id rectum sit, tu judicabis: ne ad Catonem quidem provocabo. Sed noli me putare ἐγκελεύσματα illa tua abjecisse, quæ mihi in visceribus hærent: flens mihi meam famam commendasti. Quæ epistola tua est, in qua mentionem non facias? Itaque irascatur qui volet, patiar: τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ: præsertim quum sex libris tamquam prædibus me ipse obstrinxerim, quos tibi tam valdè probari gaudeo: e quibus unum ἱστορικὸν requiris

de Cn. Flavio, Cn. filio. Ille verò ante decemviros non fuit : quippe qui ædilis curulis fuerit ; qui magiſtratus multis annis poſt decemviros inſtitutus eſt. Quid ergo profecit, quòd protulit faſtos ? occultatam putant quodam tempore iſtam tabulam, ut dies agendi peterentur a paucis : nec verò pauci ſunt auctores, Cn. Flavium ſcribam faſtos protuliſſe, actioneſque compoſuiſſe ; ne me hoc, vel potiùs Africanum (is enim loquitur) commentum putes. Οὐκ ἔλαθέ σε illud de geſtu hiſtrionis : tu ſceleſtè ſuſpicaris, ego ἀφελῶς ſcripsi. De me imperatore ſcribis te ex Philotimi litteris cognoſſe : ſed credo te, jam in Epiro quum eſſes, binas meas de omnibus rebus accepiſſe, unas a Pindeniſſo capto, alteras a Laodicea, utraſque tuis pueris datas : quibus de rebus, propter caſum navigandi, per binos tabellarios misi Romam litteras publicè. De Tullia mea tibi aſſentior ; ſcripsique ad eam, & ad Terentiam, mihi placere : tu enim ad me jam antè ſcripſeras, *ac vellem te in tuum veterem gregem retuliſſes.* Correctâ verò epiſtolâ Memmianâ nihil negotii fuit : multò enim malo hunc a Pontidia, quàm illum a Servilia : quare adjunges Aufium noſtrum, hominem ſemper amantem me ; nunc credo, eò magis, quòd debet etiam fratris Appii amo-

rem erga me cum reliqua hereditate crevisse ; qui declaravit quanti me faceret , quum sæpe , tum in Bursa : næ tu me sollicitudine magnâ liberâris. Furnii exceptio mihi non placet : nec enim ego ullum aliud tempus timeo , nisi quod ille solum excipit : sed scriberem ad te de hoc plura , si Romæ esses. In Pompeium te spem omnem otii ponere non miror : ita res est ; removendumque censeo illud *dissimulantem*. Sed enim , οἰκονομία si perturbatior est , tibi assignato : te enim sequor σχεδιάζοντα. Cicerones pueri amant inter se , discunt , exercentur ; sed alter , uti dixit Isocrates in Ephoro & Theopompo , frenis eget , alter calcaribus. Quinto togam puram Liberalibus cogitabam dare ; mandavit enim pater : ea sic observabo , quasi intercalatum non sit. Dionysius mihi quidem in amoribus est ; pueri autem aiunt eum furenter irasci : sed homo nec doctior , nec sanctior fieri potest , nec tuì , meique amantior. Thermum , & Silium verè audis laudari ; valde se honestè gerunt : adde M. Nonium , Bibulum , me , si voles. Jam Scrofa vellem haberet , ubi posset : est enim lautum negotium : ceteri infirmant πολίτευμα Catonis. Hortensio quòd causam meam commendas , valde gratum. De Amiano spei nihil putat esse Dionysius. Terentii nul-

lum veſtigium agnovi. Mœragenes certè periit: feci iter per ejus poſſeſſionem, in qua animal reliquum nullum eſt: hæc non noram tum, quum cum Democrito tuo locutus ſum. Rhosiaca vaſa mandavi. Sed heus tu, quid cogitas? in filicatis lancibus & ſplendidissimis caniſtris, oluſculis nos ſoles paſcere: quid te in vasis fictilibus appositurum putem? Κέρας Phemio mandatum eſt: reperietur; modò aliquid illo dignum canat. Parthicum bellum impendet. Cassius ineptas litteras misit: nec dum Bibuli erant allatæ: quibus recitatis, puto fore, ut aliquando commoveatur ſenatus. Equidem ſum magnâ animi perturbatione: si, ut opto, non prorogatur noſtrum negotium, habeo Junium & Quintilem in metu: eſto; duos quidem menſes ſuſtinebit Bibulus: quid illo fiet, quem reliquero, præſertim si fratrem? quid me autem, si non tam citò decedo? Magna turba eſt: mihi tamen cum Dejotaro convenit, ut ille in meis caſtris eſſet cum ſuis copiis omnibus: habet autem cohortes quadringenarias noſtrâ armaturâ XXX; equitum CIↃ CIↃ: erit ad ſuſtentandum, quoad Pompeius veniat; qui litteris, quas ad me mittit, significat ſuum negotium illud fore. Hiemant in noſtra provincia Parthi: exſpectatur ipſe Orodes. Quid quæris? aliquantum eſt negotii. De Bibuli edicto nihil

movi, præter illam exceptionem, de qua tu ad me scripseras, *nimis gravi præjudicio in ordinem nostrum.* Ego tamen habeo ἰσοδυναμοῦσαν, sed tectiorem, ex Q. Mucii P. filii edicto Asiatico, *Extra quàm si ita negotium gestum est, ut eo stari non oporteat; ex fide bona:* multaque sum secutus Scævolæ; in iis illud, in quo sibi libertatem censent Græci datam, ut Græci inter se disceptent suis legibus. Breve autem edictum est propter hanc meam διαίρεσιν, quòd duobus generibus edicendum putavi; quorum unum est provinciale, in quo est de rationibus civitatum, de ære alieno, de usura, de syngraphis; in eodem omnia de publicanis: alterum, quod sine edicto satis commodè transigi non potest, de hereditatum possessionibus, de bonis possidendis, magistris faciendis, vendendis; quæ ex edicto & postulari, & fieri solent. Tertium de reliquo jure dicundo ἄγραφον reliqui. Dixi me de eo genere mea decreta ad edicta urbana accommodaturum: itáque curo, & satisfacio adhuc omnibus. Græci verò exsultant, quòd peregrinis judicibus utuntur. Nugatoribus quidem, inquies. Quid refert? tamen se αὐτονομίαν adeptos putant. Vestri enim, credo, graves habent, Turpionem sutorium, & Vectium mancipem. De publicanis quid agam, videris quærere. Ha-

beo in deliciis, obſequor, verbis laudo; orno; efficio ne cui moleſti ſint. Τὸ παραδοξότατον, uſuras eorum, quas pactionibus adſcripſerant, ſervavit etiam Servilius. Ego ſic: diem ſtatuo ſatis laxam; quam ante ſi ſolverint, dico me centeſimas ducturum; ſi non ſolverint, ex pactione. Itaque & Græci ſolvunt tolerabili fœnore, & publicanis res eſt gratiſſima. Sic illa jam habent, pleno modio verborum honorem, invitationem crebram: quid plura? ſunt omnes ita mihi familiares, ut ſe quiſque maximè putet: ſed tamen μηδὲν αὐτοῖς. Scis reliqua. De ſtatua Africani (ὢ πραγμάτων ἀσυγκλώστων! ſed me ipſum delectavit in tuis litteris) ain' tu? Scipio hic Metellus proavum ſuum neſcit cenſorem non fuiſſe? atque nihil habuit aliud inſcriptum niſi COS. ea ſtatua, quæ ad Opis per te poſita in excelſo eſt: in illa item, quæ eſt ad Πολυδεύκους, hercule inſcriptum eſt COS. quam eſſe ejuſdem, ſtatus, amictus., annulus, imago ipſa declarat. At mehercule ego, quum in turma inauratarum equeſtrium, quas hic Metellus in Capitolio poſuit, animadvertiſſem in Serapionis ſubſcriptione Africani imaginem, erratum fabrile putavi; nunc video Metelli. O ἀνιστορησίαν turpem! Nam illud de Flavio & faſtis, ſi ſecus eſt, commune erratum eſt; & tu bellè ἠπόρησας; & nos

publicam propè opinionem ſecuti ſumus, ut multa apud Græcos. Quis enim non dixit, Εὔπολιν τὸν τῆς ἀρχαίας ab Alcibiade navigante in Siciliam dejectum eſſe in mare? redarguit Eratoſthenes; affert enim quas ille poſt id tempus fabulas docuerit: num idcirco Duris Samius, homo in hiſtoria diligens, quòd cum multis erravit, irridetur? Quis Zaleucum leges Locris ſcripſiſſe non dixit? num igitur jacet Theophraſtus, si id a Timæo tuo familiari reprehenſum eſt? Sed neſcire proavum ſuum cenſorem non fuiſſe, turpe eſt; præſertim quum poſt eum conſulem, nemo Cornelius, illo vivo, cenſor fuerit. Quod de Philotimo, & de ſolutione H-S XXDC ſcribis, Philotimum circiter Kal. Januar. in Cherſoneſum audio veniſſe; ac mihi ab eo nihil adhuc: reliqua mea Camillus ſcribit ſe accepiſſe: ea quæ sint neſcio, & aveo ſcire: verùm hæc poſteriùs, & coràm fortaſſe commodiùs. Illud me, mi Attice, in extrema ferè parte epiſtolæ commovit: ſcribis enim sic, τί λοιπόν? deinde me obſecras amantiſſimè, ne obliviſcar vigilare, & ut animadvertam quæ fiant. Num quid de quo inaudiſti? etsi nihil ejuſmodi eſt: πολλοῦ γε καὶ δεῖ: nec enim me fefelliſſet, nec fallet: ſed iſta admonitio tua tam accurata, neſcio quid mihi significare viſa eſt. De

M. Octavio iterum jam tibi rescribo, te illi probè respondisse: paulò vellem fidentiùs. Nam Cœlius libertum ad me misit, & litteras accuratè scriptas: sed de pantheris fœdè, ac de civitatibus. Rescripsi alterum me molestè ferre, si ego in tenebris laterem, nec audiretur Romæ, nullum in mea provincia nummum, nisi in æs alienum, erogari; docuique nec mihi conciliare pecuniam licere, nec illi capere; monuique eum, quem planè diligo, ut, quum alios accusasset, cautiùs viveret: illud autem alterum, alienum esse existimatione meâ, Cybiratas imperio meo publicè venari. Lepta tuâ epistolâ gaudio exsultat: etenim scripta bellè est, meque apud eum magna in gratia posuit. Filiola tua gratum mihi fecit, quòd tibi diligenter mandavit, ut mihi salutem adscriberes; gratum etiam Pilia: sed illa officiosiùs, quòd mihi, quem quidem numquam vidit: igitur tu quoque salutem utrique adscribito. Litterarum datarum dies pridie Kal. Januar. suavem habuit recordationem clarissimi jurisjurandi, quod ego non eram oblitus; magnus enim prætextatus illo die fui. Habes ad omnia, non, ut postulasti, χρύσεια χαλκείων; sed paria paribus respondimus. Ecce autem alia pusilla epistola, quam non relinquam ἀναντιφώνητον. Bene mehercule potuit Lucceius

Tuſculanum ; nisi fortè ; ſolet enim cum ſuo tibicine : & velim ſcire quis sit ſtatus ejus. Lentulum quidem noſtrum præ ære Tuſculanum proſcripsiſſe audio : cupio hos expeditos videre : cupio etiam Sextium : adde , si vis , Cœlium : quibus omnibus eſt , αἰδεσθεν μὲν ἀνήνασθαι, δεῖσαν δ' ὑποδέχθαι. De Memmio reſtituendo ut Curio cogitet , te audiſſe puto. De Egnatii Sidicini nomine nec nullâ , nec magnâ ſpe ſumus. Pinarium , quem mihi commendas , diligentissimè Dejotarus curat graviter ægrum. Reſpondi etiam minori. Tu , velim , dum ero Laodiceæ , id eſt , ad Idus Maias , quàm ſæpissime mecum per litteras colloquare : & quum Athenas veneris (jam enim ſciemus de rebus urbanis , de provinciis , quæ omnia in menſem Martium ſunt collata) utique ad me tabellarios mittas. Sed heus tu , jamne vos a Cæſare per Herodem talenta Attica quinquaginta extorsiſtis ? in quo , ut audio , magnum odium Pompeii ſuſcepiſtis : putat enim ſuos nummos vos comediſſe ; Cæſarem in Nemorensi ædificando diligentiorem fore. Hoc ego ex P. Vedio , magno nebulone , ſed Pompeii tamen familiari , audivi. Hic Vedius venit mihi obviam cum duobus eſſedis , & rheda equis junƈta , & leƈtica , & familia magna ; pro qua , si Curio legem pertu-

lerit , H-S centena pendat neceſſe eſt : erat præterea cynocephalus in eſſedo ; nec deerant onagri : numquam vidi hominem nequiorem : ſed extremum audi. Deverſatus eſt Laodiceæ apud Pompeium Vindullum : ibi ſua depoſuit , quum ad me profectus eſt. Moritur interim Vindullus : quæ res ad Magnum Pompeium pertinere putabatur. C. Vennonius domum Vindulli venit : quum omnia obsignaret, in Vedianas res incidit : in his inventæ ſunt quinque plangunculæ matronarum , in quibus una ſororis amici tui , hominis *bruti* , qui hoc utatur ; & illius *lepidi* , qui hæc tam negligenter ferat. Hæc te volui παριστορῆσαι. ſumus enim ambo bellè curioſi. Unum etiam velim cogites : audio Appium προπύλαιον Eleusine facere : num inepti fuerimus , si nos quoque Academiæ fecerimus ? Puto , inquies : ergo id ipſum ſcribes ad me. Equidem valde ipſas Athenas amo : volo eſſe aliquod monumentum : odi falſas inſcriptiones ſtatuarum alienarum. Sed ut tibi placebit : facieſque me , in quem diem Romana incidant myſteria , certiorem , & quo modo hiemaris. Cura ut valeas. Poſt Leuctricam pugnam die ſeptingentesimo ſexagesimo quinto.

CICERO

CICERO ATTICO SAL.

2. QUUM Philogenes libertus tuus Laodiceam ad me salutandi causâ venisset, & statim ad te navigaturum esse diceret, has ei litteras dedi; quibus ad eas rescripsi, quas acceperam a Bruti tabellario. Et respondebo primùm postremæ tuæ paginæ, quæ mihi magnæ molestiæ fuit, quòd ad te scriptum est a Cincio de Statii sermone; in quo hoc molestissimum est, Statium dicere, a me quoque id consilium probari. Probari autem? de isto hactenus. Dixerim me vel plurima vincula tecum summæ conjunctionis optare, etsi sunt amoris arctissima; tantum abest, ut ego ex eo, quo adstricti sumus, laxari aliquid velim. Illum autem multa de istis rebus asperiùs solere loqui sæpe sum expertus; sæpe etiam lenivi iratum: id scire te arbitror: in hac autem peregrinatione, militiave nostra, sæpe incensum irâ vidi, sæpe placatum. Quid ad Statium scripserit, nescio: quidquid acturus de tali re fuit, scribendum tamen ad libertum non fuit: mihi autem erit maximè curæ, ne quid fiat secus, quàm volumus, quámque oportet. Nec satis est in ejusmodi re, se quemque præstare: ac maximè partes istius officii sunt pueri Ciceronis, sive jam adolescentis; quod quidem illum soleo hor-

tari : ac mihi videtur matrem valde, ut debet, amare, teque mirificè : ſed eſt magnum illud quidem, verumtamen multiplex pueri ingenium; quo ego regendo habeo negotii ſatis. Quoniam reſpondi poſtremæ tuæ paginæ primâ meâ ; nunc ad primam revertar tuam. Peloponneſias civitates omnes maritimas eſſe, hominis non nequam, ſed etiam tuo judicio probati, Dicæarchi tabulis credidi : is multis nominibus, in Trophoniana Cheronis narratione, Græcos in eo reprehendit, quòd mare tam ſecuti ſunt ; nec ullum in Peloponneſo locum excipit : quum mihi auctor placeret (etenim erat ἱστορικώτατος, & vixerat in Peloponneſo) admirabar tamen, & , vix accredens, communicavi cum Dionyſio : atque is primò eſt commotus ; deinde, quòd tum de iſto Dicæarcho non minùs bene exiſtimabat, quàm tu de C. Veſtorio, ego de M. Cluvio, non dubitabat, quin ei crederemus. Arcadiæ cenſebat eſſe Lepreon quoddam maritimum: Tene autem & Aliphera, & Tritia νεόκτιστα ei videbantur ; idque τῷ τῶν νεῶν καταλόγῳ confirmabat, ubi mentio non fit iſtorum. Atque iſtum ego locum totidem verbis a Dicæarcho tranſtuli. Phliaſios autem dici ſciebam, & ita fac ut habeas ; nos quidem ſic habemus : ſed primò me ἀναλογία deceperat, Φλιοῦς, Ὀποῦς, Σιποῦς ; quòd

Ὀπούντιοι, Σιπούντιοι. Sed hoc continuò correximus. Lætari te noſtrâ moderatione & continentiâ video; tum id magis faceres, si adeſſes; atque hoc foro, quod egi ex Idibus Febr. Laodiceæ ad Kal. Maias omnium diœcesium, præter Ciliciæ, mirabilia quædam effecimus: ita multæ civitates omni ære alieno liberatæ, multæ valde levatæ ſunt: omnes ſuis legibus & judiciis uſæ, αὐτονομίαν adeptæ revixerunt. His ego duobus generibus facultatem ad ſe ære alieno liberandas, aut levandas dedi; uno, quòd omnino nullus in imperio meo ſumptus factus eſt: nullum quum dico, non loquor ὑπερβολικῶς: nullus, inquam, ne teruntius quidem: hac autem re incredibile eſt quantum civitates emerſerint. Accessit altera: mira erant in civitatibus ipſorum furta Græcorum, quæ magiſtratus ſui fecerant: quæsivi ipſe de iis, qui annis decem proximis magiſtratum geſſerant: apertè fatebantur: itaque sine ulla ignominia ſuis humeris pecunias populis retulerunt. Populi autem, nullo gemitu, publicanis, quibus hoc ipſo luſtro nihil ſolverant, etiam ſuperioris luſtri reddiderunt. Itaque publicanis in oculis ſumus. Gratis, inquis, viris. Sensimus. Jam cetera juriſdictio nec imperita, & clemens cum admirabili facilitate. Aditus autem ad me minimè provinciales: nihil per cubicula-

rium : ante lucem inambulabam domi, ut olim candidatus : grata hæc, & magna, mihique nondum laboriosa ex illa vetere militia. Nonis Maii in Ciliciam cogitabam : ibi quum Junium menſem conſumpsiſſem, atque utinam in pace (magnum enim bellum impendet a Parthis) Quintilem in reditu ponere : annuæ enim mihi operæ a. d. III Kal. Sext. emerentur : magna autem in ſpe ſum, mihi nihil temporis prorogatum iri. Habebam acta urbana uſque ad Nonas Martias ; e quibus intelligebam, Curionis noſtri conſtantiâ omnia potiùs actum iri, quàm de provinciis : ergo, ut ſpero, propediem te videbo. Venio ad Brutum tuum, immo noſtrum, sic enim mavis. Equidem omnia feci, quæ potui aut in mea provincia perficere, aut in regno experiri. Omni igitur modo egi cum rege, & ago quotidie, per litteras ſcilicet : ipſum enim triduum, quatriduumve mecum habui turbulentis in rebus, quibus eum liberavi : ſed & tum præſens, & poſtea creberrimis non deſtiti rogare, & petere meâ causâ ; ſuadere, & hortari ſuâ : multum profeci : ſed quantum, non planè, quia longè abſum, ſcio. Salaminios autem (hos enim poteram coercere) adduxi, ut totum nomen Scaptio vellent ſolvere ; ſed centesimis ductis a proxima quidem ſyngrapha, nec perpetuis, ſed

renovatis quotannis : numerabantur nummi : noluit Scaptius. Tun' qui ais Brutum cupere aliquid perdere ? quaternas habebat in ſyngrapha : fieri non poterat ; nec, si poſſet, ego pati poſſem. Audio omnino Scaptium pœnitere : nam quod ſenatusconſultum eſſe dicebat, ut jus ex ſyngrapha diceretur, eo consilio factum eſt, quòd pecuniam Salaminii contra legem Gabiniam ſumpſerant : vetabat autem Auli lex, jus dici de ita ſumpta pecunia : decrevit igitur ſenatus, ut jus diceretur ex iſta ſyngrapha : nunc iſta habet juris idem, quod ceteræ, nihil præcipui. Hæc, a me ordine facta, puto me Bruto probaturum ; tibi neſcio ; Catoni certè probabo. Sed jam ad te ipſum revertor. Ain' tandem, Attice, laudator integritatis & elegantiæ noſtræ ? *auſus es hoc ex ore tuo*, inquit Ennius, ut equites Scaptio ad pecuniam cogendam darem, me rogare ? an tu, si mecum eſſes, qui ſcribis morderi te interdum quòd non simul sis, paterere me id facere, si vellem ? *Non amplius*, inquis, *quinquaginta*. Cum Spartaco minùs multi primò fuerunt. Quid tandem iſti mali in tam tenera inſula non feciſſent ? non feciſſent autem ? immo quid ante adventum meum non fecerunt ? incluſum in curia ſenatum habuerunt Salaminium ita multos dies, ut interierint nonnulli fame : erat

enim præfectus Appii Scaptius, & habebat turmas ab Appio. Id me igitur tu, cujus mehercule os mihi ante oculos solet versari, quum de aliquo officio, ac laude cogito, tu me, inquam, rogas, præfectus ut Scaptius sit? aliàs hoc statueramus, ut negotiatorem neminem; idque Bruto probaveramus. Habeat is turmas? cur potiùs, quàm cohortes? sumptu jam nepos evadit Scaptius? Volunt, inquis, principes. Scio; nam ad me Ephesum usque venerunt; flentesque equitum scelera, & miserias suas detulerunt: itaque statim dedi litteras, ut ex Cypro equites ante certam diem decederent; ob eamque causam, tum ob ceteras, Salaminii nos in cœlum decretis suis sustulerunt. Sed jam quid opus equitatu? solvunt enim Salaminii: nisi fortè id volumus armis efficere, ut fœnus quaternis centesimis ducant. Et ego audebo legere umquam, aut attingere eos libros, quos tu dilaudas, si tale quid fecero? Nimis, nimis, inquam, in isto Brutum amasti, dulcissime Attice: nos, vereor, ne parum. Atque hæc scripsi ego ad Brutum scripsisse te ad me. Cognosce nunc cetera. Pro Appio nos hîc omnia facimus, honestè tamen, sed planè libenter: nec enim ipsum odimus; & Brutum amamus; & Pompeius mirificè a me contendit; quem mehercule plus plusque

in dies diligo. C. Cœlium quæstorem huc venire audisti : nescio, quid sit : sed ... Pammenia illa mihi non placent. Ego me spero Athenis fore mense Septembri. Tuorum itinerum tempora scire sanè velim. Εὐήθειαν Sempronii Rufi cognovi ex epistola tua Corcyræa. Quid quæris ? invideo potentiæ Vestorii. Cupiebam etiam nunc plura garrire : sed lucet : urget turba ; festinat Philogenes. Valebis igitur, & valere Piliam, & Cæciliam nostram jubebis litteris ; & salvebis a meo Cicerone.

CICERO ATTICO SAL.

3. ETSI nil sanè habebam novi, quod pòst accidisset, quàm dedissem ad te Philogeni liberto tuo litteras, tamen quum Philotimum Romam remitterem, scribendum aliquid ad te fuit : ac primum illud, quod me maximè angebat (non quò me aliquid juvare posses, quippe res est in manibus ; tu autem abes longè gentium : Πολλὰ δ' ἐν μεταιχμίῳ Νότος κυλίνδει κύματ' εὐρείης ἁλὸς) obrepsit dies, ut vides (mihi enim a. d. III Kal. Sext. de provincia decedendum est) nec succeditur. Quem relinquam, qui provinciæ præsit ? Ratio quidem, & opinio hominum postulat fratrem : primùm, quòd videtur esse honos ; nemo igitur potior : deinde, quòd solum habeo prætorium : Pomptinus enim ex

pacto & conventu (nam eâ lege exierat) jam a me discesserat. Quæstorem nemo dignum putat; etenim est levis, libidinosus, tagax. De fratre autem primùm illud est: persuaderi ei non posse arbitror; odit enim provinciam; & hercule nihil odiosius, nihil molestius: deinde, ut mihi nolit negare, quidnam mei sit officii? quum bellum esse in Syria magnum putetur, & id videatur in hanc provinciam erupturum; hîc præsidii nihil sit; sumptus annuus decretus sit; videaturne, aut pietatis esse meæ, fratrem relinquere; aut diligentiæ, nugarum aliquid relinquere? magnâ igitur, ut vides, sollicitudine afficior, magnâ inopiâ consilii. Quid quæris? toto negotio nobis opus non fuit. Quantò tua provincia melior? decedes quum voles; nisi fortè jam decessisti: quem videbitur, præficies Thesprotiæ & Chaoniæ. Nec dum tamen ego Quintum conveneram; ut jam, si id placeret, scirem, possetne ab eo impetrari: nec tamen, si posset, quid vellem habebam. Hoc est igitur ejusmodi: reliqua plena adhuc & laudis & gratiæ, digna iis libris quos dilaudas. Conservatæ civitates; cumulatè publicanis satisfactum: offensus contumeliâ nemo; decreto justo & severo perpauci; nec tamen quisquam, ut queri audeat: res gestæ dignæ triumpho, de

quo ipſo nihil cupidè agemus ; sine tuo quidem consilio certè nihil. Clauſula eſt difficilis in tradenda provincia : ſed hæc Deus aliquis gubernabit. De urbanis rebus ſcilicet plura tu ſcis ; ſæpius, & certiora audis. Equidem doleo, non me tuis litteris certiorem fieri : huc enim odioſa afferebantur de Curione, de Paulo : non quò ullum periculum videam ſtante Pompeio, vel etiam ſedente ; valeat modò : ſed mehercule Curionis & Pauli meorum familiarium vicem doleo. Formam igitur mihi totius reipublicæ, si jam es Romæ, aut quum eris, velim mittas ; quæ mihi obviam veniat, ex qua me fingere possim, & præmeditari, quo animo accedam ad urbem : eſt enim quiddam, advenientem non eſſe peregrinum atque hoſpitem. Et, quod pene præterii : Bruti tui causâ, ut ſæpe ad te ſcripsi, feci omnia : Cyprii numerabant : ſed Scaptius centesimis, renovato in singulos annos fœnore, contentus non fuit. Ariobarzanes non in Pompeium prolixior per ipſum, quàm per me in Brutum, quem tamen ego præſtare non poteram : erat enim rex perpauper ; aberamque ab eo ita longè, ut nihil poſſem nisi litteris ; quibus pugnare non deſtiti. Summa hæc eſt : pro ratione pecuniæ liberaliùs eſt Brutus tractatus, quàm Pompeius : Bruto curata hoc

anno talenta circiter centum; Pompeio in ſex mensibus promiſſa cc. Jam in Appii negotio quantum tribuerim Bruto, dici vix poteſt. Quid eſt igitur, quòd laborem? amicos habet meras nugas, Matinium, Scaptium; qui, quia non habuit a me turmas equitum, quibus Cyprum vexaret, ut ante me fecerat, fortaſſe ſuccenſet; aut quia præfectus non eſt, quod ego nemini tribui negotiatori; non C. Vennonio, meo familiari, non tuo M. Lenio; & quod tibi Romæ oſtenderam me ſervaturum; in quo perſeveravi: ſed quid poterit queri is, qui, auferre pecuniam quum poſſet, noluit? Scaptio, qui in Cappadocia fuit, puto eſſe ſatisfactum: is a me tribunatum quum accepiſſet, quem ego ex Bruti litteris ei detuliſſem, poſtea ſcripsit ad me, ſe uti nolle eo tribunatu. Gavius eſt quidam, cui quum præfecturam detuliſſem Bruti rogatu, multa Romæ & dixit, & fecit cum quadam mea contumelia, P. Clodii canis: is me nec proficiſcentem Apameam proſecutus eſt; nec, quum poſtea in caſtra veniſſet, atque inde diſcederet, num quid vellem, rogavit; & fuit apertè mihi neſcio quare non amicus. Hunc ego si in præfectis habuiſſem, quem tu me hominem putares? qui, ut ſcis, potentissimorum hominum contumaciam numquam tulerim, ferrem hujus aſſeclæ? etsi hoc

plus eſt quàm ferre, tribuere etiam beneficii aliquid & honoris. Is igitur Gavius, quum Apameæ me nuper vidiſſet Romam proficiſcens, me ita appellavit (Culleolum vix auderem) Unde, inquit, me jubes petere cibaria præfecti? Reſpondi leniùs, quàm putabant oportuiſſe, qui aderant, me non inſtituiſſe iis dare cibaria, quorum operâ non eſſem uſus. Abiit iratus. Hujus nebulonis oratione si Brutus moveri poteſt, licebit eum ſolus ames; me æmulum non habebis: ſed illum eum futurum eſſe puto, qui eſſe debet: tibi tamen cauſam notam eſſe volui; & ad ipſum hæc perſcripsi diligentissimè. Omnino (ſoli enim ſumus) nullas unquam ad me litteras misit Brutus, ne proximè quidem de Appio, in quibus non ineſſet arrogans, ἀκοινώνητον aliquid. Tibi autem valde ſolet in ore eſſe,

Granius autem
Non contemnere ſe, & reges odiſſe ſuperbos:

in quo tamen ille mihi riſum magis, quàm ſtomachum movere ſolet: ſed planè parum cogitat, quid ſcribat, aut ad quem. Q. Cicero puer legit, ut opinor, & certè, epiſtolam inſcriptam patri ſuo: ſolet enim aperire, idque de meo consilio, si quid fortè sit, quod opus sit ſciri: in ea autem epiſtola erat illud idem de ſorore, quod ad me. Mirificè conturbatum vidi

puerum: lacrymans mecum est questus. Quid quæris? miram in eo pietatem, suavitatem, humanitatemque perspexi: quò majorem spem habeo, nihil fore aliter ac deceat. Id te igitur scire volui. Ne illud quidem prætermittam: Hortensius filius fuit Laodiceæ gladiatoribus flagitiosè & turpiter: hunc ego patris causâ vocavi ad cœnam, quo die venit; & ejusdem patris causâ, nihil ampliùs: is mihi dixit, se Athenis me exspectaturum, ut mecum decederet. Rectè, inquam: quid enim dicerem? omnino puto nihil esse quod dixit: nolo quidem; ne offendam patrem, quem mehercule multum diligo: sin fuerit meus comes, moderabor ita, ne quid eum offendam, quem minimè volo. Hæc sunt: etiam illud. Orationem Q. Celeris mihi velim mittas contra M. Servilium. Litteras mitte quamprimum: si nihil; nihil fieri, vel per tuum tabellarium. Piliæ, & filiæ salutem. Cura, ut valeas.

CICERO ATTICO SAL.

4. TARSUM venimus Nonis Juniis. Ibi me multa moverunt: magnum in Syria bellum; magna in Cilicia latrocinia; mihi difficilis ratio administrandi, quòd paucos dies habebam reliquos annui muneris: illud autem difficillimum; relinquendus erat ex senatusconsulto, qui præesset. Nihil mi-

nùs probari poterat, quàm quæstor Mescinius : nam de Cœlio nihil audiebamus. Rectissimum videbatur fratrem cum imperio relinquere : in quo multa molesta, discessus noster, belli periculum, militum improbitas, sexcenta præterea. O rem totam odiosam ! sed hæc fortuna viderit ; quoniam consilio non multum uti licet. Tu, quando Romam salvus, ut spero, venisti, videbis, ut soles, omnia, quæ intelliges nostrâ interesse, in primis de Tullia mea ; cujus de conditione quid mihi placeret scripsi ad Terentiam, quum tu in Græcia esses : deinde de honore nostro : quòd enim tu absuisti, vereor ut satis diligenter actum in senatu sit de litteris meis. Illud præterea μυστικώτερον ad te scribam ; tu sagaciùs odorabere. Τῆς δάμαρτος μου. ὁ ἀπελεύθερος (οἶσθα ὃν λέγω) ἔδοξέ μοι πρώην, ἐξ ὧν ἀλογευόμενος παρεφθέγγετο, πεφυρακέναι τὰς ψήφους ἐκ τῆς ὠνῆς τῶν ὑπαρχόντων τοῦ Κροτωνιάτου τυραννοκτόνου. Δέδοικα δὴ, μήτι νοήσῃς. Εἰς δῆπου τοῦτο δὴ περισκεψάμενος, τὰ λοιπὰ ἐξασφάλισαι. Non queo tantum, quantum vereor scribere. Tu autem fac ut mihi tuæ litteræ volent obviæ. Hæc festinans scripsi in itinere, atque agmine. Piliæ, & puellæ Cæciliæ bellissimæ salutem dices.

CICERO ATTICO SAL.

5. NUNC quidem profectò Romæ es, quò te, si ita est, salvum venisse gaudeo: unde quidem quàm diu abfuisti, magis a me abesse videbare, quàm si domi esses: minùs enim mihi meæ notæ res erant, minùs etiam publicæ. Quare velim, etsi, ut spero, te hæc legente aliquantum tamen viæ processero, tamen obvias mihi litteras quàm argutissimas de omnibus rebus crebrò mittas, in primis de quo scripsi ad te antea. Τῆς ξυναόρυ τῆς ἐμῆς ὁ ἐξελεύθερος, ἔδοξέ μοι θαμὰ βατταρίζων, καὶ ἀλύων τοῖς ξυλλόγοις καὶ ταῖς λέσχαις, ὑπό τι πεφυρακέναι τὰς ψήφυς ἐν τοῖς ὑπάρχυσι τοῖς τῦ Κροτωνιάτυ. Hoc tu indaga, ut soles; ast hoc magis. Ἐξ ἄστεως ἐπταλόφυ τεῖχων παρέδωκεν μνῶν κ δ, μ η, ὀφειλημάτων Καμίλλω, ἑαυτόν τε ὀφείλοντα μνᾶς κ δ ἐκ τῶν Κροτωνιατικῶν, καὶ ἐκ τῶν Χεῤῥονησιατικῶν μ η· καὶ μνᾶς κληρονομήτας χμ, χμ, τύτων δὲ μηδὲ ὀβολὸν διαλύσασθαι, πάντων ὀφειληθέντων τῦ δευτέρυ μηνὸς τῇ νυμηνίᾳ. Τὸν δὲ ἀπελεύθερον αὐτῦ, ὄντα ὁμώνυμον τῷ Κόνωνος πατρὶ, μηδὲν ὁλοσχερῶς πεφροντικέναι. Ταῦτα οὖν, πρῶτον μὲν, ἵνα πάντα σώζηται· δεύτερον δὲ, ἵνα μηδὲ τῶν τόκων ὀλιγωρήσῃς τῶν ἀπὸ τῆς προεκκειμένης ἡμέρας. Ὅσας αὐτὸν ἠνέγκαμεν, σφόδρα δέδοικα. Καὶ γὰρ παρῆν πρὸς ἡμᾶς κατασκεψόμενος, καί τι σχεδὸν ἐλπίσας.

Ἀποστροφοῦς δὲ, ἀλόγως ἀπίσῃ, ἐπειπὼν, ἔχω· αἰσχρὸν τοι δηρόν τε μένειν : meque objurgavit vetere proverbio, τὰ μὲν διδόμενα. Reliqua vide, & quantum fieri poteſt, perſpiciamus. Etsi annuum tempus propè jam emeritum habebamus; dies enim XXXIII erant reliqui : ſollicitudine provinciæ tamen vel maximè urgebamur : quum enim arderet Syria bello; & Bibulus in tanto mœrore ſuo maximam curam belli ſuſtineret; ad meque legati ejus, & quæſtor, & amici litteras mitterent, ut ſubsidio venirem : etsi exercitum infirmum habebam; auxilia ſanè bona, ſed ea Galatarum, Piſidarum, Lyciorum (hæc enim ſunt noſtra robora) tamen eſſe officium meum putavi, exercitum habere quàm proximè hoſtem, quoad mihi præeſſe provinciæ per ſenatuſconſultum liceret. Sed, quo ego maximè delectabar, Bibulus moleſtus mihi non erat; de omnibus rebus ſcribebat ad me potiùs : & mihi decessionis dies λελη*θ*ότως obrepebat : qui quum advenerit, ἄλλο πρόβλημα, quem præficiam; nisi Caldus quæſtor venerit; de quo adhuc nihil certi habebamus. Cupiebam mehercule longiorem epiſtolam facere : ſed nec erat res, de qua ſcriberem; nec jocari præ cura poteram. Valebis igitur, & puellæ ſalutem Atticulæ dices, noſtræque Piliæ.

CICERO ATTICO SAL.

6. QUINTUS filius, piè ſanè, me quidem certè multum hortante, ſed currentem, animum patris ſui ſorori tuæ reconciliavit: eum valde etiam tuæ litteræ excitarunt. Quid quæris? confido rem, ut volumus, eſſe. Bis ad te antea ſcripſi de re mea familiari, si modò tibi redditæ litteræ ſunt, Græcè ἐκ αἰνιγμοῖς. Scilicet nihil eſt movendum: ſed tamen ἀφελῶς percunctando de nominibus Milonis, & ut expediat, ut mihi recepit, hortando, aliquid ita tu proficies. Ego Laodiceæ quæſtorem Meſcinium exſpectare juſſi, ut confectas rationes lege Juliâ apud duas civitates poſſim relinquere. Rhodum volo puerorum causâ; inde quamprimum Athenas, etsi Eteſiæ valde reflant: ſed planè volo his magiſtratibus, quorum voluntatem in ſupplicatione ſum expertus. Tu tamen mitte mihi, quæſo, obviam litteras, num quid putes reipublicæ nomine tardandum eſſe nobis. Tiro ad te dediſſet litteras, niſi eum graviter ægrum Iſſi reliquiſſem: ſed nuntiant, meliùs eſſe: ego tamen angor: nihil enim illo adoleſcente caſtius, nihil diligentius.

CICERO ATTICO SAL.

7. Ego dum in provincia omnibus rebus Appium orno, subitò sum factus accusatoris ejus socer. Id quidem, inquis, dii approbent. Ita velim; teque ita cupere certò scio: sed crede mihi, nihil minùs putaram ego, qui de Tib. Nerone, qui mecum egerat, certos homines ad mulieres miseram; qui Romam venerunt factis sponsalibus. Sed hoc spero melius: mulieres quidem valde intelligo delectari obsequio & comitate adolescentis: cetera noli ἐξακανθίζειν. Sed heus tu, πυρούς εἰς δῆμον Athenis? placet hoc tibi? etsi non impediebant mei certè libri: non enim ista largitio fuit in cives, sed in hospites liberalitas. Me tamen de Academiæ προπύλῳ jubes cogitare; quum jam Appius de Eleusine non cogitet? De Hortensio te certò scio dolere: equidem excrucior: decreram enim cum eo valde familiariter vivere. Nos provinciæ præfecimus Cœlium: puerum, inquies, & fortasse fatuum, & non gravem, & non continentem. Assentior: fieri non potuit aliter. Nam quas multò antè tuas acceperam litteras, in quibus ἐπέχειν te scripseras, quid esset mihi faciendum de relinquendo, eæ me pungebant: videbam enim, quæ tibi essent ἐποχῆς causæ (& erant eædem mihi) puero

tradere me; fratri autem, illud non utile nobis: nam præter fratrem nemo erat, quem sine contumelia quæſtori, nobili præſertim, anteferrem. Tamen, dum impendere Parthi videbantur, ſtatueram fratrem relinquere, aut etiam reipublicæ causâ contra ſenatuſconſultum ipſe remanere: qui poſtea quàm incredibili felicitate diſceſſerunt, ſublata dubitatio eſt: videbam ſermones: hui! fratrem reliquit? num eſt hoc non plus annum obtinere provinciam? quid, quòd ſenatus eos voluit præeſſe provinciis, qui non præfuiſſent? at hic triennium. Ergo hæc ad populum. Quid, quæ tecum? numquam eſſem sine cura, si quid iracundius, aut contumeliosius, aut negligentius; quæ fert vita hominum. Quid, si quid filius puer, & puer bene sibi fidens? qui eſſet dolor? quem pater non dimittebat; teque id cenſere moleſtè ferebat. At nunc Cœlius, non dico equidem quid egerit; ſed tamen multò minùs laboro. Adde illud, Pompeius eo robore vir, iis radicibus, Q. Cassium sine ſorte delegit, Cæſar Antonium: ego ſorte datum offenderem? ut etiam inquireret in eum, quem reliquiſſem? Hoc melius; & hujus rei plura exempla: ſenectuti quidem noſtræ profectò aptius. At te apud eum, dii boni! quanta in gratia poſui? eique legi litteras non tuas, ſed librarii tui. Amico-

rum litteræ me ad triumphum vocant, rem a nobis, ut ego arbitror, propter hanc καλιʃγινεσίαν noſtram, non negligendam: quare tu quoque, mi Attice, incipe id cupere, quò nos minùs inepti videamur.

CICERO ATTICO SAL.

8. QUUM inſtituiſſem ad te ſcribere, calamumque ſumpsiſſem, Batonius e navi rectà ad me venit domum Ephesi, & epiſtolam tuam reddidit prid. Kal. Octobres. Lætatus ſum felicitate navigationis tuæ, opportunitate Piliæ, etiam mehercule ſermone ejuſdem de conjugio Tulliæ meæ. Batonius autem miros terrores ad me attulit Cæſarianos: cum Lepta etiam plura locutus eſt; ſpero falſa, ſed certè horribilia: exercitum nullo modo dimissurum: cum illo prætores designatos, Caſſium tribunum plebis, Lentulum conſulem facere: Pompeio in animo eſſe urbem relinquere. Sed heus tu, num quid moleſtè fers de illo, qui ſe ſolet anteferre patruo ſororis tuæ filii? at a quibus victus? ſed ad rem. Nos Etesiæ vehementissimè tardarunt: detraxit XX ipſos dies etiam aphractus Rhodiorum. Kal. Octob. Epheſo conſcendentes hanc epiſtolam dedimus L. Tarquitio, simul e portu egredienti, ſed expeditiùs naviganti. Nos Rho-

diorum aphractis, ceterisque longis navibus tranquillitates aucupaturi eramus : ita tamen properabamus, ut non possNunc velim dispicias res Romanas : videas, quid nobis de triumpho cogitandum putes ; ad quem amici me vocant : ego, nisi Bibulus, qui, dum unus hospes in Syria fuit, pedem portâ non plus extulit, quàm domo suâ, adniteretur de triumpho, æquo animo essem : nunc verò αἰσχρὸν σιωπᾶν. Sed explora rem totam ; ut, quo die congressi erimus, consilium capere possimus. At multa; qui & properarem, & ei litteras darem, qui aut mecum, aut paulò antè venturus esset. Cicero tibi plurimam salutem dicit : tu dices utriusque nostrûm verbis & Piliæ tuæ, & filiæ.

CICERO ATTICO SAL.

9. IN Piræea quum exissem prid. Idus Octob. accepi ab Acasto, servo meo, statim tuas litteras : quas quidem quum exspectassem jam diu, admiratus sum, ut vidi obsignatam epistolam, brevitatem ejus ; ut aperui, rursus σύγχυσιν litterularum, quæ solent tuæ compositissimæ & clarissimæ esse : ac, ne multa, cognovi ex eo, quòd ita scripseras, te Romam venisse a. d. XII Kalend. Octob. cum febri. Percussus vehementer, nec magis quàm

debui, ſtatim quæro ex Acaſto. Ille & tibi, & sibi viſum, & ita ſe domi ex tuis audiſſe, ut nihil eſſet incommodè : id videbatur approbare, quod erat in extremo, febriculam tum te habentem ſcripsiſſe : ſed amavi tamen ; admiratuſque ſum, quòd nihilò minùs ad me tuâ manu ſcripsiſſes. Quare de hoc ſatis : ſpero enim, quæ tua prudentia & temperantia eſt, & hercule, ut me jubet Acaſtus, confido te jam, ut volumus, valere. A Turannio te accepiſſe meas litteras gaudeo. Παραφύλαξον, si me amas, τὴν τοῦ φυράτου φιλοτιμίαν αὐτόπαλα. Hanc, quæ mehercule mihi magno dolori eſt (dilexi enim hominem) procura, quantulacumque eſt, Præcianam hereditatem : prorſus ille ne attingat. Dices, nummos mihi opus eſſe ad apparatum triumphi ; in quo, ut præcipis, nec me κενὸν in expetendo cognoſces, nec ἄτυφον in abjiciendo. Intellexi ex tuis litteris, te ex Turannio audiſſe, a me provinciam fratri traditam. Adeón' ego non perſpexeram prudentiam litterarum tuarum ? Ἐπέχειν te ſcribebas : quid erat dubitatione dignum, si eſſet quidquam cur placeret, fratrem, & talem fratrem relinqui ? ἀθέτησις iſta mihi tua, non ἐποχὴ videbatur : monebas de Q. Cicerone puero, ut eum quidem neutiquam relinquerem. Τὸ μὲν ὄνειρον ἐμοί. Eadem omnia,

quasi collocuti essemus, vidimus : non fuit faciendum aliter, meque ἐπιχειρονία ἐποχὴ tua dubitatione liberavit. Sed puto te accepisse de hac re epistolam scriptam accuratiùs. Ego tabellarios postero die ad vos eram missurus, quos puto antè venturos, quàm nostrum Saufeium : sed eum sine meis litteris ad te venire vix rectum erat. Tu mihi, ut polliceris, de Tulliola mea, id est, de Dolabella, perscribas; de republica, quam prævideo in summis periculis; de censoribus, maximéque de signis, tabulis quid fiat; referaturne. Idibus Octob. has dedi litteras; quo die ut scribis, Cæsar Placentiam legiones quatuor. Quæso, quid nobis futurum est? In arce Athenis statio mea nunc placet.

EPISTOLÆ
AD ATTICUM.
LIBER SEPTIMUS.

Continentes sunt libri hujus epistolæ cum superioribus, ut hæc ipsa prima illa esse videatur, quam proximâ superiore, postero die se daturum, promiserat. Scriptæ porrò sunt partim ex itinere, dum ex provincia redit; partim ex fuga, quam, audito Cæsaris adventu, cum consulibus totoque senatu exsecutus est. Nam quum ad urbem prid. Non. Januarii accessit, ibidemque spe triumphi, quem sibi frequens senatus, ut ipsemet scribit ad Tironem, efflagitabat, moratur; XIII Kal. Febr. nuntio illo, ut diximus, accepto, coactus est exire, atque eam cogitationem omittere. Etenim, quum in sententiam Scipionis S. C. factum esset, ut ante certam diem Cæsar exercitum dimitteret: si non faceret, eum adversùs remp. facturum videri; eique S. C. M. Antonius, Q. Cassius tribuni plebis intercessissent; de intercessione relatum, acerbissiméque decretum fuisset; illi, urbe cedentes, ad Cæsarem, se, qui tum erat Ravennæ, contulissent: Cæsar, iis maximè auctoribus, trajecto Rubicone, Ariminum, quod erat extra provinciam illius, quum venisset, tantus pavor repentè urbem invasit, ut passim fuga turpissima facta sit. Continent autem epistolæ

priores, a prima usque ad decimam, quæ incipit; Subitò consilium cepi, *hæsitationem, sollicitudinemque Ciceronis animi, quonam modo cum Cæsare Pompeioque se gereret, quum utrique esset amicus, & illum uterque suis annumeraret: posteriores usque ad finem libri, quum multa alia, tum querelam de Pompeio: tum sine ratione gesta esse omnia ab illo atque geri: accusationem Cæsaris impudentiæ: legationem L. Cæsaris ad Pompeium & consules, C. Cæsaris nomine; & quæ illi ad hæc responderint. Reliqua privata sunt. Scriptæ porrò sunt illæ, L. Paulo, C. Marcello coss. Illud etiam sciendum, absuisse Ciceronem annum & menses circiter octo. Profectus est enim in provinciam ineunte Maio, Ser. Sulpicio & M. Marcello coss. in eaque & in itinere L. Pauli & C. Marcelli consulatu consumpto, ad urbem fuit prid. Non. Jan. consulatum L. Lentulo & C. Marcello ineuntibus.* MALASPINA.

CICERO ATTICO SAL.

I. DEDERAM equidem L. Saufeio litteras, & dederam ad te unum, quòd, quum non esset temporis mihi ad scribendum satis, tamen hominem tibi tam familiarem sine meis litteris ad te venire nolebam. Sed, ut philosophi ambulant, has tibi redditum iri putabam priùs: sin jam illas accepisti, scis me Athenas venisse prid. Idus Octobres; e navi egressum in Piræeum, tuas ab Acasto nostro litteras

litteras accepisse conturbatum, quòd cùm febre Romam venisses; bono tamen animo esse cœpisse, quòd Acastus ea, quæ vellem, de allevato corpore tuo nuntiaret; cohorruisse autem me, quòd tuæ litteræ de legionibus Cæsaris afferrent; & egisse tecum, ut videres, ne quid φιλοτιμία ejus, quem nosti, nobis noceret; de quo jampridem ad te scripseram. Turannius autem secus tibi Brundisii dixerat; quod ex iis litteris cognovi, quas a Xenone optimo viro accepi. Cur fratrem provinciæ non præfecissem exposui breviter. Hæc ferè sunt in illa epistola. Nunc audi reliqua. Per fortunas, omnem tuum amorem, quo me es amplexus, omnemque tuam prudentiam, quam mehercule in omni genere judico singularem, confer ad eam curam, ut de omni statu meo cogites: videre enim mihi videor tantam dimicationem (nisi idem Deus, qui nos meliùs, quàm optare auderemus, Parthico bello liberavit, respexerit rempublicam) quanta numquam fuit. Age, hoc malum mihi commune est cum omnibus: nihil tibi mando, ut de eo cogites. Illud meum proprium πρόβλημα, quæso, suscipe. Videsne, ut te auctore sim utrumque complexus? ac vellem a principio te audisse amicissimè monentem:

Ἀλλ' ἐμὸν ὔποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθες
Πατρίδος.

Sed aliquando tamen persuasisti, ut alterum complecterer, quia de me erat optimè meritus; alterum, quia tantum valebat. Feci igitur; itáque feci omni obsequio, ut neutri illorum quisquam esset me carior: hæc enim cogitabamus; nec mihi, conjuncto cum Pompeio, fore necesse peccare in republica aliquando; nec cum Cæsare sentienti pugnandum esse cum Pompeio: tanta erat illorum conjunctio. Nunc impendet, ut & tu ostendis, & ego video, summa inter eos contentio: me autem uterque numerat suum, nisi fortè simulat alter: nam Pompeius non dubitat (verè enim judicat) ea, quæ de republica nunc sentiat, mihi valde probari. Utriusque autem accepi ejusmodi litteras eodem tempore, quo tuas; ut neuter quemquam omnium pluris facere, quàm me, videretur. Verùm quid agam? non quæro illa ultima (si enim castris res geretur, video cum altero vinci satius esse, quàm cum altero vincere) sed illa quæ tum agentur, quum venero; ne ratio absentis habeatur, ut exercitum dimittat. Dic, Marce Tulli. Quid dicam? Exspecta, amabo te, dum Atticum conveniam? Non est locus ad tergiversandum. Contra Cæ-

ſarem ? ubi illæ ſunt denſæ dexteræ ? nam, ut illi hoc liceret, adjuvi, rogatus ab ipſo Ravennæ de Cœlio tribuno plebis : ab ipſo autem ? etiam a Cnæo noſtro, in illo divino tertio conſulatu. Aliter ſenſero ? αἰδέομαι non Pompeium modò, ſed Τρῶας, καὶ Τρῳάδας. Πουλυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχείην καταθήσει : quis ? tu ipſe ſcilicet, laudator & factorum & ſcriptorum meorum. Hanc ergo plagam effugi per duos ſuperiores Marcellorum conſulatus, quum eſt actum de provincia Cæſaris : nunc incido in diſcrimen ipſum. Itaque ut ſtultus primus ſuam ſententiam dicat, mihi valde placet de triumpho nos moliri aliquid ; extra urbem eſſe cum juſtiſſima cauſa : tamen dabunt operam, ut eliciant ſententiam meam. Ridebis hoc loco fortaſſe : quàm vellem etiam nunc in provincia morari ! planè opus fuit, si hoc impendebat : etſi nil miſerius ; nam ὁδοῦ πάρεργον volo te hoc ſcire : omnia illa prima, quæ etiam tuis litteris in cœlum ferebas, ἐπίτηκτα fuerunt. Quàm non eſt facilis virtus ! quàm verò difficilis ejus diuturna ſimulatio ! Quum enim hoc rectum & glorioſum putarem ex annuo ſumptu, qui mihi decretus eſſet, me C. Cœlio quæſtori relinquere annuum, referre in ærarium ad H-S cIↄ ; ingemuit noſtra cohors, omne illud putans diſtribui ſibi opor-

tere ; ut ego amicior invenirer Phrygum
& Cilicum ærariis, quàm noſtro. Sed me
non moverunt : nam & mea laus apud
me plurimùm valuit ; nec tamen quid-
quam honorificè in quemquam fieri po-
tuit, quod prætermiſerim. Sed hæc fue-
rit, ut ait Thucydides, ἐκβολὴ λόγου non
inutilis. Tu autem de noſtro ſtatu cogi-
tabis : primùm, quo artificio tueamur be-
nevolentiam Cæſaris ; deinde, de ipſo
triumpho, quem video, niſi reipublicæ
tempora impedient, εὐπόριστον : judico au-
tem quum ex litteris amicorum, tum ex
ſupplicatione ; quam qui non decrevit,
plus decrevit, quàm ſi omnes decreſſet
triumphos : ei porrò aſſenſus eſt unus,
familiaris meus, Favonius ; alter, iratus
Hirrus. Cato autem & ſcribendo affuit ;
& ad me de ſententia ſua jucundissimas
litteras miſit ; ſed tamen gratulans mihi
Cæſar de ſupplicatione, triumphat de ſen-
tentia Catonis ; nec ſcribit, quid ille ſen-
tentiæ dixerit, ſed tantùm, ſupplicatio-
nem eum mihi non decreviſſe. Redeo ad
Hirrum. Cœperas eum mihi placare : per-
fice : habes Scrofam, habes Silium : ad
eos ego etiam antea ſcripſi, & ad ipſum
Hirrum : locutus enim erat cum iis com-
modè, ſe potuiſſe impedire, ſed noluiſſe ;
aſſenſum tamen eſſe Catoni, amiciſſimo
meo ; quum is honorificentiſſimam in me

ſententiam dixiſſet ; nec me ad ſe ullas litteras miſiſſe , quum ad omnes mitterem. Verum dicebat : ad eum enim ſolum , & ad Craſſipedem non ſcripſeram. Atque hæc de rebus forenſibus : redeamus domum. Dijungere me ab illo volo. Mirus eſt φυράτης , germanus Lartidius :

> Ἀλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν , ἀχνύμενοί περ.

Reliqua expediamus. Hoc primùm , quo acceſſit cura dolori meo , ſed hoc tamen , quidquid eſt , Præcianum cum iis rationibus , quas ille meas tractat , admiſceri nolo : ſcripſi ad Terentiam , ſcripſi etiam ad ipſum , me , quidquid poſſem nummorum , ad apparatum ſperati triumphi ad te redacturum. Iſta puto ἀμέμπτα fore : verùm ut lubebit. Hanc quoque ſuſcipe curam , quemadmodum experiamur : id & oſtendiſti quibuſdam litteris , ex Epiro , an Athenis datis ? *Et in eo ego te adjuvabo.*

CICERO ATTICO SAL.

2. BRUNDISIUM venimus VII Kalend. Decemb. uſi tuâ felicitate navigandi : ita bellè nobis flavit ab Epiro leniſſimus Onchesmites. Hunc σπονδειάζοντα , ſi cui voles τῶν νεωτέρων , pro tuo vendito. Invaletudo tua me valde conturbat ; ſignificant enim tuæ litteræ te prorſus laborare.

Ego autem, quum ſciam quàm sis fortis, vehementius eſſe quiddam ſuſpicor, quod te cogat cedere, & propemodum infringat : etsi alteram quartanam Pamphilus tuus mihi dixit deceſſiſſe, & alteram leviorem accedere : Terentia verò, quæ quidem eodem tempore ad portam Brundisinam venit, quo ego in portum, mihique obvia in foro fuit, L. Pontium sibi in Trebulano dixiſſe narrabat, etiam eam deceſſiſſe. Quod si ita eſt, eſt quod maximè mehercule opto; idque ſpero tuâ prudentiâ & temperantiâ te conſecutum. Venio ad epiſtolas tuas, quas ego ſexcentas uno tempore accepi, aliam aliâ jucundiorem, quæ quidem erant tuâ manu: nam Alexidis manum amabam, quòd tam propè accedebat ad similitudinem tuæ litteræ; non amabam, quòd indicabat te non valere: cujus quoniam mentio facta eſt, Tironem Patris ægrum reliqui, adoleſcentem, ut noſti (& adde si quid vis) probum : nihil vidi melius : itaque careo ægrè. Quamquam videbatur ſe non graviter habere; tamen ſum ſollicitus, maximamque ſpem habeo in M'. Curii diligentia, de qua ad me ſcripsit Tiro, & multi nuntiarunt: Curius autem ipſe ſenſit, quàm tu velles ſe a me diligi; & eo ſum admodum delectatus; & mehercule eſt, quam facilè diligas, αὐτόχθων in

homine urbanitas. Ejus testamentum deporto Romam, Ciceronum signis obsignatum, cohortisque prætoriæ: fecit palàm te ex libella, me ex teruntio. In Actio Corcyræ Alexion me opiparè muneratus est. Q. Ciceroni obsisti non potuit, quò minùs Thyamim videret. Filiolâ tuâ te delectari lætor, & probari tibi φυσικὴν esse, τὴν πρὸς τὰ τέκνα. Etenim si hæc non est, nulla potest homini esse ad hominem naturæ adjunctio; quâ sublatâ, vitæ societas tollitur. Bene eveniat, inquit Carneades, spurcè; sed tamen prudentiùs, quàm Lucius noster, & Patron; qui quum omnia ad se referant, quidquam alteriùs causâ fieri putent; & quum eâ re bonum virum esse oportere dicant, ne malum habeat, non quò id naturâ rectum sit, non intelligant se de callido homine loqui, non de bono viro? Sed hæc, opinor, sunt in iis libris, quos tu laudando animos mihi addidisti. Redeo ad rem. Commodò exspectabam epistolam, quam Philoxeno dedisses: scripseras enim in ea esse de sermone Pompeii Neapolitano: eam mihi Patron Brundisii reddidit; Corcyræ, ut opinor, acceperat. Nihil potuit esse jucundius: erat enim de republica; de opinione, quam is vir haberet integritatis meæ; de benevolentia, quam ostendit eo sermone, quem habuit

de triumpho: ſed tamen hoc jucundiſſimum, quòd intellexi te ad eum veniſſe, ut ejus animum erga me perſpiceres: hoc mihi, inquam, accidit jucundiſſimum. De triumpho autem, nulla me cupiditas umquam tenuit ante Bibuli impudentiſſimas litteras, quas ampliſſimè ſupplicatio conſecuta eſt: a quo ſi ea geſta ſunt, quæ ſcripsit, gauderem, & honori faverem: nunc illum, qui pedem portâ, quoad hoſtis cis Euphratem fuit, non extulerit, honore augeri; me, in cujus exercitu ſpem illius exercitus habuit, idem non aſſequi, dedecus eſt noſtrum; noſtrum, inquam, te conjungens. Itaque omnia experiar; &, ut ſpero, aſſequar. Quòd ſi tu valeres, jam mihi quædam explorata eſſent: ſed, ut ſpero, valebis. De rauduſculo Numeriano multum te amo. Hortenſius quid egerit, aveo ſcire; Cato quid agat: qui quidem in me turpiter fuit malevolus: dedit integritatis, juſtitiæ, clementiæ, fidei mihi teſtimonium, quod non quærebam; quod poſtulabam, negavit. Itaque Cæſar iis litteris, quibus mihi gratulatur, & omnia pollicetur, quo modo exſultat Catonis in me ingratiſſimi injuriâ? At hic idem Bibulo dierum xx. Ignoſce mihi, non poſſum hæc ferre, nec feram. Cupio ad omnes tuas epiſtolas; ſed nihil neceſſe eſt: jam enim te videbo. Illud tamen de Chry-

sippo ; nam de altero illo minùs sum admiratus, operario homine : sed tamen ne illo quidem quidquam improbius : Chrysippum verò, quem ego propter litterularum nescio quid libenter vidi, in honore habui, discedere a puero, insciente me ? Mitto alia quae audio multa : mitto furta : fugam non fero, quâ mihi nihil visum est sceleratius : itaque usurpavi vetus illud Drusi, ut ferunt, prætoris in eo, qui eadem liber non juraret ; me istos liberos non addixisse ; præsertim quum adesset nemo, a quo rectè vindicarentur. Id tu, ut videbitur, ita accipies : ego tibi assentiar. Uni tuæ disertissimæ epistolæ non rescripsi, in qua est de periculis reipublicæ. Quid rescriberem ? valde eram perturbatus : sed, ut nihil magnopere metuam, Parthi faciunt, qui repentè Bibulum semivivum reliquerunt.

CICERO ATTICO SAL.

3. ANTE diem VIII Id. Decemb. Herculanum veni, & ibi tuas litteras legi, quas Philotimus mihi reddidit ; e quibus hanc primo adspectu voluptatem cepi, quòd erant a te ipso scriptæ : deinde earum accuratissimâ diligentiâ sum mirum in modum delectatus. Ac primum illud, in quo te Dicæarcho assentiri negas, etsi cupidissimè expetitum a me sit, & appro-

bante te, ne diutius anno in provincia essem, tamen non est nostrâ contentione perfectum : sic enim scito, verbum in senatu factum esse numquam de ullo nostrûm, qui provincias obtinuimus, quò in his diutius, quàm ex senatusconsulto, maneremus ; ut jam ne istius quidem rei culpam sustineam, quòd minùs diu fuerim in provincia, quàm fortasse fuerit utile. Sed, *Quid si hoc melius ?* sæpe opportunè dici videtur, ut in hoc ipso. Sive enim ad concordiam res adduci potest, sive ad bonorum victoriam ; utriusvis rei me aut adjutorem velim esse, aut certè non expertem : sin vincuntur boni ; ubicumque essem, unà cum iis victus essem. Quare celeritas nostri reditûs ἀμεταμέλητος debet esse. Quòd si ista nobis cogitatio de triumpho injecta non esset, quam tu quoque approbas, næ tu haud multum requireres illum virum, qui in sexto libro informatus est : quid enim tibi faciam, qui illos libros devorasti ? quin nunc ipsum non dubitabo rem tantam abjicere, si id erit rectius. Utrumque verò simul agi non potest, & de triumpho ambitiosè, & de republica liberè : sed ne dubitaris, quin, quod honestius, id mihi futurum sit antiquius. Nam quòd putas utilius esse, vel mihi, quòd tutius sit, vel etiam ut reipublicæ prodesse possim, me esse cum im-

perio; id coràm considerabimus quale sit: habet enim res deliberationem; etsi ex parte magna tibi assentio. De animo autem meo erga rempublicam bene facis, quòd non dubitas; & illud probè judicas, nequaquam satis pro meis officiis, pro ipsius in alios effusione illum in me liberalem fuisse: ejusque rei causam verè explicas, & eis, quæ de Fabio, Caninioque acta scribis, valde consentiunt: quæ si secus essent, totumque se ille in me profudisset; tamen illa, quam scribis, custos urbis me præclaræ inscriptionis memorem esse cogeret; nec mihi concederet, ut imitarer Volcatium, aut Servium, quibus tu es contentus; sed aliquid nos vellet nobis dignum & sentire, & defendere: quod quidem agerem, si liceret alio modo ac nunc agendum est. De sua potentia dimicant homines hoc tempore periculo civitatis: nam si respublica defenditur; cur ea consule isto ipso defensa non est? cur ego, in cujus causa reipublicæ salus consistebat, defensus postero anno non sum? cur imperium illi, aut cur illo modo prorogatum est? cur tantopere pugnatum est, ut de ejus absentis ratione habenda decem tribuni plebis ferrent? His ille rebus ita convaluit, ut nunc in uno civi res ad resistendum sit: qui mallem tantas ei vires non de-

diſſet, quàm nunc tam valenti resiſteret. Sed quoniam res eò deducta eſt, non quæram, ut ſcribis, ποῦ σκάφος τὸ τῶν Ἀτρειδῶν; mihi σκάφος unum erit, quod a Pompeio gubernabitur. Illud ipſum, quod ais, Quid fiet, quum erit dictum, *Dic, M. Tulli*, σύντομα: Cn. Pompeio aſſentio. Ipſum tamen Pompeium ſeparatim ad concordiam hortabor: sic enim ſentio, maximo in periculo rem eſſe. Vos ſcilicet plura, qui in urbe eſtis: verumtamen hoc video, cum homine audacissimo, paratissimoque negotium eſſe; omnes damnatos, omnes ignominiâ affectos, omnes damnatione, ignominiâque dignos illac facere, omnem ferè juventutem, omnem illam urbanam ac perditam plebem, tribunos valentes, addito C. Caſſio, omnes, qui ære alieno premantur; quos plures eſſe intelligo, quàm putaram: cauſam ſolùm illa cauſa non habet; ceteris rebus abundat. Hìc omnia facere omnes, ne armis decernatur; quorum exitus ſemper incerti, nunc verò in alteram partem magis timendi. Bibulus de provincia deceſſit, Vejentonem præfecit: in decedendo erit, ut audio, tardior: quem quum ornavit Cato, declaravit iis ſe ſolis non invidere, quibus nihil, aut non multum ad dignitatem poſſet accedere. Nunc venio ad privata: ferè enim reſpondi tuis litte-

ris de republica, & iis, quas in suburbano, & iis, quas postea scripsisti: ad privata venio. Unum etiam de Cœlio. Tantum abest ut meam ille sententiam moveat, ut valde ego ipsi, quòd de sua sententia decesserit, pœnitendum putem. Sed quid est, quòd ejus vici Lucceiis sint addicti? hoc te prætermisisse miror. De Philotimo faciam equidem, ut mones; sed ego mihi ab illo hoc tempore non rationes exspectabam, quas tibi edidit; verùm id reliquum, quod ipse in Tusculano me referre in commentarium meâ manu voluit, quodque idem in Asia mihi suâ manu scriptum dedit, id si præstaret, quantum mihi æris alieni esse ibi edidit, tantum, & plus etiam ipse mihi deberet. Sed in hoc genere, si modò per rempublicam licebit, non accusabimur posthac: neque hercule antea negligentes fuimus, sed amicorum multitudine occupati. Ergo utemur, ut polliceris, & operâ & consilio tuo; nec tibi erimus, ut spero, in eo molesti. De Serperastris cohortis meæ, nihil est quod doleas; ipsi enim se collegerunt admiratione integritatis meæ: sed me moverat nemo magis, quàm is, quem tu neminem putas: idem & initio fuerat, & nunc est egregius; sed in ipsa decessione significavit, sperasse se aliquid; & id, quod animum induxerat paulisper,

non tenuit : ſed citò ad ſe rediit ; meiſque honorificentiſſimis erga ſe officiis victus, pluris ea duxit, quàm omnem pecuniam. Ego a Curio tabulas accepi, quas mecum porto. Hortenſii legata cognovi: nunc aveo ſcire quid hominis ſit ; & quarum rerum auctionem inſtituat : neſcio enim cur, quum portam Flumentanam Cœlius occuparit, ego Puteolos non meos faciam. Venio ad Piræea, in quo magis reprehendendus ſum, quòd homo Romanus Piræëa ſcripſerim, non Piræeum (ſic enim omnes noſtri locuti ſunt) quàm quòd *in* addiderim : non enim hoc ut oppido præpoſui, ſed ut loco ; & tamen Dionyſius noſter, qui eſt nobiſcum, & Nicias Cous non rebatur oppidum eſſe Piræea. Sed de re videro : noſtrum quidem si eſt peccatum, in eo eſt, quòd, non ut de oppido, locutus ſum, ſed ut de loco ; ſecutuſque ſum, non dico Cæcilium, *Manè ut ex portu in Piræeum* (malùs enim auctor latinitatis eſt) ſed Terentium, cujus fabellæ propter elegantiam ſermonis putabantur a C. Lælio ſcribi, *Heri aliquot adoleſcentuli coimus in Piræeum* ; & idem, *Mercator hoc addebat, captam e Sunio.* Quòd si δήμους oppida volumus eſſe ; tam eſt oppidum Sunium, quàm Piræeus. Sed, quoniam grammaticus es, si hoc mihi ζήτημα perſolveris, magnâ me moleſtiâ

liberâris. Ille mihi litteras blandas mittit: facit idem pro eo Balbus: mihi certum est, ab honestissima sententia digitum nusquam: sed scis illi reliquum quantum sit. Putasne igitur verendum esse, ne aut objiciat id nobis aliquis, si languidiùs; aut repetat, si fortiùs? Quid ad hæc reperis? Solvamus, inquis. Age, a Cœlio mutuabimur. Hoc tu tamen consideres velim. Puto enim, in senatu si quando præclarè pro republicâ dixero, Tartessium istum tuum mihi exeunti, Jube sodes nummos curare. Quid superest? etiam. Gener est suavis mihi, Tulliæ, Terentiæ: quantumvis vel ingenii, vel humanitatis, satis: reliqua, quæ nosti, ferenda. Scis enim, quos aperuerimus: qui omnes, præter eum, de quo per te egimus, reum me facerent: ipsis enim expensum nemo ferret. Sed hæc coràm: nam multi sermonis sunt. Tironis reficiendi spes est in M'. Curio; cui ego scripsi, tibi eum gratissimum facturum. Dat. v Id. Decemb. a Pontio ex Trebulano.

CICERO ATTICO SAL.

4. DIONYSIUM, flagrantem desiderio tui, misi ad te, nec mehercule æquo animo; sed fuit concedendum: quem quidem cognovi quum doctum, quod mihi jam antè erat notum, tum sanctum, ple-

num officii, ſtudioſum etiam meæ laudis, frugi hominem, ac, ne libertinum laudare videar, planè virum bonum. Pompeium vidi IV Id. Decembres: fuimus unà horas duas fortaſſe: magnâ lætitiâ mihi viſus eſt affici meo adventu: de triumpho hortari, ſuſcipere partes ſuas; monere, ne antè in ſenatum accederem, quàm rem confeciſſem; ne dicendis ſententiis aliquem tribunum alienarem. Quid quæris? in hoc officio ſermonis nihil potuit eſſe prolixius. De republica autem ita mecum locutus eſt, quasi non dubium bellum haberemus: nihil ad ſpem concordiæ: planè illum ab ſe alienatum, quum antè intelligeret, tum verò proximè judicaſſe: veniſſe Hirtium a Cæſare, qui eſſet illi familiarissimus; ad ſe non accessiſſe: &, quum ille a. d. VIII Idus Decemb. veſperi veniſſet, Balbus de tota re conſtituiſſet a. d. VII ad Scipionem ante lucem ut veniret; multâ de nocte eum profectum eſſe ad Cæſarem. Hoc illi τεκμηριῶδες videbatur eſſe alienationis. Quid multa? nihil me aliud conſolatur, nisi quòd illum, cui etiam inimici alterum conſulatum, fortuna ſummam potentiam dederit, non arbitror fore tam amentem, ut hæc in diſcrimen adducat. Quòd si ruere cœperit, næ ego multa timeo, quæ non audeo ſcribere. Sed, ut nunc eſt, a. d. III Nonas Jan. ad urbem cogito.

CICERO ATTICO SAL.

5. MULTAS uno tempore accepi epiſtolas tuas, quæ mihi, quamquam recentiora audiebam ex iis, qui ad me veniebant, tamen erant jucundæ: ſtudium enim & benevolentiam declarabant. Invaletudine tuâ moveor; & Piliam in idem genus morbi delapſam, curam tibi afferre majorem ſentio: date igitur operam ut valeatis. De Tirone video tibi curæ eſſe: quem quidem ego, etsi mirabiles utilitates mihi præbet, quum valet, in omni genere vel negotiorum, vel ſtudiorum meorum, tamen propter humanitatem, & modeſtiam malo ſalvum, quàm propter uſum meum. Philogenes mecum nihil umquam de Luſcieno locutus eſt: de ceteris rebus habes Dionyſium. Sororem tuam non veniſſe in Arcanum miror. De Chryſippo meum consilium probari tibi non moleſtè fero. Ego in Tuſculanum nihil ſanè hoc tempore: devium eſt τοῖς ἀπαντῶσι, & habet alia δύσχερῆ. Sed de Formiano Tarracinam pridie Kal. Januar. inde Pomptinam ſummam: inde Albanum Pompeii: ita ad urbem III Nonas natali meo. De republica quotidie magis timeo: non enim boni, ut putant, conſentiunt: quos ego equites Romanos, quos ſenatores vidi, qui acerrimè quum cetera,

tum hoc iter Pompeii vituperarent? Pace opus eſt: ex victoria quum multa mala, tum certè tyrannus exsiſtet. Sed hæc propediem coràm. Jam planè mihi deeſt, quod ad te ſcribam: nec enim de republica, quòd uterque noſtrûm ſcit eadem; & domeſtica nota ſunt ambobus. Reliquum eſt jocari, si hic sinat: nam ego is ſum, qui illi concedi putem utilius eſſe quod poſtulat, quàm signa conferri: ſerò enim resiſtimus ei, quem per annos decem aluimus contra nos. Quid ſentis igitur? inquis. Nihil ſcilicet, nisi de ſententia tua; nec priùs quidem, quàm noſtrum negotium aut confecerimus, aut depoſuerimus. Cura igitur, ut valeas. Aliquando ἀπότρειψαι quartanam iſtam diligentiâ, quæ in te ſumma eſt.

CICERO ATTICO SAL.

6. PLANE deeſt, quod ad te ſcribam: nota omnia tibi ſunt; nec ipſe habeo a te quid exſpectem. Tantùm igitur noſtrum illud ſolenne ſervemus, ut ne quem iſtuc euntem sine litteris dimittamus. De republica valde timeo: nec adhuc ferè inveni, qui non concedendum putaret Cæſari quod poſtularet, potiùs, quàm depugnandum. Eſt illa quidem poſtulatio opinione valentior: cur autem nunc primùm ei resiſtamus? οὐ γὰρ ἂν τόδε μεῖζον ἐπὶ

καλὸν, quàm quum quinquennium prorogabamus; aut quum, ut absentis ratio haberetur, ferebamus: nisi fortè hæc illi tum arma dedimus, ut nunc cum bene parato pugnaremus. Dices, quid tu igitur sensurus es? Non idem, quod dicturus. Sentiam enim omnia facienda, ne armis decertetur; dicam idem, quod Pompeius; neque id faciam humili animo. Sed rursus hoc permagnum reipublicæ malum est: at quodam modo mihi præter ceteros non rectum, me in tantis rebus a Pompeio dissidere.

CICERO ATTICO SAL.

7. *DIONYSIUS vir optimus, ut mihi quoque est perspectus, & doctissimus, tuique amantissimus, Romam venit XV Kal. Januar. & litteras a te mihi reddidit:* tot enim verba sunt de Dionysio in epistola tua. Illud, puto, tu non adscribis, *& tibi gratias egit:* atqui certè ille agere debuit; &, si esset factum, quæ tua est humanitas, adscripsisses. Mihi autem nulla de eo παλινῳδία datur propter superioris epistolæ testimonium: sit igitur sanè bonus vir: hoc enim ipsum bene fecit, quòd mihi sui cognoscendi penitus etiam istam facultatem dedit. Philogenes rectè ad te scripsit: curavit enim, quod debuit: eum ego uti eâ pecuniâ volui, quoad liceret:

itaque usus est menses XIII. Pomptinum cupio valere; &, quòd scribis in urbem introisse, vereor quid sit: nam id nisi gravi de causa non fecisset. Ego, quoniam IV Nonas Januar. Compitalitius dies est, nolo eo die in Albanum venire, ne molestus sim familiæ: veniam III Nonas igitur: inde ad urbem pridie Nonas. Tua λῆψις quem in diem incurrat, nescio; sed prorsus te commoveri incommodo valetudinis tuæ nolo. De honore nostro, nisi quid occultè Cæsar per suos tribunos molitus erit, cetera videntur esse tranquilla: tranquillissimus autem animus meus, qui totum istuc æqui boni facit; & eò magis, quòd jam a multis audio constitutum esse Pompeio & ejus consilio, in Siciliam me mittere, quòd imperium habeam. Id est Ἀθηναϊκόν: nec enim senatus decrevit, nec populus jussit, me imperium in Sicilia habere: sin hoc respublica ad Pompeium defert, quî me magis, quàm privatum aliquem mittat? Itaque, si hoc imperium mihi molestum erit; utar eâ portâ, quam primùm videro. Nam quod scribis, mirificam exspectationem esse mei, neque tamen quemquam bonorum, aut satis bonorum dubitare, quid sensurus sim: ego, quos tu bonos esse dicas, non intelligo: ipse nullos novi; sed ita, si ordines bonorum quærimus: nam singula-

res ſunt boni viri : verùm in diſſensionibus ordines bonorum & genera quærenda ſunt. Senatum bonum putas, per quem sine imperio provinciæ ſunt ? numquam enim Curio ſuſtinuiſſet, si cum eo agi cœptum eſſet ; quam ſententiam ſenatus ſequi noluit : ex quo factum eſt, ut Cæſari non ſuccederetur. An publicanos ? qui numquam firmi, ſed nunc Cæſari ſunt amiciſſimi. An fœneratores ? an agricolas ? quibus optatiſſimum eſt otium ; nisi eos timere putas, ne ſub regno sint, qui id numquam, dum modò otiosi eſſent, recuſarunt. Quid ergo ? exercitum retinentis, quum legis dies transierit, rationem haberi placet ? mihi verò ne abſentis quidem : ſed, quum id datum eſt, illud unà datum eſt. Annorum enim decem imperium : & ita latum placet ? placet igitur etiam me expulſum, & agrum Campanum periiſſe, & adoptatum patricium a plebeio, Gaditanum a Mitylenæo : & Labieni divitiæ, & Mamurræ placent, & Balbi horti, & Tuſculanum. Sed horum omnium fons unus eſt : imbecillo resiſtendum fuit, & id erat facile : nunc legiones XI, equitatus tantus, quantum volet ; Tranſpadani, plebes urbana, tot tribuni plebis, tam perdita juventus, tantâ auctoritate dux, tantâ audaciâ : cum hoc aut depugnandum eſt, aut habenda e lege

ratio. Depugna, inquis, potiùs, quàm ſervias: ut quid? si victus eris, proſcribare? si viceris, tamen ſervias? Quid ergo, inquis, acturus es? idem quod pecudes, quæ diſpulſæ ſui generis ſequuntur greges: ut bos armenta, sic ego bonos viros, aut eos, quicumque dicentur boni, ſequar, etiam si ruent. Quid sit optimum, malè contractis rebus, planè video: nemini eſt enim exploratum, quum ad arma ventum eſt, quid futurum sit; at illud omnibus, si boni victi ſunt, nec in cæde principum clementiorem hunc fore, quàm Cinna fuerit, nec moderatiorem, quàm Sulla, in pecuniis locupletium. Ἐμπολιτεύομαί σοι jamdudum: & facerem diutius, nisi me lucerna deſereret. Ad ſummam, *Dic*, *M. Tulli*. Aſſentior Cn. Pompeio, id eſt, T. Pomponio. Alexim, humaniſſimum puerum, nisi fortè, dum ego abſum, adoleſcens factus eſt (id enim agere videbatur) ſalvere jubeas velim.

CICERO ATTICO SAL.

8. QUID opus eſt de Dionysio tam valde affirmare? an mihi nutus tuus non faceret fidem? ſuſpicionem autem eò mihi majorem tua taciturnitas attulerat, quòd & tu ſoles conglutinare amicitias teſtimoniis tuis; & illum aliter cum aliis de no-

bis locutum audiebam : ſed prorſus ita eſſe, ut ſcribis, mihi perſuades ; itaque ego is in illum ſum , quem tu me eſſe vis. Diem tuum ego quoque ex epiſtola quadam tua , quam incipiente febriculâ ſcripſeras , mihi notaveram ; & animadverteram , poſſe , pro re nata , te non incommodè ad me in Albanum venire III Nonas Jan. ſed , amabo te , nihil incommodo valetudinis feceris : quid enim eſt tantum in uno , aut altero die ? Dolabellam video Liviæ teſtamento cum duobus coheredibus eſſe in triente ; ſed juberi mutare nomen. Eſt πολιτικὸν σκέμμα , rectumne ſit nobili adoleſcenti mutare nomen mulieris teſtamento : ſed id φιλοσοφώτερον διευκρινήσομεν , quum ſciemus , quantum quaſi ſit in trientis triente. Quòd putaſti fore , ut antè quàm iſtuc venirem , Pompeium viderem ; factum eſt ita : nam VI Kal. ad Lavernium me conſecutus eſt : unà Formias venimus , & ab hora octava ad veſperum ſecretò collocuti ſumus. Quòd quæris , ecqua ſpes pacificationis ſit ; quantum ex Pompeii multo & accurato ſermone perſpexi , ne voluntas quidem eſt : ſic enim exiſtimat , ſi ille , vel dimiſſo exercitu conſul factus ſit , σύγχυσιν τῆς πολιτείας fore : atque etiam putat eum , quum audierit contra ſe diligenter parari , conſulatum hoc anno neglecturum , ac po-

tiùs exercitum provinciamque retenturum: sin autem ille fureret, vehementer hominem contemnebat; & suis, & reipublicæ copiis confidebat. Quid quæris? etsi mihi crebrò ξυνὸς ἐνυάλιος occurrebat; tamen levabar curâ, virum fortem & peritum, & plurimùm auctoritate valentem audiens πολιτικῶς de pacis simulatæ periculis disserentem. Habebamus autem in manibus Antonii concionem, habitam x Kal. Januar. in qua erat accusatio Pompeii usque a toga pura, querela de damnatis, terror armorum: in quibus ille, Quid censes, aiebat; facturum esse ipsum, si in possessionem reipublicæ venerit, quum hæc quæstor ejus infirmus & inops audeat dicere? Quid multa? non modò non expetere pacem istam, sed etiam timere visus est. Ex illa autem sententia, ira relinquendæ urbis movet hominem, ut puto. Mihi autem molestissimum est, quòd solvendi sunt nummi Cæsari, & instrumentum triumphi eò conferendum: est enim ἄμορφον, ἀντιπολιτευομένου χρεοφειλέτην esse. Sed hæc, & multa alia coràm.

CICERO ATTICO SAL.

9. QUOTIDIENE, inquis, a te accipiendæ litteræ sunt? Si habebo cui dem, quotidie. At jam ipse ades. Tum igitur, quum venero, desinam. Unas video mihi a te

a te non esse redditas ; quas L. Quintius familiaris meus quum ferret , ad bustum Basili vulneratus & despoliatus est. Videbis igitur num quid fuerit in his , quod me scire opus sit ; & simul tu hoc διευκρινήσεις πρόβλημα sanè πολιτικὸν : quum sit necesse , aut haberi Cæsaris rationem , illo exercitum vel per senatum , vel per tribunos plebis obtinente ; aut persuaderi Cæsari , ut tradat provinciam atque exercitum , & ita consul fiat ; aut , si id non persuadeatur , haberi comitia sine illius ratione , illo patiente , atque obtinente provinciam ; aut , si per tribunos plebis non patiatur , & tamen quiescat , rem adduci ad interregnum ; aut , si ob eam causam , quòd ratio ejus non habeatur , exercitum adducat , armis cum eo contendere ; illum autem initium facere armorum , aut statim nobis minùs paratis , aut tum , quum comitiis , amicis ejus postulantibus , ut e lege ratio habeatur , impetratum non sit ; ire autem ad arma , aut hanc unam ob causam , quòd ratio non habeatur ; aut additâ causâ , si fortè tribunus plebis senatum impediens , aut populum incitans , notatus , aut senatusconsulto circumscriptus , aut sublatus , aut expulsus sit , dicensve se expulsum , ad illum confugerit : suscepto autem bello , aut tenenda sit urbs , aut eâ relictâ , ille commeatu , & reliquis copiis interclu-

dendus : quod horum malorum, quorum aliquod certè ſubeundum eſt, minimum putes. Dices profectò, perſuaderi illi, ut tradat exercitum, & ita conſul fiat. Eſt omnino id ejuſmodi, ut, si ille eò deſcendat, contrà dici nihil possit ; idque eum, si non obtinet ut ratio habeatur retinentis exercitum, non facere miror. Nobis autem, ut quidam putant, nihil eſt timendum magis, quàm ille conſul. At sic malo, inquies, quàm cum exercitu. Certè : ſed iſtuc ipſum, sicut eſt, magnum malum putet aliquis ; neque ei remedium eſt ullum : cedendum eſt, si id volet. Vide conſulem illum iterum, quem vidiſti conſulatu priore. At tum imbecillus plus, inquis, valuit, quàm tota reſpublica : quid nunc putas ? & eo conſule, Pompeio certum eſt eſſe in Hiſpania. O rem miſeram ! si quidem id ipſum deterrimum eſt, quod recuſari non poteſt ; & quod ille si faciat, jam a bonis omnibus ſummam ineat gratiam. Tollamus igitur hoc, quò illum poſſe adduci negant : de reliquis, quid eſt deterrimum ? concedere illi, quod, ut idem dicit, impudentissimè poſtulat : nam quid impudentius ? tenuiſti provinciam per decem annos, non tibi a ſenatu, ſed a te ipſo per vim, & per factionem datos : præteriit tempus, non legis, ſed libidinis tuæ : fac tamen, legis. Ut ſuccedatur de-

cernitur : impedis ; & ais, Habe mei rationem. Habe tu noſtrûm. Exercitum habeas diutius, quàm populus jussit, invito ſenatu ? Depugnes oportet, nisi concedis. Cum bona quidem ſpe, ut ait idem, vel vincendi, vel in libertate moriendi. Jam si pugnandum eſt ; quo tempore, in caſu ; quo consilio, in temporibus situm eſt. Itaque te in ea quæſtione non exerceo. Ad ea, quæ dixi, affer si quid habes : equidem dies noctesque torqueor.

CICERO ATTICO SAL.

10. SUBITO consilium cepi, ut, antè quàm luceret, exirem ; ne qui conſpectus fieret, aut ſermo, lictoribus præſertim laureatis. De reliquo, neque hercule quid agam, nec quid acturus sim, ſcio : ita ſum perturbatus temeritate noſtri amentissimi consilii. Tibi verò quid ſuadeam, cujus ipſe consilium exſpecto ? Cnæus noſter quid consilii ceperit, capiatve, neſcio, adhuc in oppidis coarctatus, & ſtupens. Omnes, si in Italia consiſtat, erimus unà : sin cedet, consilii res eſt. Adhuc certè, nisi ego inſanio, ſtultè omnia & incautè. Tu, quæſo, crebrò ad me ſcribe, vel quod in buccam venerit.

CICERO ATTICO SAL.

11. QUÆSO, quid hoc eſt ? aut quid agitur ? mihi enim tenebræ ſunt. *Cingulum*, inquis, *nos tenemus : Anconem amiſimus. Labienus diſceſsit ab Cæſare.* Utrùm de imperatore populi Romani, an de Annibale loquimur ? ô hominem amentem & miſerum, qui ne umbram quidem umquam τῦ καλῦ viderit ! atque hæc ait omnia facere ſe dignitatis causâ : ubi eſt autem dignitas, niſi ubi honeſtas ? num honeſtum igitur, habere exercitum nullo publico consilio ? occupare urbes civium, quò facilior ſit aditus ad patriam ? χρεῶν ἀποκοπὰς, φυγάδων καθόδυς, ſexcenta alia ſcelera moliri, τὴν θεῶν μεγίσθην ἄς' ἔχειν τυραννίδα ? ſibi habeat ſuam fortunam : unam mehercule tecum apricationem in illo Lucretino tuo ſole malim, quàm omnia iſtiuſmodi regna ; vel potiùs mori millies, quàm ſemel iſtiuſmodi quidquam cogitare. Quid, ſi tu velis ? inquis. Age quis eſt, cui velle non liceat ? ſed ego, hoc ipſum velle, miſerius eſſe duco, quàm in crucem tolli. Una res eſt eâ miſerior, adipiſci quod ita volueris. Sec hæc hactenus : libenter enim in his moleſtiis ἐνσχολάζω σοι. Redeamus ad noſtrum. Per fortunas, quale tibi consilium Pompeii videtur ? hoc quæro, quòd urbem reliquerit :

ego enim ἀπορῶ: tum nihil abſurdius. Urbem tu relinquas? ergo idem, ſi Galli venirent. Non eſt, inquit, in parietibus reſpublica. At in aris & focis. Fecit idem Themiſtocles: fluctum enim totius barbariæ ferre urbs una non poterat: at idem Pericles non fecit, annum ferè poſt quinquagesimum, quum præter mœnia nihil teneret. Noſtri olim, urbe reliquâ captâ, arcem tamen retinuerunt.

Οὕτω πȣ τῶν πρόσθεν ἐπευθόμεθα κλέα ἀνδρῶν.

Rurſus autem ex dolore municipali, ſermonibuſque eorum, quos convenio, videtur hoc consilium exitum habiturum. Mira hominum querela eſt (neſcio iſtic: ſed facies ut ſciam) sine magiſtratibus urbem eſſe, sine ſenatu: fugiens denique Pompeius mirabiliter homines movet. Quid quæris? alia cauſa facta eſt: nihil jam concedendum putant Cæſari. Hæc tu mihi explica qualia sint. Ego negotio præſum non turbulento: vult enim me Pompeius eſſe, quem tota hæc Campana & maritima ora habeat ἐπίσκοπον, ad quem delectus, & ſumma negotii referatur: itaque vagus eſſe cogitabam. Te puto jam videre, quæ sit ὁρμὴ Cæſaris, qui populus, qui totius negotii ſtatus: ea velim ſcribas ad me, & quidem, quoniam mutabilia ſunt, quàm ſæpiſſime: acquieſco enim & ſcribens ad te, & legens tua.

CICERO ATTICO SAL.

12. UNAM adhuc a te epiſtolam acceperam, datam XII Kal. in qua ſignificabatur, aliam te antè dediſſe, quam non acceperam: ſed quæſo, ut ſcribas quàm ſæpiſſime, non modò si quid ſcies, aut audieris; ſed etiam si quid ſuſpicabere; maximéque quid nobis faciendum, aut non faciendum putes. Nam quod rogas, curem ut ſcias, quid Pompeius agat; ne ipſum quidem ſcire puto; noſtrûm quidem nemo. Vidi Lentulum cos. Formiis x Kal. vidi Libonem: plena timoris & erroris omnia. Ille iter Larinum: ibi enim cohortes, & Luceriæ, & Theani, reliquaque in Apulia: inde utrùm consiſtere uſpiam velit, an mare transire, neſcitur. Si manet, vereor, ne exercitum firmum habere non possit: sin diſcedit, quò, aut quà, aut quid nobis agendum sit, neſcio. Nam iſtum quidem, cujus φαλαρισμὸν times, omnia teterrimè facturum puto: nec eum rerum prolatio, nec ſenatûs magiſtratuumque diſceſſus, nec ærarium clauſum tardabit: ſed hæc, ut ſcribis, citò ſciemus. Interim velim mihi ignoſcas, quòd ad te ſcribo tam multa toties: acquieſco enim, & tuas volo elicere litteras; maximéque consilium, quid agam, aut quo me pacto geram. Demittamne me penitus

in caufam ? non deterreor periculo, fed dirumpor dolore. Tamne nullo consilio, aut tam contra meum consilium gesta esse omnia ! An cunčter, & tergiverfer, & iis me dem, qui tenent, qui potiuntur ? Αἰδέομαι Τρῶας; nec folùm civis, fed etiam amici officio revocor : etsi frangor fæpe misericordiâ puerorum. Ut igitur ita perturbato, etsi te eadem follicitant, fcribe aliquid, & maximè, si Pompeius Italiâ cedit, quid nobis agendum putes. M' quidem Lepidus (nam fuimus unà) eum finem statuit, L. Torquatus eumdem. Me quum multa, tum etiam lictores impediunt : nihil vidi umquam quòd minùs explicari poffet : itaque a te nihil dum certi exquiro, fed quid videatur : denique ipsam ἀπορίαν tuam cupio cognofcere. Labienum ab illo difcessiffe propemodum conftat : si ita factum effet, ut ille Romam veniens magistratum & fenatum Romæ offenderet, magno ufui caufæ noftræ fuiffet : damnaffe enim fceleris hominem amicum reipublicæ causâ videretur ; quod nunc quoque videtur ; fed minùs prodeft : non enim habet, cui prosit ; eumque arbitror pœnitere : nisi fortè id ipfum eft falfum, difcessiffe illum : nos quidem pro certo habebamus. Et velim (quamquam, ut fcribis, domefticis te finibus tenes) formam mihi urbis exponas, ecquod Pom-

peii desiderium, ecqua Cæfaris invidia appareat; etiam quid cenfeas de Terentia & Tullia, Romæ eas effe, an mecum, an aliquo tuto loco. Et hæc, & si quid aliud, ad me fcribas velim, vel potiùs fcriptites.

CICERO ATTICO SAL.

13. DE Vennonianis rebus tibi affentior. Labienum ἥρωα judico : facinus jam diu nullum civile præclarius: qui, ut aliud nihil, hoc tamen profecit; dedit illi dolorem : fed etiam ad fummam profectum aliquid puto. Amo etiam Pifonem; cujus judicium de genero fufpicor vifum iri grave. Quamquam genus belli quod sit, vides : ita civile eft, ut non ex civium diffensione, fed ex unius perditi civis audacia natum sit : is autem valet exercitu; tenet multos fpe & promissis ; omnia omnium concupivit : huic tradita urbs eft, nuda præsidio, referta copiis. Quid eft, quod ab eo non metuas, qui illa templa, & tecta non patriam, fed prædam putet ? quid autem sit acturus, aut quo modo, nefcio, sine fenatu, sine magiftratu : ne simulare quidem poterit quidquam πολιτικῶς. Nos autem ubi exfurgere poterimus ? aut quando ? quorum dux quàm ἀστρατήγητος, tu quoque animadvertis ; cui ne Picena quidem nota fue-

rint: quàm autem sine consilio, res testis. Ut enim alia omittam decem annorum peccata, quæ conditio non huic fugæ præstitit? nec verò nunc quid cogitet, scio; ac non desino per litteras sciscitari. Nihil esse timidius constat, nihil perturbatius. Itaque nec præsidium, cujus parandi causâ ad urbem retentus est, nec locum ac sedem præsidii ullam video: spes omnis in duabus invidiosè retentis pene alienis legionibus. Nam delectus adhuc quidem invitorum est, & a pugnando abhorrentium: conditionum autem amissum tempus est: quid futurum sit, non video. Commissum quidem a nobis certè est, sive a nostro duce, ut, e portu sine gubernaculis egressi, tempestati nos traderemus. Itaque de Ciceronibus nostris dubito quid agam: nam mihi interdum amandandi videntur in Græciam. De Tullia autem & Terentia, quum mihi barbarorum adventus ad urbem proponitur, omnia timeo: quum autem Dolabellæ venit in mentem, paulùm respiro. Sed velim consideres quid faciendum putes: primùm πρὸς τὸ ἀσφαλὲς (aliter enim mihi de illis ac de me ipso consulendum est) deinde ad opiniones, ne reprehendamur, quòd eas Romæ velimus esse in communi bonorum fuga. Quin etiam tibi & Peduceo (scripsit enim ad me) quid faciatis vi-

dendum eſt : is enim ſplendor eſt veſtrûm , ut eadem poſtulentur a vobis , quæ ab ampliſſimis civibus. Sed de hoc tu videbis , quippe quum de meipſo , ac de meis te conſiderare velim. Reliquum eſt ut & quid agatur , quoad poteris , explores , ſcribaſque ad me , & quid ipſe conjecturâ aſſequare ; quod etiam a te magis exſpecto : nam acta omnibus nuntiantibus , a te exſpecto futura. Μάντις δ' ἄριστος. Loquacitati ignoſces , quæ & me levat ad te quidem ſcribentem , & elicit tuas litteras. Ænigma Oppiorum ex Velia planè non intellexi ; eſt enim numero Platonis obſcurius. Jam intellexi tuum : Oppios enim de Velia ſuccones dicis : in eo æſtuavi diu : quo aperto reliqua patebant , & cum Terentiæ ſumma congruebant. L. Cæſarem vidi Minturnis a. d. VIII Kal. Febr. manè , cum abſurdiſſimis mandatis , non hominem , ſed ſcopas ſolutas : ut id ipſum ille videatur irridendi causâ feciſſe , qui tantis de rebus huic mandata dederit ; niſi fortè non dedit , & hic ſermone aliquo arrepto pro mandatis abuſus eſt. Labienus , vir meâ ſententiâ magnus , Theanum venit a. d. IX Kal. ibi Pompeium , conſuleſque convenit : qui ſermo fuerit , & quid actum ſit , ſcribam ad te , quum certum ſciam. Pompeius a Theano Larinum verſùs profec-

tus eſt a. d. VIII Kal. eo die mansit Venafri. Aliquantum animi videtur nobis attuliſſe Labienus: ſed ego nondum habeo, quid ad te ex his locis ſcribam: iſta magis exſpecto, quid illim afferatur; quo pacto de Labieno ferat; quid agat Domitius in Marsis, Iguvii Thermus, P. Attius Cinguli; quæ sit populi urbani voluntas; quæ tua conjectura de rebus futuris: hæc velim crebrò, & quid tibi de mulieribus noſtris placeat, & quid acturus ipſe sis, ſcribas. Si ſcriberem ipſe, longior epiſtola fuiſſet: ſed dictavi propter lippitudinem.

CICERO ATTICO SAL.

14. ANTE diem VI Kal. Febr. Capuam Calibus proficiſcens, quum leviter lippirem, has litteras dedi. L. Cæſar mandata Cæſaris detulit ad Pompeium a. d. VIII Kal. quum is eſſet cum conſulibus Theani. Probata conditio eſt; ſed ita, ut ille de iis oppidis, quæ extra ſuam provinciam occupaviſſet, præsidia deduceret: id si feciſſet, reſponſum eſt ad urbem nos redituros eſſe, & rem per ſenatum confecturos. Spero etiam in præſentia pacem nos habere: nam & illum furoris, & hunc noſtrum copiarum ſuppœnitet. Me Pompeius Capuam venire voluit, & adjuvare delectum; in quo parum

prolixè reſpondent Campani coloni. Gladiatores Cæſaris, qui Capuæ ſunt, de quibus antè ad te falſum ex Torquati litteris ſcripſeram, ſanè commodè Pompeius diſtribuit, binos ſingulis patribus familiarum. Scutorum in ludo M. fuerunt: eruptionem facturi fuiſſe dicebantur. Sanè multum in eo reipublicæ proviſum eſt. De mulieribus noſtris, in quibus eſt tua ſoror, quæſo videas, ut ſatis honeſtum nobis ſit, eas Romæ eſſe, quum ceteræ ulla dignitate diſceſſerint; hoc ſcripſi ad eas, & ad te ipſum antea: velim eas cohortere, ut exeant; præſertim quum ea prædia in ora maritima habeamus, cui ego præſum, ut in his pro re nata non incommodè poſſint eſſe. Nam ſi quid offendimus, in genero noſtro; quod quidem ego præſtare non debeo: ſed id ſit majus, quòd mulieres noſtræ præter ceteras Romæ remanſerunt. Tu ipſe cum Sexto ſcire velim quid cogites de exeundo, de totaque re quid exiſtimes. Equidem ad pacem hortari non deſino: quæ vel injuſta utilior eſt, quàm juſtissimum bellum. Sed hæc ut fors tulerit.

CICERO ATTICO SAL.

15. UT ab urbe diſcessi, nullum adhuc intermiſi diem, quin aliquid ad te litterarum darem: non quò haberem magno-

pere quid ſcriberem ; ſed ut loquerer tecum abſens, quo mihi, quum coràm id non licet, nihil eſt jucundius. Capuam quum veniſſem a. d. VI Kal. pridie, quàm has litteras dedi, conſules conveni, multoſque noſtri ordinis. Omnes cupiebant Cæſarem, abductis præſidiis, ſtare conditionibus iis, quas tuliſſet : uni Favonio leges ab illo nobis imponi non placebat ; ſed is haud auditus in conſilio : Cato enim ipſe jam ſervire, quàm pugnare mavult : ſed tamen ait, in ſenatu ſe adeſſe velle, quum de conditionibus agatur, si Cæſar adductus sit ut præſidia deducat. Ita, quod maximè opus eſt, in Siciliam ire non curat : quod metuo ne obsit, in ſenatu eſſe vult. Poſtumus autem, de quo nominatim ſenatus decrevit, ut ſtatim in Siciliam iret, Furfanioque ſuccederet, negat ſe sine Catone iturum ; & ſuam in ſenatu operam, auctoritatemque quàm magni æſtimat. Ita res ad Fannium pervenit : is cum imperio in Siciliam præmittitur. In diſputationibus noſtris ſumma varietas eſt. Plerique negant, Cæſarem in conditione manſurum ; poſtulataque hæc ab eo interpoſita eſſe, quò minùs, quod opus eſſet ad bellum, a nobis pararetur. Ego autem eum puto facturum, ut præſidia deducat : vicerit enim, si conſul factus erit ; & minore ſcelere vicerit, quàm quo

ingressus est. Sed accipienda plaga est : sumus enim flagitiosè imparati quum a militibus, tum a pecunia: quam quidem omnem, non modò privatam, quæ in urbe est, sed etiam publicam, quæ in ærario est, illi reliquimus. Pompeius ad legiones Attianas est profectus: Labienum secum habet. Ego tuas opiniones de his rebus exspecto. Formias me continuò recipere cogitabam.

CICERO ATTICO SAL.

16. OMNES arbitror mihi tuas litteras redditas esse, sed primas præposterè, reliquas ordine, quo sunt missæ per Terentiam. De mandatis Cæsaris, adventuque Labieni, & responsis consulum ac Pompeii, scripsi ad te litteris iis, quas a. d. v Kal. Capuâ dedi; pluraque præterea in eamdem epistolam conjeci. Nunc has exspectationes habemus duas; unam, quid Cæsar acturus sit, quum acceperit ea, quæ referenda ad illum data sunt L. Cæsari; alteram, quid Pompeius agat : qui quidem ad me scribit, paucis diebus se firmum exercitum habiturum, spemque affert, si in Picenum agrum ipse venerit, nos Romam redituros esse. Labienum secum habet, non dubitantem de imbecillitate Cæsaris copiarum ; cujus adventu Cnæus noster multò animi plus habet. Nos

a consulibus Capuam venire jussi sumus ad Nonas Febr. Capuâ profectus sum Formias a. d. III Kal. Eo die quum Calibus tuas litteras horâ ferè nonâ accepissem, has statim dedi. De Terentia & Tullia tibi assentior; ad quas scripseram, ad te ut referrent: si nondum profectæ sunt, nihil est quòd se moveant, quoad perspiciamus, quo loci sit res.

CICERO ATTICO SAL.

17. TUÆ litteræ mihi gratæ, jucundæque sunt. De pueris in Græciam transportandis tum cogitabam, quum fuga ex Italia quæri videbatur: nos enim Hispaniam peteremus; illis hoc æquè commodum non erat. Tu ipse cum Sexto etiam nunc mihi videris Romæ rectè esse posse: etenim minimè amici Pompeio nostro esse debetis: nemo enim umquam tantum de urbanis præsidiis detraxit. Videsne me etiam jocari? Scire jam te oportet, L. Cæsar quæ responsa referat a Pompeio, quas ab eodem ad Cæsarem ferat litteras: scriptæ enim & datæ ita sunt, ut proponerentur in publico: in quo accusavi mecum ipse Pompeium, qui, quum scriptor luculentus esset, tantas res, atque eas, quæ in omnium manus venturæ essent, Sestio nostro scribendas dederit: itaque nihil umquam legi scriptum σηστιωδέστερον.

Perſpici tamen ex litteris Pompeii poteſt, nihil Cæſari negari, omniaque & cumulatè, quæ poſtulet, dari; quæ ille amentissimus fuerit, nisi acceperit, præſertim quum impudentissimè poſtulaverit. Quis enim tu es, qui dicas, Si in Hiſpaniam profectus erit, si præsidia dimiſerit? Tamen conceditur; minùs honeſtè nunc quidem, violatâ jam ab illo republicâ, illatoque bello, quàm si olim de ratione habenda impetraſſet; & tamen vereor, ut his ipsis contentus sit: nam quum iſta mandata dediſſet L. Cæſari, debuit eſſe paulò quietior, dum reſponſa referrentur: dicitur autem nunc eſſe acerrimus. Trebatius quidem ſcribit, ſe ab illo IX Kal. Febr. rogatum eſſe, ut ſcriberet ad me, ut eſſem ad urbem: nihil ei me gratius facere poſſe: hæc verbis plurimis. Intellexi ex dierum ratione, ut primùm de diſceſſu noſtro Cæſar audiſſet, laborare eum cœpiſſe, ne omnes abeſſemus: itaque non dubito quin ad Piſonem, quin ad Servium ſcripſerit: illud admiror non ipſum ad me ſcripsiſſe, non per Dolabellam, non per Cœlium egiſſe: quamquam non aſpernor Trebatii litteras, a quo me unicè diligi ſcio. Reſcripsi ad Trebatium (nam ad ipſum Cæſarem, qui mihi nihil ſcripsiſſet, nolui) quàm illud hoc tempore eſſet difficile: me tamen

in prædiis meis esse , neque delectum ullum , neque negotium suscepisse. In quo quidem manebo , dum spes pacis erit : sin bellum geretur ; non deero officio , nec dignitati meæ, pueros ὑπεκθέμενος in Græciam : totam enim Italiam flagraturam bello intelligo. Tantum mali excitatum partim ex improbis, partim ex invidis civibus. Sed hæc paucis diebus ex illius ad nostra responsa responsis intelligentur , quorsum evasura sint : tum ad te scribam plura , si erit bellum ; sin autem etiam induciæ , te ipsum, ut spero, videbo. Ego IV Non. Febr. quo die has litteras dedi , in Formiano , quò Capuâ redieram , mulieres exspectabam ; quibus quidem scripseram tuis litteris admonitus, ut Romæ manerent ; sed audio majorem quemdam in urbe timorem esse. Capuæ Non. Febr. esse volebam , quia consules jusserant. Quidquid huc erit a Pompeio allatum , statim ad te scribam ; tuasque de istis rebus litteras exspectabo.

CICERO ATTICO SAL.

18. QUARTO Non. Febr. mulieres nostræ Formias venerunt , tuaque erga se officia plena tui suavissimi studii attulerunt : eas ego , quoad sciremus utrùm turpi pace nobis , an misero bello esset utendum , in Formiano esse volui , & unà Cicero-

nes: ipse cum fratre Capuam ad consules (Nonis enim adesse jussi sumus) III Non. profectus sum, quum has litteras dedi. Responsa Pompeii grata populo, & probata concioni esse dicuntur. Ita putaram. Quæ quidem ille si repudiarit, jacebit: si acceperit.... Utrum igitur, inquies, mavis? Responderem, si, quemadmodum parati essemus, scirem. Cassium erat hic auditum expulsum Ancone, eamque urbem a nobis teneri. Si bellum futurum est, negotium utile. Cæsarem quidem, L. Cæsare cum mandatis de pace misso, tamen aiunt acerrimè delectum habere, loca occupare, vinciri præsidiis. O perditum latronem! O vix ullo otio compensandam hanc reipublicæ turpitudinem! Sed stomachari desinamus, tempori pareamus, cum Pompeio in Hispaniam eamus: hæc opto in malis; quoniam illius alterum consulatum a republica, ne datâ quidem occasione repulimus. Sed hæc hactenus. De Dionysio fugit me ad te antea scribere: sed ita constitui, exspectare responsa Cæsaris; ut, si ad urbem rediremus, ibi nos exspectaret; sin tardiùs id fieret, tum eum arcesseremus: omnino quid ille facere debuerit in nostra illa fuga, quid docto homine & amico dignum fuerit, quum præsertim rogatus esset, scio. Sed hæc non nimis

exquiro a Græcis : tu tamen videbis, si erit, quod nolim, arceſſendus, ne moleſti ſimus invito. Quintus frater laborat, ut tibi quod debet ab Egnatio ſolvat : nec Egnatio voluntas deeſt, nec parum locuples eſt ; ſed quum tale tempus ſit, ut Q. Titinius (multum enim eſt nobiſcum) viaticum ſe neget habere, idemque debitoribus ſuis denuntiarit, ut eodem fœnore uterentur ; atque hoc idem etiam L. Ligus feciſſe dicatur, nec hoc tempore aut domi nummos Quintus habeat, aut exigere ab Egnatio, aut verſuram uſquam facere poſſit ; miratur, te non habuiſſe rationem hujus publicæ difficultatis. Ego autem, etsi illud ψευδησιόδειον (ita enim putatur) obſervo, μηδὲ δίκην, præſertim in te, a quo nihil umquam vidi temerè fieri ; tamen illius querelâ movebar. Hoc quidquid eſt, te ſcire volui.

CICERO ATTICO SAL.

19. NIHIL habeo, quod ad te ſcribam : quin etiam epiſtolam, quam eram elucubratus, ad te non dedi : erat enim plena ſpei bonæ ; quòd & concionis voluntatem audieram, & illum conditionibus uſurum putabam, præſertim ſuis. Ecce tibi II Non. Febr. manè accepi litteras tuas, Philotimi, Furnii, Curionis ad Furnium, quibus irridet L. Cæſaris legationem. Planè op-

pressi videmur; nec, quid consilii capiam, ſcio: nec mehercule de me laboro; de pueris quid agam, non habeo: Capuam tamen proficiſcebar hæc ſcribens, quò faciliùs de Pompeii rebus cognoſcerem.

CICERO ATTICO SAL.

20. BREVILOQUENTEM jam me tempus ipſum facit: pacem enim deſperavi; bellum noſtri nullum adminiſtrant: cave enim putes quidquam eſſe minoris his conſulibus; quorum ego ſpe audiendi, & cognoſcendi noſtri apparatûs, maximo imbri Capuam veni pridie Nonas, ut eram juſſus: illi autem nondum venerant, ſed erant venturi inanes, imparati. Cnæus autem Luceriæ dicebatur eſſe, & adire cohortes legionum Attianarum, non firmiſſimarum. At illum ruere nuntiant, & jam jamque adeſſe, non ut manum conferat (quicum enim?) ſed ut fugam intercludat. Ego autem in Italia καὶ συναποθανεῖν: nec te id conſulo: sin extra, quid ago? Ad manendum hiems, lictores, improvidi & negligentes duces; ad fugam hortatur amicitia Cnæi, cauſa bonorum, turpitudo conjungendi cum tyranno; qui quidem incertum eſt Phalarimne, an Piſiſtratum sit imitaturus. Hæc velim explices, & me juves consilio: etsi te ipſum iſtic jam ca-

lere puto : ſed tamen, quantum poteris. Ego ſi quid hîc hodie novi cognoro, ſcies: jam enim aderunt conſules ad ſuas Nonas. Tuas quotidie litteras exſpectabo : ad has autem, quum poteris, reſcribes. Mulieres & Cicerones in Formiano reliqui.

CICERO ATTICO SAL.

21. De malis noſtris tu priùs audis, quàm ego : iſtinc enim emanant : boni autem hinc quod exſpectes, nihil eſt. Veni Capuam ad Nonas Febr. ita ut juſſerant conſules : eo die Lentulus venit ſerò : alter conſul omnino non venerat VII Idus. Eo enim die ego Capuâ diſcessi, & manſi Calibus : inde has litteras poſtridie ante lucem dedi. Hæc, Capuæ dum fui, cognovi, nihil in conſulibus, nullum uſquam delectum : nec enim conquiſitores φαινοπροσωπεῖν audent, quum ille adsit contrà ; quum noſter dux nuſquam ſit, nihil agat : nec nomina dant : deficit enim non voluntas, ſed ſpes. Cnæus autem noſter (ô rem miſeram & incredibilem !) ut totus jacet ! non animus eſt, non conſilium, non copiæ, non diligentia. Mittam illa, fugam ab urbe turpiſſimam, timidiſſimas in oppidis conciones, ignorationem non ſolùm adverſarii, ſed etiam ſuarum copiarum : hoc cujuſmodi eſt ? VII Id. Febr. Capuam C. Caſſius tribunus plebis venit,

attulit mandata ad conſules, ut Romam venirent, pecuniam de ſanctiore ærario auferrent, ſtatim exirent urbe relictâ. Redeant; quo præsidio? deinde exeant; quis sinat? Conſul ei reſcripsit, ut priùs ipſe in Picenum: at illud totum erat amiſſum: ſciebat nemo, præter me ex litteris Dolabellæ. Mihi dubium non erat, quin ille jam jamque foret in Apulia, Cnæus noſter in navi. Ego quid agam, σκέμμα magnum; neque mehercule mihi quidem ullum, nisi omnia eſſent acta turpissimè; neque ego ullius consilii particeps: ſed tamen, quod me deceat. Ipſe me Cæſar ad pacem hortatur: ſed antiquiores litteræ, quàm ruere cœpit. Dolabella, Cœlius, me illi valde ſatisfacere. Mira me ἀπορία torquet. Juva me consilio, si potes: & tamen iſta, quantum potes, provide. Nihil habeo, tantâ rerum perturbatione, quod ſcribam. Tuas litteras exſpecto.

CICERO ATTICO SAL.

22. PEDEM in Italia video nullum eſſe, qui non in iſtius poteſtate sit. De Pompeio ſcio nihil; eumque, nisi in navim ſe contulerit, exceptum iri puto. O celeritatem incredibilem! hujus autem noſtri... ſed non poſſum sine dolore accuſare eum, de quo angor & crucior. Tu cædem non sine cauſa times: non quò minùs quidquam

Cæſari expediat ad diuturnitatem victoriæ & dominationis; ſed video, quorum arbitrio ſit acturus. Rectè ſit. Cenſeo cedendum de oppidis his: egeo consilii: quod optimum factu videbitur, facies: cum Philotimo loquere: atque adeo Terentiam habebis Idibus. Ego quid agam? quâ aut terrâ, aut mari perſequar eum, qui ubi ſit neſcio? etsi terrâ quidem quî poſſum? mari quo? Tradam igitur iſti me? fac poſſe tutò; multi enim hortantur: num etiam honeſtè? nullo modo. Quid? a te petam consilium, ut ſoleo? explicari res non poteſt. Sed tamen, si quid in mentem venit, velim ſcribas, & ipſe quid sis acturus.

CICERO ATTICO SAL.

23. QUINTO Id. Febr. veſperi a Philotimo litteras accepi; Domitium exercitum firmum habere; cohortes ex Piceno, Lentulo & Thermo ducentibus, cum Domitii exercitu conjunctas eſſe; Cæſarem intercludi poſſe, eumque id timere; bonorum animos recreatos Romæ, improbos quasi perculſos. Hæc metuo equidem ne sint ſomnia: ſed tamen M'. Lepidum, L. Torquatum, C. Caſſium tribunum plebis (hi enim ſunt nobiſcum, id eſt in Formiano) Philotimi litteræ ad vitam revocaverunt. Ego autem illa metuo ne ve-

riora sint, nos omnes pene jam captos esse, Pompeium Italiâ cedere : quem quidem (ô rem acerbam) persequi Cæsar dicitur. Persequi Cæsar Pompeium ? quid? ut interficiat ? ô me miserum ! & non omnes nostra corpora opponimus ? in quo tu quoque ingemiscis. Sed quid faciamus ? victi, oppressi, capti planè sumus. Ego tamen, Philotimi litteris lectis, mutavi consilium de mulieribus; quas, ut scripseram ad te, Romam remittebam : sed mihi venit in mentem, multum fore sermonem, me judicium jam de causa publica fecisse; quâ desperatâ, quasi hunc gradum mei reditûs esse, quòd mulieres revertissent. De me autem ipso tibi assentior, ne me dem incertæ & periculosæ fugæ, quum reipublicæ nihil prosim, nihil Pompeio; pro quo emori quum piè possum, tum lubenter. Manebo igitur : etsi vivere... Quòd quæris, hîc quid agatur ; tota Capua, & omnis hic delectus jacet : desperata res est; in fuga omnes sunt ; nisi quid ejusmodi fuerit, ut Pompeius istas Domitii copias cum suis conjungat : sed videbamur omnia biduo triduove scituri. Cæsaris litterarum exemplum tibi misi ; rogaras enim : cui nos valde satisfacere multi ad me scripserunt : quod patior facilè, dum, ut adhuc, nihil faciam turpiter.

CICERO

CICERO ATTICO SAL.

24. PHILOTIMI litteræ me quidem non nimis, ſed eos, qui in his locis erant, admodum delectarunt. Ecce poſtridie Cassii litteræ Capuâ, a Lucretio, familiari ejus, Nigidium a Domitio Capuam veniſſe; eum dicere, Vibullium cum paucis militibus e Piceno currere ad Cnæum, confeſtim ſequi Cæſarem, Domitium non habere militum III millia. Idem ſcripsit conſules Capuâ diſcessiſſe. Non dubito quin Cnæus in fuga sit; modò effugiat. A consilio fugiendi, ut tu cenſes, abſum.

CICERO ATTICO SAL.

25. QUUM dediſſem ad te litteras triſtes, & metuo ne veras, de Lucretii ad Caſſium litteris Capuâ missis; Cephalio venit a vobis, attulit etiam a te litteras hilariores, nec tamen firmas, ut ſoles. Omnia faciliùs credere poſſum, quàm quod ſcribitis Pompeium exercitum habere: nemo huc ita affert; omniaque, quæ nolim. O rem miſeram! malas cauſas ſemper obtinuit, in optima concidit: quid dicam? nisi illud eum ſciſſe; neque enim erat difficile: hoc neſciſſe; erat enim ars difficilis rectè rempublicam gerere. Sed jam jamque omnia ſciemus, & ſcribemus ad te ſtatim.

CICERO ATTICO SAL.

26. Non venit idem usu mihi, quod tu tibi scribis, *quoties exorior:* ego enim nunc paulùm exorior, & maximè quidem iis litteris, quæ Româ afferuntur, de Domitio, de Picentium cohortibus: omnia erant facta hoc biduo lætiora: itaque fuga, quæ parabatur, repressa est. Cæsaris interdicta, *Si te secundo lumine hîc offendero*, respuuntur. Bona de Domitio, præclara de Afranio fama est. Quòd me amicissimè admones, ut me integrum, quoad possim, servem; gratum est: quòd addis, ne propensior ad turpem causam videar; certè videri possum. Ego me ducem in civili bello, quoad de pace ageretur, negavi esse: non quin rectum esset; sed quia, quod multò rectius fuit, id mihi fraudem tulit: planè eum, cui noster alterum consulatum deferret, & triumphum (at quibus verbis? *pro suis rebus gestis amplissimis*) inimicum habere nolueram. Ego scio & quem metuam, & quam ob rem. Sin erit bellum, ut video fore; partes meæ non desiderabuntur. De H-S millibus XX Terentia tibi rescripsit. Dionysio, dum existimabam vagos nos fore, nolui molestus esse: tibi autem crebrò ad me scribenti de ejus officio nihil rescripsi, quòd diem ex die exspectabam, ut statuerem

quid esset faciendum : nunc, ut video, pueri certè in Formiano videntur hiematuri : num & ego, nescio : si enim erit bellum, cum Pompeio esse constitui. Quod habebo certi, faciam ut scias. Ego bellum fœdissimum futurum puto, nisi qui, ut tu scis, Parthicus casus exstiterit.

EPISTOLÆ
AD ATTICUM.
LIBER OCTAVUS.

Scriptæ sunt libri hujus epistolæ, consulibus item L. Cornelio Lentulo, & C. Claudio Marcello; continentque historiam dierum XVI, Pompeii videlicet, Pompeianorumque trepidationem: curam in delectu habendo: gesta a Cæsare in Piceno, & in Pelignis ad Corfinium; Domitii, Domitianorumque deditionem: sollicitudinem Ciceronis, aut potiùs æstum, Atticum consulentis, si Pompeius Italiâ excedat, quid sibi faciendum sit; navigandumne cum illo, an in suis prædiis manendum; & multa in utramque partem disputantis. MALASPINA.

CICERO ATTICO SAL.

I. QUUM ad te litteras dedissem, redditæ mihi litteræ sunt a Pompeio: cetera de rebus in Piceno gestis, quæ ad se Vibullius scripsisset; de delectu Domitii, quæ sunt vobis nota: nec tamen tam læta erant in his litteris, quàm ad me Philotimus scripserat. Ipsam tibi epistolam misissem; sed subitò fratris puer proficiscebatur: cras igitur mittam: sed in ea Pompeii epistola erat in extremo, ipsius manu: *Tu censeo*

Luceriam venias : nuſquam eris tutiùs. Id ego in eam partem accepi ; hæc oppida, atque oram maritimam illum pro derelicto habere : nec ſum miratus, eum, qui caput ipſum reliquiſſet, reliquis membris non parcere. Ei ſtatim reſcripsi, hominemque certum misi de comitibus meis, non me quærere, ubi tutissimò eſſem : si me vellet ſuâ, aut reipublicæ cauſâ Luceriam venire, ſtatim eſſe venturum : hortatuſque ſum, ut oram maritimam retineret, si rem frumentariam sibi ex provinciis ſuppeditari vellet. Hæc me fruſtra ſcribere videbam : ſed uti in urbe retinenda tunc, sic nunc in Italia non relinquenda teſtificabar ſententiam meam : sic enim parari video, ut Luceriam omnes copiæ contrahantur ; & ne is quidem locus ſtabilis ; ſed ex eo ipſo, si urgeamur, paretur fuga : quò minùs mirere, si invitus in eam cauſam deſcendo, in qua neque pacis, neque victoriæ ratio quæsita sit umquam, ſed ſemper flagitioſæ & calamitoſæ fugæ. Eundum ; ut, quemcumque fors tulerit, caſum ſubeam potiùs cum iis, qui dicuntur eſſe boni, quàm videar a bonis diſſentire : etsi propediem video bonorum, id eſt lautorum, & locupletum, urbem refertam fore ; municipiis verò his relictis, refertissimam. Quo ego in numero eſſem, si hos lictores moleſtissimos non

haberem ; nec me M'. Lepidi, L. Volcatii, Ser. Sulpicii comitum pœniteret : quorum nemo nec ſtultior eſt, quàm L. Domitius ; nec inconſtantior, quàm App. Claudius. Unus Pompeius me movet, beneficio, non auctoritate : quam enim ille habeat auctoritatem in hac cauſa, qui, quum omnes Cæſarem metuebamus, ipſe eum diligebat ? poſtquam verò ipſe metuere cœpit, putat omnes hoſtes illi oportere eſſe ? Ibimus tamen Luceriam ; nec eum fortaſſe delectabit noſter adventus : diſſimulare enim non potero, mihi, quæ adhuc acta ſunt, diſplicere. Ego, si ſomnum capere poſſem, tam longis te epiſtolis non obtunderem : tu, si tibi eadem cauſa eſt, me remunerere ſanè velim.

CICERO ATTICO SAL.

2. MIHI verò omnia grata ; & quòd ſcripsiſti ad me, quæ audieras ; & quòd non credidiſti, quæ digna diligentiâ meâ non erant ; & quòd monuiſti, quod ſentiebas. Ego ad Cæſarem unas Capuâ litteras dedi, quibus ad ea reſcripsi, quæ mecum ille de gladiatoribus ſuis egerat, breves, ſed benevolentiam significantes, non modò sine contumelia, ſed etiam cum maxima laude Pompeii : id enim illa ſententia poſtulabat, quâ illum ad concordiam hortabar : eas si quò ille misit, in

publico proponat velim. Alteras eodem die dedi, quo has ad te: non potui non dare, quum & ipse ad me scripsisset, & Balbus. Earum exemplum ad te misi. Nihil arbitror fore, quod reprehendas: si qua erunt, doce me quo modo ea effugere possim. Nihil, inquies, omnino scripseris. Quî magis effugias eos, qui volent fingere? verumtamen ita faciam, quoad fieri poterit. Nam quòd me hortaris ad memoriam factorum, dictorum, scriptorum etiam meorum; facis amicè tu quidem, mihique gratissimum: sed mihi videris aliud tu honestum, meque dignum in hac causa judicare, atque ego existimem. Mihi enim nihil ulla in gente umquam ab ullo auctore reipublicæ ac duce turpiùs factum esse videtur, quàm a nostro amico factum est; cujus ego vicem doleo: qui urbem reliquit, id est patriam; pro qua, & in qua mori præclarum fuit. Ignorare mihi videris, hæc quanta sit clades: es enim etiam nunc domi tuæ: sed invitis perditissimis hominibus esse diutius non potes. Hòc miserius, hòc turpius quidquam? vagamur egentes cum conjugibus & liberis: in unius hominis, quotannis periculosè ægrotantis, animâ positas omnes nostras spes habemus, non expulsi, sed evocati e patria, quam non servandam ad reditum nostrum, sed diri-

piendam & inflammandam reliquimus : ita multi nobiſcum ſunt, non in ſuburbanis, non in hortis, non in ipſa urbe ; &, si nunc ſunt, non erunt. Nos interea ne Capuæ quidem, ſed Luceriæ ; & oram quidem maritimam jam relinquemus ; Afranium exſpectabimus, & Petreium : nam in Labieno parum eſt dignitatis. Hîc tu in me illud : *Des, id feras.* Nihil de me dico : alii viderint. Hîc quidem quæ eſt ? domi veſtræ eſtis, & eritis omnes boni. Quis tum ſe mihi non oſtendit ? quis nunc adeſt hoc bello ? sic enim jam appellandum eſt. Vibullii res geſtæ ſunt adhuc maximæ : id ex Pompeii litteris cognoſces ; in quibus animadvertito illum locum, ubi erit διπλῆ : videbis de Cnæo noſtro ipſe Vibullius quid exiſtimet. Quò igitur hæc ſpectat oratio ? Ego pro Pompeio lubenter emori poſſum : facio pluris omnium hominum neminem : ſed non ita, uno in eo judico ſpem de ſalute reipublicæ. Significas enim aliquantò ſecus, quàm ſolebas, ut etiam Italiâ si ille cedat, putes cedendum : quod ego nec reipublicæ puto eſſe utile, nec liberis meis : præterea neque rectum, neque honeſtum. Sed cur.... *Poteriſne igitur videre tyrannum ?* Quasi interſit, audiam, an videam ; aut locupletior mihi sit quærendus auctor, quàm Socrates, qui, quum XXX tyranni eſſent,

pedem portâ non extulit. Eſt mihi præterea præcipua cauſa manendi ; de qua utinam aliquando tecum loquar. Ego XIII Kalend. quum eâdem lucernâ hanc epiſtolam ſcripsiſſem, quâ inflammaram tuam, Formiis ad Pompeium, si de pace ageretur, profectus ; si de bello, quid erit ?

CICERO ATTICO SAL.

3. MAXIMIS & miſerrimis rebus perturbatus, quum coràm tecum mihi poteſtas deliberandi non eſſet, uti tamen tuo consilio volui : deliberatio autem omnis hæc eſt ; si Pompeius Italiâ cedat, quod eum facturum eſſe ſuſpicor, quid mihi agendum putes : & quò faciliùs consilium dare possis ; quid in utramque partem mihi in mentem veniat, explicabo brevi. Quum merita Pompeii ſumma erga ſalutem meam, familiaritaſque, quæ mihi cum eo eſt, tum ipſa reipublicæ cauſa me adducit, ut mihi consilium meum cum illius consilio, vel fortuna conjungenda eſſe videatur. Accedit illud : si maneo, & illum comitatum optimorum & clarissimorum civium deſero, cadendum eſt in unius poteſtatem : qui, etsi multis rebus significat ſe nobis eſſe amicum ; &, ut eſſet, a me eſt (tute ſcis) propter ſuſpicionem hujus impendentis tempeſtatis multò antè proviſum : tamen utrumque consideran-

dum eſt, & quanta fides ei sit habenda; &, si maximè exploratum eum nobis amicum fore, sitne viri fortis & boni civis, eſſe in ea urbe, in qua quum ſummis honoribus imperiiſque uſus sit, res maximas geſſerit, ſacerdotio sit amplissimo præditus, non futurus sit ſui juris, ſubeundumque periculum sit, cum aliquo fortè dedecore, quando Pompeius rempublicam recuperarit. In hac parte hæc ſunt. Vide nunc, quæ sint in altera. Nihil actum eſt a Pompeio noſtro ſapienter, nihil fortiter, addo etiam, nihil nisi contra consilium auctoritatemque meam. Omitto illa vetera, quòd iſtum in rempublicam ille aluit, auxit, armavit: ille legibus per vim, & contra auſpicia ferendis auctor; ille Galliæ ulterioris adjunctor; ille gener; ille in adoptando P. Clodio augur; ille reſtituendi mei, quàm retinendi ſtudiosior; ille provinciæ propagator; ille abſentis in omnibus adjutor: idem etiam tertio conſulatu, poſtquam eſſe defenſor reipublicæ cœpit, contendit, ut decem tribuni plebis ferrent, ut abſentis ratio haberetur: quod idem ipſe ſanxit lege quadam ſuâ; Marcoque Marcello conſuli, finienti provincias Gallias, Kalendis Martiis reſtitit. Sed, ut hæc omittam, quid fœdius, quid perturbatius hoc ab urbe diſceſſu, sive potiùs turpissimâ fugâ? quæ conditio non

accipienda fuit potiùs, quàm relinquenda patria? malæ conditiones erant, fateor; ſed num quid hòc pejus? At recuperabit rempublicam. Quando? aut quid ad eam ſpem eſt parati? non ager Picenus amiſſus? non patefactum iter ad urbem? non pecunia omnis, & publica, & privata, adverſario tradita? denique nulla cauſa, nullæ vires, nulla ſedes, quò concurrant, qui rempublicam defenſam velint. Apulia delecta eſt, inanissima pars Italiæ, & ab impetu hujus belli remotissima: fuga, & maritima opportunitas viſa quæri deſperatione. Invitè cepi Capuam, non quò munus illud defugerem, ſed sic, ne cauſam: in qua nullus eſſet ordinum, nullus apertus privatorum dolor; bonorum autem eſſet aliquis, ſed hebes, ut ſolet; &, ut ipſe ſensiſſem, multitudo, & infimus quiſque propenſus in alteram partem, multi mutationis rerum cupidi. Dixi ipsi, me nihil ſuſcepturum sine præsidio, & sine pecunia: itaque habui nihil omnino negotii, quòd ab initio vidi, nihil quæri præter fugam. Eam si nunc ſequor, quónam? cum illo non: ad quem quum eſſem profectus, cognovi in iis locis eſſe Cæſarem, ut tutò Luceriam venire non poſſem. Infero mari nobis, incerto curſu, hieme maximâ navigandum eſt. Age jam, cum fratre, an sine? cum filio, aut quo modo?

in utraque enim re ſumma difficultas erit, ſummus animi dolor. Qui autem impetus illius erit in nos abſentes, fortunaſque noſtras? acrior, quàm in ceterorum; quòd putabit fortaſſe in nobis violandis aliquid ſe habere populare. Age jam, has compedes, faſces inquam hos laureatos, efferre ex Italia, quàm moleſtum eſt? qui autem locus erit nobis tutus (ut jam placatis utamur fluctibus) antequam ad illum venerimus? quà autem, aut quò, nihil ſcimus. At ſi reſtitero, & fuerit nobis in hac parte locus; idem fecero, quod in Cinnæ dominatione Philippus, quod L. Flaccus, quod Q. Mucius; quoquo modo ea res huic quidem cecidit: qui tamen ita dicere ſolebat, ſe id fore videre, quod factum eſt, ſed hoc malle, quàm armatum ad patriæ mœnia accedere. Aliter Thraſybulus, & fortaſſe meliùs. Sed eſt certè quædam illa Mucii ratio, atque ſententia; eſt illa etiam Thraſybuli; &, quum ſit neceſſe, ſervire tempori; & non amittere tempus, quum ſit datum. Sed in hoc ipſo habent tamen iidem faſces moleſtiam: ſit enim nobis amicus, quod incertum eſt; ſed ſit: deferet triumphum. Non accipere ne periculoſum ſit; an accipere, invidioſum ad bonos? O rem, inquis, difficilem, & inexplicabilem! atqui explicanda eſt. Quî enim fieri poteſt? Ac ne

me exiſtimâris ad manendum eſſe propenſiorem, quòd plura in eam partem verba fecerim, poteſt fieri, quod fit in multis quæſtionibus, ut res verboſior hæc fuerit, illa verior. Quamobrem ut maxima de re æquo animo deliberanti, ita mihi des conſilium velim. Navis & in Cajeta eſt parata nobis, & Brundisii. Sed ecce nuntii, ſcribente me hæc ipſa noctu in Caleno, ecce litteræ, Cæſarem ad Corfinium, Domitium Corfinii cum firmo exercitu, & pugnare cupiente. Non puto etiam hoc Cnæum noſtrum commiſſurum, ut Domitium relinquat: etsi Brundisium Scipionem cum cohortibus duabus præmiſerat; legionem a Fauſto conſcriptam in Siciliam sibi placere a conſule duci, ſcripſerat ad conſules: ſed turpe Domitium deſerere erit, implorantem ejus auxilium. Eſt quædam ſpes mihi quidem non magna, ſed in his locis firma, Afranium in Pirenæo cum Trebonio pugnaſſe, pulſum Trebonium, etiam Fabium tuum tranſiſſe cum cohortibus: ſumma autem, Afranium cum magnis copiis adventare. Id si eſt, in Italia fortaſſe manebitur. Ego autem, quum eſſet incertum iter Cæſaris, quòd vel ad Capuam, vel ad Luceriam iturus putabatur, Leptam ad Pompeium misi, & litteras; ipſe, ne quò inciderem, reverti Formias. Hæc te ſcire volui, ſcripsique ſe-

datiore animo, quàm proximè ſcripſeram, nullum meum judicium interponens, ſed exquirens tuum.

CICERO ATTICO SAL.

4. DIONYSIUS quidem tuus potiùs, quàm noſter, cujus ego quum ſatis cognoſſem mores, tuo tamen potiùs ſtabam judicio, quàm meo, ne tui quidem teſtimonii, quod ei ſæpe apud me dederas, veritus, ſuperbum ſe præbuit in fortuna, quam putavit noſtram fore : cujus fortunæ nos, quantum humano consilio effici poterit, motum ratione quadam gubernabimus. Cui qui noſter honos, quod obſequium, quæ etiam ad ceteros contempti cujuſdam hominis commendatio defuit ? ut meum judicium reprehendi a Quinto fratre, vulgóque ab omnibus mallem, quàm illum non efferre laudibus ; Ciceroneſque noſtros meo potiùs labore ſubdoceri, quàm me aliumvis magiſtrum quærere. Ad quem ego quas litteras, dii immortales, miſeram ? quantum honoris ſignificantes ? quantum amoris ? Dicæarchum mehercule, aut Ariſtoxenum diceres arcessi, non unum omnium loquacissimum, & minimè aptum ad docendum. Sed eſt memoriâ bonâ. Me dicet eſſe meliore. Quibus litteris ita reſpondit, ut ego nemini, cujus cauſam non reciperem : ſem-

per enim, *si potero, si antè ſuſceptâ causâ non impediar* : numquam reo cuiquam tam humili, tam ſordido, tam nocenti, tam alieno, tam præcisè negavi, quàm hic mihi : planè sine ulla exceptione præcidit. Nihil cognovi ingratius ; in quo vitio nihil mali non ineſt. Sed de hoc nimis multa. Ego navem paravi : tuas litteras tamen exſpecto, ut ſciam, quid reſpondeant conſultationi meæ. Sulmone C. Attium Pelignum aperuiſſe Antonio portas, quum eſſent cohortes quinque ; Q. Lucretium inde effugiſſe ſcis : Cnæum ire Brundisium ; Domitium deſertum. Confecta res eſt.

CICERO ATTICO SAL.

5. QUUM ante lucem VIII. Kal. litteras ad te de Dionysio dediſſem, veſperi ad nos eodem die venit ipſe Dionysius, auctoritate tuâ permotus, ut ſuſpicor : quid enim putem aliud ? etsi ſolet eum, quum aliquid furiosè fecit, pœnitere : numquam autem certior fuit, quàm in hoc negotio. Nam, quod ad te ſcripſeram, poſtea audivi, a tertio milliario tum eum ῥίψαι Πολλὰ μάτην κεράεσσιν ἐς ἠέρα θυμήναντα : multa, inquam, mala eum dixiſſe, ſuo capiti, ut aiunt. Sed ô meam manſuetudinem ! conjeceram in faſciculum unà cum tua venientem ad illum epiſtolam : hanc ad me referri volo ; nec ullam ob aliam cauſam

Pollucem, ſervum a pedibus meis, Romam misi: eò autem ad te ſcripsi, ut, si tibi fortè reddita eſſet, mihi curares referendam; ne in illius manus perveniret. Novi si quid eſſet, ſcripsiſſem. Pendeo animi exſpectatione Corfiniensi; in qua de ſalute reipublicæ decernitur. Tu faſciculum, qui eſt *M' CURIO* inſcriptus, velim cures ad eum perferendum; Tironemque Curio commendes; ut ei, ut petii, si quid opus erit in ſumptum, eroget.

CICERO ATTICO SAL.

6. OBSIGNATA jam epiſtolâ, quam de nocte daturus eram, sicut dedi (nam eam veſperi ſcripſeram) C. Sosius prætor in Formianum venit ad M' Lepidum, vicinum noſtrum, cujus quæſtor fuit: Pompeii litterarum ad conſulem exemplum attulit.

Litteræ mihi a L. Domitio a. d. XIII Kalend. Mart. allatæ ſunt: earum exemplum infrà ſcripsi. Nunc, ut ego non ſcribam, tuâ ſponte te intelligere ſcio, quanti reipublicæ interſit, omnes copias in unum locum primo quoque tempore convenire. Tu, si tibi videbitur, dabis operam, quamprimum ad nos venias. Præsidii Capuæ, quantum conſtitueritis eſſe ſatis, relinquas.

Deinde ſuppoſuit exemplum epiſtolæ Domitii, quod ego ad te pridie miſeram.

Dii immortales, qui me horror perfudit! quàm ſum ſollicitus quidnam futurum ſit! Hoc tamen ſpero, magnum nomen imperatoris fore, magnum in adventu terrorem.... Spero etiam, quoniam adhuc nihil nobis obfuit, nihil mutaſſe. Nec tegentia hoc, quod quum fortiter & diligenter, tum etiam mehercule.... Modò enim audivi quartanam a te diſceſſiſſe: moriar, ſi magis gauderem, ſi id mihi accidiſſet. Piliæ dic non eſſe æquum, eam diutius habere, nec id eſſe veſtræ concordiæ. Tironem noſtrum ab altera relictum audio: ſed eum video in ſumptum ab aliis mutuatum; ego autem Curium noſtrum, ſi quid opus eſſet, rogaram. Malo Tironis verecundiam in culpa eſſe, quàm illiberalitatem Curii.

CICERO ATTICO SAL.

7. UNUM etiam reſtat amico noſtro ad omne dedecus, ut Domitio non ſubveniat: at nemo dubitat, quin ſubſidio venturus ſit: ego non puto. Deſeret igitur talem civem, & eos, quos unà ſcis eſſe? quum habeat præſertim & ipſe cohortes XXX? niſi me omnia fallunt, deſeret. Incredibiliter pertimuit: nihil ſpectat niſi fugam; cui tu (video enim quid ſentias) me comitem putas debere eſſe: ego verò quem fugiam, habeo; quem ſequar, non

habeo. Quod enim tu meum laudas, & memorandum ducis, malle quòd dixerim me cum Pompeio vinci, quàm cum istis vincere; ego verò malo, sed cum illo Pompeio, qui tum erat, aut qui mihi esse videbatur: cum hoc verò, qui antè fugit, quàm scit aut quem fugiat, aut quò; qui nostra tradidit; qui patriam reliquit, Italiam relinquit, si malui; contigit; victus sum. Quod superest, nec ista videre possum, quæ numquam timui, ne viderem; nec mehercule istum, propter quem mihi non modò meis, sed memet ipso carendum est. Ad Philotimum scripsi de viatico, sive a Moneta (nemo enim solvit) sive ab Oppiis, tuis contubernalibus. Cetera apposita tibi mandabo.

CICERO ATTICO SAL.

8. O REM turpem, & eâ re miseram! sic enim sentio, id demum, aut potiùs id solum esse miserum, quod turpe sit. Aluerat Cæsarem: eumdem repentè timere cœperat: conditionem pacis nullam probarat: nihil ad bellum pararat: urbem reliquerat: Picenum amiserat culpâ: in Apuliam se compegerat: ibat in Græciam: omnes nos ἀπροσφωνήτους, expertes sui tanti, tam inusitati consilii relinquebat. Ecce subitò litteræ Domitii ad illum, ipsius ad consules: fulsisse mihi videbatur τὸ καλὸν ad

oculos ejus, & exclamasse ille vir, qui esse debuit,

> Πρὸς τοῦθ᾽ ὅ, τι χρὴ καὶ παλαμάσθων,
> Καὶ πάντ᾽ ἐπ᾽ ἐμοὶ τεκταινέσθων.
> Τὸ γὰρ εὖ μετ᾽ ἐμοῦ.

At ille tibi πολλὰ χαίρειν τῷ καλῷ dicens, pergit Brundisium: Domitium autem aiunt, re auditâ, & eos, qui unà essent, se tradidisse. O rem lugubrem? itaque intercludor dolore, quò minùs ad te plura scribam. Tuas litteras exspecto.

CICERO ATTICO SAL.

9. EPISTOLAM meam quòd pervulgatam scribis esse, non fero molestè: quin etiam ipse multis dedi describendam: ea enim & acciderunt jam, & impendent, ut testatum esse velim de pace quid senserim. Quum autem ad eam hortarer eum præsertim hominem, non videbar ullo modo faciliùs moturus, quàm si id, ad quod eum hortarer, convenire ejus sapientiæ dicerem: eam si *admirabilem* dixi, quum eum ad salutem patriæ hortabar, non sum veritus, ne viderer assentari; cui tali in re lubenter me ad pedes abjecissem. Quà autem est, *aliquid impertias temporis*, non est de pace, sed de me ipso, & de meo officio ut aliquid cogitet. Nam quòd tes-

tificor, me expertem belli fuisse; etsi id re perspectum est, tamen eò scripsi, quò in suadendo plus auctoritatis haberem; eódemque pertinet, quòd causam ejus probo. Sed quid hæc nunc? utinam aliquid profectum esset: næ ego istas litteras in concione recitari velim; si quidem ille ipse ad eumdem scribens in publico proposuit epistolam illam, in qua est, *pro tuis rebus gestis amplissimis*: amplioribusne, quàm suis, quàm Africani? ita tempestas ferebat: si quidem etiam vos duo tales ad quintum milliarium: quid nunc ipsum unde se recipienti? quid agenti? quid acturo? quantò autem ferociùs ille causæ suæ confidet, quum vos, quum vestri similes non modò frequentes, sed læto vultu gratulantes viderit? Num igitur peccamus? Minimè vos quidem: sed tamen signa conturbantur, quibus voluntas a simulatione distingui posset. Quæ verò senatusconsulta video? Sed apertiùs, quàm proposueram. Ego Arpini volo esse pridie Kal. deinde circum villulas nostras errare, quas visurum me postea desperavi. Εὐγενῆ tua consilia, & tamen pro temporibus non incauta, mihi valde probantur. Lepido quidem (nam ferè συνδιημερεύομεν: quod gratissimum illi est) numquam placuit ex Italia exire; Tullo multò minùs: crebrò enim illius litteræ ab aliis ad nos commeant.

Sed me illorum ſententiæ minùs movebant : minùs multa dederant illi reipublicæ pignora : tua mehercule auctoritas vehementer movet ; affert enim & reliqui temporis recuperandi rationem , & præſentis tuendi. Sed , obſecro te , quid hòc miſerius , quàm alterum plauſus in fœdiſſima cauſa quærere , alterum offensiones in optima ? alterum exiſtimari conſervatorem inimicorum , alterum deſertorem amicorum ? Et mehercule quamvis amemus Cnæum noſtrum , ut & facimus , & debemus ; tamen hoc , quòd talibus viris non ſubvenit , laudare non poſſum : nam sive timuit ; quid ignavius ? sive , ut quidam putant, meliorem ſuam cauſam illorum cæde fore putavit ; quid injuſtius ? Sed hæc omittamus : augemus enim dolorem retractando. Sexto Kalend. veſperi Balbus minor ad me venit , occultâ viâ currens ad Lentulum coſ. miſſu Cæſaris, cum litteris , cum mandatis , cum promiſſione provinciæ , Romam ut redeat : cui perſuaderi poſſe non arbitror , nisi erit conventus. Idem aiebat , nihil malle Cæſarem , quàm ut Pompeium *aſſequeretur* , id credo ; & *rediret in gratiam* , id non credo : & metuo , ne omnis hæc clementia ad unam illam crudelitatem colligatur. Balbus quidem major ad me ſcribit , nihil malle Cæſarem , quàm principe Pom-

peio sine metu vivere. Tu, puto, hæc credis. Sed, quum hæc ſcribebam v Kal. Pompeius jam Brundisium veniſſe poterat: expeditus enim anteceſſerat legiones Luceriâ. Sed hoc τέρας horribili vigilantiâ, celeritate, diligentiâ eſt. Planè, quid futurum sit, neſcio.

CICERO ATTICO SAL.

10. DIONYSIUS quum ad me præter opinionem meam veniſſet, locutus ſum cum eo liberalissimè: tempora expoſui: rogavi, ut diceret quid haberet in animo: me nihil ab ipſo invito contendere. Reſpondit, ſe, quod in nominibus haberet, neſcire quo loci eſſet; alios non ſolvere, aliorum diem nondum eſſe: dixit etiam alia quædam de ſervulis ſuis, quare nobiſcum eſſe non poſſet. Morem gessi: dimisi a me, ut magiſtrum Ciceronum, non lubenter; ut hominem ingratum, non invitus. Volui te ſcire, quid ego de ejus facto judicarem.

CICERO ATTICO SAL.

11. QUOD me magno animi motu perturbatum putas; ſum equidem, ſed non tam magno, quàm tibi fortaſſe videor: levatur enim omnis cura, quum aut conſtitit consilium, aut cogitando nihil explicatur: lamentari autem licet; illud ta-

men totos dies ; ſed vereor, ne, nihil quum proficiam, etiam dedecori ſim ſtudiis ac litteris noſtris. Conſumo igitur omne tempus, conſiderans, quanta vis ſit illius viri, quem noſtris libris ſatis diligenter, ut tibi quidem videmur, expreſſimus. Teneſne igitur, moderatorem illum reipublicæ quò referre velimus omnia? nam ſic quinto, ut opinor, in libro loquitur Scipio : *Ut enim gubernatori curſus ſecundus, medico ſalus, imperatori victoria ; ſic huic moderatori reipublicæ beata civium vita propoſita eſt ; ut opibus firma, copiis locuples, gloriâ ampla, virtute honeſta ſit : hujus enim operis, maximi inter homines atque optimi, illum eſſe perfectorem volo.* Hoc Cnæus noſter quum antea numquam, tum in hac cauſa minimè cogitavit. Dominatio quæſita ab utroque eſt : non id actum, beata & honeſta civitas ut eſſet. Nec verò ille urbem reliquit, quòd eam tueri non poſſet ; nec Italiam, quòd eâ pelleretur : ſed hoc a primo cogitavit, omnes terras, omnia maria movere, reges barbaros incitare, gentes feras armatas in Italiam adducere, exercitus conficere maximos. Genus illud Sullani regni jam pridem appetitur, multis, qui unà ſunt, cupientibus. An cenſes, nihil inter eos convenire? nullam pactionem fieri potuiſſe? hodie poteſt :

ſed neutri σκοπὸς eſt ille, ut nos beati ſimus; uterque regnare vult. Hæc a te invitatus breviter expoſui: voluiſti enim, me, quid de his malis ſentirem, oſtendere. Προθεσπίζω igitur, noſter Attice, non ariolans, ut illa, cui nemo credidit, ſed conjecturâ proſpiciens; *Jamque mari magno*. Non multò, inquam, ſecus poſſum vaticinari: tanta malorum impendet Ἰλιάς. Atque hòc noſtra gravior eſt cauſa, qui domi ſumus, quàm illorum, qui unà transierunt, quòd illi quidem alterum metuunt, nos utrumque. Cur igitur, inquis, remansimus? Vel tibi paruimus; vel non occurrimus; vel hoc fuit rectius. Conculcari, inquam, miſeram Italiam videbis proximâ æſtate, & quati utriuſque vi, mancipiis ex omni genere collectis: nec tam proſcriptio pertimeſcenda, quæ Luceriæ multis ſermonibus denuntiata eſt, quàm univerſus interitus: tantas in confligendo utriuſque vires video futuras. Habes conjecturam meam: tu autem conſolationis fortaſſe aliquid exſpectaſti; nihil invenio; nihil fieri poteſt miſerius, nihil perditius; nihil fœdius. Quòd quæris, quid Cæſar ad me ſcripſerit: quod ſæpe: gratiſſimum ſibi eſſe, quòd quierim; oratque, in eo ut perſeverem. Balbus minor hæc eadem mandata: iter autem ejus erat ad Lentulum conſulem cum litteris Cæ-

ſaris,

ſaris, præmiorumque promissis, si Romam revertiſſet: verùm, quum habeo rationem dierum, antè puto tranſmiſſurum, quàm potuerit conveniri. Epiſtolarum Pompeii duarum, quas ad me misit, negligentiam, meamque in ſcribendo diligentiam volui tibi notam eſſe: earum exempla ad te misi. Cæſaris hic per Apuliam ad Brundisium curſus quid efficiat, exſpecto. Utinam aliquid simile Parthicis rebus. Simul aliquid audiero, ſcribam ad te. Tu ad me velim bonorum ſermones: Romæ frequentes eſſe dicuntur. Scio equidem, te in publicum non prodire; ſed tamen audire te multa, neceſſe eſt. Memini librum tibi afferri, a Demetrio Magnete ad te miſſum, περὶ Ὁμονοίας. Eum mihi velim mittas. Vides, quam cauſam mediter.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D.
M. CICERONI IMP.

QUINTUS Fabius ad me venit a. d. IV Id. Febr. Is nuntiat L. Domitium cum ſuis cohortibus XI, & cum cohortibus XIV, quas Vibullius adduxit, ad me iter habere: habuiſſe in animo proficiſci Corfinio, a. d. V Id. Febr. C. Hirrum cum V cohortibus ſubſequi. Cenſeo ad nos Luceriam venias: nam te hîc tutissimè puto fore.

M. CICERO IMP. S. D. CN. MAGNO PROCOS.

ANTE diem XV Kalend. Mart. Formiis accepi tuas litteras: ex quibus ea, quæ in agro Piceno gesta erant, cognovi commodiora esse multò, quàm ut erat nobis nuntiatum; Vibulliique virtutem, industriamque libenter agnovi. Nos adhuc in ea ora, ubi præpositi sumus, ita fuimus, ut navem paratam haberemus: ea enim audiebamus, & ea verebamur, ut, quodcumque tu consilium præcepisses, id nobis persequendum putaremus. Nunc, quoniam auctoritate & consilio tuo in spe firmiore sumus, si teneri posse putas Tarracinam, & oram maritimam, in ea manebo; etsi præsidia in oppidis nulla sunt: nemo enim nostri ordinis in his locis est, præter M. Eppium, quem ego Minturnis esse volui, vigilantem hominem & industrium. Nam L. Torquatum, virum fortem & cum auctoritate, Formiis non habemus: ad te profectum arbitramur. Ego omnino, ut proximè tibi placuerat, Capuam veni eo ipso die, quo tu Teano Sidicino es profectus: volueras enim, me, cum M. Considio proprætore, illa negotia tueri. Quum eò venissem, vidi T. Ampium delectum habere diligentissimè; ab eo accipere Libonem summâ item di-

ligentiâ, & in illa colonia auctoritate. Fui Capuæ, quoad consules. Iterum, ut erat dictum ab consulibus, veni Capuam ad Nonas Februar. quum fuissem triduum, recepi me Formias. Nunc quod tuum consilium, aut quæ ratio belli sit, ignoro. Si tenendam hanc oram putas, quæ & opportunitatem & dignitatem habet, & egregios cives, &, ut arbitror, teneri potest; opus est esse, qui præsit: sin omnia in unum locum contrahenda sunt; non dubito, quin ad te statim veniam, quo mihi nihil optatius est; idque tecum, quo die, ab urbe discessimus, locutus sum. Ego, si cui adhuc videor segnior fuisse, dum ne tibi videar, non laboro: & tamen, si, ut video, bellum gerendum est; confido me omnibus facilè satisfacturum. M. Tullium, meum necessarium, ad te misi: cui tu, si tibi videretur, ad me litteras dares.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D.
M. CICERONI IMP.

Si vales, bene est. Tuas litteras libenter legi: recognovi enim tuam pristinam virtutem etiam in salute communi. Consules ad eum exercitum, quem in Apulia habui, venerunt. Magnopere te hortor pro tuo singulari perpetuoque studio in rempublicam, ut te ad nos conferas; ut communi consilio reipublicæ afflictæ opem atque auxilium fera-

mus. Censeo viâ Appiâ iter facias, & celeriter Brundisium venias.

M. CICERO IMP. S. D. CN. MAGNO PROCOS.

QUUM ad te litteras misissem, quæ tibi Canusii redditæ sunt, suspicionem nullam habebam, te reipublicæ causâ mare transiturum; eramque in spe magna fore ut in Italia possemus aut concordiam constituere, quâ mihi nihil utilius videbatur, aut rempublicam summa cum dignitate defendere. Interim, nondum meis litteris ad te perlatis, ex his mandatis, quæ D. Lælio ad consules dederas, certior tui consilii factus, non exspectavi, dum mihi a te litteræ redderentur; confestimque cum Quinto fratre, & cum liberis nostris iter ad te in Apuliam facere cœpi. Quum Teanum Sidicinum venissem, C. Messius familiaris tuus mihi dixit, aliique complures, Cæsarem iter habere Capuam; & eo ipso die mansurum esse Æserniæ. Sanè sum commotus; quòd, si ita esset, non modò iter meum interclusum, sed meipsum planè exceptum putabam. Itaque tum Cales processi, ut ibi potissimùm consisterem, dum certum nobis ab Æsernia de eo, quod audieram, referretur. At mihi, quum Calibus essem, affertur litterarum tuarum exemplum, quas

tu ad Lentulum consulem misisses. Hæ scriptæ sic erant: *Litteras tibi a L. Domitio a. d. XIII Kal. Mart. allatas esse;* earumque exemplum subscripseras: *magnique interesse reipublicæ* scripseras, *omnes copias primo quoque tempore in unum locum convenire; & ut præsidii, quod satis esset, Capuæ relinqueret.* His ego litteris lectis in eadem opinione fui, quâ reliqui omnes, te cum omnibus copiis ad Corfinium esse venturum; quò mihi, quum Cæsar ad oppidum castra haberet, tutum iter esse non arbitrabar. Quum res in summa exspectatione esset, utrumque simul audimus, & quæ Corfinii acta essent, & te iter Brundisium facere cœpisse: quumque nec mihi, nec fratri meo dubium esset, quin Brundisium contenderemus; a multis, qui e Samnio Apuliaque veniebant, admoniti sumus, ut caveremus, ne exciperemur a Cæsare; quòd is in eadem loca, quæ nos petebamus, profectus, celeriùs etiam, quàm nos possemus, eò, quò intenderat, venturus esset. Quod quum ita esset; nec mihi, nec fratri meo, nec cuiquam amicorum placuit committere, ut temeritas nostra non solùm nobis, sed etiam reipublicæ noceret; quum præsertim non dubitaremus, quin, si etiam tutum nobis iter fuisset, te tamen jam consequi non possemus. Interim accepimus

tuas litteras, Canusio a. d. x Kalend. Mart. datas, quibus nos hortaris, ut celeriùs Brundisium veniamus: quas quum accepissemus a. d. III Kalend. Mart. non dubitabamus, quin tu jam Brundisium pervenisses; nobisque iter illud omnino interclusum videbatur; neque minùs nos esse captos, quàm qui Corfinii fuissent: neque enim eos solos arbitrabamur capi, qui in armatorum manus incidissent, sed eos nihilò minùs, qui regionibus exclusi, intra præsidia, atque intra arma aliena venissent. Quod quum ita sit, maximè vellem primùm semper tecum fuisse; quod quidem tibi ostenderam, quum a me Capuam rejiciebam: quod feci non vitandi oneris causâ, sed quòd videbam teneri illam urbem sine exercitu non posse: accidere autem mihi nolebam, quod doleo viris fortissimis accidisse. Quando autem tecum ut essem non contigit; utinam tui consilii certior factus essem: nam suspicione assequi non potui; quòd omnia priùs arbitratus sum fore, quàm ut hæc reipublicæ causa in Italia non posset duce te consistere. Neque verò nunc consilium tuum reprehendo, sed fortunam reipublicæ lugeo: nec, si ego, quid tu sis secutus, non perspicio, idcirco minùs existimo, te nihil nisi summâ ratione fecisse. Mea quæ semper fuerit sententia,

primùm de pace vel iniquâ conditione retinenda, deinde de urbe (nam de Italia quidem nihil mihi umquam oſtenderas) meminiſſe te arbitror. Sed mihi non ſumo, ut meum consilium valere debuerit: ſecutus ſum tuum; neque id reipublicæ causâ, de qua deſperavi, quæ & nunc afflicta eſt, nec excitari sine civili perniciosissimo bello poteſt: ſed te quærebam; tecum eſſe cupiebam: neque ejus rei facultatem, si qua erit, prætermittam. Ego me in hac omni cauſa facilè intelligebam pugnandi cupidis hominibus non ſatisfacere: primùm enim præ me tuli, me nihil malle quàm pacem; non quin eadem timerem, quæ illi: ſed ea bello civili leviora ducebam. Inde ſuſcepto bello, quum pacis conditiones ad te afferri, a teque ad ea honorificè & largè reſponderi viderem, duxi meam rationem; quam tibi facilè me probaturum pro tuo in me beneficio arbitrabar. Memineram me eſſe unum, qui pro meis maximis in rempublicam meritis ſupplicia miſerrima & crudelissima pertuliſſem: me eſſe unum, qui, si offendiſſem ejus animum, cui tum, quum jam in armis eſſemus, conſulatus tamen alter, & triumphus amplissimus deferebatur, ſubjicerer eiſdem prœliis: ut mea perſona ſemper ad improborum civium impetus aliquid videretur habere populare. Atque

hæc non ego priùs ſum ſuſpicatus, quàm mihi palam denuntiata ſunt: neque ea tam pertimui, si ſubeunda eſſent, quàm declinanda putavi, si honeſtè vitare poſſem. Quam brevem illius temporis, dum in ſpe pax fuit, rationem noſtram vides; reliqui facultatem res ademit. Iis autem, quibus non ſatisfacio, facilè reſpondeo: neque enim ego amicior C. Cæſari umquam fui, quàm illi; neque illi amiciores reipublicæ, quàm ego. Hoc inter me, & illos intereſt, quòd, quum & illi cives optimi sint, & ego ab iſta laude non absim, ego conditionibus, quod idem te intellexeram velle, illi armis diſceptari maluerunt. Quæ quoniam ratio vicit; perficiam profectò, ut neque reſpublica civis a me animum, neque tu amici desideres.

CICERO ATTICO SAL.

12. MIHI moleſtior lippitudo erat etiam, quàm antè fuerat: dictare tamen hanc epiſtolam malui, quàm Gallo Fabio, amantissimo utriuſque noſtrûm, nihil ad te litterarum dare. Nam pridie quidem, quoquo modo potueram, ſcripſeram ipſe eas litteras; quarum vaticinationem falſam eſſe cupio. Hujus autem epiſtolæ non ſolùm ea cauſa eſt, ut ne quis a me dies intermittatur, quin dem ad te litteras; ſed etiam hæc juſtior, ut a te impetrarem,

ut sumeres aliquid temporis; quo quia tibi perexiguo opus est, explicari mihi tuum consilium planè volo, ut penitus intelligam. Omnia sunt integra nobis: nihil prætermissum est, quod non habeat sapientem excusationem, non modò probabilem. Nam certè neque tum peccavi, quum imparatam Capuam, non solùm ignaviæ delectûs, sed etiam perfidiæ suspicionem fugiens, accipere nolui; neque quum post conditiones pacis per L. Cæsarem & Fabatum allatas cavi, ne animum ejus offenderem, cui Pompeius jam armatus armato consulatum triumphumque deferret. Nec verò hæc extrema quisquam potest jure reprehendere, quòd mare non transirem: id enim, etsi erat deliberationis, tamen obire non potui. Neque enim suspicari debui; præsertim quum ex ipsius Pompeii litteris, idem quod video te existimasse, non dubitarim, quin is Domitio subventurus esset. Et planè quid rectum, & quid faciendum mihi esset, diutius cogitare malui. Primùm igitur, hæc qualia tibi esse videantur, etsi significata sunt a te, tamen accuratiùs mihi perscribas velim: deinde aliquid etiam in posterum prospicias, fingasque, quem me esse deceat, & ubi me plurimùm prodesse reipublicæ sentias; ecquæ pacifica persona desideretur; an in bellatore sint

omnia. Atque ego, qui omnia officio metior, recordor tamen tua consilia; quibus si paruissem, tristitiam illorum temporum non subiissem. Memini, quid mihi tum suaseris per Theophanem, per Culeonem; idque sæpe ingemiscens sum recordatus. Quare nunc saltem ad illos calculos revertamur, quos tum abjecimus; ut non solùm gloriosis consiliis utamur, sed etiam paulò salubrioribus. Sed nihil præscribo: accuratè velim perscribas tuam ad me sententiam. Volo etiam exquiras, quàm diligentissimè poteris (habebis autem, per quos possis) quid Lentulus noster, quid Domitius agat, quid acturus sit, quemadmodum nunc se gerant, num quem accusent, num cui succenseant. Quid dico, num cui? num Pompeio? omnino culpam omnem Pompeius in Domitium confert, quod ipsius litteris cognosci potest, quarum exemplum ad te mitto. Hæc igitur videbis; &, quod ad te antè scripsi, Demetrii Magnetis librum, quem ad te misit de concordia, velim mihi mittas.

CN. MAGNUS PROCOS. M. MARCELLO, L. LENTULO COSS. S. D.

EGO, quòd existimabam, diversos nos, neque reipublicæ utiles, neque nobis præsidio esse posse, idcirco ad L. Domitium

litteras misi, primùm uti ipse cum omni copia ad nos veniret: si de se dubitaret, ut cohortes XIV, *quæ ex Piceno ad me iter habebant, ad nos mitteret. Quod veritus sum, factum est, ut Domitius implicaretur; neque ipse satis firmus esset ad castra facienda, quòd meas* XIV, *& suas* XI *cohortes tribus in oppidis distributas haberet: nam partim Albæ, partim Sulmone collocavit: neque, si vellet, expedire posset. Nunc scitote, me esse in summa sollicitudine: nam & tot & tales viros periculo obsidionis liberare cupio; neque subsidio ire possum, quòd his duabus legionibus non puto esse committendum, ut illuc ducantur: ex quibus tamen non amplius* XIV *cohortes contrahere potui; quòd Brundisium præsidium misi, neque Canusium sine præsidio, dum abessem, putavi esse dimittendum. D. Lælio mandaram, quòd majores copias sperabam nos habituros, ut, si vobis videretur, alteruter vestrûm ad me veniret; alter in Siciliam cum ea copia, quam Capuæ, & circum Capuam comparastis, & cum iis militibus, quos Faustus legit, proficisceretur; Domitius cum* XI *suis cohortibus eòdem adjungeretur; reliquæ copiæ omnes Brundisium cogerentur; & inde navibus Dyrrhachium transportarentur. Nunc, quum hoc tempore nihilò magis ego, quàm vos, subsidio Domitio ire pos-*

sim, seu per montes explicare; non est nobis committendum, ut ad has XIV *cohortes, quas ego dubio animo habeo, hostis accedere, aut in itinere me consequi possit. Quamobrem placitum est mihi, nec aliter video censeri Marcello, & ceteris nostri ordinis, qui hîc sunt, ut Brundisium ducerem hanc copiam, quam mecum habeo. Vos hortor, ut quodcumque militum contrahere poteritis, contrahatis, & eòdem veniatis quamprimum. Arma quæ ad me missuri eratis, iis, censeo, armetis milites, quos vobiscum habetis: quæ arma superabunt, ea si Brundisium jumentis deportaritis, vehementer reipublicæ profueritis. De hac re velim nostros certiores faciatis. Ego ad P. Lupum, & C. Coponium prætores misi, ut se nobis conjungerent; & militum quod haberent, ad vos deducerent.*

CN. MAGNUS PROCOS. S. D.
L. DOMITIO PROCOS.

MIROR, te ad me nihil scribere, & potiùs ab aliis, quàm a te, de republica me certiorem fieri. Nos, disjectâ manu, pares adversariis esse non possumus: contractis nostris copiis, spero nos & reipublicæ & communi saluti prodesse. Quamobrem quum constituisses, ut Vibullius mihi scripserat, a. d. V *Id. Febr. Corfinio proficisci cum exercitu, & ad me venire; mi-*

ror quid causæ fuerit, quare consilium mutâris. Nam illa causa, quam mihi Vibullius scribit, levis est, te propterea moratum esse, quòd audieris Cæsarem Firmo progressum in Castrum Truentinum venisse. Quantò enim magis appropinquare adversarius cœpit, eò tibi celeriùs agendum erat, ut te mecum conjungeres priùs, quàm Cæsar aut tuum iter impedire, aut me abs te excludere posset. Quamobrem etiam & etiam te rogo & hortor, id quod non destiti superioribus litteris a te petere, ut primo quoque die Luceriam advenires, antequam copiæ, quas instituit Cæsar contrahere, in unum locum coactæ, nos a nobis distrahant. Sed si erunt, qui te impediant, ut illas suas servent, æquum est me a te impetrare ut cohortes, quæ ex Piceno & Camerino venerunt, quæ fortunas suas reliquerunt, ad me missum facias.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D. L. DOMITIO PROCOS.

LITTERAS abs te M. Calenius ad me attulit a. d. XIV Kalend. Mart. in quibus litteris scribis, tibi in animo esse observare Cæsarem; &, si secundùm mare ad me ire cœpisset, confestim in Samnium ad me venturum; sin autem ille circum istæc loca commoraretur, te ei, si propiùs accessisset, resistere velle. Te animo magno &

forti istam rem agere existimo : sed diligentiùs nobis est videndum, ne distracti pares esse adversario non possimus ; quum ille magnas copias habeat, & majores brevi habiturus sit. Non enim pro tua prudentia debes illud solùm animadvertere, quot in præsentia cohortes contra te habeat Cæsar, sed quantas brevi tempore equitum & peditum copias contracturus sit. Cui rei testimonio sunt litteræ, quas Bussenius ad me misit ; in quibus scribit, id quod ab aliis quoque mihi scribitur, præsidia Curionem, quæ in Umbria & Tuscis erant, contrahere, & ad Cæsarem iter facere : quæ si copiæ in unum locum fuerint coactæ, ut pars exercitûs ad Albam mittatur, pars ad te accedat ; ut non pugnet, sed locis suis repugnet, hærebis : neque solus cum ista copia tantam multitudinem sustinere poteris, ut frumentatum eas. Quamobrem te magnopere hortor, ut quamprimum cum omni copia huc venias. Consules constituerunt idem facere. Ego Metuscilio ad te mandata dedi, providendum esse, ne duæ legiones sine Picentinis cohortibus in conspectum Cæsaris committerentur. Quamobrem nolito commoveri, si audieris me regredi, si fortè Cæsar ad me veniet : cavendum enim puto esse, ne implicatus hæream. Nam neque castra, propter anni tempus & militum animos, facere possum ; neque ex omnibus oppidis

contrahere copias expedit; ne receptum amittam. Itaque non amplius XIV *cohortes Luceriam coëgi. Consules præsidia omnia deducturi sunt, aut in Siciliam ituri. Nam aut exercitum firmum habere oportet, quo confidamus perrumpere nos posse; aut regiones ejusmodi obtinere, e quibus repugnemus. Id quod neutrum nobis hoc tempore contingit; quòd & magnam partem Italiæ Cæsar occupavit; & nos non habemus exercitum tam amplum, neque tam magnum, quàm ille. Itaque nobis providendum est, ut summam reipublicæ rationem habeamus. Etiam atque etiam te hortor, ut cum omni copia quamprimum ad me venias. Possumus etiam nunc rempublicam erigere, si communi consilio negotium administrabimus: sin distrahemur, infirmi erimus. Mihi hoc constitutum est.*

His litteris scriptis, Sica a te mihi litteras attulit & mandata. Quòd me hortare, ut istuc veniam, id me facere non arbitror posse; quòd non magnopere his legionibus confido.

CN. MAGNUS PROCOS. S. D.
L. DOMITIO PROCOS.

LITTERÆ mihi a te redditæ sunt a. d. XIII *Kal. Mart. in quibus scribis, Cæsarem apud Corfinium castra posuisse. Quod putavi & præmonui, fit, ut nec in præ-*

ſentia committere tecum prœlium velit; &, omnibus copiis conductis, te implicet, ne ad me iter tibi expeditum sit, atque iſtas copias conjungere optimorum civium possis cum his legionibus, de quarum voluntate dubitamus: quò etiam magis tuis litteris ſum commotus. Neque enim eorum militum, quos mecum habeo, voluntati ſatis confido, ut de omnibus fortunis reipublicæ dimicem; neque etiam, qui ex delectibus conſcripti ſunt a conſulibus, convenerunt. Quare da operam, si ullâ ratione etiam nunc efficere potes, ut te explices, huc quamprimum venias, antequam omnes copiæ adverſariûm conveniant. Neque enim celeriter ex delectibus huc homines convenire poſſunt; &, si convenirent, quantum iis committendum sit, quòd inter ſe ne noti quidem ſunt, contra veteranas legiones, non te præterit.

CICERO ATTICO SAL.

13. LIPPITUDINIS meæ signum tibi sit librarii manus, & eadem cauſa brevitatis: etsi nunc quidem, quod ſcriberem, nihil erat. Omnis exſpectatio noſtra erat in nuntiis Brundisinis. Si nactus hic eſſet Cnæum noſtrum, ſpes dubia pacis: sin ille antè tranſmisiſſet, exitiosi belli metus. Sed videſne, in quem hominem inciderit reſpublica? quàm acutum, quàm vigilantem, quàm paratum? Si mehercule neminem

occiderit, nec cuiquam quidquam ademerit, ab his, qui eum maximè timuerant, maximè diligetur. Multum mecum municipales homines loquuntur, multum rusticani : nihil prorſus aliud curant nisi agros, nisi villulas, nisi nummulos ſuos. Et vide, quàm converſa res eſt. Illum, quo antea confidebant, metuunt; hunc amant, quem timebant. Id quantis noſtris peccatis vitiiſque evenerit, non poſſum sine moleſtia cogitare. Quæ autem impendere putarem, ſcripſeram ad te ; & jam tuas litteras exſpectabam.

CICERO ATTICO SAL.

14. NON dubito, quin tibi odioſæ sint epiſtolæ quotidianæ, quum præſertim neque nova de re aliqua certiorem te faciam, neque novam denique jam reperiam ſcribendi ullam ſententiam. Sed si, deditâ operâ, quum cauſa nulla eſſet, tabellarios ad te cum inanibus epiſtolis mitterem ; facerem ineptè : euntibus verò, domeſticis præſertim, ut nihil ad te dem litterarum, facere non poſſum : & simul (crede mihi) requieſco paulùm in his miſeriis, quum quasi tecum loquor : quum verò tuas epiſtolas lego, multò etiam magis. Omnino intelligo, nullum fuiſſe tempus poſt has fugas & formidines, quod magis debuerit mutum eſſe a litteris ;

propterea quòd neque Romæ quidquam auditur novi, nec in his locis, quæ a Brundisio absunt propiùs, quàm tu, biduum, aut triduum : Brundisii autem omne certamen vertitur hujus primi temporis ; quâ quidem exspectatione torqueor : sed omnia antè nos sciemus. Eodem enim die video Cæsarem a Corfinio post meridiem profectum esse, id est Feralibus, quo Canusio manè Pompeium : eo modo autem ambulat Cæsar, & iis diariis militum celeritatem incitat, ut timeam, ne citiùs ad Brundisium, quàm opus sit, accesserit. Dices : Quid igitur proficis, qui anticipes ejus rei molestiam, quam triduo sciturus sis ? Nihil equidem : sed, ut suprà dixi, tecum perlibenter loquor ; & simul scito, labare meum consilium, illud quod satis jam fixum videbatur : non mihi satis idonei sunt auctores ii, qui a te probantur : quod enim umquam eorum in republica forte factum exstitit ? aut quis ab his ullam rem laude dignam desiderat ? Nec mehercule laudandos existimo, qui trans mare belli parandi causâ profecti sunt (quamquam hæc ferenda non erant) video enim quantum id bellum, & quàm pestiferum futurum sit. Sed me movet unus vir ; cujus fugientis comes, rempublicam recuperantis socius videor esse debere. Totiesne igitur sententiam mutas ? Ego te-

cum, tamquam mecum loquor : quis autem est, tanta quidem de re, quin variè secum ipse disputet ? Simul & elicere cupio sententiam tuam : si manet, ut firmior sim ; si mutata est, ut tibi assentiar. Omnino ad id, de quo dubito, pertinet, me scire, quid Domitius acturus sit, quid noster Lentulus. De Domitio varia audiebamus, modò esse in Tiburtino Lepidi ; modò cum Lepido accessisse ad urbem : quod item falsum video esse. Ait enim Lepidus, eum nescio quò penetrasse itineribus ; occultandi sui causâ, an maris apiscendi, ne id quidem scit : ignorat enim de filio : addit illud, sanè molestum ; pecuniam Domitio satis grandem, quam is Corfinii habuerit, non esse redditam. De Lentulo autem nihil audimus : hæc velim exquiras, ad meque perscribas.

CICERO ATTICO SAL.

15. ANTE diem V Non. Mart. epistolas mihi tuas Ægypta reddidit, unam veterem IV Kal. quam te scribis dedisse Pinario, quem non vidimus ; in qua exspectas, quidnam præmissus agat Vibullius ; qui omnino non est visus a Cæsare (in altera epistola video te scire ita esse) & quemadmodum redeuntem excipiam Cæsarem ; quem omnino vitare cogito : & aut Hæmonis fugam intendis, commuta-

tionemque vitæ tuæ ; quod tibi puto esse faciendum : &, ignoras, Domitius cum fascibusne sit ; quod quum scies, facies ut sciamus. Habes ad primam epistolam : secutæ sunt duæ, pridie Kal. ambæ datæ, quæ me convellerunt de pristino statu, jam tamen, ut antè ad te scripsi, labantem. Nec me movet, quod scribis, *Jovi ipsi iniquum* : nam periculum in utriusque iracundia positum est ; victoria autem ita incerta, ut deterior causa paratior mihi esse videatur. Nec me consules movent, qui ipsi plumâ aut folio faciliùs moventur : officii me deliberatio cruciat, cruciavitque adhuc. Cautior certè est mansio ; honestior existimatur trajectio : malo interdum, multi me non cautè, quàm pauci non honestè fecisse existiment. De Lepido & Tullo quod quæris ; illi verò non dubitant, quin Cæsari præstò futuri, in senatumque venturi sint. Recentissima tua est epistola Kal. data ; in qua optas congressum, pacemque non desperas : sed ego, quum hæc scribebam, nec illos congressuros, nec, si congressi essent, Pompeium ad ullam conditionem accessurum putabam. Quòd videris non dubitare, si consules transeant, quid nos facere oporteat ; certè transeunt : vel, quo modo nunc est, transierunt. Sed memento, præter Appium, neminem esse ferè, qui non jus habeat

transeundi. Nam aut cum imperio sunt, ut Pompeius, ut Scipio, Setenas, Fannius, Voconius, Sestius, ipsi consules; quibus more majorum concessum est vel omnes adire provincias; aut legati sunt eorum. Sed nihil differo : quid placeat tibi, & quid propemodum rectum sit, intelligo. Plura scriberem, si ipse possem : sed, ut mihi videor, potero biduo. Balbi Cornelii litterarum exemplum, quas eodem die accepi, quo tuas, misi ad te, ut meam vicem doleres, quum me derideri videres.

BALBUS CICERONI IMP. S.

OBSECRO te, Cicero, suscipe curam & cogitationem dignissimam tuæ virtutis, ut Cæsarem & Pompeium, perfidiâ hominum distractos, rursus in pristinam concordiam reducas. Crede mihi, Cæsarem non solùm fore in tua potestate, sed etiam maximum beneficium te sibi dedisse judicaturum, si huc te rejicis. Velim, idem Pompeius faciat; qui ut adduci tali tempore ad ullam conditionem possit, magis opto, quàm spero. Sed quum constiterit, & timere desierit, tum incipiam non desperare tuam auctoritatem plurimùm apud eum valituram. Quòd Lentulum cos. meum voluisti hîc remanere, Cæsari gratum, mihi verò gratissimum mediusfidius fecisti : nam illum tanti facio, qui non Cæsarem magis diligam : qui si pas-

ſus eſſet, nos ſecum, ut conſueramus, loqui; & non ſe totum etiam & etiam ab ſermone noſtro avertiſſet, minùs miſer, quàm ſum, eſſem. Nam cave putes hoc tempore plus me quemquam cruciari, quòd eum, quem ante me diligo, video in conſulatu quidvis potiùs eſſe, quàm conſulem. Quòd ſi tibi voluerit obtemperare, & nobis de Cæſare credere, & conſulatum reliquum Romæ peragere, incipiam ſperare, etiam conſilio ſenatûs, auctore te, illo relatore, Pompeium & Cæſarem conjungi poſſe: quod ſi factum erit, me ſatis vixiſſe putabo. Factum Cæſaris de Corfinio totum te probaturum ſcio: quo modo in hujuſmodi re, commodiùs cadere non potuit, quàm ut res ſine ſanguine conficeret. Balbi mei tuique adventu delectatum te valde gaudeo. Is quæcumque tibi de Cæſare dixit, quæque Cæſar ſcripsit, ſcio, re tibi probabit, quæcumque fortuna ejus fuerit, veriſſimè ſcripsiſſe.

CICERO ATTICO SAL.

16. OMNIA mihi proviſa ſunt, præter occultum, & tutum iter ad mare ſuperum: hoc enim mari uti non poſſumus hoc tempore anni. Illuc autem, quò ſpectat animus, & quò res vocat, quà veniam? cedendum enim eſt celeriter; ne fortè quâ re impediar, atque alliger. Nec verò ille me ducit, qui videtur: quem ego hominem ἀπολιτικώτατον omnium jam antè co-

gnoram ; nunc verò etiam ἀςρατηγικώτατον. Non me igitur is ducit ; ſed ſermo hominum, qui ad me a Philotimo ſcribitur : is enim me ab optimatibus ait conſcindi. Quibus optimatibus, dii boni ! qui nunc quo modo occurrunt, quo modo autem ſe venditant Cæſari ? Municipia verò Deum : nec ſimulant, ut quum de illo ægroto vota faciebant ; ſed planè, quidquid mali hic Piſiſtratus non fecerit, tam gratum eſt, quàm ſi alium facere prohibuerit : hunc propitium ſperant ; illum iratum putant. Quas fieri cenſes ἀπαντήσεις ex oppidis ? quos honores ? Metuunt, inquies : credo ; ſed mehercule illum magis. Hujus inſidioſâ clementiâ delectantur ; illius iracundiam formidant. Judices DCCCL, qui præcipuè Cnæo noſtro delectabantur, ex quibus quotidie aliquem video, neſcio quas ejus Lucerias horrent. Itaque quæro, qui ſint iſti optimates, qui me exturbent, quum ipſi domi maneant. Sed tamen, quicumque ſunt, αἰδέομαι Τρῶας. Etſi, quâ ſpe proficiſcar, video ; conjungoque me cum homine magis ad vaſtandam Italiam, quàm ad vincendum parato : demum, quem exſpecto... Et quidem, quum hæc ſcribebam IV Nonas, jam exſpectabam aliquid a Brundiſio. Quid autem aliquid ? quàm inde turpiter fugiſſet, & victor hic quà ſe referret, & quò : quod ubi audiſſem, ſi ille Appiâ veniret, ego Arpinum cogitabam.

EPISTOLÆ
AD ATTICUM.
LIBER NONUS.

CONTINENTUR item hoc libro Cnæi fuga Brundisium, atque inde in Macedoniam transmissio, quæ fuit Idibus Martiis, præmissis antea consulibus L. Cornelio Lentulo, & C. Claudio Marcello, cum omnibus pene magistratibus, cunctoque senatu: æstus animi ægritudoque Ciceronis, Atticum consulentis, quum Pompeius Italiâ cesserit, quid sibi faciendum sit: redeuntemque Cæsarem a Brundisio, quò Pompeium fuerat persecutus, exspectarene debeat, & quo maximè in loco, quo vultu sermoneque excipere: denique congressus ipse cum Cæsare, & utriusque discessus. Quæ omnia acciderunt diebus paulò plus viginti. Nam quotidianæ inter eos erant litteræ. MALASPINA.

CICERO ATTICO SAL.

I. ETSI, quum tu has litteras legeres, putabam fore, ut scirem jam, quid Brundisii actum esset (nam Canusio VIII Kal. profectus erat Cnæus; hæc autem scribebam pridie Nonas XIV die postquam ille Canusio moverat) tamen angebar singularum horarum exspectatione; mirabarque nihil

nihil allatum esse ne rumoris quidem : nam erat mirum silentium. Sed hæc fortasse κενόσπουδα sunt ; quæ tamen jam sciantur necesse est. Illud molestum, me adhuc investigare non posse, ubi P. Lentulus noster sit, ubi Domitius : quæro autem, quò faciliùs scire possim, quid acturi sint ; iturine ad Pompeium ; &, si sunt, quà, quandove ituri sunt. Urbem quidem jam refertam esse optimatium audio ; Sosium & Lupum, quos Cnæus noster antè putabat Brundisium venturos esse quàm se, jus dicere. Hinc verò vulgò vadunt : etiam M' Lepidus, quocum diem conterere solebam, cras cogitabat. Nos autem in Formiano morabamur, quò citiùs audiremus : deinde Arpinum volebamus : inde, iter quà maximè ἀναπάντητον esset, ad mare superum, remotis, sive omnino missis lictoribus. Audio enim bonis viris, qui & nunc, & sæpe antea magno præsidio reipublicæ fuerunt, hanc cunctationem nostram non probari, multaque in me, & severè in conviviis tempestivis quidem disputari. Cedamus igitur ; &, ut boni cives simus, bellum Italiæ terrâ marique inferamus ; & odia improborum rursus in nos, quæ jam exstincta erant, incendamus ; & Lucceii consilia, ac Theophani persequamur. Nam Scipio vel in Syriam proficiscitur forte ; vel cum genero honestè ; vel

Cæsarem fugit iratum. Marcelli quidem, nisi gladium Cæsaris timuissent, manerent. Appius & eodem timore, & inimicitiarum recentium; & tamen præter hunc, & C. Cassium, reliqui legati; Faustus proquæstor: ego unus, cui utrumvis liceret. Frater accedet; quem socium hujus fortunæ esse non erat æquum: cui magis etiam Cæsar irascetur: sed impetrare non possum, ut maneat. Dabimus hoc Pompeio, quod debemus: nam me quidem alius nemo movet; non sermo bonorum, qui nulli sunt; non causa, quæ acta timidè est, agetur improbè. Uni, uni hoc damus, ne id quidem roganti, nec suam causam (ut ait) agenti, sed publicam. Tu quid cogites de transeundo in Epirum, scire sanè velim.

CICERO ATTICO SAL.

2. Etsi Nonis Mart. die tuo, ut opinor, exspectabam epistolam a te longiorem; tamen ad eam ipsam brevem, quam III Nonas ὑπὸ τὴν διάληψιν dedisti, rescribendum putavi. Gaudere ais te, mansisse me; & scribis in sententia te manere: mihi autem superioribus litteris videbare non dubitare, quin cederem, ita, si & Cnæus bene comitatus conscendisset, & consules transissent. Utrùm hoc tu parum commeministi, an ego non satis intellexi,

an mutasti sententiam ? sed aut ex epistola, quam exspecto, perspiciam, quid sentias; aut alias abs te litteras eliciam. Brundisio nihil dum erat allatum. O rem difficilem, planéque perditam ! quàm nihil prætermittis in consilio dando ! quàm nihil tamen, quod tibi placeat, explicas ! Non esse me unà cum Pompeio gaudes ; ac proponis quàm sit turpe me adesse, quum quid de illo detrahatur, nec fas esse approbare. Certè contrà igitur ? Dii, inquis, averruncent. Quid ergo fiet, si in altero scelus est, in altero supplicium ? Impetrabis, inquis, a Cæsare, ut tibi abesse liceat, & esse otioso. Supplicandum igitur ? Miserum ! quid si non impetraro ? Et de triumpho erit, inquis, integrum. Quid si hoc ipso premar ? Accipiam ? quid fœdius ? Negem ? repudiari se totum, magis etiam quàm olim in XX-viratu, putabit : ac solet, quum se purgat, in me conferre omnem illorum temporum culpam : ita me sibi fuisse inimicum, ut ne honorem quidem a se accipere vellem. Quantò nunc hoc idem accipiet asperiùs ? tantò scilicet, quantò & honor hic illo est amplior, & ipse robustior. Nam quòd negas te dubitare, quin magna in offensa sim apud Pompeium hoc tempore, non video causam, cur ita sit, hoc quidem tempore. Qui enim amisso Corfinio deni-

que certiorem me ſui conſilii fecit, is que- retur Brundisium me non veniſſe, quum inter me & Brundisium Cæſar eſſet? deinde etiam ſcit ἀπαῤῥησίαστον eſſe in ea cauſa que- relam ſuam; me putat de municipiorum imbecillitate, de delectibus, de pace, de urbe, de pecunia, de Piceno occupando plus vidiſſe, quàm ſe. Sin quum potuero, non venero, tum erit inimicus: quod ego non eò vereor, ne mihi noceat (quid enim faciet?

Τίς δ' ἐστὶ δοῦλος, τοῦ θανεῖν ἄφροντις ὤν;)

ſed quia ingrati animi crimen horreo. Con- fido igitur adventum noſtrum illi, quoquo tempore fuerit, ut ſcribis, ἀσμένιστον fore. Nam quod ais, si hic temperantiùs ege- rit, consideratius conſilium te daturum; quî hic poteſt ſe gerere non perditè? vi- ta, mores, antè facta, ratio ſuſcepti ne- gotii, ſocii, vires bonorum, aut etiam conſtantia. Vix dum epiſtolam tuam lege- ram, quum ad me currens ad illum Poſtu- mus Curtius venit, nihil nisi claſſes lo- quens & exercitus: eripiebat Hiſpanias: tenebat Asiam, Siciliam, Africam, Sar- diniam: confeſtim in Græciam perſeque- batur. Eundum igitur eſt, nec tam ut bel- li, quàm ut fugæ ſocii simus: nec enim ferre poterò ſermones iſtorum, quicumque ſunt: non ſunt enim certè, ut appellan-

tur, boni. Sed tamen id ipſum ſcire cupio, quid loquantur; idque ut exquiras, meque certiorem facias, te vehementer rogo. Nos adhuc, quid Brundisii actum eſſet, planè neſciebamus. Quum ſciemus, tum ex re, & ex tempore consilium capiemus; ſed utemur tuo.

CICERO ATTICO SAL.

3. DOMITII filius transiit Formias VIII Id. currens ad matrem Neapolim, mihique nuntiari jussit, patrem ad urbem eſſe; quum de eo curiosè quæsiſſet ſervus noſter Dionysius. Nos autem audieramus eum profectum, sive ad Pompeium, sive in Hiſpaniam. Id cujuſmodi sit, ſcire ſanè velim: nam ad id, quod delibero, pertinet, si ille certè nuſquam diſcessit, intelligere Cnæum, non eſſe faciles nobis ex Italia exitus, quum ea tota armis, præsidiiſque teneatur, hieme præſertim: nam, si commodius anni tempus eſſet, vel infero mari liceret uti: nunc nihil poteſt, nisi ſupero, tranſmitti; quò iter intercluſum eſt. Quæres igitur & de Domitio, & de Lentulo. A Brundisio nulla adhuc fama venerat; & erat hic dies VII Id. quo die ſuſpicabamur, aut pridie Brundisium veniſſe Cæſarem: nam Kal. Arpis manſerat. Sed si Poſtumum audire velles, perſecuturus erat Cnæum: transiſſe enim jam putabat, con-

jecturâ tempestatum ac dierum. Ego nautas eum non putabam habiturum : ille confidebat, & eò magis, quòd audita naviculariis hominis liberalitas esset. Sed tota res Brundisina jam quo modo habeat se, diutius nescire non possum.

CICERO ATTICO SAL.

4. Ego etsi tam diu requiesco, quàm diu aut ad te scribo, aut tuas litteras lego; tamen & ipse egeo argumento epistolarum, & tibi idem accidere certè scio: quæ enim soluto animo familiariter scribi solent, temporibus his excluduntur; quæ autem sunt horum temporum, ea jam contrivimus. Sed tamen, ne me totum ægritudini dedam, sumpsi mihi quasdam tamquam *θέσεις*, quæ & politicæ sunt, & temporum horum; ut & abducam animum ab querelis, & in eo ipso, de quo agitur, exercear. Eæ sunt hujusmodi. Εἰ μενετέον ἐν τῇ πατρίδι τυραννουμένῃ. Τυραννουμένης δ᾽ αὐτῆς, εἰ παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πραγματευτέον, κἂν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύσειν. Εἰ εὐλαβητέον τὸν καταλύοντα, μὴ αὐτὸς αἴρηται. Εἰ πειρατέον ἀρήγειν τῇ πατρίδι τυραννουμένῃ καιρῷ καὶ λόγῳ μᾶλλον, ἢ πολέμῳ. Εἰ πολιτικὸν τὸ ἡσυχάζειν, ἀναχωρήσαντά ποι, τῆς πατρίδος τυραννουμένης. Εἰ διὰ παντὸς ἰτέον κινδύνου τῆς ἐλευθερίας πέρι. Εἰ πόλεμον ἐπακτέον τῇ χώρᾳ, καὶ

πολιορκητέον ταύτην τυραννουμένην. Εἰ καὶ μὴ δοκιμάζοντα τὴν διὰ πολέμου κατάλυσιν τῆς τυραννίδος, συναπογραπτέον ὅμως τοῖς ἀρίστοις. Εἰ τοῖς εὐεργέταις, καὶ φίλοις συγκινδυνευτέον ἐν τοῖς πολιτικοῖς, κἂν μὴ δοκῶσιν εὖ βεβουλεῦσθαι περὶ τῶν ὅλων. Εἰ ὁ μεγάλα τὴν πατρίδα εὐεργετήσας, δι' αὐτό τε τοῦτο ἀνήκεστα παθὼν, καὶ φθονηθεὶς, κινδυνεύσειεν ἂν ἐθελοντὴς ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Εἰ ἐφετέον αὐτῷ ἑαυτοῦ ποτε, καὶ τῶν οἰκειοτάτων ποιεῖσθαι πρόνοιαν, ἀφεμένῳ τὰς πρὸς τοὺς ἰσχύοντας διαπολιτείας. In his ego me consultationibus exercens, & differens in utramque partem tum Græcè, tum Latinè, & abduco parumper animum a molestiis, & τοῦ προὔργου τι delibero. Sed vereor ne tibi ἄκαιρος sim: si enim rectè ambulaverit is, qui hanc epistolam tulit, in ipsum tuum diem incidit.

CICERO ATTICO SAL.

5. NATALI die tuo scripsisti epistolam ad me plenam consilii, summæque quum benevolentiæ, tum etiam prudentiæ: eam mihi Philotimus postridie quàm a te acceperat, reddidit. Sunt ista quidem quæ disputas difficillima, iter ad superum, navigatio infero, discessus Arpinum, ne hunc fugisse; mansio Formiis, ne obtulisse nos gratulationi videamur: sed miserius nihil, quàm ea videre, quæ tamen jam, jam, inquam, videnda erunt. Fuit apud

„ me Poſtumus : ſcripſi ad te quàm gravis. Venit ad me etiam Q. Fufius, quo vultu ! quo ſpiritu ! properans Brundisium, ſcelus accuſans Pompeii, levitatem & ſtultitiam ſenatûs. Hæc qui in mea villa non feram, Curtium in curia potero ferre ? Age, finge me quamvis εὐςομάχως hæc ferentem ; quid illa, *Dic, M. Tulli*, quem habebunt exitum ? Et omitto cauſam reipublicæ, quam ego amiſſam puto quum vulneribus ſuis, tum medicamentis iis, quæ parantur. De Pompeio quid agam ? cui planè (quid enim hoc negem ?) ſucceſui : ſemper enim cauſæ eventorum magis movent, quàm ipſa eventa. Hæc igitur mala (quibus majora eſſe quæ poſſunt ?) conſiderans, vel potiùs judicans ejus operâ accidiſſe & culpâ, inimicior eram huic, quàm ipsi Cæſari. Ut majores noſtri funeſtiorem diem eſſe voluerunt Alliensis pugnæ, quàm urbis captæ, quòd hoc malum ex illo ; itaque alter religioſus etiam nunc dies, alter in vulgus ignotus : sic ego, decem annorum peccata recordans, in quibus inerat ille etiam annus, qui nos, hoc non defendente, ne dicam graviùs, afflixerat ; præſentiſque temporis cognoſcens temeritatem, ignaviam, negligentiam, ſuccenſebam. Sed ea jam mihi exciderunt : beneficia ejuſdem cogito : cogito etiam dignitatem. Intelligo

ſeriùs equidem quàm vellem, propter epiſtolas ſermoneſque Balbi; ſed video planè nihil aliud agi, nihil actum ab initio, quàm ut hunc occideret. Ego igitur, si quis apud Homerum, quum ei & mater & dea dixiſſet,

> Αὐτίκα γάρ τοι ἔπειτα μεθ' Ἕκτορα πότμος ἑτοῖμος:

matri ipſe reſpondit,

> Αὐτίκα τεθναίην, ἐπεὶ οὐκ ἄρ' ἔμελλον ἑταίρῳ

Κτεινομένῳ ἐπαμῦναι: quid si non ἑταίρῳ ſolùm, ſed etiam εὐεργέτῃ? adde, tali viro, talem cauſam agenti: & ego verò hæc officia mercanda vitâ puto. Optimatibus verò tuis nihil confido, nihil jam ne inſervio quidem: video ut ſe huic dent, ut daturi sint. Quidquam tu illa putas fuiſſe de valetudine decreta municipiorum, præ his de victoria gratulationibus? Timent, inquies. At ipsi tum ſe timuiſſe dicunt. Sed videamus quid actum sit Brundisii: ex eo fortaſſe mea consilia naſcentur, aliæque litteræ.

CICERO ATTICO SAL.

6. Nos adhuc Brundisio nihil. Româ ſcripsit Balbus, putare jam Lentulum coſ. tranſmisiſſe, nec eum a minore Balbo conventum, quòd is hoc jam Canusii audiſ-

ſet : inde ad ſe eum ſcripsiſſe : cohortes ſex, quæ Albæ fuiſſent, ad Curium viâ Minuciâ transiſſe ; id Cæſarem ad ſe ſcripsiſſe, & brevi tempore eum ad urbem futurum. Ergo utar tuo consilio ; neque me Arpinum hoc tempore abdam : etsi Ciceroni meo togam puram quum dare Arpini vellem, hanc eram ipſam excuſationem relicturus ad Cæſarem : ſed fortaſſe in eo ipſo offendetur, cur non Romæ potiùs. Sed tamen si eſt conveniendus, hîc potissimùm. Tum reliqua videbimus, id eſt, & quò, & quà, & quando. Domitius, ut audio, in Coſano, & quidem, ut aiunt, paratus ad navigandum : si in Hiſpaniam, non probo ; si ad Cnæum, laudo : quóvis potiùs certè, quàm ut Curtium videat ; quem ego patronus adſpicere non poſſum. Quid alios ? Sed, opinor, quieſcamus ; ne noſtram culpam coarguamus, qui, dum urbem, id eſt patriam, amamus, dumque rem conventuram putamus, ita nos geſſimus, ut planè interclusi captique simus. Scriptâ jam epiſtolâ, Capuâ litteræ ſunt allatæ hoc exemplo. *Pompeius mare transiit cum omnibus militibus, quos ſecum habuit : hic numerus eſt hominum millia XXX ; & conſules, duo & tribuni plebis, & ſenatores, qui fuerunt cum eo, omnes cum uxoribus & liberis. Conſcendiſſe dicitur a. d. IV Nonas Mart. Ex ea die fuere*

Septemtriones venti. Naves, quibus usus non est, omnes aut præcidisse, aut incendisse dicunt. De hac re litteræ L. Metello tribuno plebis Capuam allatæ sunt ab Clodia socru, quæ ipsa transiit. Antè sollicitus eram & angebar, sicut res scilicet ipsa cogebat, quum consilio explicare nihil possem : nunc autem, postquam Pompeius & consules ex Italia exierunt, non angor, sed ardeo dolore :

οὐδέ μοι ἦτορ
Ἔμπεδον, ἀλλ' ἀλαλύκτημαι.

Non sum, inquam, mihi crede, mentis compos : tantum mihi dedecoris admisisse videor. Me non primùm cum Pompeio, qualicumque consilio uso, deinde cum bonis esse, quamvis causâ temerè institutâ ? præsertim quum ii ipsi, quorum ego causâ timidiùs me fortunæ committebam, uxor, filia, Cicerones pueri, me illud sequi mallent? hoc turpe, & me indignum putarent ? Nam Quintus quidem frater, quidquid mihi placeret, id rectum se putare aiebat, id animo æquissimo sequebatur. Tuas nunc epistolas a primo lego : hæ me paulùm recreant. Primæ monent & rogant, ne me projiciam ; proximæ te gaudere ostendunt, me remansisse : eas quum lego, minùs mihi turpis videor, sed tam diu dum lego : deinde emergit rursum dolor, & αἰσχροῦ φαντασία.

Quamobrem obſecro te, mi Tite, eripe mihi hunc dolorem, aut minue ſaltem, aut conſolatione, aut consilio, aut quacumque re potes. Quid tu autem possis? aut quid homo quiſquam? vix jam Deus. Equidem illud molior, quod tu mones, ſperaſque fieri poſſe, ut mihi Cæſar concedat ut absim, quum aliquid in ſenatu contra Cnæum agatur: ſed timeo ne non impetrem. Venit ab eo Furnius (& quidem ſcias, quos ſequamur) Q. Titinii filium cum Cæſare eſſe nuntiat: ſed illum majores mihi gratias agere, quàm vellem. Quid autem me roget (paucis ille quidem verbis, ἐν δυνάμει) cognoſce ex ipsius epiſtola. Me miſerum! quòd tu non valuiſti. Unà fuiſſemus: consilium certè non defuiſſet, Σύν τε δύ' ἐρχομένω. Sed acta ne agamus: reliqua paremus. Me adhuc hæc duo fefellerunt, initio ſpes compositionis, quâ factâ volebam uti populari vitâ, & ſollicitudine ſenectutem noſtram liberari: deinde bellum crudele, & exitioſum ſuſcipi a Pompeio intelligebam. Melioris medius fidius civis, & viri putabam, quovis ſupplicio affici, quàm illi crudelitati non ſolùm præeſſe, verùm etiam intereſſe. Videtur vel mori ſatius fuiſſe, quàm eſſe cum his. Ad hæc igitur cogita, mi Attice, vel potiùs excogita. Quemvis eventum fortiùs feram, quàm nunc dolorem.

CÆSAR IMP. S. D. CICERONI IMP.

QUUM Furnium nostrum tantùm vidissem, neque loqui, neque audire meo commodo potuissem; properarem, atque essem in itinere, præmissis jam legionibus; præterire tamen non potui, quin & scriberem ad te, & illum mitterem, gratiasque agerem: etsi hoc & feci sæpe, & sæpiùs mihi facturus videor; ita de me mereris. In primis a te peto, quoniam confido me celeriter ad urbem venturum, ut te ibi videam; ut tuo consilio, gratiâ, dignitate, ope omnium rerum uti possim. Ad propositum revertar: festinationi meæ, brevitatique litterarum ignosces. Reliqua ex Furnio cognosces.

CICERO ATTICO SAL.

7. SCRIPSERAM ad te epistolam, quam darem IV Id. sed eo die is, cui dare volueram, non est profectus. Venit autem eo ipso die ille celeripes, quem Salvius dixerat: attulit uberrimas tuas litteras, quæ mihi quiddam quasi animulæ restillarunt. Recreatum enim me non queo dicere: sed planè τὸ συνέχον effecisti. Ego enim non jam id ago, mihi crede, ut prosperos exitus consequar: sic enim video, nec duobus his vivis, nec hoc uno, nos umquam rempublicam habituros. Ita

neque de otio noſtro ſpero jam, nec ullam acerbitatem recuſo. Unum illud extimeſcebam, ne quid turpiter facerem, vel, dicam, jam effeciſſem. Sic ergo habeto, ſalutares te mihi litteras miſiſſe: neque solùm has longiores, quibus nihil poteſt eſſe explicatius, nihil perfectius; ſed etiam illas breviores, in quibus hoc mihi jucundiſſimum fuit, consilium factumque noſtrum a Sexto probari: pergratumque mihi tu feciſti, a quo diligi me, &, quid rectum sit, intelligi ſcio. Longior verò tua epiſtola non me ſolùm, ſed meos omnes ægritudine levavit. Itaque utar tuo consilio, & ero in Formiano; ne aut ad urbem ἀπάντησις mea animadvertatur; aut si nec hîc, nec illic eum videro, devitatum ſe a me putet. Quod autem ſuades, ut ab eo petam, ut mihi concedat, ut idem tribuam Pompeio, quod ipsi tribuerim; id me jampridem agere intelliges ex litteris Balbi & Oppii, quarum exempla tibi miſi: miſi etiam Cæſaris ad eos ſanâ mente ſcriptas, quo modo in tanta inſania. Sin mihi Cæſar hoc non concedat; video tibi placere illud, me πολίτευμα de pace ſuſcipere: in quo non extimeſco periculum: quum enim tot impendeant, cur non honeſtissimo depaciſci velim? Sed vereor ne Pompeio quid oneris imponam;

Μή μοι γοργείην κεφαλὴν δεινοῖο πελώρου

intorqueat. Mirandum enim in modum Cnæus noſter Sullani regni similitudinem concupit. Εἰδώς σοι λέγω. Nihil ille umquam minùs obſcurè tulit. Cum hocne igitur, inquies, eſſe vis? Beneficium ſequor, mihi crede, non cauſam, ut in Milone, ut in.... Sed hæc hactenus. Cauſa igitur non bona eſt? immo optima; ſed agetur (memento) fœdissimè. Primum consilium eſt ſuffocare urbem & Italiam fame; deinde agros vaſtare, urere, pecuniis locupletum non abſtinere. Sed quum eadem metuam ab hac parte; si illinc beneficium non sit, rectiùs putem quidvis domi perpeti. Sed ita meruiſſe illum de me puto, ut ἀχαριστίας crimen ſubire non audeam. Quamquam a te ejus quoque rei juſta defensio eſt explicata. De triumpho tibi aſſentior; quem quidem totum facilè & libenter abjecero. Egregiè probo fore ut, dum agamus, ὁ πλοῦς ὡραῖος obrepat: si modò, inquis, ſatis ille erit firmus. Eſt firmior etiam, quàm putabamus: de iſto licet bene ſperes: promitto tibi, si valebit, tegulam illum in Italia nullam relicturum. Tene igitur ſocio? Contra mehercule meum judicium, & contra omnium antiquorum auctoritatem; nec tam ut illa adjuvem, quàm ut hæc ne videam, cupio diſcede-

re : noli enim putare tolerabiles horum insanias, nec uniusmodi fore. Etsi quid te horum fugit? legibus, judiciis, senatu sublato, libidines, audacias, sumptus, egestates tot egentissimorum hominum, nec privatas posse res, nec rempublicam sustinere. Abeamus igitur inde qualibet navigatione : etsi id quidem, ut tibi videbitur : sed certè abeamus. Sciemus enim, id quod exspectas, quid Brundisii actum sit. Bonis viris quòd ais probari, quæ adhuc fecerimus, scirique ab iis nos non profectos, valde gaudeo ; si est nunc ullus gaudendi locus. De Lentulo investigabo diligentiùs : id mandavi Philotimo, homini forti, ac nimiùm optimati. Extremum est, ut tibi argumentum ad scribendum fortasse jam desit : nec enim alia de re nunc ulla scribi potest ; & de hac quid jam amplius inveniri potest ? Sed quoniam & ingenium suppeditat (dico mehercule, ut sentio) & amor, quo & meum ingenium incitatur ; perge, ut facis, & scribe quantum potes. In Epirum quòd me non invitas, comitem non molestum, subirascor : sed vale : nam, ut tibi ambulandum, ungendum, sic mihi dormiendum : Etenim litteræ tuæ mihi somnum attulerunt.

BALBUS, ET OPPIUS, S. D. M. CICERONI.

*N*EDUM *hominum humilium, ut nos sumus, sed etiam amplissimorum virorum consilia ex eventu, non ex voluntate, a plerisque probari solent. Tamen freti tuâ humanitate, quod verissimum nobis videbitur, de eo, quod ad nos scripsisti, tibi consilium dabimus; quod si non fuerit prudens, at certè ab optima fide & optimo animo proficiscetur. Nos nisi id, quod nostro judicio Cæsarem facere oportere existimamus, ut, simul Romam venerit, agat de reconciliatione gratiæ suæ, & Pompeii, id eum facturum ex ipso cognovissemus, te hortari desineremus, ut velles iis rebus interesse, quò faciliùs, & majore cum dignitate per te, qui utrique es conjunctus, res tota conficeret: aut, si ex contrario putaremus Cæsarem id non facturum, & eum velle cum Pompeio bellum gerere, sciremus; numquam tibi suaderemus, contra hominem optimè de te meritum arma ferres; sicuti te semper oravimus, ne contra Cæsarem pugnares. Sed quum etiamnum, quid facturus Cæsar sit, magis opinari, quàm scire possimus; non possumus nisi hoc, non videri eam tuam esse dignitatem, neque fidem omnibus cognitam, ut contra alterutrum, quum utrique sis maximè necessarius, arma feras:*

& hoc non dubitamus, quin Cæsar pro sua humanitate maximè sit probaturus. Nos tamen (si tibi videbitur) ad Cæsarem scribemus, ut nos certiores faciat, quid hac re acturus sit: a quo si erit nobis rescriptum, statim, quæ sentiemus, ad te scribemus; & tibi fidem faciemus nos ea suadere, quæ nobis videntur tuæ dignitati, non Cæsaris actioni esse utilissima: & hoc Cæsarem, pro sua indulgentia in suos, probaturum putamus.

BALBUS CICERONI IMP. S.

SI vales, bene est. Postea quàm litteras communes cum Oppio ad te dedi, ab Cæsare epistolam accepi, cujus exemplum tibi misi; ex quibus perspicere poteris, quàm cupiat concordiam, & Pompeium reconciliare, & quàm remotus sit ab omni crudelitate: quod eum sentire, ut debeo, valde gaudeo. De te & tua fide, & pietate idem mehercule, mi Cicero, sentio, quod tu, non posse tuam famam & officium sustinere, ut contra eum arma feras, a quo tantum beneficium te accepisse prædices. Cæsarem hoc idem probaturum, exploratum pro singulari ejus humanitate habeo; eique cumulatissimè satisfacturum te certò scio, quum nullam partem belli contra eum suscipias, neque socius ejus adversariis fueris. Atque hoc non solùm in te, tali & tanto viro, satis habebit, sed etiam mihi ipse suâ con-

cessit voluntate ; ne in iis castris essem, quæ contra Lentulum, aut Pompeium futura essent; quorum beneficia maxima haberem: sibique satis esse dixit, si togatus urbana officia sibi præstitissem; quæ etiam illis, id si vellem, præstare possem. Itaque nunc Romæ omnia negotia Lentuli procuro, sustineo; meumque officium, fidem, pietatem his præsto. Sed mehercule rursus jam abjectam compositionis spem non desperatissimam esse puto; quoniam Cæsar est eâ mente, quâ optare debemus. Hac re mihi placet, si tibi videtur, te ad eum scribere, & ab eo præsidium petere, ut petisti a Pompeio, me quidem approbante, temporibus Milonianis. Præstabo (si Cæsarem bene novi) eum priùs tuæ dignitatis, quàm suæ utilitatis rationem habiturum. Hæc quàm prudenter tibi scribam, nescio: sed illud certè scio, me ab singulari amore ac benevolentiâ, quæcumque scribo, tibi scribere: quòd te, ita incolumi Cæsare moriar, tanti facio, ut paucos æquè ac te caros habeam. De hac re quum aliquid constitueris, velim mihi scribas: nam non mediocriter laboro, ut utrique, ut vis, tuam benevolentiam præstare possis: quam mehercule te præstaturum confido. Fac ut valeas.

CÆSAR OPPIO, CORNELIO S.

GAUDEO mehercule vos significare litteris, quàm valde probetis ea, quæ apud Corfinium sunt gesta. Consilio vestrò utar libenter, & hòc libentiùs, quòd meâ sponte facere constitueram, ut quàm lenissimum me præberem; & Pompeium darem operam ut reconciliarem. Tentemus hoc modo, si possumus omnium voluntates recuperare, & diuturnâ victoriâ uti; quoniam reliqui crudelitate odium effugere non potuerunt, neque victoriam diutius tenere, præter unum L. Sullam, quem imitaturus non sum. Hæc nova sit ratio vincendi, ut misericordiâ & liberalitate nos muniamus. Id quemadmodum fieri possit, nonnulla mî in mentem veniunt, & multa reperiri possunt. De his rebus rogo vos, ut cogitationem suscipiatis. Cn. Magium, Pompeii præfectum, deprehendi: scilicet meò instituto usus sum, & eum statim missum feci. Jam duo præfecti fabrûm Pompeii in meam potestatem venerunt, & a me missi sunt. Si volent grati esse, debebunt Pompeium hortari, ut malit mihi esse amicus, quàm his, qui & illi, & mihi semper fuerunt inimicissimi: quorum artificiis effectum est, ut respublica in hunc statum perveniret.

CICERO ATTICO SAL.

8. CŒNANTIBUS II Idus nobis, ac noctu quidem, Statius a te epistolam brevem attulit. De Lucio Torquato quod modò quæris, non modò Lucius, sed etiam Aulus profectus est; alter multos dies. De Reatinorum corona quod scribis, molestè fero in agro Sabino sementem fieri proscriptionis. Senatores multos esse Romæ, nos quoque audieramus: ecquid potes dicere cur exierint? In his locis opinio est, conjecturâ magis, quàm nuntio, aut litteris, Cæsarem Formiis a. d. XI Kal. Apr. fore. Hìc ego vellem habere Homeri illam Minervam simulatam Mentori, cui dicerem:

> Μέντορ πῶς τ' ἄρ ἴω, πῶς τ' ἄρ προσπλύξομαι
> αὐτὸν;

Nullam rem umquam difficiliorem cogitavi; sed cogito tamen; nec ero ut in malis imparatus. Sed cura ut valeas: puto enim diem tuum heri fuisse.

CICERO ATTICO SAL.

9. TRES epistolas tuas accepi postridie Idus: erant autem IV, III, pridie Idus datæ: igitur antiquissimæ cuique primùm respondebo. Assentio tibi, ut in Formiano potissimùm commorer; etiam de supero

mari ; palpaboque , ut antea ad te ſcripsi, ecquonam modo possim voluntate ejus nullam reipublicæ partem attingere. Quòd laudas, quia oblivifci me ſcripsi antè facta & delicta noſtri amici ; ego verò ita facio : quin ea ipſa , quæ a te commemorantur ſecus ab eo in me ipſum facta eſſe , non memini : tantò plus apud me valere beneficii gratiam , quàm injuriæ dolorem volo. Faciamus igitur , ut cenſes , colligamuſque nos. Σοφιστεύω enim , simul ut rus decurro , atque in decurſu θέσεις meas commentari non desino : ſed ſunt quædam earum perdifficiles ad judicandum. De optimatibus sit ſanè ita , ut vis , ſed noſti illud , Διονύσιος ἐν Κορίνθῳ. Titinii filius apud Cæſarem eſt. Quòd autem quasi vereri videris , ne mihi tua consilia diſpliceant ; me verò nihil delectat aliud , nisi consilium & litteræ tuæ : quare fac , ut oſtendis , ne deſtiteris ad me , quidquid tibi in mentem venerit , ſcribere : mihi nihil poteſt eſſe gratius. Venio ad alteram nunc epiſtolam. Rectè non credis de numero militum : ipſo dimidio plus ſcripsit Clodia. Falſum etiam de corruptis navibus. Quòd conſules laudas ; ego quoque animum laudo , ſed consilium reprehendo : diſperſu enim illorum , actio de pace ſublata eſt ; quam quidem ego meditabar : itaque poſtea Demetrii librum de concor-

dia tibi remisi, & Philotimo dedi. Nec verò dubito, quin exitiosum bellum impendeat, cujus initium ducetur a fame. Et me tamen doleo non interesse huic bello; in quo tanta vis sceleris futura est, ut, quum parentes non alere nefarium sit, nostri principes antiquissimam & sanctissimam parentem patriam fame necandam putent. Atque hoc non opinione timeo, sed interfui sermonibus: omnis hæc classis Alexandriâ, Colchis, Tyro, Sidone, Arado, Cypro, Pamphyliâ, Lyciâ, Rhodo, Chio, Byzantio, Lesbo, Smyrnâ, Mileto, Coo, ad intercludendos commeatus Italiæ, & ad occupandas frumentarias provincias comparatur. At quàm veniet iratus! & iis quidem maximè, qui eam maximè salvam volebant, quasi relictus ab iis quos reliquit. Itaque mihi dubitanti, quid me facere par sit, permagnum pondus affert benevolentia erga illum; quâ demptâ, perire melius esset in patria, quàm patriam servando evertere. De Septemtrione planè ita est. Metuo, ne vexetur Epirus. Sed quem tu locum Græciæ non direptum iri putas? prædicat enim palam, & militibus ostendit, se largitione ipsâ superiorem, quàm hunc, fore. Illud me præclarè admones, quum illum videro, ne nimis indulgenter, & ut cum gravitate potiùs loquar: planè sic faciendum. Arpinum,

quum eum convenero, cogito, ne fortè aut absim quum veniet, aut curſem huc illuc viâ deterrimâ. Bibulum, ut ſcribis, audio veniſſe, & rediſſe pridie Idus. Philotimum, ut ais epiſtolâ tertiâ, exſpectabas: at ille Idib. a me profectus eſt: eò ſeriùs ad tuam illam epiſtolam, cui ego ſtatim reſcripſeram, redditæ ſunt meæ litteræ. De Domitio ut ſcribis, ita opinor eſſe, ut & in Coſano sit, & consilium ejus ignoretur. Iſte omnium turpissimus & ſordidissimus, qui conſularia comitia a prætore ait haberi poſſe: eſt ille quidem, qui ſemper in republica fuit. Itaque nimirum hoc illud eſt, quod Cæſar ſcribit in ea epiſtola, cujus exemplum ad te misi, ſe velle uti *consilio meo*: age, eſto hoc, commune: *gratiâ*: ineptum id quidem; ſed, puto hoc simulat ad quaſdam ſenatorum ſententias: *dignitate*, fortaſſe ſententiâ conſularis. Illud extremum eſt, *ope omnium rerum*. Id ego ſuſpicari cœpi tum ex tuis litteris, aut hoc ipſum eſſe, aut non multò ſecus: nam permagni ejus intereſt, rem ad interregnum non venire. Id aſſequitur, si per prætorem conſules creantur. Nos autem in libris habemus non modò conſules a prætore, ſed ne prætores quidem creari jus eſſe, idque factum eſſe numquam: conſules, eò non eſſe jus, quòd majus imperium a minore

nore rogari non sit jus; prætores autem, quum ita rogentur ut collegæ consulum sint, quorum est majus imperium. Aberit non longè, quin hoc a me decerni velit, neque sit contentus Galbâ, Scævolâ, Cassio, Antonio. Τότε μοι χάνοι εὐρεῖα χθών. Sed quanta tempestas impendeat, vides. Qui transierint senatores scribam ad te, quum certum habebo. De re frumentaria rectè intelligis; quæ nullo modo administrari sine vectigalibus potest: nec sine causa & eos, qui circum illum sunt, omnia postulantes, & bellum nefarium times. Trebatium nostrum, etsi, ut scribis, nihil bene sperat, tamen videre sanè velim: quem fac horteris, ut properet: opportunè enim ad me ante adventum Cæsaris venerit. De Lanuvino statim ut audivi Phameam mortuum, optavi, si modò esset futura respublica, ut id aliquis emeret meorum; neque tamen de te, qui maximè meus, cogitavi: sciebam enim te quoto anno, & quantum in solo, solere quærere; neque solùm Romæ, sed etiam Deli tuum digamma videram. Verumtamen ego illud, quamquam est bellum, minoris æstimo, quàm æstimabatur Marcellino consule, quum ego istos hortulos propter domum, Antii quam tum habebam, jucundiores mihi fore putabam, & minore impensâ,

quàm si Tuſculanum refeciſſem. Volui H-S quingentis: egi per prædem ille daret, Antii quum haberet venale: noluit: ſed nunc omnia iſta jacere puto propter nummorum caritatem. Mihi quidem erit aptissimum, vel nobis potiùs, si tu emeris. Sed ejus dementias cave contemnas: valde eſt venuſtum: quamquam mihi iſta omnia jam addicta vaſtitati videntur. Reſpondi epiſtolis tribus; ſed exſpecto alias: nam me adhuc tuæ litteræ ſuſtentarunt. Data Liberalibus.

Cicero Attico Sal.

10. Nihil habebam, quod ſcriberem: neque enim novi quidquam audieram, & ad tuas omnes reſcripſeram pridie. Sed quum me ægritudo non ſolùm ſomno privaret, verùm ne vigilare quidem sine ſummo dolore pateretur, tecum ut quasi loquerer, in quo uno acquieſco, hoc neſcio quid, nullo argumento proposito, ſcribere inſtitui. Amens mihi fuiſſe videor a principio, & me una hæc res torquet, quòd non omnibus in rebus labentem, vel potiùs ruentem Pompeium tamquam unus manipularis ſecutus sim. Vidi hominem XIV Kal. Febr. plenum formidinis: illo ipſò die ſensi quid ageret: numquam mihi poſtea placuit; nec umquam aliud in alio peccare deſtitit. Nihil interim ad

me ſcribere, nihil nisi fugam cogitare. Quid quæris : sicut ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς alienant immundæ, inſulſæ, indecoræ; sic me illius fugæ negligentiæque deformitas avertit ab amore : nihil enim dignum faciebat, quare ejus fugæ comitem me adjungerem. Nunc emergit amor; nunc desiderium ferre non poſſum; nunc mihi nihil libri, nihil litteræ, nihil doctrina prodeſt : ita dies & noctes tamquam avis illa mare proſpecto; evolare cupio. Do, do pœnas temeritatis meæ : etsi quæ fuit illa temeritas ? quid feci non consideratissimè ? Si enim nihil præter fugam quæreretur, fugiſſem libentissimè : ſed genus belli crudelissimi & maximi, quod nondum vident homines quale futurum sit, perhorrui. Quæ minæ municipiis ? quæ nominatim viris bonis ? quæ denique omnibus, qui remansiſſent ? quàm crebrò illud : *Sulla potuit, ego non potero ?* Mihi autem hæſerunt illa : malè Tarquinius, qui Porſennam, qui Octavium Mamilium contra patriam; impiè Coriolanus, qui auxilium petiit a Volſcis : rectè Themiſtocles, qui mori maluit; nefarius Hippias, Pisiſtrati filius, qui in Marathonia pugna cecidit, arma contra patriam ferens. At Sulla, at Marius, at Cinna rectè ? immo jure fortaſſe : ſed quid eorum victoriâ crudelius ? quid funeſtius ?

Hujus belli genus fugi ; & eò magis ; quòd crudeliora etiam cogitari , & parari videbam. Me , quem nonnulli conſervatorem iſtius urbis , quem parentem eſſe dixerunt , Getarum , & Armeniorum , & Colchorum copias ad eam adducere ? me meis civibus famem , vaſtitatem inferre Italiæ ? Hunc primùm mortalem eſſe , deinde etiam multis modis poſſe exſtingui , cogitabam : urbem autem , & populum noſtrum ſervandum ad immortalitatem , quantum in nobis eſſet , putabam ; & tamen ſpes quædam me obtentabat fore , ut aliquid conveniret potiùs , quàm aut hic tantum ſceleris , aut ille tantum flagitii admitteret. Alia res nunc tota eſt , alia mens mea. Sol , ut eſt in tua quadam epiſtola , excidiſſe mihi e mundo videtur. Ut ægroto dum anima eſt , ſpes eſſe dicitur ; sic ego , quoad Pompeius in Italia fuit , ſperare non deſtiti. Hæc , hæc me fefellerunt ; & , ut verum loquar , ætas jam a diuturnis laboribus devexa ad otium , domeſticarum me rerum delectatione molliit. Nunc , si vel periculo experiundum erit , experiar certè , ut hinc avolem : antè oportuit fortaſſe ; ſed ea , quæ ſcripsi , me tardarunt , & auctoritas maximè tua. Nam quum ad hunc locum veniſſem , evolvi volumen epiſtolarum tuarum , quod ego ſub signo habeo , ſervo-

que diligentissimè. Erat igitur in ea, quam x Kalend. Febr. dederas, hoc modo, *Sed videamus & Cnæus quid agat, & illius rationes quorsum fluant. Quòd si iste Italiam relinquet; faciet omnino malè, &, ut ego existimo, ἀλογίστως. Sed tum demum consilia nostra commutanda erunt.* Hoc scribis post diem quartum, quàm ab urbe discessimus. Deinde VIII Kalend. Febr. *Tantummodo, Cnæus noster, ne, ut urbem ἀλογίστως reliquit, sic Italiam relinquat.* Eodem die das alteras, quibus mihi consulenti planissimè respondes: est enim sic, *Sed venio ad consultationem tuam. Si Cnæus Italiâ cedit, in urbem redeundum puto: quæ enim finis peregrinationis?* Hoc mihi planè hæsit: & nunc ita video, infinitum bellum junctum miserrimâ fugâ; quam tu peregrinationem ὑποκορίζῃ. Sequitur χρησμὸς VI Kalend. Febr. *Ego, si Pompeius manet in Italia, nec res ad pactionem venit, longius bellum puto fore: sin Italiam relinquit, ad posterum bellum ἄσπονδον strui existimo.* Hujus igitur belli ego particeps, & socius, & adjutor esse cogor, quod & ἄσπονδον, & cum civibus. Deinde VII Idus Febr. quum jam plura audires de Pompeii consilio, concludis epistolam quamdam hoc modo: *Ego quidem tibi non sim auctor, si Pompeius Italiam relinquit, te quoque profu-*

S iij

gere : summo enim periculo facies, nec reipublicæ proderis ; cui quidem posteriùs poteris prodesse, si manseris. Quem φιλόστοργον, ac πολιτικὸν hominis prudentis & amici, tali admonitu, non moveret auctoritas ? Deinceps tertio Idus Februarias iterum mihi respondes consulenti sic, *Quòd quæris a me fugamne fidam, an moram defendam utiliorem putem, ego verò in præsentia subitum discessum, & præcipitem profectionem quum tibi, tum ipsi Cnæo inutilem, & periculosam puto ; & satius esse existimo, vos dispertitos, & in speculis esse. Sed medius fidius turpe nobis puto esse de fuga cogitare.* Hoc turpe Cnæus noster biennio antè cogitavit, ita sullaturit animus ejus, & proscripturit diu. Inde, ut opinor, quum tu ad me quædam γλυκύτερον scripsisses, & ego mihi a te quædam significari putassem, ut Italiâ cederem ; detestaris hoc diligenter XI Kalendas Martias, *Ego verò nullâ epistolâ significavi, si Cnæus Italiâ cederet, ut tu unà cederes ; aut si significavi, non dico fui inconstans, sed demens.* In eadem epistola alio loco, *Nihil relinquitur nisi fuga : cui te socium neutiquàm puto esse oportere, nec umquam putavi.* Totam autem hanc deliberationem evolvis accuratiùs in litteris VIII Kalendas Martias datis : *Si M' Lepidus, & L. Volcatius remanent,*

manendum puto, ita ut, si salvus sit Pompeius, & constiterit alicubi, hanc νεκυίαν relinquas, & te in certamine vinci cum illo faciliùs patiaris, quàm cum hoc, in ea, quæ perspicitur futura, colluvie regnare. Multa disputas huic sententiæ convenientia. Inde ad extremum; *Si*, inquis, *Lepidus, & Volcatius discedunt, planè ἀπορῶ. Quod evenerit igitur, & quod egeris, id στερκτέον putabo.* Si tum dubitares, nunc certè non dubitas, istis manentibus. Deinde in ipsa fuga v Kalendas Martias: *Interea non dubito, quin in Formiano mansurus sis. Commodissimè enim τὸ μέλλον ibi καραδοκήσεις.* Ad Kalendas Martias quum ille quintum jam diem Brundisii esset, *Tum poterimus deliberare, non scilicet integrâ re, sed certè minùs infractâ, quàm si unà projeceris te.* Deinde IV Nonas Martias, ὑπὸ τὴν λῆψιν quum breviter scriberes, tamen ponis hoc, *Cras scribam plura, & ad omnia. Hoc tamen dicam, non pœnitere me consilii de tua mansione, &, quamquam magnâ sollicitudine, tamen, quia minùs mali puto esse, quàm in illa profectione, maneo in sententia, & gaudeo te mansisse.* Quum verò jam angerer, & timerem, ne quid a me dedecoris esset admissum, III Nonas Martias, *Tamen te non esse unà cum Pompeio non fero molestè. Postea si opus fuerit, non erit difficile; & illi, quo-*

S iv

quo tempore fiet, erit ἀσμένιστον. Sed hoc ita dico, si hic, quâ ratione initium fecit, eâdem cetera aget, sincerè, temperatè, prudenter; valde videro, & consideratiùs utilitati nostræ consuluero. VII Idus Martias scribis Peduceo quoque nostro probari, quòd quierim, cujus auctoritas multum apud me valet. His ego tuis scriptis me consolor, ut nihil a me adhuc delictum putem. Tu modò auctoritatem tuam defendito; adversùs me nihil opus est: sed consciis egeo aliis. Ego, si nihil peccavi, reliqua tuebor. Ad ea tute hortare, & me omnino tuâ cogitatione adjuva. Hìc nihil dum de reditu Cæsaris audiebatur. Ego his litteris hoc tamen profeci; perlegi omnes tuas, & in eo acquievi.

CICERO ATTICO SAL.

11. LENTULUM nostrum scis Puteolis esse: quod quum e viatore quodam esset auditum, qui se diceret eum in Appia, quum is paulùm lecticam aperuisset, cognosse; etsi vix verisimile, misi tamen Puteolos pueros, qui pervestigarent, & ad eum litteras. Inventus est vix in hortis suis se occultans, litterasque mihi remisit, mirificè gratias agens Cæsari: de suo autem consilio C. Cæcio mandata ad me dedisse. Eum ego hodie exspectabam, id est XIII Kal. April. Venit etiam

ad me Matius Quinquatribus, homo mehercule, ut mihi visus est, temperatus & prudens; existimatus quidem est semper auctor otii. Quàm ille hæc non probare mihi quidem visus est! quàm illam νέκυιαν, ut tu appellas, timere! Huic ego in multo sermone epistolam ad me Cæsaris ostendi, eam, cujus exemplum ad te antea misi; rogavique, ut interpretaretur, quid esset quod ille scriberet, *consilio meo* se uti velle, *gratiâ, dignitate, ope rerum omnium*. Respondit, se non dubitare quin & opem & gratiam meam ille ad pacificationem quæreret. Utinam aliquod in hac miseria reipublicæ πολιτικὸν opus efficere, & navare mihi liceat. Matius quidem & illum in ea sententia esse confidebat, & se auctorem fore pollicebatur. Pridie autem apud me Crassipes fuerat, qui se pridie Nonas Mart. Brundisio profectum, atque ibi Pompeium reliquisse dicebat: quòd etiam qui VIII Idus illinc profecti erant, nuntiabant: illa verò omnes, in quibus etiam Crassipes (quâ prudentiâ, potes attendere) sermones minaces, inimicos optimatium, municipiorum hostes, meras proscriptiones, meros Sullas: quæ Lucceium loqui? quæ totam Græciam? quæ verò Theophanem? Et tamen omnis spes salutis in illis est; & ego excubo animo, nec partem ca-

S v

pio quietis; & ut has pestes effugiam, cum dissimillimis nostri esse cupio. Quid enim tu illic Scipionem, quid Faustum, quid Libonem prætermissurum sceleris putas? quorum creditores convenire dicuntur. Quid eos autem, quum vicerint, in cives effecturos? quam verò μακροψυχίαν Cnæi nostri esse? Nuntiant Ægyptum, & Arabiam εὐδαίμονα, & Μεσοποταμίαν cogitare, Hispaniam abjecisse. Monstra narrant; quæ falsa esse possunt. Sed certè & hæc perdita sunt, & illa non salutaria. Tuas litteras jam desidero. Post fugam nostram numquam jam nostrum earum intervallum fuit. Misi ad te exemplum litterarum mearum ad Cæsarem; quibus me aliquid profecturum puto.

Cicero Imp. S. D. Cæsari Imp.

Ut legi tuas litteras, quas a Furnio nostro acceperam, quibus mecum agebas, ut ad urbem essem; te velle uti consilio & dignitate mea, minùs sum admiratus: de gratia, & de ope quid significares mecum ipse quærebam: spe tamen deducebar ad eam cogitationem, ut te pro tua admirabili ac singulari sapientia de otio, de pace, de concordia civium agi velle arbitrarer; & ad eam rationem existimabam satis aptam esse & naturam & personam meam. Quod si ita est; & si qua

de Pompeio noſtro tuendo, & tibi ac reipublicæ reconciliando cura te attingit; magis idoneum, quàm ego ſum, ad eam cauſam profectò reperies neminem: qui & illi ſemper, & ſenatui, quum primùm potui, pacis auctor fui; nec, ſumptis armis, belli ullam partem attigi, judicavique eo bello te violari, contra cujus honorem, populi Romani beneficio conceſſum, inimici atque invidi niterentur. Sed ut eo tempore non modò ipſe fautor dignitatis tuæ fui, verùm etiam ceteris auctor ad te adjuvandum; sic me nunc Pompeii dignitas vehementer movet: aliquot enim ſunt anni, quum vos duo delegi, quos præcipuè colerem, & quibus eſſem, sicut ſum, amicissimus. Quamobrem a te peto, vel potiùs omnibus etiam precibus oro & obteſtor, ut in tuis maximis curis aliquid impertias temporis huic quoque cogitationi, ut tuo beneficio bonus vir, gratus, pius denique eſſe in maximi beneficii memoria possim; quæ si tantùm ad me ipſum pertinerent, ſperarem me a te tamen impetraturum. Sed, ut arbitror, & ad tuam fidem, & ad rempublicam pertinet, me e paucis, & ad utriuſque veſtrûm, & ad civium concordiam, per te quàm accommodatissimum conſervari. Ego, quum antea tibi de Lentulo gratias egiſſem, quum ei ſaluti, qui mihi

fuerat, fuisses; tamen lectis ejus litteris, quas ad me gratissimo animo de tua liberalitate beneficioque misit, eamdem me salutem a te accepisse putavi, quam ille: in quem si me intelligis esse gratum, cura, obsecro, ut etiam in Pompeium esse possim.

CICERO ATTICO SAL.

12. LEGEBAM tuas litteras XIII Kalend. quum mihi epistola affertur a Lepta, circumvallatum esse Pompeium; ratibus etiam exitus portûs teneri. Non medius fidius præ lacrymis possum reliqua nec cogitare, nec scribere: misi ad te exemplum. Miseros nos! cur non omnes fatum illius unà exsecuti sumus? Ecce autem a Matio & Trebatio eadem: quibus Minturnis obvii Cæsaris tabellarii. Torqueor infelix, ut jam illum Mucianum exitum exoptem. At quàm honesta, at quàm expedita tua consilia, quàm evigilata tuis cogitationibus, quà itineris, quà navigationis, quà congressûs, sermonisque cum Cæsare? omnia tum honesta, tum cauta. In Epirum verò invitatio quàm suavis, quàm liberalis, quàm fraterna! De Dionysio sum admiratus; qui apud me honoratior fuit, quàm apud Scipionem Panætius: a quo impurissimè hæc nostra fortuna despecta est: odi hominem, & odero; utinam ul-

cisci possem : sed illum ulciscentur mores sui. Tu , quæso , nunc vel maximè quid agendum nobis sit , cogita. Populi Romani exercitus Cn. Pompeium circumsidet; fossâ & vallo septum tenet; fugâ prohibet; nos vivimus , & stat urbs ista? Prætores jus dicunt? ædiles ludos parant? viri boni usuras perscribunt? ego ipse sedeo? Coner illuc ire , ut insanus? implorare fidem municipiorum? boni non sequentur; leves irridebunt ; rerum novarum cupidi , victores præsertim & armati , vim & manus afferent. Quid censes igitur? ecquidnam est tui consilii ad fines hujus miserrimæ vitæ? Nunc doleo , nunc torqueor , quum quibusdam aut sapiens videor , quod unà non ierim , aut felix fuisse : mihi contrà : numquam enim illius victoriæ socius esse volui; calamitatis mallem fuisse. Quid ego nunc tuas litteras , quid tuam prudentiam , aut benevolentiam implorem? Actum est : nullâ re jam possum juvari , qui , ne quid optem quidem , jam habeo , nisi ut aliquâ inimici misericordiâ liberetur. Οὐκ ἔστ' ἔτυμος λόγος, ut opinor , ille de ratibus: quid enim est, quòd Dolabella his litteris , quas III Idus Mart. a Brundisio dedit , hanc εὐημερίαν quasi Cæsaris scriberet , Pompeium in fuga esse? eumque primo vento navigaturum? quod valde discrepat ab iis episto-

lis, quarum exempla antea ad te misi. Hic quidem, mera ſcelera loquuntur: ſed non erat nec recentior auctor, nec hujus rei quidem melior Dolabellâ.

CICERO ATTICO SAL.

13. TUAS XI Kalend. accepi litteras, quibus omnia consilia differs in id tempus, quum ſcierimus, quid actum sit: & certè ita eſt: nec interim poteſt quidquam ſtatui, ſed ne cogitari quidem: quamquam hæ mihi litteræ Dolabellæ jubent ad priſtinas cogitationes reverti: fuit enim pridie Quinquatrûs egregia tempeſtas, quâ ego illum uſum puto. Συναγωγὴ consiliorum tuorum non eſt a me collecta ad querelam, ſed magis ad conſolationem meam: nec enim me tam hæc mala angebant, quàm ſuſpicio culpæ, ac temeritatis meæ: eam nullam puto eſſe; quoniam cum consiliis tuis mea facta & consilia conſentiunt. Quòd meâ prædicatione factum eſſe ſcribis magis, quàm illius merito, ut tantum ei debere viderer; eſt ita: ego illa extuli ſemper, & eò quidem magis, ne quid ille ſuperiorum meminiſſe me putaret: quæ si maximè meminiſſem; tamen illius temporis similitudinem jam ſequi deberem. Nihil me adjuvit, quum poſſet; & poſtea fuit amicus, & quàm valde, & quam ob cauſam, planè neſcio. Ergo ego

quoque illi. Quin etiam illud par in utroque nostrûm, quòd ab eisdem illecti sumus. Sed utinam tantum ego ei prodesse potuissem, quantum mihi ille potuit. Mihi tamen, quod fecit, gratissimum: nec ego nunc eum juvare quâ re possim, scio; nec, si possem, quum tam pestiferum bellum pararet, adjuvandum putarem: tantùm offendere animum ejus hic manens nolo. Nec mehercule ista videre, quæ tu potes jam animo providere, nec interesse istis malis possem. Sed eò tardior ad discedendum fui, quòd difficile est de discessu voluntario sine ulla spe reditûs cogitare: nam ego hunc ita paratum video peditatu, equitatu, classibus, auxiliis Gallorum, quos Matius ἐλάπιζεν, ut puto; sed certè dicebat, peditum cclↃↃ, equitum sex polliceri sumptu suo annos decem: sed sit hoc λάπισμα. Magnas habet certè copias: & habebit, non ut ille, vectigal, sed civium bona. Adde confidentiam hominis; adde imbecillitatem bonorum virorum; qui quidem, quòd illum sibi meritò iratum putant, oderunt, ut tu scribis, ludum: ac vellem, scribis, quisnam hic significasset. Sed & iste, quia plus ostenderat, quàm fecit; & vulgò illum, qui amarunt, non amant. Municipia verò, & rustici Romani illum metuunt, hunc adhuc diligunt. Quare ita

paratus eſt ; ut , etiam si vincere non possit , quo modo tamen ipſe vinci possit non videam. Ego autem non tam γοητείαν hujus timeo , quàm πολυθανάσιαν. Αἱ γὰρ τῶν τυράννων δεήσεις , inquit Πλάτων , οἶσθ' ὅτι μεμιγμέναι ἀνάγκαις. Illa ἀλίμενα video tibi non probari ; quæ ne mihi quidem placebant : ſed habebam in illis & occultationem , & ὑπηρεσίαν fidelem : quæ si mihi Brundisii ſuppetant , mallem : ſed ibi occultatio nulla eſt. Verùm ut ſcribis , quum ſcietimus. Viris bonis me non nimis excuſo : quas enim eos cœnas & facere & obire ſcripsit ad me Sextus ? quàm lautas ? quàm tempeſtivas ? Sed sint quamvis boni , non ſunt meliores quàm nos : moverent me , si eſſent fortiores. De Lanuvino Phameæ erravi ; Trojanum ſomniaveram : id ego volui Q. ſed pluris eſt : iſtud tamen cuperem emeres , si ullam ſpem fruendi viderem. Nos quæ monſtra quotidie intelligamus , ex illo libello , qui in epiſtolam conjectus eſt. Lentulus noſter Puteolis eſt ἀδημονῶν , ut Cæicius narrat. Quid agat ? διαΐρωπὴν Corfinienſem reformidat : Pompeio nunc putat ſatisfactum : beneficio Cæſaris movetur ; ſed tamen movetur magis perſpectâ re. Tene hæc ferre poſſe ? Omnia miſera ; ſed hòc nihil miſerius : Pompeius Cn. Magium de pace misit ; & tamen oppugnatur ; quod

ego non credebam : ſed habeo a Balbo litteras, quarum ad te exemplum misi : lege, quæſo, & illud infimum caput ipſius Balbi optimi, cui Cnæus noſter locum, ubi hortos ædificaret, dedit : quem cui noſtrûm non ſæpe prætulit ? itaque miſer torquetur. Sed, ne bis eadem legas, ad ipſam te epiſtolam rejicio. Spem autem pacis habeo nullam. Dolabella ſuis litteris, Idibus Mart. datis, merum bellum loquitur. Maneamus ergo in illa eadem ſententia miſera & deſperata ; quando hòc miſerius eſſe nihil poteſt.

BALBUS CICERONI IMP. S.

CÆSAR nobis litteras perbreves misit, quarum exemplum ſubſcripsi. Brevitate epiſtolæ ſcire poteris eum valde eſſe diſtentum, qui tanta de re tam breviter ſcripſerit. Si quid præterea novi fuerit, ſtatim tibi ſcribam.

CÆSAR OPPIO, CORNELIO. S.

» A. d. VII Id. Mart. Brundisium veni : » ad murum caſtra poſui. Pompeius eſt » Brundisii. Misit ad me Cn. Magium de » pace : quæ viſa ſunt reſpondi. Hoc vos » ſtatim ſcire volui. Quum in ſpem ve- » nero de compoſitione aliquid me con- » ficere, ſtatim vos certiores faciam ».

Quomodo me nunc putas, mi Cicero, torqueri, poſtquam rurſus in ſpem pacis

veni, ne qua res eorum compositionem impediat? Namque, quod absens facere possum, opto: quòd si unà essem, aliquid fortasse proficere possem videri: nunc exspectatione crucior.

CICERO ATTICO SAL.

14. MISERAM ad te IX Kalend. exemplum epistolæ Balbi ad me, & Cæsaris ad eum: ecce tibi eodem die Capuâ litteras accepi ab Q. Pedio, Cæsarem ad se pridie Idus Mart. misisse hoc exemplo: *Pompeius se oppido tenet. Nos ad portas castra habemus: conamur opus magnum, & multorum dierum, propter altitudinem maris: sed tamen nihil est, quod potiùs faciamus. Ab utroque portûs cornu moles jacimus, ut aut illum quamprimum trajicere quod habet Brundisii copiarum cogamus, aut exitu prohibeamus.* Ubi est illa pax, de qua Balbus scripserat torqueri se? ecquid acerbius? ecquid crudelius? Atque eum loqui quidam αὐθεντικῶς narrabant; Cn. Carbonis, M. Bruti se pœnas persequi, omniumque eorum, in quos Sulla crudelis hoc socio fuisset: nihil Curionem se duce facere, quod non hic Sullâ duce fecisset: ad ambitionem, quibus exsilii pœna superioribus legibus non fuisset; ab illo patriæ proditores de exsilio reductos esse: queri de Milone per

vim expulso : neminem tamen se violaturum, nisi qui arma. Hæc contra Bæbius quidam, a Curione III Id. profectus, homo non infans, sed quis, ulli non dicat. Planè nescio quid agam. Illim equidem Cnæum profectum puto : quidquid est biduo sciemus. A te nihil, ne Anteros quidem, qui a te, litterarum : nec mirum : quid enim est quod scribamus ? ego tamen nullum diem prætermitto. Scriptâ epistolâ, litteræ mihi ante lucem a Lepta Capuâ redditæ sunt Idib. Mart. Pompeium a Brundisio conscendisse, at Cæsarem a. d. VII Kal. Apr. Capuæ fore.

CICERO ATTICO SAL.

15. QUUM dedissem ad te litteras, ut scires Cæsarem Capuæ VII Kalend. fore, allatæ mihi Capuâ sunt litteræ eum in Albano apud Curionem V Kalend. fore. Eum quum videro, Arpinum pergam. Si mihi veniam, quam peto, dederit, utar illius conditione : sin minùs, impetrabo aliquid a me ipso. Ille, ut ad me scripsit, legiones singulas posuit Brundisii, Tarenti, Siponti. Claudere mihi videtur maritimos exitus, & tamen ipse Græciam spectare potiùs, quàm Hispanias : sed hæc longiùs absunt. Me nunc & congressus hujus stimulat (is verò adest) & primas ejus actiones horreo : volet enim credo

ſenatuſconſultum facere : volet augurum decretum : rapiemur, aut abſentes vexabimur : vel ut conſules roget prætor, vel dictatorem dicat; quorum neutrum jus eſt. Sed, si Sulla potuit efficere ab interrege ut dictator diceretur, cur hic non possit? Nihil expedio, nisi ut aut ab hoc, tamquam Q. Mucius, aut ab illo, tamquam L. Scipio. Quum tu hæc leges, ego illum fortaſſe convenero. Τέτλα, κύντερον. Ne illud quidem noſtrum proprium: erat enim ſpes propinqui reditûs; erat hominum querela : nunc exire cupimus; quâ ſpe reditûs mihi quidem numquam in mentem venit : non modò autem nulla querela eſt municipalium hominum, ac ruſticorum, ſed contrà metuunt ut crudelem, iratum. Nec tamen mihi quidquam eſt miſerius, quàm remansiſſe; nec optatius, quàm evolare, non tam ad belli, quàm ad fugæ ſocietatem. Sed tu omnia consilia differebas in id tempus, quum ſciremus, quæ Brundisii acta eſſent. Scimus nempe: hæremus nihilò minùs. Vix enim ſpero mihi hunc veniam daturum, etsi multa affero juſta ad impetrandum. Sed tibi omnem illius meumque ſermonem, omnibus verbis expreſſum, ſtatim mittam : tu nunc omni amore enitere, ut nos curâ tuâ & prudentiâ juves. Ita ſubitò accurrit, ut ne T. Rebilum qui-

dem, ut constitueram, possim videre. Omnia nobis imparatis agenda: sed tamen, ἄλλα μὲν αὐτὸς, ut ait ille, Ἄλλα δὲ καὶ δαίμων ὑποθήσεται. Quidquid egero, continuò scies. Mandata Cæsaris ad consules & ad Pompeium, quæ rogas, nulla habeo; quæ Ægypta attulit, illa e via misi ad te antè; e quibus mandata puto intelligi posse. Philippus Neapoli est, Lentulus Puteolis. De Domitio, ut facis, sciscitare ubi sit, quid cogitet. Quod scribis, asperiùs me, quàm mei patiantur mores, de Dionysio scripsisse, vide quàm sim antiquorum hominum. Te medius fidius hanc rem graviùs putavi laturum esse, quàm me: nam præterquam quòd te moveri arbitror oportere injuriâ, quæ mihi a quoquam facta sit; præterea, te ipsum quodam modo hic violavit, quum in me tam improbus fuit. Sed tu id quanti æstimes, tuum judicium est: nec tamen in hoc tibi quidquam oneris impono. Ego autem illum malè sanum semper putavi; nunc etiam impurum & sceleratum puto: nec tamen mihi inimiciorem, quàm sibi. Philargyro bene: causam certè habuisti & veram, & bonam; relictum esse me potiùs, quàm reliquisse. Quum dedissem jam litteras a. d. VIII Kalend. quos cum Matio pueri, & Trebatio miseram, epistolam mihi attulerunt hoc exemplo.

MATIUS ET TREBATIUS CICERONI IMP. S.

QUUM Capuâ exiſſemus, in itinere audivimus Pompeium Brundiſio a. d. XVI Kalend. April. cum omnibus copiis, quas habuerit, profectum eſſe: Cæſarem poſtero die in oppidum introiſſe; concionatum eſſe: inde Romam contendiſſe; velle ante Kalend. eſſe ad urbem, & paucos dies ibi commorari, deinde in Hiſpanias proficiſci. Nobis non alienum viſum eſt, quoniam de adventu Cæſaris pro certo habebamus, pueros ad te remittere, ut id tu quamprimum ſcires. Mandata tua nobis curæ ſunt, eaque, ut tempus poſtularit, agemus. Trebatius Scævola facit ut antecedat. Epiſtolâ conſcriptâ, nuntiatum eſt nobis, Cæſarem a. d. VIII Kalend. April. Beneventi manſurum, a. d. VII Capuæ, a. d. VI Sinueſſæ. Hoc pro certo putamus.

CICERO ATTICO SAL.

16. QUUM, quod ſcriberem ad te, nihil haberem; tamen, ne quem diem intermitterem, has dedi litteras. A. d. VI Kal. Cæſarem Sinueſſæ manſurum nuntiabant. Ab eo mihi litteræ redditæ ſunt a. d. VII Kal. quibus jam *opes* meas, non, ut ſuperioribus litteris, *opem*, exſpectat. Quum

ejus clementiam Corfinienſem illam per litteras collaudaviſſem, reſcripsit hoc exemplo.

CÆSAR IMP. CICERONI IMP. S. D.

Recte auguraris de me (bene enim tibi cognitus ſum) nihil a me abeſſe longiùs crudelitate. Atque ego quum ex ipſa re magnam capio voluptatem; tum meum factum probari abs te, triumpho gaudio: neque illud me movet, quòd ii, qui a me dimissi ſunt, diſcessiſſe dicuntur, ut mihi rurſus bellum inferrent: nihil enim malo, quàm & me mei similem eſſe, & illos ſui. Tu velim mihi ad urbem præſto sis, ut tuis consiliis, atque opibus, ut conſuevi, in omnibus rebus utar. Dolabellâ tuo nihil ſcito mihi eſſe jucundius. Hanc adeo habebo gratiam illi; neque enim aliter facere poterit: tanta ejus humanitas, is ſenſus, ea in me eſt benevolentia.

CICERO ATTICO SAL.

17. TREBATIUM VI Kal. quo die has litteras dedi, exſpectabam: ex ejus nuntio, Matiique litteris meditabor, quomodo cum illo loquar. O tempus miſerum! nec dubito quin a me contendat, ad urbem veniam: ſenatum enim Kalend. velle ſe frequentem adeſſe, etiam Formiis proſcribi jussit. Ergo ei negandum eſt? ſed quid

præcipio ? ſtatim ad te perſcribam omnia. Ex illius ſermone ſtatuam, Arpinumne mihi eundum sit, an quò aliò: volo Ciceroni meo togam puram dare: iſtim puto. Tu, quæſo, cogita quid deinde; nam me hebetem moleſtiæ reddiderunt. A Curio velim ſcire ecquid ad te ſcriptum sit de Tirone: ad me enim ipſe Tiro ita ſcripsit, ut verear quid agat: qui autem veniunt inde, id modò nuntiant. Sanè in magnis curis etiam hæc me ſollicitat: in hac enim fortuna, perutilis ejus & opera, & fidelitas eſſet.

CICERO ATTICO SAL.

18. UTRUMQUE ex tuo consilio: nam & oratio fuit ea noſtra, ut bene potiùs ille de nobis exiſtimaret, quàm gratias ageret; & in eo mansimus, ne ad urbem. Illa fefellerunt, facilem quòd putaramus: nihil vidi minùs: damnari ſe noſtro judicio, tardiores fore reliquos, si nos non venerimus, dicere. Ego, dissimilem illorum eſſe cauſam. Quum multa; Veni igitur, & age de pace. Meone, inquam, arbitratu? An tibi, inquit, ego præſcribam? Sic, inquam, agam: ſenatui non placere in Hiſpanias iri, nec exercitus in Græciam tranſportari; multaque, inquam, de Cnæo deplorabo. Tum ille, Ego verò iſta dici nolo. Ita putabam, inquam:

quam: sed ego eò nolo adesse, quòd aut sic mihi dicendum est, multaque, quæ nullo modo possem silere, si adessem, aut non veniendum. Summa fuit, ut ille quasi exitum quærens, ut deliberarem. Non fuit negandum. Ita discessimus. Credo igitur hunc me non amare. At ego me amavi; quod mihi jam pridem usu non venit. Reliqua, ô dii, qui comitatus! quæ, ut tu soles dicere, νεκυία! in qua erat Eros Celeris. O rem perditam! ô copias desperatas! Quid, quòd Servii filius? quòd Titinii? quot in his castris fuerunt, quibus Pompeius circumsideretur? sex legiones. Multum vigilat, audet: nullum video finem mali. Nunc certè promenda tibi sunt consilia: hoc fuerat extremum. Illa tamen κατακλεὶς illius est odiosa, quam pene præterii; *Si sibi consiliis nostris uti non liceret, usurum, quorum posset, ad omniaque esse descensurum.* Vidisti igitur virum, ut scripseras? Ingemuisti? certè. Cedo reliqua. Quid? continuò ipse in Pedanum, ego Arpinum. Inde exspecto quidem λαλαγεῦσαν illam tuam. Tu (malum) inquies, actum ne agas. Etiam illum ipsum, quem sequimur, multa fefellerunt. Sed ego tuas litteras exspecto: nihil est enim jam, ut antea, *videamus hoc quorsum evadat:* extremum fuit de congressu nostro; quo quidem non dubito quin istum

offenderim. Eò maturiùs agendum est. Amabo te epistolam, & πολιτικὴν. Valde tuas litteras nunc exspecto.

CICERO ATTICO SAL.

19. Ego meo Ciceroni, quoniam Româ caremus, Arpini potissimùm togam puram dedi; idque municipibus nostris fuit gratum: etsi omnes, & illos, & quà iter feci, mœstos afflictosque vidi: tam tristis & tam atrox est ἀναθεώρησις hujus ingentis mali. Delectus habentur: in hiberna deducuntur: ea, quæ etiam quum a bonis viris, quum justo in bello, quum modestè fiunt, tamen ipsa per se molesta sunt, quàm censes acerba nunc esse, quum a perditis in civili nefario bello petulantissimè fiant? Cave autem putes, quemquam hominem in Italia turpem esse, qui hinc absit: vidi ipse Formiis universos: neque mehercule umquam homines putavi; & nôram omnes; sed numquam uno loco videram. Pergamus igitur quò placet, & nostra omnia relinquamus: proficiscamur ad eum, cui gratior noster adventus erit, quàm si unà fuissemus: tum enim eramus in maxima spe; nunc, ego quidem, in nulla: nec, præter me, quisquam Italiâ cessit, nisi qui hunc inimicum sibi putaret. Nec mehercule hoc facio reipublicæ causâ, quam funditus de-

letam puto : ſed ne quis me putet ingratum in eum, qui me levavit iis incommodis, quibus idem affecerat : & simul quòd ea, quæ fiunt, aut quæ certè futura ſunt, videre non poſſum. Etiam equidem ſenatuſconſulta facta quædam jam puto ; utinam in Volcatii ſententiam : ſed quid refert ? eſt enim una ſententia omnium. Sed erit injuſtiſſimus Servius, qui filium misit ad effligendum Cn. Pompeium, aut certè capiendum, cum Pontio Titiniano : etsi hic quidem timoris causâ, ille verò ? Sed ſtomachari desinamus, & aliquando ſententiam, ut nihil novi, nisi id, quòd minimum vellem, ſpiritum reliquum eſſe. Nos, quoniam ſuperum mare obsidetur, infero navigabimus ; &, si Puteolis erit difficile, Crotonem petemus, aut Thurios ; & boni cives, amantes patriæ, mare infeſtum habebimus : aliam rationem hujus belli gerendi nullam video. In Ægyptum nos abdimus : exercitu pares eſſe non poſſumus : pacis fides nulla eſt. Sed hæc ſatis deplorata ſunt. Tu velim litteras Cephalioni des de omnibus rebus actis ; denique etiam de ſermonibus hominum ; nisi planè obmutuerunt. Ego tuis consiliis uſus ſum, maximéque quod gravitatem in congreſſu noſtro tenui, quam debui ; & ad urbem ut non accederem, perſeveravi.

Quod supereſt; ſcribe, quæſo, quàm accuratissimè (jam enim extrema ſunt) quid placeat, quid cenſeas: etsi jam nulla dubitatio eſt. Tamen si quid, vel potiùs quidquid veniet in mentem, ſcribas velim.

EPISTOLÆ AD ATTICUM.

LIBER DECIMUS.

Argumentum idem ferè est libri hujus & superioris : querimoniæ de perditis Cæsaris & Pompeii consiliis : Curionis congressus , proprætoris in Siciliam proficiscentis , largéque & liberaliter de sua Cæsarisque in Ciceronem voluntate pollicentis : Quinti filii scelus , Romam profecti , Hirtioque , tum patris tum patrui excedendi consilia indicantis : deliberatio , an , quæ in Hispania gerantur , exspectandum sit , ad quod & sui & multi alii hortabantur : Cæsaris litteræ , ne quò progrediatur , monentis : Cœlii , ut aliquod oppidum eligat , vacuum a bello , rogantis ; Antonii id ipsum , & mandatum sibi significantis , ne quem Italiâ excedere permittat : congressus cum Servio Sulpicio : fuga Catonis ex Sicilia in Africam transmittentis : firmum propositum proficiscendi , primùm occultè , postea palam. Scriptæ sunt epistolæ ex ante diem III Non. Aprilis , ad XIII Kalendas Junias plus minùs , iisdem L. Cornelio Lentulo , C. Claudio Marcello coss. Malaspina.

Cicero Attico Sal.

I. Tertio Nonas quum in Laterium fratris venissem , accepi litteras , & pau-

lùm reſpiravi ; quod poſt has ruinas mihi non acciderat : per enim magni æſtimo , tibi firmitudinem animi noſtri , & factum noſtrum probari. Sexto enim noſtro quod ſcribis probari , ita lætor , ut me quasi patris ejus , cui ſemper uni plurimùm tribui , judicio comprobari putem : qui mihi , quod ſæpe ſoleo recordari , dixit olim , Nonis illis , illis Decembribus , quum ego , Sexte , quidnam ergo ?

> Μὴ μὰν , inquit ille , ἀσπουδεῖ γε καὶ ἀκλειῶς ἀπολοίμην ,
> Ἀλλὰ μέγα ῥέξας τι , καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι.

Ejus igitur mihi vivit auctoritas ; & simillimus ejus filius eodem eſt apud me pondere , quo fuit ille : quem ſalvere velim jubeas plurimùm. Tu tuum consilium etsi non in longinquum tempus differs (jam enim illum emptum pacificatorem peroraſſe puto ; jam actum aliquid eſſe in conſeſſu ſenatorum ; ſenatum enim non puto) tamen ſuſpenſum me inde tenes , ſed eò minùs , quòd non dubito , quid nobis agendum putes. Quid enim Flavio legionem & Siciliam dari ſcribas , & id jam fieri ? quæ tu ſcelera partim parari , & jam cogitari , partim ex tempore futura cenſes ? Ego verò Solonis , popularis tui , & ut

puto ; etiam mei , legem negligam , qui capite ſanxit , si qui in ſeditione non alterius utrius partis fuiſſet ; nisi tu aliter cenſes , & hinc abero , & filii. Sed alterum mihi eſt certius : nec præripiam tamen ; exſpectabo tuum consilium , & eas litteras , nisi alias jam dediſti , quas ſcripsi ut Cephalioni dares. Quod ſcribis , non quò alicunde audieris , ſed te ipſum putare , me attractum iri , si de pace agatur ; mihi omnino non venit in mentem , quæ possit actio eſſe de pace , quum illi certissimum sit , si possit , exſpoliare exercitu & provinciâ Pompeium : nisi fortè iſte ſummarius ei poteſt perſuadere , ut , dum oratores eant , & redeant , quieſcat. Nihil video quod ſperem , aut quod jam putem fieri poſſe ; ſed tamen hoc ipſum eſt unum τῶν πολιτικωτάτων σκεμμάτων , *Veniendumne sit in consilium tyranni , si is aliqua de re bona deliberaturus sit.* Quare si quid ejuſmodi evenerit ut arceſſamur (quod equidem non curo : quid enim eſſem de pace dicturus , dixi ; ipſe valde repudiavit) ſed tamen si quid acciderit , quid cenſeas mihi faciendum utique ſcribito : nihil enim mihi adhuc accidit , quod majoris consilii eſſet. Trebatii , boni viri & civis , verbis te gaudeo delectatum ; tuaque iſta crebra ἐκφώνησις , ὑπέρευ , me ſola adhuc delectavit. Litteras tuas vehe-

menter exſpecto, quas quidem credo jam datas eſſe. Tu cum Sexto ſervaſti gravitatem eamdem, quam mihi præcipis. Celer tuus diſertus magis eſt, quàm ſapiens. De juvenibus quæ ex Tullia audiſti, vera ſunt. M. Antonii iſtud, quod ſcribis, non mihi videtur tam re eſſe triſte quàm verbo. Hæc eſt ἄση, in qua nunc ſumus, mortis inſtar: aut enim mihi liberè inter malos πολιτευτέον fuit, aut vel periculosè cum bonis. Aut nos temeritatem bonorum ſequamur; aut audaciam improborum inſectemur: utrumque periculoſum eſt: at hoc quod agimus, & turpe, nec tamen tutum. Iſtum, qui filium Brundiſium de pace miſit (de pace idem ſentio quod tu; ſimulationem eſſe apertam, parari autem bellum acerrimè) me legatum iri non arbitror; cujus adhuc, ut optavi, mentio facta nulla ſit: eò minùs habeo neceſſe ſcribere, aut etiam cogitare, quid ſim facturus, ſi acciderit ut leger.

CICERO ATTICO SAL.

2. EGO quum accepiſſem tuas litteras Nonis April. quas Cephalio attulerat, eſſemque Minturnis poſtridie manſurus, & inde protinus; ſuſtinui me in Arcano fratris, ut, dum aliquid certius afferretur, occultiore in loco eſſemus, agerenturque nihilò minùs, quæ ſine nobis agi poſſunt,

Λαλαγῆσαι jam adeſt, & animus ardet; nec eſt quidquam quò, & quà: ſed hæc noſtra erit cura, & peritorum. Tu tamen, quod poteris, ut adhuc feciſti, nos conſiliis juvabis. Res ſunt inexplicabiles. Fortunæ ſunt committenda omnia. Sine ſpe conamur ullâ: si melius quid acciderit, mirabimur. Dionysium nolim ad me profectum; de quo ad me Tullia mea ſcripsit: ſed & tempus alienum eſt; & homini non amico noſtra incommoda, tanta præſertim, ſpectaculo eſſe nollem: cui te meo nomine inimicum eſſe nolo.

CICERO ATTICO SAL.

3. QUUM, quod ſcriberem, planè nihil haberem; hæc autem reliqua eſſent, quæ ſcire cuperem; profectuſne eſſet; quo in ſtatu urbem reliquiſſet; in ipſa Italia quem cuique regioni, aut negotio præfeciſſet; ecqui eſſent ad Pompeium & ad conſules ex ſenatuſconſulto de pace legati: quum igitur hæc ſcire, deditâ operâ has ad te litteras misi. Feceris igitur commodè, mihique gratum, si me de his rebus, & si quid erit aliud, quod ſcire opus sit, feceris certiorem. Ego in Arcano opperior, dum iſta cognoſco. A. d. VII Id. alteram tibi eodem die hanc epiſtolam dictavi; & pridie dederam meâ manu longiorem. Viſum te aiunt in re-

gia; nec reprehendo; quippe quum ipse istam reprehensionem non fugerim. Sed exspecto tuas litteras; neque jam sanè video quid exspectem: sed tamen etiam si nihil erit, id ipsum ad me velim scribas. Cæsar mihi ignoscit per litteras, quod non venerim; seseque in optimam partem id accipere dicit. Facilè patior quod scribit, secum Tullum & Servium questos esse, quia non idem sibi, quod mihi, remisisset. Homines ridiculos, qui quum filios misissent ad Cn. Pompeium circumsidendum, ipsi in senatum venire dubitarent. Sed tamen exemplum misi ad te Cæsaris litterarum.

CICERO ATTICO SAL.

4. MULTAS a te accepi epistolas eodem die, omnes diligenter scriptas: eam verò, quæ voluminis instar erat, sæpe legendam, sicuti facio; in qua non frustra laborem suscepisti: mihi quidem pergratum fecisti. Quare ut id quoad licebit, id est, quoad scies ubi simus, quàm sæpissime facias, te vehementer rogo. At deplorandi quidem, quod quotidie facimus, sit jam nobis aut finis omnino, si potest, aut moderatio quædam, quod profectò potest: non enim jam quam dignitatem, quos honores, quem vitæ statum amiserim cogito, sed quid consecutus sim;

quid præſtiterim, qua in laude vixerim; his denique in malis, quid intersit inter me & iſtos, quos propter omnia amisimus. Hi ſunt qui, nisi me civitate expuliſſent, obtinere ſe non poſſe putaverunt licentiam cupiditatum ſuarum; quorum ſocietatis & ſceleratæ consensionis fides quò eruperit, vides. Alter ardet furore & ſcelere, nec remittit aliquid, ſed in dies ingraveſcit: modò Italiâ expulit; nunc alia ex parte perſequi, ex alia provinciâ ſpoliare conatur; nec jam recuſat, ſed quodam modo poſtulat, ut, quemadmodum eſt, sic etiam appelletur tyrannus: alter, is qui nos sibi quondam ad pedes ſtratos ne ſublevabat quidem, qui ſe nihil contra hujus voluntatem aiebat facere poſſe, elapſus e ſoceri manibus ac ferro, bellum terrâ & mari comparat, non injuſtum ille quidem, ſed quum pium, tum etiam neceſſarium, ſuis tamen civibus exitiabile, nisi vicerit; calamitoſum etiam, si vicerit. Horum ego ſummorum imperatorum non modò res geſtas non antepono meis, ſed ne fortunam quidem ipſam, quâ illi florentissimâ, nos duriore conflictati videmur. Quis enim poteſt, aut deſertâ per ſe patriâ, aut oppreſsâ beatus eſſe? & si, ut nos a te admonemur, rectè in illis libris diximus, nihil eſſe bonum, nisi quod honeſtum; nihil malum,

nisi quod turpe sit ; certè uterque iſtorum eſt miſerrimus ; quorum utrique ſemper patriæ ſalus , & dignitas poſterior ſuâ dominatione , & domeſticis commodis fuit. Præclarâ igitur conſcientiâ ſuſtentor, quum cogito me de republica aut meruiſſe optimè, quum potuerim ; aut certè numquam, niſi divinè cogitaſſe ; eâque ipsâ tempeſtate everſam eſſe rempublicam , quam ego XIV annis antè proſpexerim. Hac igitur conſcientiâ comite proficiſcar, magno equidem cum dolore, nec tam id propter me, aut propter fratrem meum , quorum jam acta ætas , quàm propter pueros , quibus interdum videmur præſtare etiam rempublicam debuiſſe : quorum quidem alter , non tam quia majore pietate eſt, me mirabiliter excruciat ; alter (ô rem miſeram ! nihil enim mihi accidit in omni vita acerbius) indulgentiâ videlicet noſtrâ depravatus eò progreſſus eſt , quò non audeo dicere : & exſpecto tuas litteras ; ſcripsiſti enim te ſcripturum eſſe plurima , quum ipſum vidiſſes. Omne meum obſequium in illum fuit cum multa ſeveritate ; neque unum ejus, nec parvum, ſed multa magna delicta compressi : patris autem lenitas amanda potiùs ab illo, quàm tam crudeliter negligenda. Nam litteras ejus ad Cæſarem miſſas ita graviter tulimus , ut te quidem celaremus ; ſed ipſius videmus

vitam insuavem reddidisse. Hoc verò ejus iter, simulatioque pietatis qualis fuerit, non audeo dicere: tantùm scio post Hirtium conventum, arcessitum ab Cæsare: cum eo de meo animo ab suis rationibus alienissimo, & consilio relinquendi Italiam. Et hæc ipsa timidè: sed nulla nostra culpa est: natura metuenda est: hæc Curionem, hæc Hortensii filium, non patrum culpa corrupit. Jacet in mœrore meus frater, neque tam de sua vita, quàm de mea metuit. Huic tu malo affer consolationes, si ullas potes: maximè quidem illam velim, ea, quæ ad nos delata sint; aut falsa esse, aut minora: quæ si vera sint; quid futurum sit in hac vita & fuga, nescio. Nam si haberemus rempublicam, consilium mihi non deesset nec ad severitatem, nec ad indulgentiam. Hæc; sive iracundiâ, sive dolore, sive metu permotus, graviùs scripsi, quàm aut tuus in illum amor, aut meus postulabat. Si vera sunt, ignosces; si falsa, me libente eripies mihi hunc errorem: quoquo modo verò se res habeat, nihil assignabis nec patruo, nec patri.

Quum hæc scripsissem, a Curione mihi nuntiatum est, eum ad me venire: venerat enim is in Cumanum vesperi pridie, id est, Idibus. Si quid ejus igitur sermo ejusmodi attulerit, quod ad te scribendum

sit ; id in litteris adjungam. Præteriit villam meam Curio, jussitque mihi nuntiari mox ſe venturum; cucurritque Puteolos, ut ibi concionaretur. Concionatus eſt, rediit, fuit ad me ſanè diu. O rem fœdam! noſti hominem : nihil occultavit ; in primis nihil eſſe certius , quàm ut omnes , qui lege Pompeiâ condemnati eſſent, reſtituerentur; itaque ſe in Sicilia eorum operâ uſurum. De Hiſpaniis non dubitabat , quin Cæſaris eſſent : inde ipſum cum exercitu, ubicumque Pompeius eſſet : ejus interitu finem belli fore : propiùs factum eſſe nihil : eum planè iracundiâ elatum voluiſſe occidi Metellum tribunum plebis ; quod si eſſet factum , cædem magnam futuram fuiſſe : permultos hortatores eſſe cædis ; ipſum autem non voluntate , aut naturâ non eſſe crudelem , ſed quòd putaret popularem eſſe clementiam : quòd si populi ſtudium amiſiſſet , crudelem fore : eumque perturbatum , quòd intelligeret ſe apud ipſam plebem offendiſſe de ærario : itaque ei quum certissimum fuiſſet antè quàm proficiſceretur concionem habere, auſum non eſſe, vehementerque animo perturbato profectum. Quum autem ex eo quærerem , quid videret? quod exemplum? quam rempublicam? planè fatebatur nullam ſpem reliquam: Pompeii claſſem timebat ; quæ si eſſet , ſe de Sicilia abiturum. Quid iſti ,

inquam, ſex tui faſces? si ab ſenatu, cur laureati? si ab ipſo, cur ſex? Cupivi, inquit, ex ſenatuſconſulto ſurrepto; nam aliter non poterat. At ille impendio nunc magis odit ſenatum: A me, inquit, omnia proficiſcentur: ſex autem, quia duodecim nolui; nam licebat. Tum ego, Quàm vellem, inquam, petiiſſe ab eo, quod audio Philippum impetraſſe: ſed veritus ſum, quia ille a me nihil impetrabat. Libenter, inquit, tibi concessiſſet: verùm puta te impetraſſe: ego enim ad eum ſcribam, ut tu ipſe voles, de ea re nos inter nos locutos: quid autem illius intereſt, quoniam in ſenatum non venis, ubi sis? quin nunc ipſum minimè offendiſſes ejus cauſam, si in Italia non fuiſſes. Ad quæ ego, me receſſum & ſolitudinem quærere, maximè quòd lictores haberem. Laudabat conſilium. Quid ergo, inquam? nam mihi curſus in Græciam per tuam provinciam eſt; quoniam ad mare ſuperum milites ſunt. Quid mihi, inquit, optatius? Hoc loco multa perliberaliter. Ergo hoc quidem eſt verum profectò, ut non modò tutò, verùm etiam palam navigaremus. Reliqua in poſterum diem diſtulit; ex quibus ſcribam ad te, si quid erit epiſtolâ dignum. Sunt autem quæ præterii, interregnumne eſſet exſpectaturus; an, quomodo dixerit ille quidem, sibi deferri con-

ſulatum, ſed ſe nolle in proximum annum. Et alia ſunt, quæ exquiram. Jurabat ad ſummam, quod nullo negotio faceret, amiciſſimum mihi Cæſarem eſſe debere. Quid enim, inquit, ſcripſit ad me Dolabella? Dico, quid? Affirmabat, quum ſcripſiſſet, quòd me cuperet ad urbem venire, illum quidem gratias agere maximas, & non modò probare, ſed etiam gaudere. Quid quæris? acquievi: levata eſt enim ſuſpicio illa domeſtici mali, & ſermonis Hirtiani. Quàm cupio illum dignum eſſe nobis: & quàm ipſe me invito, quà pro illo ſit ſuſpicandum! ſed opus fuit Hirtio convento: eſt profectò neſcio quid; ſed velim quàm minimo: & tamen eum nondum rediſſe miramur. Sed hæc videbimus. Tu Oppios Terentiæ dabis: jam enim urbis unum periculum eſt. Me tamen conſilio juva, pedibusne Rhegium, an hinc ſtatim in navem. Ceterùm quoniam commoror, ego ad te ſtatim habebo quod ſcribam, ſimul ut videro Curionem. De Tirone cura, quæſo, quod facis, ut ſciam quid is agat.

CICERO ATTICO SAL.

5. DE tota mea cogitatione ſcripſi ad te antea ſatis, ut mihi viſus ſum, diligenter: de die nihil ſanè poteſt ſcribi certi, præter hoc, non ante lunam novam. Cu-

rionis ſermo poſtridie eamdem habuit ferè ſummam, nisi quòd apertiùs significavit, ſe harum rerum exitum non videre. Quod mihi mandas de Quinto regendo, Ἀρκαδίαν. Tamen nihil prætermittam: atque utinam tu: ſed modeſtior non ero. Epiſtolam ad Veſtorium ſtatim de Tullia: ac valde requirere ſolebat. Commodiùs tecum Vectenus eſt locutus, quàm ad me ſcripſerat; ſed mirari ſatis hominis negligentiam non queo: quum enim mihi Philotimus dixiſſet H-S L emere de Canuleio deverſorium illud poſſe, minoris etiam empturum, si Vectenum rogaſſem; rogavi ut, si quid poſſet, ex ea ſumma detraheret: promisit: ad me nuper, ſe H-S XXX emiſſe: ut ſcriberem, cui vellem addici: diem pecuniæ Id. Novemb. eſſe. Reſcripsi ei ſtomachosiùs, cum joco tamen familiari. Nunc, quoniam agit liberaliter, nihil accuſo hominem, ſcripsique ad eum, me a te certiorem eſſe factum. Tu de tuo itinere quid & quando cogites, velim me certiorem facias. A. d. XV Kal. Maii.

CICERO ATTICO SAL.

6. ME adhuc nihil præter tempeſtatem moratur: aſtutè nihil ſum acturus: fiat in Hiſpania quidlibet. Et tamen retice. Meas cogitationes omnes explicavi tibi ſuperio-

ribus litteris : quocirca hæ ſunt breves ; & tamen , quia feſtinabam, eramque occupatior. De Quinto filio , *fit* a me quidem *ſedulò ;* noſti reliqua. Quod dein me mones , & amicè & prudenter mones : ſed erunt omnia facilia , si ab uno illo cavero. Magnum opus eſt : mirabilia multa : nihil simplex , nihil sincerum. Vellem ſuſcepiſſes juvenem regendum : pater enim nimis indulgens, quidquid ego adſtrinxi , relaxat : si sine illo poſſem , regerem ; quod tu potes : ſed ignoſco : magnum , inquam , opus eſt. Pompeium pro certo habemus per Illyricum proficiſci in Galliam. Ego nunc quà , & quò videbo.

CICERO ATTICO SAL.

7. EGO verò Apuliam , & Sipontum ; & tergiverſationem iſtam probo ; nec tuam rationem eamdem eſſe duco , quàm meam : non quin in republica rectum idem sit utrique noſtrûm ; ſed ea non agitur : regnandi contentio eſt ; in qua pulſus eſt modeſtior rex , & probior , & integrior , & is , qui nisi vincit , nomen populi Romani deleatur neceſſe eſt : sin autem vincit , Sullano more , exemploque vincet : ergo hac in contentione neutrum tibi palam ſentiendum , & tempori ſerviendum eſt. Mea cauſa autem alia eſt , quòd , beneficio vinctus , ingratus eſſe non poſſum :

nec tamen in acie, sed Melitæ, aut alio in loco simili oppidulo, futurum puto. Nihil, inquies, juvas eum, in quem ingratus esse non vis: immo minùs fortasse voluisset. Sed de hoc videbimus. Exeamus modò: quod ut meliore tempore possimus, facit Adriano mari Dolabella, Fretensi Curio. Injecta autem mihi spes quædam est, velle mecum Servium Sulpicium colloqui: ad eum misi Philotimum libertum cum litteris. Si vir esse volet, præclara συνοδία: sin autem; erimus nos, qui solemus. Curio mecum vixit, jacere Cæsarem putans offensione populari, Siciliæque diffidens, si Pompeius navigare cœpisset. Quintum puerum accepi vehementer: avaritiam video fuisse, & spem magni congiarii: magnum hoc malum est; sed scelus illud, quod timueramus, spero nullum fuisse: hoc autem vitium puto te existimare non nostrâ indulgentiâ, sed a natura profectum: quem tamen nos disciplinâ regimus. De Oppiis Veliensibus quid placeat, cum Philotimo videbis. Epirum nostram putabimus; sed alios cursus videbamur habituri.

CICERO ATTICO SAL.

8. ET res ipsa monebat, & tu ostenderas, & ego videbam, de iis rebus, quas intercipi periculosum esset, finem inter

nos ſcribendi fieri tempus eſſe: ſed, quum ad me ſæpe mea Tullia ſcribat, orans ut quid in Hiſpania geratur exſpectem, &. ſemper adſcribat idem videri tibi, idque ipſe etiam ex tuis litteris intellexerim, non puto eſſe alienum, me ad te, quid de ea re ſentiam, ſcribere. Conſilium iſtud tunc eſſet prudens, ut mihi videtur, si noſtras rationes ad Hiſpanienſem caſum accommodaturi eſſemus; quod fieri dicitis oportere: neceſſe eſt enim aut, id quod maximè velim, pelli iſtum ab Hiſpania; aut trahi id bellum; aut iſtum, ut, confidere videtur, apprehendere Hiſpanias. Si pelletur, quàm gratus, aut quàm honeſtus tum erit ad Pompeium noſter adventus; quum ipſum Curionem ad eum tranſiturum putem? si trahitur bellum, quid exſpectem, aut quàm diu? Relinquitur, ut si vincimur in Hiſpania, quieſcamus. Id ego contrà puto: iſtum enim victorem magis relinquendum puto, quàm victum, & dubitantem magis, quàm fidentem ſuis rebus: nam cædem video, si vicerit, & impetum in privatorum pecunias, & exſulum reditum, & tabulas novas, & turpiſsimorum honores, & regnum non modò Romano homini, ſed ne Perſæ quidem cuiquam tolerabile. Tacita eſſe poterit indignitas noſtra? pati poterunt oculi, me cum Gabinio ſententiam

dicere ? & quidem illum rogari priùs ? præstò esse clientem tuum Clœlium ? C. Ateii Plaguleium ? ceteros ? Sed cur inimicos colligo ? qui meos necessarios a me defensos nec videre in curia sine dolore, nec versari inter eos sine dedecore potero. Quid si ne id quidem est exploratum, fore ut mihi liceat ? scribunt enim ad me amici ejus, me illi nullo modo satisfecisse, quòd in senatum non venerim: tamenne dubitemus, an ei nos etiam cum periculo venditemus, quicum conjuncti ne cum præmio quidem voluimus esse ? Deinde hoc vide, non esse judicium de tota contentione in Hispaniis : nisi fortè, iis amissis, arma Pompeium abjecturum putas ; cujus omne consilium Themistocleum est : existimat enim, qui mare teneat, eum necesse rerum potiri : itaque qui numquam id egit, ut Hispaniæ per se tenerentur, navalis apparatûs ei semper antiquissima cura fuit. Navigabit igitur, quum erit tempus, maximis classibus, & ad Italiam accedet ; in qua nos sedentes quid erimus ? nam medios esse jam non licebit. Classibus adversabimur igitur ? Quod malum majus scilicet tantum ? denique quid turpius ? An qui ejus absentis solus tuli scelus, ejusdem cum Pompeio & cum reliquis principibus non feram ? Quòd si jam, misso

officio, periculi ratio habenda est, ab illis est periculum, si peccaro; ab hoc, si rectè fecero: nec ullum in his malis consilium periculo vacuum inveniri potest: ut non sit dubium, quin turpiter facere cum periculo fugiamus, quod fugeremus etiam cum salute. Non simul cum Pompeio mare transierimus? Omnino non potuimus: exstat ratio dierum. Sed tamen (fateamur enim quod est; ne condamus quidem, ut possumus) fefellit ea me res, quæ fortasse non debuit, sed fefellit: pacem putavi fore; quæ si esset, iratum mihi Cæsarem esse, quum idem amicus esset Pompeio, nolui: senseram enim, quàm iidem essent: hoc verens in hanc tarditatem incidi. Sed assequor omnia, si propero; si cunctor, amitto. Et tamen, mi Attice, auguria quoque me incitant quadam spe non dubiâ, non hæc collegii nostri ab Appio, sed illa Platonis de tyrannis: nullo enim modo posse video stare istum diutius, quin ipse per se, etiam languentibus nobis, concidat; quippe qui florentissimus ac novus sex, septem diebus ipsi illi egenti ac perditæ multitudini in odium acerbissimum venerit; qui duarum rerum simulationem tam citò amiserit, mansuetudinis in Metello, divitiarum in ærario. Jam quibus utatur vel sociis, vel ministris, si ii provincias, si

rempublicam regent, quorum nemo duos menſes potuit patrimonium ſuum gubernare? Non ſunt omnia colligenda; quæ tu acutissimè perſpicis: ſed tamen ea pone ante oculos; jam intelliges id regnum vix ſemeſtre eſſe poſſe. Quod ſi me fefellerit, feram, ſicut multi clarissimi homines, in republica excellentes, tulerunt: niſi fortè me Sardanapali vice in ſuo lectulo mori malle cenſueris, quàm exsilio Themiſtocleo: qui quum fuiſſet, ut ait Thucydides, τῶν μὲν παρόντων δι' ἐλαχίστης βουλῆς κράτιστος γνώμων, τῶν δὲ μελλόντων ἐπὶ πλεῖστον τοῦ γενησομένου ἄριστος εἰκαστὴς, tamen incidit in eos caſus, quos vitaſſet, ſi eum nihil fefelliſſet. Etsi is erat (ut ait idem) qui τὸ ἄμεινον, καὶ τὸ χεῖρον ἐν τῷ ἀφανεῖ ἔτι προεώρα μάλιστα: tamen non vidit, nec quo modo Lacedæmoniorum, nec quo modo ſuorum civium invidiam effugeret, nec quid Artaxerxi polliceretur. Non fuiſſet & illa nox tam acerba Africano, ſapientissimo viro, non tam dirus ille dies Sullanus callidissimo viro C. Mario, ſi nihil utrumque eorum fefelliſſet. Nos tamen hoc confirmamus illo augurio, quo diximus; nec nos fallit, nec aliter accidet: corruat iſte neceſſe eſt, aut per adverſarios, aut ipſe per ſe, qui quidem ſibi eſt adverſarius unus acerrimus: id ſpero vivis nobis fore: quamquam tem-

pus eſt nos de illa perpetua jam, non de hac exigua vita cogitare : sin quid acciderit maturius, haud ſanè meâ multum interfuerit, utrùm factum videam, an futurum eſſe multò antè viderim. Quæ quum ita sint, non eſt committendum, ut iis pareamus, quos contra me ſenatus, ne quid reſpublica detrimenti acciperet, armavit. Tibi ſunt omnia commendata ; quæ commendationis meæ pro tuo in nos amore non indigent. Ne hercle ego quidem reperio, quod ſcribam : ſedeo enim πλουδοκῶν : etsi nihil umquam tam fuit ſcribendum, quàm nihil mihi umquam ex plurimis tuis jucunditatibus gratius accidiſſe, quàm quòd meam Tulliam ſuavissimè diligentissiméque coluiſti : valde eo ipſa delectata eſt ; ego autem non minùs : cujus quidem virtus mirifica. Quo modo illa fert publicam cladem ? quo modo domeſticas tricas ? quantus autem animus in diſceſſu noſtro ? sit στοργὴ, sit ſumma σύντηξις : tamen nos rectè facere, & bene audire vult. Sed hac ſuper re nimis ; ne meam ipſe συμπάθειαν jam evocem. Tu, si quid de Hiſpaniis certius, & si quid aliud, dum adſumus, ſcribes : & ego fortaſſe diſcedens dabo ad te aliquid ; eò etiam magis, quòd Tullia te non putabat hoc tempore ex Italia. Cum Antonio item eſt agendum, ut cum Curione, Melitæ me velit

velit esse ; huic bello nolle interesse : eo velim tam facili uti possem, & tam bono in me , quàm Curione : is ad Misenum VI Nonas venturus dicebatur, id est hodie : sed præmisit mihi odiosas litteras hoc exemplo :

ANTONIUS TRIB. PLEB. PROPRÆT. CICERONI IMP. S.

NISI te valde amarem , & multò quidem plus, quàm tu putas , non extimuissem rumorem , qui de te prolatus est , quum præsertim falsum esse existimarem ; sed quia te nimiò plus diligo , non possum dissimulare , mihi famam quoque , quamvis sit falsa , magni esse. Te iturum trans mare credere non possum , quum tanti facias Dolabellam , & Tulliam tuam , feminam lectissimam , tantique ab omnibus nobis fias ; quibus mehercule dignitas , amplitudoque tua pene carior est , quàm tibi ipsi : sed tamen non sum arbitratus esse amici , non commoveri etiam improborum sermone ; atque eò feci studiosiùs , quòd judicabam duriores partes mihi impositas esse ab offensione nostra , quæ magis a ζηλοτυπία *mea , quàm ab injuria tua , nata est. Sic enim volo te tibi persuadere , mihi neminem esse cariorem te , excepto Cæsare meo ; meque illud unà judicare , Cæsarem maximè in suis M. Ciceronem reponere. Quare , mi Cicero , te ro-*

go, ut tibi omnia integra ſerves: ejus fidem improbes, qui tibi, ut beneficium daret, priùs injuriam fecit: contra eum ne profugias, qui te, etsi non amabit (quod accidere non poteſt) tamen ſalvum amplissimumque eſſe cupiet. Deditâ operâ ad te Calpurnium, familiarissimum meum, misi; ut mihi magnæ curæ tuam vitam ac dignitatem eſſe ſcires.

Eodem die a Cæſare Philotimus litteras attulit, hoc exemplo.

CÆSAR IMP. CICERONI IMP. S.

ETSI te nihil temerè, nihil imprudenter factuturum judicaram; tamen permotus hominum famâ, ſcribendum ad te exiſtimavi, & pro noſtra benevolentia petendum, ne quò progredereris proclinatâ jam re, quâ integrâ etiam progrediendum tibi non exiſtimaſſes. Namque & amicitiæ graviorem injuriam feceris; & tibi minùs commodè conſulueris, si non fortunæ obſecutus videbere (omnia enim ſecundissima nobis, adverſissima illis accidiſſe videntur) nec cauſam ſecutus (eadem enim tum fuit, quum ab eorum consiliis abeſſe judicaſti) ſed meum aliquod factum condemnaviſſe; quo mihi gravius abs te nil accidere poteſt. Quod ne facias, pro jure noſtræ amicitiæ a te peto. Poſtremò, quid viro bono & quieto, & bono civi magis convenit, quàm abeſſe a civili-

bus controversiis? quod nonnulli quum probarent, periculi causâ sequi non potuerunt. Tu, explorato & vitæ meæ testimonio, & amicitiæ judicio, neque tutius, neque honestius reperies quidquam, quàm ab omni contentione abesse. XVI Kal. Mai. ex itinere.

CICERO ATTICO SAL.

9. ADVENTUS Philotimi (at cujus hominis, quàm insulsi, & quàm sæpe pro Pompeio mentientis!) exanimavit omnes, qui mecum erant: nam ipse obdurui. Dubitabat nostrûm nemo, quin Cæsar itinera repressisset; volare dicitur: Petreius cum Afranio conjunxisset se; nihil affert ejusmodi. Quid quæris? etiam illud erat persuasum, Pompeium cum magnis copiis iter in Germaniam per Illyricum fecisse; id enim αὐθεντικῶς nuntiabatur. Melitam igitur opinor capessamus, dum quid in Hispania; quod quidem propemodum videor ex Cæsaris litteris ipsius voluntate facere posse, qui negat neque honestius, neque tutius mihi quidquam esse, quàm ab omni contentione abesse. Dices, ubi ergo tuus ille animus, quem proximis litteris? Adest, & idem est: sed utinam meo solùm capite decernerem: lacrymæ meorum me interdum molliunt, precantium ut de Hispaniis exspectemus. M. Cœlii quidem epistolam, scriptam miserabi-

liter, quum hoc idem obſecraret, ut exſpectarem, ne fortunas meas, ne unicum filium, ne meos omnes tam temerè proderem, non sine magno fletu legerunt pueri noſtri: etsi meus quidem eſt fortior, eoque ipſo vehementiùs commovet; nec quidquam nisi de dignatione laborat. Melitam igitur, deinde quò videbitur. Tu tamen etiam nunc mihi aliquid litterarum, & maximè si quid ab Afranio. Ego, si cum Antonio locutus ero, ſcribam ad te, quid actum sit: ero tamen in credendo, ut mones, cautus: nam occultandi ratio quum difficilis, tum etiam periculoſa eſt. Servium exſpecto ad Nonas; & adigit ita Poſtumia, & Servius filius. Quartanam leviorem eſſe gaudeo. Misi ad te Cœlii etiam litterarum exemplum.

CŒLIUS CICERONI S.

Exanimatus tuis litteris quibus te nonnihil triſte cogitare oſtendiſti; neque id quid eſſet, perſcripsiſti; neque non tamen, quale eſſet quod cogitares, aperuiſti; has ad te illico litteras ſcripsi. Per fortunas tuas, Cicero, per liberos oro, obſecro, ne quid gravius de ſalute & incolumitate tua conſulas. Nam deos, hominesque, amicitiamque noſtram teſtificor, me tibi prædixiſſe, neque temerè monuiſſe; ſed, poſtquam Cæſarem convenerim, ſententiamque

ejus, qualis futura esset partâ victoriâ, cognoverim, te certiorem fecisse. Si existimas eamdem rationem fore Cæsaris in dimittendis adversariis, & conditionibus ferendis, erras : nihil nisi atrox & sævum cogitat, atque etiam loquitur. Iratus senatui exiit : his intercessionibus planè incitatus est : non, mehercule, erit deprecationi locus. Quare si tibi tu, si filius unicus, si domus, si spes tuæ reliquæ tibi caræ sunt ; si aliquid apud te nos, si vir optimus gener tuus valet, quorum fortunam non debes velle conturbare, ut eam causam, in cujus victoria salus nostra est, odisse, aut relinquere cogamur, aut impiam cupiditatem contra salutem tuam habeamus. Denique illud cogita, quod offensæ fuerit, in ista cunctatione te subiisse. Nunc te contra victorem Cæsarem facere, quem dubiis rebus lædere noluisti ; & ad eos fugatos accedere, quos resistentes sequi nolueris, summæ stultitiæ est. Vide, ne, dum pudet te parum optimatem esse, parum diligenter, quod optimum sit, eligas. Quòd si totum tibi persuadere non possum ; saltem, dum quid de Hispaniis agamus scitur, exspecta ; quas tibi nuntio adventu Cæsaris fore nostras. Quam isti spem habeant, amissis Hispaniis, nescio. Quod porrò tuum consilium sit ad desperatos accedere, non medius fidius reperio. Hoc, quod tu, non dicendo, mihi

significasti, Cæsar audierat; ac, simul atque, Ave, mihi dixit, statim quid de te audisset, exposuit: negavi me scire; tamen ab eo petivi, ut ad te litteras mitteret, quibus maximè ad remanendum commoveri posses. Me secum in Hispaniam ducit: nam, nisi ita faceret, ego priùs, quàm ad urbem accederem, ubicumque esses, ad te percurrissem, & hoc a te præsens contendissem, atque omni vi te retinuissem. Etiam atque etiam, Cicero, cogita, ne te tuosque omnes funditus evertas; ne te sciens prudensque eò demittas, unde exitum vides nullum esse. Quòd si te aut voces optimatium commovent, aut nonnullorum hominum insolentiam & jactationem ferre non potes, eligas censeo aliquod oppidum vacuum a bello, dum hæc decernuntur, quæ jam erunt confecta. Id si feceris, & ego te sapienter fecisse judicabo, & Cæsarem non offendes.

CICERO ATTICO SAL.

10. ME cæcum, qui hæc antè non viderim! Misi ad te epistolam Antonii: ei quum ego sæpissime scripsissem, nihil me contra Cæsaris rationes cogitare; meminisse me generi mei, meminisse amicitiæ; potuisse, si aliter sentirem, esse cum Pompeio; me autem, quia cum lictoribus invitus cursarem, abesse velle, nec

idipſum certum etiam nunc habere ; vide quàm ad hæc παροιμικῶς :

Tuum consilium quàm verum eſt : nam qui ſe medium eſſe vult, in patria manet ; qui proficiſcitur, aliquid de altera utra parte judicare videtur : ſed ego is non ſum, qui ſtatuere debeam, jure quis proficiſcatur, necne. Partes mihi Cæſar has impoſuit, ne quem omnino diſcedere ex Italia paterer : quare parvi refert me probare cogitationem tuam, si nihil tamen tibi remittere poſſum. Ad Cæſarem mittas cenſeo, & ab eo hoc petas : non dubito quin impetraturus sis, quum præſertim te amicitiæ noſtræ rationem habiturum eſſe pollicearis.

Habes σκυτάλην Λακωνικήν. Omnino excipiam hominem. Erat autem v Non. venturus veſperi, id eſt, hodie : cras igitur ad me fortaſſe veniet : tentabo, ac dicam, me nihil properare ; miſſurum ad Cæſarem : clam ibo ; cum paucissimis alicubi occultabor : certè hinc iſtis invitissimis evolabo ; atque utinam ad Curionem. σὺν θεῷ τοι λέγω : magnus dolor accessit : efficietur aliquid dignum nobis. Δυσουρία tua mihi valde moleſta. Medere amabo, dum eſt ἀρχὴ. De Massiliensibus gratæ tuæ mihi litteræ : quæſo ut ſciam quidquid audieris. Siciliam cuperem, si poſſem palam ; quod a Curione effeceram. Hîc ego Servium exſpecto : rogor enim ab ejus uxore &

filio : & puto opus esse. Hic tamen Cytheridem secum lecticâ apertâ portat, alterâ uxorem : septem præterea conjunctæ lecticæ amicarum sunt , an amicorum ? Vide quàm turpi letho pereamus : & dubita , si potes , quin ille , seu victus , seu victor redierit , cædem facturus sit. Ego verò vel lintriculo ; si navis non erit , eripiam me ex istorum parricidio. Sed plura scribam , quum illum convenero. Juvenem nostrum non possum non amare ; sed ab eo nos non amari planè intelligo : nihil ego vidi tam ἀνηθοποίητον , tam aversum a suis, tam nescio quid cogitans. Vim incredibilem molestiarum ! Sed erit curæ , & est , ut regatur : mirum est enim ingenium : ἤθους ἐπιμελητέον.

CICERO ATTICO SAL.

11. OBSIGNATA jam epistolâ superiore , non placuit ei dari , cui constitueram , quòd erat alienus : itaque eo die data non est. Interim venit Philotimus , & mihi a te litteras reddidit ; quibus quæ de fratre meo scribis, sunt ea quidem parum firma , sed habent nihil ὕπουλον , nihil fallax , nihil non flexibile ad bonitatem , nihil quod non quò velis uno sermone possis perducere : ne multa ; omnes suos , etiam quibus irascitur crebriùs , tamen caros habet , me quidem se ipso cariorem.

Quòd de puero aliter ad te ſcripsit, & ad matrem de filio, non reprehendo. De itinere, & de ſorore quæ ſcribis, moleſta ſunt, eóque magis, quòd ea tempora noſtra ſunt, ut ego his mederi non possim; nam certè mederer: ſed quibus in malis!, & qua in deſperatione rerum simus, vides. Illa de ratione nummaria non ſunt ejuſmodi (ſæpe enim audio ex ipſo) ut non cupiat tibi præſtare, & in eo laboret: ſed si mihi Q. Axius in hac mea fuga H-S XIII non reddit, quæ dedi ejus filio mutua, & utitur excuſatione temporis; si Lepta; si ceteri; ſoleo mirari, de neſcio queis H-S XX, quum audio ex illo ſe urgeri: vides enim profectò anguſtias: curari tamen ea tibi utique jubet. An exiſtimas illum in iſto genere lentulum, aut reſtrictum? nemo eſt minùs. De fratre ſatis. De ejus filio, indulsit illi quidem ſuus pater ſemper; ſed non facit indulgentia mendacem, aut avarum, aut non amantem ſuorum; ferocem fortaſſe, atque arrogantem, & infeſtum facit. Itaque habet hæc quoque, quæ naſcuntur ex indulgentia; ſed ea ſunt tolerabilia (quid enim dicam, hac juventute?) ea verò, quæ mihi quidem, qui illum amo, ſunt his ipsis malis, in queis ſumus, miſeriora, non ſunt ab obſequio noſtro, non; ſuas radices habent; quas

V v

tamen evellerem profectò, si liceret: sed ea tempora sunt, ut omnia mihi sint patienda. Ego meum facilè teneo: nihil est enim eo tractabilius: cujus quidem misericordiâ languidiora adhuc consilia cepi; &, quò ille me certiorem vult esse, eò magis timeo ne in eum exsistam crudelior. Sed Antonius venit heri vesperi: jam fortasse ad me veniet; aut ne id quidem, quoniam scripsit quid fieri vellet: sed scies continuò quid actum sit. Nos jam nihil nisi occultè. De pueris quid agam? parvone navigio committam? quid mihi animi in navigando censes fore? recordor enim, æstate cum illo Rhodiorum ἀφράκτῳ navigans, quàm fuerim sollicitus: quid, duro tempore anni, actuariolo fore censes? Rem undique miseram! Trebatius erat mecum, vir planè & civis bonus. Quæ ille monstra, dii immortales! Etiamne Balbus in senatum venire cogitet? Sed ei ipsi cras ad te litteras dabo. Vectenum mihi amicum, ut scribis, ita puto esse: cum eo, quòd ἀποτόμως ad me scripserat de nummis curandis, θυμικώτερον eram jocatus: id tu, si ille aliter acceperit ac debuit, lenies. *Monetali* autem adscripsi, quòd ille ad me, *Proconsuli*. Sed quoniam est homo, & nos diligit, ipse quoque a nobis diligatur. Vale.

CICERO ATTICO SAL.

12. QUIDNAM mihi futurum eſt ? aut quis me non ſolùm infelicior , ſed jam etiam turpior ? Nominatim de me sibi imperatum dicit Antonius ; nec me tamen ipſe adhuc viderat, ſed hoc Trebatio narravit. Quid agam nunc , cui nihil procedit, caduntque ea , quæ diligentissimè ſunt cogitata , teterrimè ? ego enim Curionem nactus, omnia me conſecutum putavi : is de me ad Hortensium ſcripſerat: Rheginus erat totus noſter : huic nihil ſuſpicabamur cum hoc mari negotii fore. Quò me nunc vertam ? undique cuſtodior : ſed ſatis lacrymis. Πάρεργα πλευστέον igitur , & occultè in aliquam onerariam corrependum : non committendum , ut etiam compacto prohibiti videamur. Sicilia petenda ; quam si erimus nacti , majora quædam conſequemur. Sit modò rectè in Hiſpaniis : quamquam de ipſa Sicilia utinam sit verum ! ſed adhuc nihil ſecundi. Concurſus Siculorum ad Catonem dicitur factus ; oraſſe, ut resiſteret ; omnia pollicitos : commotum illum , delectum habere cœpiſſe. Non credo , ut eſt luculentus auctor : potuiſſe certè teneri illam provinciam ſcio : ab Hiſpaniis autem jam audietur. Hîc nos C. Marcellum habemus eadem de re cogitantem , aut bene ſimu-

lantem : quamquam ipſum non videram , ſed ex familiariſſimo ejus audiebam. Tu , quæſo , si quid habebis novi : ego , si quid moliti erimus , ad te ſtatim ſcribam. Quintum filium ſeveriùs adhibebo : utinam proficere possim ! tu tamen eas epiſtolas , quibus aſperiùs de eo ſcripsi aliquando , concerpito , ne quando quid emanet : ego item tuas. Servium exſpecto , nec ab eo quidquam ὑγιὲς : ſcies quidquid erit. Sine dubio erraſſe nos confitendum eſt. At ſemel ? at una in re ? immo omnia , quò diligentiùs cogitata , eò facta ſunt imprudentiùs.

> Ἀλλὰ τὰ μὲν προτετύχθαι ἐάσομεν ἀχνύμενοί περ :

in reliquis modò ne ruamus : jubes enim de profectione mea providere. Quid provideam ? ita patent omnia , quæ accidere poſſunt , ut ea si vitem , ſedendum sit cum dedecore & dolore ; si negligam , periculum eſt ne in manus incidam perditorum. Sed vide , quantis in miſeriis simus : optandum interdum videtur , ut aliquam accipiamus ab iſtis quamvis acerbam injuriam , ut tyranno in odio fuiſſe videamur. Quòd si nobis curſus , quem ſperaram , pateret ; effeciſſem aliquid profectò , ut tu optas & hortaris , dignum noſtrâ morâ : ſed mirificæ ſunt cuſtodiæ ; & qui-

dem ille ipſe Curio ſuſpectus : quare vi, aut clam agendum eſt; & si vi, fortè & cum tempeſtate : clam autem iſtis ? in quo si quod σφάλμα, vides quàm turpe eſt. Trahimur : nec fugiendum, si quid violentius. De Cœlio, ſæpe mecum agito; nec, si quid habuero tale, dimittam. Hiſpanias ſpero firmas eſſe. Massilienſium factum quum ipſum per ſe luculentum eſt, tum mihi argumento eſt rectè eſſe in Hiſpaniis : minùs enim auderent, si aliter eſſet : & ſcirent; nam & juncti, & diligentes ſunt. Odium autem rectè animadvertis significatum theatro. Legiones etiam has, quas in Italia aſſumpsit, alienissimas eſſe video : ſed tamen nihil inimicius, quàm sibi ipſe. Illud rectè times, ne ruat : si deſperarit, certè ruet : quò magis efficiendum aliquid eſt, fortunâ velim meliore, animo Cœliano : ſed primum quidque ; quod, qualecumque erit, continuò ſcies. Nos juveni, ut rogas, ſuppeditabimus, & Peloponneſum ipſam ſuſtinebimus : eſt enim indoles; modò aliquod hoc sit ἦθος διδακτὸν ἀλλ᾽ οὐ: quod si adhuc nullum eſt, eſſe tamen poteſt ; aut ἀρετὴ non eſt διδακτὸν: quod mihi perſuaderi non poteſt.

CICERO ATTICO SAL.

13. EPISTOLA tua gratissima fuit meæ Tulliæ, & mehercule mihi : ſemper ſecum

aliquid afferunt tuæ litteræ. Scribes igitur; ac si quid ad ſpem poteris, ne dimiſeris. Tu Antonii leones pertimeſcas cave: nihil eſt illo homine jucundius: attende *πρᾶξιν πολιτικοῦ*. Evocavit litteris e municipiis denos: & quatuorviri venerunt ad villam ejus manè. Primùm dormiit ad horam tertiam: deinde, quum eſſet nuntiatum, veniſſe Neapolitanos & Cumanos (his enim eſt Cæſar iratus) poſtridie redire juſſit: lavari ſe velle, & *περὶ κοιλιολυσίαν γίνεσθαι*. Hoc herè effecit. Hodie autem in Ænariam tranſire conſtituit. Exſulibus reditum pollicetur. Sed hæc omittamus; de nobis aliquid agamus. Ab Axio accepi litteras. De Tirone gratum. Vectenum diligo. Veſtorio reddidi. Servius pridie Nonas Maii Minturnis manſiſſe dicitur, hodie in Liternino manſurus apud C. Marcellum: cras igitur nos maturè videbit, mihique dabit argumentum ad te epiſtolæ: jam enim non reperio quid tibi ſcribam. Illud admiror, quòd Antonius ad me ne nuntium quidem, quum præſertim me valde obſervarit. Videlicet aliquid atrocius de me imperatum eſt: coràm negare mihi non vult; quod ego nec rogaturus eram, nec, ſi impetraſſem, crediturus. Nos tamen aliquid excogitabimus. Tu, quæſo, ſi quid in Hiſpaniis: jam enim poterit audiri; &

omnes ita exſpectant, ut si rectè fuerit, nihil negotii futurum putent: ego autem nec retentis his confectam rem puto; neque amissis deſperatam. Silium, & Ocellam, & ceteros credo retardatos. Te quoque a Curtio impediri video: etsi, ut opinor, habes κέλητα ἄοκνον.

CICERO ATTICO SAL.

14. O VITAM miſeram! majuſque malum, tam diu timere, quàm eſt illud ipſum, quod timetur! Servius, ut antea ſcripsi, quum veniſſet Nonis Maii, poſtridie ad me venit. Ne diutius te teneam, nullius consilii exitum invenimus: numquam vidi hominem perturbatiorem metu; neque hercule quidquam timebat, quod non eſſet timendum; illum sibi iratum, hunc non amicum; horribilem utriuſque victoriam, quum propter alterius crudelitatem, alterius audaciam, tum propter utriuſque difficultatem pecuniarum, quâ erui nuſquam, nisi ex privatorum bonis, poſſet. Atque hæc ita multis cum lacrymis loquebatur, ut ego mirarer eas tam diuturnâ miſeriâ non exaruiſſe. Mihi quidem etiam lippitudo hæc, propter quam non ipſe ad te ſcribo, sine ulla lacryma eſt, ſed ſæpiùs odioſa eſt propter vigilias: quamobrem quidquid habes ad conſolandum collige, & illa ſcribe, non ex

doctrina , neque ex libris ; nam id quidem domi est ; sed nescio quo modo imbecillior est medicina , quàm morbus : hæc potiùs conquire , de Hispaniis , de Massilia : quæ quidem satis bella Servius affert : qui etiam de duabus legionibus luculentos auctores esse dicebat. Hæc igitur si habebis , & talia : & quidem paucis diebus aliquid audiri necesse est. Sed redeo ad Servium. Distulimus omnino sermonem in posterum : sed tardus ad exeundum : multò se in suo lectulo malle , quidquid foret. Odiosus scrupulus de filii militia Brundisina. Unum illud firmissimè asseverabat , si damnati restituerentur , in exsilium se iturum. Nos autem ad hæc , & id ipsum certò fore , & , quæ jam fiebant , non esse leviora ; multaque colligebamus : verùm ea non animum ejus augebant , sed timorem , ut jam celandus magis de nostro consilio , quàm ad idem videretur : quare in hoc non multum est. Nos a te admoniti de Cœlio cogitabimus.

CICERO ATTICO SAL.

15. SERVIUS quum esset apud me , Cephalio cum tuis litteris VI Id. venit ; quæ nobis magnam spem attulerunt meliorum rerum de octo cohortibus : etenim hæ quoque , quæ in his locis sunt , labare dicuntur. Eodem die Funisulanus a te attu-

lit litteras, in quibus erat confirmatius idem illud: ei de suo negotio respondi cumulatè, cum omni tua gratia: adhuc non satisfaciebat: debet autem mihi multos nummos, nec habetur locuples. Nunc ait se daturum: cui expensum tulerit, morari: tabellariis, si apud te esset, quum satisfecisset, dares: quantum sit, Eros Philotimi tibi dicet. Sed ad majora redeamus. Quod optas, Cœlianum illud maturescit: itaque torqueor, utrùm ventum exspectem: vexillo opus est: convolabunt. Quod suades, ut palam; prorsus assentior: itaque me profecturum puto. Tuas tamen interim litteras exspecto. Servii consilio nihil expeditur: omnes captiones in omni sententia occurrunt: unum C. Marcello cognovi timidiorem; quem consulem fuisse pœnitet. Ὦ πολλῆς ἀγεννείας! qui etiam Antonium confirmasse dicitur, ut me impediret; quò ipse, credo, honestiùs. Antonius autem VI Id. Capuam profectus est: ad me misit, se pudore deterritum ad me non venisse, quòd me sibi succensere putaret. Ibitur igitur, & ita quidem, ut censes; nisi cujus gravioris personæ suscipiendæ spes erit antè oblata: sed vix erit tam citò: Allienus autem prætor putabat aliquem, si ego non, ex collegis suis: quivis licet, dummodo aliquis. De sorore laudo. De Quinto puero

datur opera : ſpero eſſe meliora. De Quinto fratre ſcito eum non mediocriter laborare de uſura : ſed adhuc nihil a L. Egnatio expressit. Axius de XII millibus pudens : ſæpe enim adſcripsit, ut Gallio, quantum is vellet, darem : quod si non ſcripsiſſet, poſſemne aliter ? & quidem ſæpe ſum pollicitus : ſed tantum voluit citò. Me verò adjuvarent his in anguſtiis. Sed dii iſtos ! Verùm aliàs. Te a quartana liberatum gaudeo, itemque Piliam. Ego, dum panes, & cetera in navem parantur, excurro in Pompeianum. Vecteno velim gratias, quòd ſtudioſus sit. Si quemquam nactus fueris, qui perferat, litteras des antè quàm diſcedimus.

CICERO ATTICO SAL.

16. COMMODUM ad te dederam litteras de pluribus rebus, quum ad me bene manè Dionysius fuit ; cui quidem ego non modò placabilem me præbuiſſem, ſed totum remisiſſem, si adveniſſet quâ mente tu ad me ſcripſeras : erat enim sic in tuis litteris, quas Arpini acceperam, eum venturum, facturumque, quod ego vellem : ego volebam autem, vel cupiebam potiùs eſſe eum nobiſcum : quod quia planè, quum in Formianum veniſſet, præciderat, aſperiùs ad te de eo ſcribere ſolebam. At ille perpauca locutus, hanc

ſummam habuit orationis, ut sibi ignoſcerem ; ſe rebus ſuis impeditum nobiſcum ire non poſſe. Pauca reſpondi; magnum accepi dolorem: intellexi fortunam ab eo noſtram deſpectam eſſe. Quid quæris ? fortaſſe miraberis : in maximis horum temporum doloribus hunc mihi ſcito eſſe. Velim ut tibi amicus sit : hoc quum tibi opto, opto ut beatus sis : erit enim tam diu. Consilium noſtrum ſpero vacuum periculo fore: nam & dissimulavimus, &, ut opinor, acerrimè adſervabimus : navigatio modò sit, qualem opto. Cetera, quæ quidem consilio provideri poterunt, cavebuntur. Tu, dum adſumus, non modò quæ ſcieris, audierisve, ſed etiam quæ futura providebis, ſcribas velim. Cato, qui Siciliam tenere nullo negotio potuit, &, si tenuiſſet, omnes boni ad eum ſe contuliſſent, Syracusis profectus eſt ante diem VIII Kal. Maii, ut ad me Curio ſcripsit. Utinam, quod aiunt, Cotta Sardiniam teneat ; eſt enim rumor. O, si id fuerit, turpem Catonem ! Ego, ut minuerem ſuſpicionem profectionis, aut cogitationis meæ, profectus ſum in Pompeianum a. d. IV. Id. ut ibi eſſem, dum, quæ ad navigandum opus eſſent, pararentur. Quum ad villam veniſſem, ventum eſt ad me : centuriones trium cohortium, quæ Pompeiis ſunt, me velle poſ-

tridie : hæc mecum Mummius noſter : velle eos mihi ſe & oppidum tradere. At ego tibi poſtridie a villa ante lucem , ut me omnino illi ne viderent. Quid enim erat in tribus cohortibus? quid, si plures , quo apparatu? Cogitavi eadem illa Cœliana, quæ legi in epiſtola tua , quam accepi , simul & in Cumanum veni, eodem die: & simul fieri poterat, ut tentaremur : omnem igitur ſuſpicionem ſuſtuli. Sed quum redeo, Hortensius venerat, & ad Terentiam ſalutatum deverterat; ſermone erat uſus honorifico erga me. Tamen eum , ut puto , videbo ; misit enim puerum ſe ad me venire. Hoc quidem meliùs, quàm collega noſter Antonius; cujus inter lictores lecticâ mima portatur. Tu , quoniam quartanâ cares , & non modò morbum removiſti , ſed etiam gravedinem , te vegetum nobis in Græcia siſte; & litterarum aliquid interea.

CICERO ATTICO SAL.

17. PRID. Idus Hortensius ad me venit ſcriptâ epiſtolâ. Vellem cetera ejus. Quàm in me incredibilem ἐκτένειαν ! quâ quidem cogito uti. Deinde Serapion cum epiſtola tua : quam priùs quàm aperuiſſem , dixi ei , te ad me de eo ſcripsiſſe antea , ut feceras : deinde , epiſtolâ lectâ , cumulatissimè cetera : & hercule hominem pro-

bo : nam & doctum , & probum existimo : quin etiam navi ejus me , & ipso convectore usurum puto. Crebrò refricat lippitudo , non illa quidem perodiosa , sed tamen quæ impediat scriptionem meam. Valetudinem tuam jam confirmatam esse & a vetere morbo , & a novis tentationibus gaudeo. Ocellam vellem haberemus : videntur enim esse hæc paulò faciliora. Nunc quidem æquinoctium nos moratur , quod valde perturbatum erat. Id si ἀκραὲς erit , utinam idem maneat Hortensius : siquidem , ut adhuc erat , liberalius esse nihil potest. De diplomate admiraris quasi nescio cujus te flagitii insimularem : negas enim te reperire , quî mihi id in mentem venerit. Ego autem , quia scripseras te proficisci cogitare (etenim audieram , nemini aliter licere) eò te habere censebam , & quia pueris diploma sumpseras. Habes causam opinionis meæ ; & tamen velim scire quid cogites , in primisque si quid etiam nunc novi est. XVII Kal. Jun.

CICERO ATTICO SAL.

18. TULLIA mea peperit XIV Kal. Jun. puerum ἑπταμηνιαῖον. Quòd ηὐτόκησεν , gaudebam : quod quidem est natum , perimbecillum est. Me mirificè tranquillitates adhuc tenuerunt , atque majore impedimento fuerunt , quàm custodiæ , quibus

aſſervor : nam illa Hortenſiana omnia fuere infantia ; ita fiet homo nequiſſimus : a Salvio liberto depravatus eſt. Itaque poſthac non ſcribam ad te quid facturus sim , ſed quid fecerim : omnes enim Κωρυκαῖοι videntur ſubauſcultare , quæ loquor. Tu tamen si quid de Hiſpaniis , sive quid aliud , perge , quæſo , ſcribere ; nec meas litteras exſpectâris , nisi quum , quò opto , pervenerimus , aut si quid ex curſu. Sed hoc quoque timidè ſcribo : ita omnia tarda adhuc & ſpiſſa. Ut malè poſuimus initia , sic cetera ſequuntur. Formias nunc ſequimur ; eâdem nos fortaſſe furiæ perſequentur. Ex Balbi autem ſermone , quem tecum habuit , non probamus de Melita : dubitas igitur , quin nos in hoſtium numero habeat ? Scripsi equidem Balbo , te ad me de benevolentia ſcripsiſſe , & de ſuſpicione : egi gratias ; de altero ei me purgavi. Ecquem tu hominem infeliciorem ? Non loquor plura , ne te quoque excruciem : ipſe conficior , veniſſe tempus , quum jam nec fortiter , nec prudenter quidquam facere possim.

NOTANDA

xerant; &, ut mulieres, ideo benè olere, quia nihil olebant, videbantur. Meus autem liber totum Isocratis μυροθήκιον, atque omnes ejus discipulorum arculas, ac nonnihil etiam Aristotelia pigmenta consumpsit: quem tu Corcyræ, ut mihi aliis litteris significas, strictim attigisti; pòst autem, ut arbitror, a Cossinio accepisti; quem tibi ego non essem ausus mittere, nisi eum lentè ac fastidiosè probavissem: quamquam ad me rescripsit jam Rhodo Possidonius, se, nostrum illud ὑπόμνημα quum legeret, quod ego ad eum, ut ornatiùs de iisdem rebus scriberet, miseram, non modò non excitatum esse ad scribendum, sed etiam planè perterritum. Quid quæris? conturbavi Græcam nationem: ita, vulgò qui instabant, ut darem sibi quod ornarent, jam exhibere mihi molestiam destiterunt. Tu, si tibi placuerit liber, curabis, ut Athenis sit, & in ceteris oppidis Græciæ: videtur enim posse aliquid nostris rebus lucis afferre. Oratiunculas autem, & quas postulas, & plures etiam mittam; quoniam quidem ea, quæ nos scribimus adolescentulorum studiis excitati, te etiam delectant. Fuit enim mihi commodum, quòd in eis orationibus, quæ *Philippicæ* nominantur, enituerat civis ille tuus Demosthenes, & quòd se ab hoc refractariolo judiciali

dicendi genere abjunxerat, ut σεμνότερός τις, καὶ πολιτικώτερος videretur, curare, ut meæ quoque essent orationes, quæ *Consulares* nominarentur: quarum una est in senatu Kal. Jan. altera ad populum de lege agraria; tertia, de Othone; quarta, pro Rabirio; quinta, de proscriptorum filiis; sexta, quum provinciam in concione deposui; septima, quâ Catilinam emisi; octava, quam habui ad populum postridie quàm Catilina profugit; nona in concione, quo die Allobroges indicarunt; decima in senatu, Nonis Decemb. Sunt præterea duæ breves, quasi ἀποσπασμάτια legis agrariæ: hoc totum σῶμα curabo ut habeas: & quoniam te quum scripta, tum res meæ delectant; iisdem ex libris perspicies, & quæ gesserim, & quæ dixerim: aut ne poposcisses; ego enim tibi me non offerebam. Quod quæris, quid sit, quòd te arcessam, ac simul impeditum te negotiis esse significas, neque recusas, quin, non modò si opus sit, sed etiam si velim, accurras; nihil sanè est necesse: verumtamen videbare mihi tempora peregrinationis commodiùs posse describere. Nimis abes diu, præsertim quum sis in propinquis locis: neque nos te fruimur; & tu nobis cares. Ac nunc quidem otium est: sed, si paulò plus furor Pulchelli progredi posset, valde

NOTANDA ET CORRIGENDA.

Inferta eft vocum Græcarum Latina interpretatio.

Prior numerus paginam, alter lineam indicat.

P. 25. l. 25. *Fratris.* Patruelis.

26, 2. *Affinem.* Soror enim Attici Pomponia nupferat Q. Ciceroni.

Ibid. 13. *De litterarum missione.* Bembus, tefte Urfino, & Muretus legebant, *de litterarum intermissione.*

Ibid. 19. *De Acutiliano negotio.* Quæ fuerit hæc Attici cum Acutilio controversia non liquet. Vide ep. 4. hujus libri.

27, 6. *Quid dicas.* i. e. inquit Muretus, vide quid dicas, si me negligentiæ insimulare velis.

Ibid. 10. *Contendendum.* Baliolenfes membranæ, tefte Grævio, habent *concedendum*, nempe Lucceio. Vide infrà ep. 6.

28, 7. *Ut par mihi sis.* Bosii codices & duo regii fcribunt, *ut par in hoc mihi sis.*

Ibid. 16. Bonis præceptis abundantem.

Ibid. 17. *Pater.* De quo vide Or. 2, 66. Leg. 2, 1.

Ibid. 20. Apta Gymnasio.

29, 21. *Decidiſſe.* Tranfegiffe sine judicio.

Ibid. 23. *Ille nofter amicus.* Lucceius, de quo fuprà, ep. 1.

Ibid. 29. *Curavi.* Scil. perfolvenda.

30, 1. *Pentelici.* E marmore montis Pentelici in Attica.

esse hoc loco duas voces, *nec sibi;* & favent codices, qui vel *tibi*, vel *sibi* exhibent.

Ibid. 22. *Q. fratris comitia.* Quibus ædilitatem petebat.

36, 21. *Petitionis nostræ.* Consulatûs, sed futuræ anno sequenti. Nunc enim tantùm prensare cogitat. Corradus.

37, 13. *Meridie non lucere.* Si de manifestissimis criminibus, quibus reus agitur, judices pronuntiarint sibi non constare, eumque absolverint.

Ibid. 16. *Qui nunc petunt.* In annum proximè sequentem.

Ibid. 21. Impossibile, *Curium*, hominem flagitiis coopertum, quem censores senatu moverant, *obducere*, ut cum iis consulatum petat.

Ibid. 29. *Eum libenter nunc Cæsari consulem addiderim.* Ita Manutius ex conjectura quam probat Fr. Gronovius. Victorius edidit, *eum libenter nunc ceteri consuli acciderim*, nullo sensu.

38, 5. *Legati.* Impetratâ legatione liberâ.

Ibid. 12. *Si ad mea comitia non venerit.* Hæc jocans. Cupiebat enim non venire Pompeium, sed diutius in Asia bello detineri, ne competitores haberet viros nobiles, quos ille secum habebat.

39, 23: Quando quidem non victimæ partem, neque tergus bubulum *capto.* Ili. ψ′ 159.

Ibid. 30. *ἡλίυ ἀνάθημα.* Solis donum. Muretus legit *illius ἀνάθημα*, hoc sensu, *hermathenam* ita bellè positam esse, ut totum gymnasium credi posset ei dicatum & consecratum esse. Et sanè quid efficere potuit quamvis bella hermathenæ collocatio, ut propterea gymnasium videretur solis *anathema.*

40, 3. *Consulibus.* Designatis.

Ibid. 7. *Cogitamus.* Muretus mallet *cogitabamus* : nondum enim Cicero videbatur certus esse ad causam suscipiendam ; nec verò suscepit causam hominis nocentissimi, cujus crimina luce meridianâ clariora erant.

Ibid. 21. *Teucris illa.* Hoc nomine designatur C. Antonius, Ciceronis in consulatu collega, tunc in Macedonia proconsul, ideo quòd, inquit Turnebus, vaticinando & falsis promissis Ciceronem sæpe decepisset.

Ibid. 29. Tergiversationes, atque dilationes.

41, 1. Casus quàm nos, *melius consulit.*

42, 30. *Apud Amalthæam.* Hoc nomen dederat Atticus Gymnasio, seu villæ, quam habebat in prædio Epirotico, quod vocaverat *Amaltheum*, fortè ab copia rerum omnium. *Amalthæa* quæ sit in fabulis notum est. Atticum in Arpinati Cicero imitatus erat. Porrò Sicyonii pecuniam debebant Attico, de quo sic loquitur, tamquam de imperatore ad bellum proficiscente.

43, 24. *Tantùm cavillator.* Bosius, *tamen cavillator*, & sic unus e regiis.

Ibid. 27. *Nihil agens cum republica.* Mureto videtur insolens dicendi genus, legitque, *nihil agens cum populo.*

44, 2. *Quin nunc.* Ita Bosius, cui accedunt codices regii, pro vulgato, *quinimmo.*

Ibid. 21. *Lycurgei.* A Lycurgo oratore Atheniensi, quem ferunt severum & acerbum fuisse malorum reprehensorem & vindicem.

Ibid. 26. *Tuus.... amicus.* Pompeius.

45, 3. In rebus ad rempublicam pertinentibus.

Ibid. 6. *Terræ filio.* Homini ignoto.

Ibid. 10. Loci descriptionem. Paulò pòst, magis Attica.

Ibid. 18. *Orationem Metellinam.* In Q. Metellum Nepotem, qui tribunus plebis Ciceronem consulatu abeuntem concionis habendæ potestate privavit. Vide fam. 5, 2.

Ibid. 20. Artis dicendi studiosum.

Ibid. 22. H-SS. XXXVII. Ita Manutius, cui accedit unus e regiis codicibus. Mendosus est in vulgatis numerus. Cicero domum suam emerat *tricies-quinquies*, hoc est, sestertio 3500000, pecuniæ nostræ 437500 liv.

46, 14. Conventus. *Et paulò post.* Valde ut optimatem decet. *Et infrà*, generaliter, in genere.

Ibid. 28. *De istis rebus.* Manutius mallet. *De meis rebus.* i. e. in consulatu gestis.

47, 12. Ampullas pigmentorum. 24. Ostentavi me. 25, *si* ambitus verborum, *si* flexus molles orationis, *si* rhetorum sententiæ, *si* dilatatæ confirmationes. *Et paulò pòst*, argumentum.

Ibid. 30. *De immortuis.* i. e. sopitis & quiescentibus *conjurationis reliquiis.*

48, 5. Martius vicus, Areopagus.

Ibid. 22. *Dimittuntur.* Meliùs, *dirimuntur*, idque Mureto & Grævio probatur.

Ibid. 30. *Fufius trib. tum concessit.* Ita Mongaltius ex conjectura, ut videtur: nam codices habent, *Fufius tertium concessit.* Grævius mallet *Fufius territus tum cessit.*

49, 3. *Comperisse.... criminabatur.* Id mihi dabat crimini, quod ego consul dixi, me omnia sociorum Catilinæ comperisse consilia.

Ibid. 13. Ignavissimus, nihil prorsus agens. *Et infrà* depravatus, qui pravo animo est. *Propriè dicitur de vitioso corporis habitu.*

Ibid. 20. *Sed habet sui similem in magistrati-*

bus neminem : præter Fufium bonis &c. Ita Victorius & Grævius. Vulgò, *in magiſtratibus, præter Fufium, neminem : bonis &c.*

Ibid. 24. Τεῦκρις *promiſſa patravit.* C. Antonius debitum, ut erat toties pollicitus, ſolvit. Vide ſuprà ep. 12.

Ibid. 27. *Reliquum dodrantem emit.* Q. Cicero ædificii cujuſdam in ea urbis parte, quæ *Argiletum* vocabatur, quartam partem habebat jure hereditatis, vel alio : reliquas partes ab coheredibus emit; idcirco *venditat*, h. e. vendere cupit, & quasi venale propoñit *Tuſculanum.*

50, 10. Studioſi Græcorum. *Et paulò pòſt*, omnimodæ virtutis reminiſcere. Verba ſunt Achillis Hectorem alloquentis. Ili. χ′ 268.

Ibid. 28. Ordine præpoſtero, exemplo Homeri.

51, 29. Ad id, quod prius eſt.

52, 16. *Secerneret.* Eximeret e judicum numero, ut ſolent Laniſtæ optimos quoſque gladiatores amovere a prœliis, nec offerre diſcrimini.

Ibid. 21. *Non tam ærati.* h. e. nummati & divites, *quàm.... ærarii.* h. e. nummarii & faciles ad corrumpendum. Ita regii codices. Lambinus & Muretus aliter. *Non tam ærarii, ut appellantur, quàm ærati.*

Ibid. 23. *Rejectione effugere.* Ita iidem codices, ut voluit Muretus, pro vulgato, *fugare.*

53, 28. Dicite nunc mihi, Muſæ, quomodo tunc primùm ignis incidit. Ili. λ′ 113.

Ibid. 30. *Calvum.* Hic designatur Craſſus, qui ingentes divitias congeſſerat bonis Nanneii aliorumque ab Sulla proſcriptorum parvo pretio emendis : jubebat autem procuratores ſuos edere, & ſcribas in tabulas referre ea bona empta

Licinio, non Craffo, fed *Calvo*. *Illum laudatorem meum*. Vide fuprà ep. 14.

55, 23. Libertatem loquendi.

56, 4. Certamen.

57, 2. *Patrono tuo*. Clodiæ forori tuæ, cujus fæpe patrocinio defenfus es : *quæ Arpinates aquas concupivit*. i. e. nuptias meas ambiit. *Nofti enim marinas*; captus olim a piratis, & eorum contumelias perpeffus.

58, 2. Benevolentiæ fignificationes, plaufus. *Sine ulla paftoritia fiftula*, fine ullo fibilo.

Ibid. 17. *Cujus domi divifores haberent*. i. e. *habitarent*, ut habent regii codices a correctrice manu.

59, 1. Confecrationem, ita ut adepti confulatum, quafi ad deos transiffe viderentur.

Ibid. 2. *Fabam mimum*. Confulatum rem fore abjectam, ut funt regna puerorum, quibus inftituendis adhibetur faba.

Ibid. 3. Philofophandum eft. *Et infrà*, omittere, relinquere oportet.

Ibid. 11. *In amaltheo*. In illo tuo gymnafio, fub ftatua, ut videtur, Ciceronis. Vide Attici vitâ c. 18.

Ibid. 16. *Ad Cæciliam fabulam fpectet*. Ne de fcribendo poemate cogitet in honorem Q. Cæcilii Metelli. Alludit ad fabulas, quas fcripferat comicus poeta Cæcilius.

Ibid. 21. *Vale : te vindicavi*. Hac fcriptâ longiore epiftolâ. Ita Junii codices, & unus e regiis. Frid. Gron. legebat, *bellè te vindicavi*.

Ibid. 25. *Exfpecta ; aft plures &c*. Muretus reponit, *exfpectato : plures ipfe mittito*. Regii codices vulgatum fervant.

Ibid. Amaltheum... *quâ* loci formâ, *& quæ de*

Amalthæa, *capra* videlicet, nutrice Jovis. *Lubet mihi facere in Arpinati.* Eamdem loci deſcriptionem ſervare in villa mea Arpinati.

64, 6. *Qui ob judicandum accepiſſent.* Addunt vulgati *pecuniam :* quæ vox abeſt ab omnibus mſſ. etiam utroque regio.

Ibid. 16. *Asiani.* Asiæ publicani, qui equites: nam publicanorum ſocietates erant ex equeſtri ordine.

65, 1. *Perſpecta.* Ut equitum ratio haberetur; quod tamen factum non eſt, Catone contrà acerrimè pugnante. At Cæſar in conſulatu ſuſcepit cauſam equitum, effecitque ut tertiâ parte debitæ pecuniæ relevarentur: quo facto equeſtrem ordinem sibi adjunxit.

66, 5. Simplicissimus, optimus: *& amantissimus : Metellus non homo.* Metellus ab omni hominum conſortio refugiens, licet adsit, non magis juvat, *quàm littus atque aër & ſolitudo mera :* quæ verba videntur ſumpta e veteris alicujus poetæ fabula. Ita locum exhibent Bosii codices, & regii uterque. Malaſpina ex unico codice Vaticano legebat, *& amantissimus mei, non homo &c.* Hoc ſenſu, cui omnia mea credere possim, non ut homini, ſed tamquam littori atque aëri &c. Alii aliis conjecturis locum tentant refingere.

67, 7. *Tamen voluntas.* Vocem poſteriorem delet Grævius, natam ex interpretatione alicujus, qui vocem *animus* notiori voce explanaverit. *Ipſa* ſcil. reſpublica *medicinam effugit*, non *voluntas* Ciceronis, cujus *animus præſens* in republica.

Ibid. 14. *Fabula Clodiana, in qua &c.* Inceſtum, & judicium Clodii. Ita rectè Fr. Gro-

novius. Mendosè vulgati. *Fabulæ Clodianæ.*

68, 7. *Tam Menelaum, quàm Agamemnonem.* Tam M. Lucullum, quàm antea L. Lucullum ejus fratrem, quem ex bello Mithridatico redeuntem Memmius idem, tunc tribunus plebis, triumphare dudum prohibuit.

Ibid. 20. *Dicis causâ.* In ſpeciem, perfunctoriè, non verè.

Ibid. 28. Reipublicæ deditus vir ne per ſomnium quidem.

69, 3. *Piſcinas ſuas.* Vide ep. proximè ſequenti.

Ibid. 15. *Tanta etiam a me non ſcripta.* Alii legunt, *tamen a me etiam non ſcripta perſpicis.*

Ibid. 22. *Sub luſtrum.* Paulò ante luſtrum conditum, quod fiebat omnibus jam censis.

70, 1. *In ſcripto.* Legit Muretus, *in ſcribendo.*

Ibid. 16. *In Provinciam.* Quæ prima Galliarum paruit Romanis. Inde nomen retinuit, *Provence.*

Ibid. 23. In lente unguentum. Proverbium de rebus bonis in re vili conſumptis.

71, 1. Laudes, acclamationes.

Ibid. 4. *Auctore.* h. e. ſuaſore, & populum ad jubendam legem adhortante.

Ibid. 23. *Agrariorum.* Qui publicos agros poſſidebant, quos emptos a privatis dividi nolebat Cicero. *Is enim eſt noſter exercitus.* Favent enim optimatium partibus.

72, 23. *Piſcinarios.* Qui piſcinis murænarum, aliorumque pretioſorum piſcium delectantur, quales fuere Hortensius, L. Lucullus &c. qui *ſe cœlum attigiſſe putent, si mulli barbati in piſ-*

cinis sint, *qui ad manum accedant*, ut ait Tullius lib. 2, ep. 1.

73, 27. Vigilans sis, & memineris non temerè credere : hi ſunt nervi ſapientiæ.

74, 4. *Pedariorum.* Eorum ſenatorum, qui quum nondum aliquo magiſtratu functi sint, jus dicendæ ſententiæ non habent, ſed aſſentiuntur *diſcessione*, h. e. transeundo ad eum, cujus ſententiæ accedunt.

Ibid. 23. Olentia ſolœciſmum.

Ibid. 28. Quis patrem laudabit, *nisi infelices filii.*

75, 1. Ad res laudandas comparata, *ſed* rebus narrandis accommodata.

76, 10. *Is de quo ſcribis.* Pompeius.

Ibid. 30. *Spartam.* Alludit ad proverbium, *Spartam ſortitus es ; hanc tuere & adorna.*

77, 7. Alii quidem propè nihil ſunt, aliis autem curæ nihil eſt.

78, 2. Macula, vulnus.

Ibid. 13. *Per legem Cinciam.* De donis & muneribus. Joco locum dedit nomen *Cincii*, procuratoris Attici.

81, 3. Unguenti & pigmentorum arculam.

82, 1. Gravior, & rebus civilibus tractandis accommodatior.

Ibid. 12. *Allobroges indicarunt.* Ita Manutius. Alii *involgarunt*, aut *invocarunt.*

Ibid. 14. Appendices, *& paulò pòſt*, corpus.

83, 3. Amans patriæ.

Ibid. 9. *Quum in Sicilia ædilitatem ſe petere dictitaſſet.* Ita Victorius & Muretus locum in mſſ. corruptissimum emendarunt. Qui ædilitatem petebant, per cauſam fori ornandi & ludorum, ſo-

cios spoliabant signis, rebusque aliis pretiosioribus, quas quum ad eum usum rogassent, postea non reddebant. Vulgò, *quum in Sicilia hereditatem sæpe hereditasset.* Et sic vitiosè regii codices. Grævius edidit, *quum in Sicilia hera* & conjicit legendum *Himera* aut *Hirro.*

Ibid. 20. *Tribus horis Interamnam.* Clodius in judicio produxit falsos testes, qui dicerent eum Interamnæ fuisse, quo die argueretur fuisse in operto bonæ deæ, quum multi vidissent eum Romæ tribus horis, antequam deprehenderetur in domo Cæsaris.

Ibid. 23. *Quum iri maximè debuit*, h. e. quum maximè obsisti oportuit, ne reus pollutarum religionum absolveretur.

Ibid. 30. *Gladiatoribus.* Quum gladiatores darentur.

84, 9. *In hoc esse.* In hoc studium & operam ponere, ne Clodius adoptetur a plebeio.

Ibid. 11. *Sanè jam videtur refrixisse.* Fr. Gronovius legit *sanè quàm*, i. e. valde *videtur refrixisse.* Vide ad Q. Fr. 2, 6.

85, 17. Republicâ.

Ibid. 23. *Renuntiantibus.* Petentibus ut Asiæ vectigalium locatio inducatur.

86, 3. Satis studii & operæ *in republica tuenda posuimus.*

Ibid. 6. *Modestè tamen dixit.* Fuit in accusatione frigidus.

Ibid. 18. *Amalthæa mea.* Vide lib. 1. ep. 13.

87, 10. *Tocullionibus.* Turnebus Advers. 30, 13. docet hoc nomine designari fœneratores, quasi dicas fœneratorculos : τόκος, usura, fœnus.

Ibid. 14. Divini, vel patrui. Ita quidem regii codices cum vulgatis. Sed Muretus Var. Lect. 14, 8. e vestigiis codicis antiqui reponit, *cui nos συννοσεῖν*, simul ægrotare, *videmur.*

Ibid. Pellenæorum, *supple* rempublicam, scriptam a Dicearcho, ut & Corinthiorum & Atheniensium, quem librum Cicero Att. 13, 9. vocat τριπολιτικὸν.

Ibid. 20. *Mihi credes, leges; hæc doceo.* Hæc corrupta Fr. Gronovius sic refingit, *mihi credes, leges hæc de eo*, h. e. de ejus operibus. Herodes, *si homo esset*, si saperet, si humanum sensum haberet.

88, 8. Boni nuntii præmia *tibi debeo*, qui ad me jucunda scripsisti.

Ibid. 10. *Atilio.* Vulgò, *K. Atilio*, quod interpretantur *Calatino*, aut *Casoni.* Litteram omittunt regii codices.

Ibid. 11. *Epicratem... lascivum fuisse.* Protervum fuisse in judicibus rogandis. *Pompeium*, qui in his epistolis variis nominibus designatur. *Epicrates*, qui omnia teneret: *Sampsiceramus*, *Alabarches*, nomina regulorum, quos vicerat, aut socios habuerat contra Mithridatem: *Hierosolymarius*, a captis hierosolymis: *Megabocchus*, magnus Africæ rex, quia Domitium & Jubam Sullanis temporibus in Africa domuerat.

Ibid. 15. *Cyri institutionem.* Cyri architecti doctrinam. Alludit ad librum Xenophontis de Cyri regis institutione.

Ibid. 18. *Viridiorum* prospectus. Ita regii codices, non ut vulgò *viridariorum*, aut *radiorum.*

Ibid. 19. Sit quidem oculus *a*, quod autem

videtur *b*, *g*, radii verò *d* & *e*.

Ibid. 21. Per simulacrorum illapsus.... simulacra... effusio.

Ibid. 27. Statum... *ac* civilis rei gerendæ rationem... Socraticorum more in utramque partem.... placentem, *supple* sententiam.

89, 2. *Legi agrariæ.* De agris Campano & Stellate plebi dividendis.

Ibid. 17. Contentio. Vide Muretum Var. Lect. 14, 8.

Ibid. 23. Appositè ad statum optimatium.

Ibid. 26. Unum augurium optimum pugnare pro patria. Ili. μ' 243.

90, 1. Theophrasti de ambitione *librum.*

Ibid. 21. *Velim surpi eâ conditione*, pro *surripi*, hoc sensu. Clodius it legatus ad Tigranem? ipse velim pari conditione me hinc abducere, & odiis inimicorum eripi. Mendosè legitur in mss. & editis plerisque, *velim syrpiæ conditione.* Correxit Popma.

91, 22. *Vectium.* Cyri architecti libertum.

92, 4. Vereor Trojanos & Trojanas trahentes longas vestes. Ili. χ' 105.

Ibid. 8. Polydamas mihi primus probrum objiciet. Ili. χ' 100.

Ibid. 18. Theophanes, cujus magna apud Pompeium gratia.

Ibid. 29. *Vide levitatem meam.* Ita Muretus & Grævius. Mendosè codices, *videte civitatem*: unde alii legunt, *vide cæcitatem*, aut *severitatem*, aut *securitatem.*

Ibid. 31. Philosophari.

93, 9. In otio.

Ibid. 25. Commentationes geographicæ.

94, 1. Sui similes, *nec tam possunt* floridè scribi.

Ibid. 14. *Unum esse salvum velit.* Ita regii codices cum vulgatis. Corradus & Grævius maluerunt, *vivum & salvum velit.*

Ibid. 16. Tractanda est respublica... *Itaque* non edenda... *neque aliud quidquam* de republica curo.

95, 15. *Istim hominem ire cupiebam. Istim, illim* pro *istinc, illinc* Ciceronem usurpasse pluribus docuit Victorius, & ita hoc loco dedimus cum Grævio. Mendosè vulgati, *in hominem ire cupiebam.*

96, 9. *Quoad pot' est.* Pro *quoad pote* seu possibile *est.* Ita cum Bosio dedimus ex mss. etiam regiis. Vulgati, *quoad potest* aut *potes.*

Ibid. 23. Aliquid agendi cupiditate.

Ibid. 29. Et utique sub tecto confertim cadentem audire pluviam quieto animo. Sophocles.

97, 1. *Castricianum mendum.* Hæc & quæ sequuntur de re pecuniaria soli fortasse Attico nota fuere, nec mirum, si ea librarii corruperunt, quæ non intelligebant.

Ibid. 28. *Reges odisse superbos.* Versus integer occurrit infrà lib. 6. ep. 3.

98, 8. *Cratera.* Baiarum sinum, ob aliquam cum cratere similitudinem. Ad hunc sinum, & ad aquas, quæ ibi erant, nonnulli valetudinis, plures delectationis causâ confluebant.

Ibid. 27. Bubulis oculis prædita. Epitheton Junonis Homericum, quo designatur Clodii soror Clodia, tamquam altera Juno, quæ eumdem & fratrem, & conjugem habere diceretur.

Ibid. 30. *Quæ de me pacta sunt.* Promiserat Clodius nihil se contra Ciceronem acturum.

99, 4. Recantationem.

Ibid. 29. *Ad tres homines.* Pompeium, Craſſum, Cæſarem, quos ideo ſupra *dynaſtas* vocavit.

100, 3. *Bis tinctâ purpurâ.* h. e. veſte augurali.

Ibid. 8. Philoſophari. *Si ille cogit, at duntaxat.* Ita locum emendavit Fr. Gronovius. Vitiosè regii codices cum vulgatis, *si ille cogitat tantùm duntaxat:* ubi vocula *at* adhæsit præcedenti verbo, & *tantùm* interpretatio eſt vocis *duntaxat.*

Ibid. 10. Denuntio me eum virum ulturum, quicumque prior moleſtus mihi fuerit. Ili. ᾠ 369.

Ibid. 24. Cicero parvulus ſalutat Titum Atticum.

Ibid. 30. *Collegam Balbi.* In vigintiviratu, agris dividundis.

101, 3. Boni nuntii præmia... *ſed vide* caſum.

Ibid. 18. Vivæ vocis *major eſt efficacitas, quàm mutorum doctorum.*

Ibid. 22. *De lituis* Junonis. Clodiæ, quæ tamquam lituus, Clodium fratrem ad contentiones vocaret. *De signifero Athenione:* fuerat olim Athenio dux fugitivorum in Sicilia. Hîc fortè designatur Vatinius tribunus plebis, qui tamquam signifer Cæſaris contra optimates ſtetit.

Ibid. 26. *Convivii* laſcivi, delicati... *ſum..* famelicus.... *patior te....* convivium *non ſcribere.*

102, 1. Per autumnum fæx *nondum deſedit.*

Ibid. 7. Injuſti magiſtratus.

Ibid. 12. Et Cicero philoſophus Titum reipublicæ peritum ſalutat.

Ibid. 17. *Eſt enim* ſubabſurdum.... *repentè* videri.

103, 18. Aſpera, ſed bona puerorum nutrix: neque ego hac terrâ poſſum dulcius quidquam adſpicere. Odys. *ἱ* 27.

Ibid. 22. Eadem horâ ipsâ.

104, 4. Magnam urbem.... Læſtrigoniam.

Ibid. 11. Philoſophemur.

Ibid. 19. *De colloquio* Junonis. Clodiæ.... *actiones* faciles ad evertendum.... *malim* in tyrannide eſſe, a tyrannis regi.

105, 18. *Et tamen illud probem?* quod nempe ſuades his verbis, *magnum quid aggrediamur &c.*

Ibid. 30. *Invenire possit.* Cæſar, qui dictitabat ad facultatem agrariam eâ ſe progreſſurum viâ, quæ nemini noceret.

106, 30. Cicero optimatium ſtudiosissimus puer.

107, 25. *Vicesimam.* Vectigal ex libertorum manumiſſione, quod pendebatur a dominis, & ex ſervorum emptione, quod ab emptore ſolvebatur.

Ibid. 29. Spirat enim non jam exilibus tibiolis, ſed immanibus tibiis ſine capiſtro, quo tibicines os ſibi obligabant & buccas ſubſtringebant, ne nimius & immoderatus in tibiam ſpiritus irrumperet. Verſus ſunt Sophoclis.

108, 2. Cavillabatur, & cavillando dicebat, quæ ſequuntur.

Ibid. 28. *Ille....* vitam, quæ in rebus agendis verſatur.... *Hic* quæ in rerum contemplatione.

109, 1. *Ad hanc familiam.* Ad ſectam Theophraſti.

Ibid. 9. Antè leo, ſed a tergo *draco.* Ili. *ξ'* 181.

Ibid. 25. Sin autem *publicanis ſatis facere non potero.*

110, 8. *Turbatur.* Meliùs Popma & Bosius, *turbat*, nisi si *turbatur* dictum est eo modo, quo plurima verba patiendi speciem retinent, vim exsuunt.

Ibid. 9. Apertè tyrannidem affectat.

Ibid. 21. *Philologiæ.* Grævius ex codice Baliolensi præfert *philosophiæ*, quæ docet res adversas & omnes eventus æquo animo ferre, non *philologia.*

Ibid. 23. *Neque tam me* bona spes.... *quàm* indifferentia: *&* *paulò pòst*, a gloriæ cupiditate alienum.

111, 3. *Ut* prolapsio, ruina *Curiana stare videatur.* De eo qui flagitiis suis & judiciis hominum ita prostratus est, ut jam exsurgere non possit. De Curio vide ad ep. 10. lib. 1. Ita hoc loco Bosius. Alii malunt voces Latinas *Phocis*, aut *Prætis.*

Ibid. 10. *Quæres* cum accuratione & sedulitate, *&... quasi* præcepta *afferes...* de summa rerum.

Ibid. 24. Scopus, ultimum, finis.

112, 5. Minutatim.

Ibid. 14. *In concione.* Ita codices regii, ut jam e Baliolensi ediderunt Gronovii & Grævius: Alii mendosè, *in coitione.* Lege nempe Juliâ candidati se ipsi *in concione* publicè exsecrabantur, *si mentionem &c.*

113, 5. *De Statio manumisso.* A Q. Fratre. Vide ep. 2. lib. 1. ad Q. Fr.

Ibid. 27. Satis *tamquam* quercûs. Proverbium de priscis, qui inventâ fruge glandem reliquerunt. Satis tibi dignitatis est, ut non opus sit de ea ulteriùs augenda cogitare.

114, 1. Cæcutio, & nimiùm honesto fidens sum.

Ibid. 12. *Quod mihi ſummo dolori eſt.* Ita cum plerisque codicibus regii. Vulgò *qui mihi &c.*

Ibid. 19. *Quà dominus.* Is qui gladiatores dabat. *Advocati.* Amici ejus, qui cum eo ad ſpectandum venerant.

115, 7. *Roſciæ legi.* Roſcia lex theatralis ordines quatuordecim in theatro equitibus aſſignarat. *Lex* frumentaria C. Gracchi populo frumentum dabat ſemiſſibus. Has leges abrogaturos ſe minitabantur.

Ibid. 23. *Coſconio mortuo.* Qui fuerat unus e vigintiviris agris dividundis.

Ibid. 27. Securitatem.

116, 7. Diſſimulamus.

Ibid. 13. In ænigmatis. *Cæcilium.* Avunculum Attici.

117, 11. Allegoriis, verbis alium ſenſum, quàm quem præ ſe ferunt, indicantibus.

118, 7. *H-S centies.* Immo centum, inquit Grævius, poſt Manutium, & Malaſpinam: non eſt philoſophi in aliena domo degentis tantam vim habere pecuniæ.

Ibid. 8. *Archilochi edicto.* Acerbo, maledictorum & probrorum pleno, quales fuerunt verſus poetæ Archilochi, quem, ut ait Horatius, *proprio rabies armavit iambo.*

Ibid. 22. *Illorum.* Pompeii & Cæſaris.

119, 7. *Ille amicus noſter.* Pompeius.

120, 1. *Propter Clodianum negotium.* Pompeius enim in auſpicio fuerat, quum lex de adoptione Clodii ferebatur a Cæſare.

121, 9. *Quàm vellem Romæ!* Supple *manſiſſes;* quam vocem editi plures habent, ſed auctore nullo codice.

Ibid. 21. *Judicium.* Ut Cicero cauſam diceret

apud populum de civibus Romanis, quos in consulatu, uno senatûs decreto, injussu populi, contra leges supplicio affecerat.

123, 5. *Qui per βοῶπιν.* Clodiam sororem Clodii, quâ Crassus multum utebatur.

124, 22. *Negat.* Pompeio negat se quidquam contra me acturum.

125, 3. *Declarato illo.* Clodio designato tribuno plebis.

Ibid. 8. Adhortationem.

Ibid. 13. *Quàm aditu.* Vulgò, *quàm auditu*, & ita codices. Correxit Lambinus, ut sensus postulat.

Ibid. 14. *Ille noster index.* In conjuratione Catilinæ. Vulgati omittunt vocem primam, quam servant codices.

Ibid. 27. *Fidem publicam postulavit.* Ut scil. sibi socios indicanti impunitas daretur.

126, 13. *Gladiatoribus Gabinii.* Vulgò, *cum gladiatoribus.* Præpositionem cum Manutio delevimus, ut tempus significetur, quo Gabinius gladiatores populo dabat. Idem tempus eodem modo designatur suprà ep. 19.

127, 7. *Deprecationem.* Serviliæ, matris Bruti, quam Cæsar amavit.

Ibid. 12. *Subscripserat.* Tamquam secundarius accusator.

128, 1. *Oratio... senis Considii discusserat.* Hic, quum Cæsar de infrequentia senatorum quereretur, dixerat senatores ob metum armorum non venire : quærentique Cæsari, quid tu igitur venis ? *quia, inquit, mea me senectus intrepidum facit.*

Ibid. 27. Involuta & nihil *sanùm, sincerum.* Eurip. Andromacha. Dominantium *stultitias*

Ibid. 30. *Hortalus.* Hortensius, quem tamen falsò suspectum habuit Cicero.

133, 13. *Quod facilius facere potes.* Ita regii codices. Prima vox omittitur in vulgatis.

137, 1. *Ut.... postularetur.* Ut Q. Frater ex Asia rediens, in judicium vocaretur de pecuniis repetundis.

Ibid. 23. *Tigrane neglecto.* Quem captum bello, sibi autem a Clodio ereptum, neglexerat, passus erat Pompeius.

138, 12. *Quòd ei crediderim.* Pompeio.

139, 28. *Infirma sunt.* Ita rectè Lambinus & Grævius, ex codicibus, quibus accedit unus e regiis. Mendosè vulgati, *firma sunt.* *Quod optimo tempore.* Ita Victorius & Malaspina ex optimis codicibus: plures tamen, quos Grævius secutus est, habent, *optimo genere*, scil. mortis, & sic uterque regius.

141, 18. *Aut certè vivus non amitterem.* Ita rectè cum Lambino codices regii, ut sententia postulat. Mendosè vulgati, *aut certè vivus nunc amitterem.*

142, 28. *Inimico consule designato.* Q. Metello, qui tribunus plebis Ciceroni consulatu abeunti concionis habendæ potestatem ademerat. Vide ad fam. lib. 5. ep. 2.

143, 1. *Oratione prolata.* Fortè in C. Curionem: nam infrà ep. 15. *sed quid Curio? an istam orationem non legit.*

Ibid. 10. *Si putas me posse sanari.* Restitui in integrum, revocari ab exsilio. Frustra Lambinus libris omnibus invitis, reponit *servari.*

Ibid. 27. *Te me... & meas spes... remorari.* Fovere, sustentare, ne vitam desperatione abrumpam.

Ibid. 29. *Neque temporis non longinqui.* Neque molestè feram, sperasse me, licet frustra & inaniter, fore ut, post tempus non longinquum revocarer ab exsilio. Ita locum interpretatur Mongaltius.

146, 16. *Ne scindam ipse dolorem meum.* Ita ut contineri non possit, & in apertum prorumpat. Sed Grævius mallet, *ne rescindam*, eo sensu, quo *vulnus* dicitur *rescindi.*

147, 7. *Illam orationem.* Quam prolatam fuisse dolet suprà ep. 12.

148, 1. *De collegiis.* Restituendis, novisque instituendis, quorum collegiorum nomine Clodius operas & servos in Ciceronis perniciem conscripsit.

Ibid. 19. *De privilegio.* Ut ex senatusconsulto de Cicerone revocando nominatim ferretur ad populum, non abrogatâ lege, quam in ipsum tulerat Clodius. Privilegium differt a lege, quòd hæc ad multos, illud autem ad unum pertinet.

Ibid. 25. *Prior lex.* In eos qui cives Romanos sine judicio populi necassent, qua in lege de Cicerone nominatim scriptum non erat.

149, 5. *Legem illam.* Videlicet priorem.

Ibid. 20. *De bonis.* A Clodio publicatis: *de domo.* Libertati per eumdem consecrata.

151, 27. *Appii.* Clodii fratris. Erat autem prætor in annum sequentem designatus, eique obtigerat quæstio de pecuniis repetundis.

152, 20. *Auctorem etiam daturum.* Qui de me revocando referret ad senatum. Auctorem ejus rei postea se ipse professus est Pompeius.

154, 15. *Meo corpore occupari potest.* Quum nempe vitam abjecero.

Ibid. 21. *Quod quidem ita esse.* Epistolam cum

præscriptione conjungit. Atticus testamento adoptatus, heresque factus ab avunculo Q. Cæcilio, hujus nomina, ex usitata adoptionum formula assumpserat, nomine tantùm priore ita retento, ut in *ianus* producatur. Pomponius, Pomponianus.

155, 3. *In tuis ædibus amœnissimis.* Ab avunculo relictis.

Ibid. 6. *Maximè tamen volui.* Mediæ voci nihil hìc loci est. Rectè Grævius emendat, *quæ nobis proponitur quum maximè, volui præstolari &c. Quum maximè* Ciceroni est *in præsenti tempore, in præsentia.*

156, 1. *Sextii.* Qui tribunus plebis in proximum annum designatus.

Ibid. 28. *Adventare milites dicentur.* Alii *dicerentur*, idque præfert vulgato Grævius. Hos milites præmittebat in Macedoniam Piso consul, Ciceronis inimicus.

157, 9. *Profectum esse per te.* Ut Metellus ipse simultatem deponeret. Alii legunt *perfectum*, quod Muretus probat & Grævius.

Ibid. 12. *Omnium rerum, quæ &c.* Ita cum plerisque editis codices regii. Alii legunt *tum desiderio meorum omnium, tum eorum, qui &c.*

Ibid. 29. *Mensem Januarium.* Cujus mensis die primo Lentulus & Metellus consulatum inituri erant.

158, 5. *Ab octo tribunis plebis.* Collegis Clodii. Intercesserunt Clodius ipse & Ælius Ligus.

159, 14. *e. h. l. n. r.* Ejus hac lege nihil rogatum.

Ibid. 29. *Mummium.* Ita tribunus hic vocatur in Orat. post reditum & pro Sextio, & quidem regii codices scribunt *Nimium* aut *Munium*. Vulgò editur *Ninnium*. Is autem fuit *L. Mummius Quadratus.*

160, 1. *Scilicet quod obſervandum &c.* Ita ſenſu poſtulante dedimus. Nam codices & editi mendosè habent *sive*, *sine*, *sitne*, nullo ſenſu.

161, 12. *Provincias ornatas.* Decretis ab ſenatu iis rebus, quæ provincias obtinentibus neceſſariæ putantur, ut pecunia, milites, tentoria &c.

163, 2. *Poſt tuum a me diſceſſum.* Voces *a me*, quæ non habent hîc locum, obſecuti Manutio, delevimus. Quidam codices ſcribunt *a nobis*, unde Grævius reponit *a noſtris*, nimirum ab uxore, liberis &c. qui erant Romæ.

167, 9. *Et tua vicina Salus.* Cujus ædes prope domum tuam in colle Quirinali.

Ibid. 17. *A Brundisinis honeſtissimis.* Faernus, teſte Urſino, legebat *honeſtissimè*, idque placet Fr. Gronovio. Regii codices non recedunt a vulgatis.

168, 20. *Habui concionem.* Fortè eam orationem, quæ eſt *poſt reditum ad Quirites.*

Ibid. 23. *Omnes... dederunt.* Nam privato concionari non licebat, nisi magiſtratus curulis, aut tribunus plebis concionem daret, ad populum produceret. *Præter unum prætorem.* Appium Clodii fratrem. *Et duos tribunos plebis.* S. Atilium Serranum & Numerium Quintium.

169, 17. *Quædam domeſtica.* Hæc dicta videntur de uxore Terentia. Hanc nec in hac epiſtola nominat, nec in ſequenti, quum dicat *amari ſe a fratre & a filia.*

170, 1. *Non modò negligentiæ meæ.* Vulgò, *non modò non negligentiæ meæ*: Sed alterum *non* ignorant codices. Et verò, *non modò*, pro *non modò non* ſumi apud optimos ſcriptores docet Muretus, Var. Lect. 10. 7.

Ibid. 16. *Aut etiam si numquam fuimus.* Ita codices, ut sensus postulat. Vulgati minùs rectè, *aut etiam si umquam fuimus.*

Ibid. 19. *Deberi non potest.* Necessariò est edenda, flagitante juventute.

171, 12. *Marcellinus.* Consul designatus cum L. Marcio Philippo. Ideo primus sententiam rogabatur.

Ibid. 23. *Diem consumere.* Ne senatusconsultum fieret. Licebat autem senatori egredi relationem, & qua de re vellet, & quàm diu vellet, dicere.

172, 6. *Cornicinus.* Cn. Oppius. *Ad suam veterem fabulam rediit.* Kal. Januariis, eodem Oppio ad pedes Serrani generi sui accidente, ille noctem dari sibi ad deliberandum postulaverat, quâ impetratâ, intercessionem non remiserat.

Ibid. 15. *Illam porticum.* Vox obscura, & fortasse corrupta. Fr. Gronovius reponit illam *πόρνην*, aut *πορνίδιον*. Quam enim statuam Libertatis deæ posuerat Clodius, ea fuerat imago Tanagræ meretricis.

173, 10. *Omnium fanorum, lucorum.* Codices habent *locorum*: unde Corradus & Malaspina, deletâ voce *fanorum*, reponunt *omnium sacrorum locorum.*

Ibid. 22. *Non facilè careo.* Deest pluribus in mss. negatio, & meliùs abest.

Ibid. 24. *Quod sensisti tu absens, præsentes &c.* Supple, inquit Bosius, *senserunt.* Sed præstat legere cùm Malaspina, *quod sensisti tu absens præsensque; quorum studiis &c.*

Ibid. 29. Magis arcana, secretiora.

174, 25. *Quum judicium nolebat.* Clodius de vi postulatus

postulatus a Milone, ad vim confugit, ut antequam causam diceret, ædilis crearetur, atque adeo judicium effugeret.

Ibid. 27. *Sed tamen causam.* In qua scil. non omnis defensionis ansa præcideretur: poterat enim vim a se amoliri, *in alios derivare.*

175, 2. *Designatorem.* Designatores dicebantur curatores ordinis & loci cuique in ludis, spectaculis, in pompa funebri, atque etiam in certaminibus.

Ibid. 17. *Præsens trudi.* Codices habent *præsens videri:* unde Grævius censet legendum, *præsens vadari.*

Ibid. 28. *In interiorem.* Scil. partem. Alii legunt *in interiora. Sulla se*, nempe excusavit.

176, 1. *Adjuvante Appio.* Qui prætor & Clodii frater. Ita e regiis codicibus alter, ut voluit Manutius. Vulgati, *Oppio. Etiam hercule familiari tuo.* Et hæc videntur dicta de Hortensio, a quo non semel, nec meritò fortasse queritur se tractatum esse insidiosè, & quidem summâ simulatione amoris.

Ibid. 9. *Proscripsit.* Non Marcellinus, cujus non erat ea potestas, quum esset tantùm designatus consul, sed aut Sextius, aut potiùs Milo, qui tribuni plebis.

Ibid. 20. *Fratrum trium.* Clodii, Appii, & Metelli, qui horum frater patruelis.

177, 6. *Paucis pannosis lineâ laternâ.* Ita rectè Bosius e suis mss. a quibus non multum abit alter e regiis, in quo scribitur, *paucis pannosi sine a laterna.*

Ibid. 24. *Respondemus.* Respondere dicuntur debitores, qui ad diem solvunt.

178, 14. *Et velim mihi mittas.* Ita regii co-

dices uterque, pro vulgato, *etiam vellem mihi mittas.* Infra cum Grævio dedimus ex Hesychio & Polluce σίλλυβους, *indices*, pro vulgato συλλάβους.

Ibid. 24. *Emisti locum.* In quo gladiatores exercerentur, quos habebat Atticus, non tam ut ipse munus ederet, quàm ut iis aut locandis aut vendendis rem faceret. *Si locare voluisses, liberasses.* Tanti locasses, quanti emisti. Ita Grævius.

179, 8. Recantatio, quum Cæsarem laudaret, quem antè vituperaverat.

Ibid. 23. Argumento. Scil. ejusmodi, ut modicè laudaremus.

180, 3. *Finis.* Sit de hac re satis. Hanc vocem, quam omittunt vulgati, servant regii codices, cum aliis.

Ibid. 11. *Viaticum.* Votivæ legationis obeundæ, de qua cogitaveram: *Crassipes præripit*, cui, Pisone mortuo, nubserat Tullia.

Ibid. 30. Publicis rebus gerendis par & idoneus.

181, 10. *Erimus* asseclæ, *qui* duces *esse noluimus.*

Ibid. 14. Spartam sortitus es: hanc adorna.

Ibid. 18. *Ut ista improbem.* Ut istorum acta, quæ ad tyrannidem spectant, damnare me ostendam. Malaspina mavult *probem*, sensu planè contrario. Vulgatum servant regii codices.

Ibid. 26. *Illa Hortensiana.* Videtur intelligere librum de philosophiæ laudibus, quem postea scripsit, inscripsitque *Hortensium.*

Ibid. 30. *Illius non amici intemperiem tulisse.* Ne quum videar stultus fuisse, dum Hortensii non amici rationem haud satis consideratam patienter tuli, rursus stultus videar, si scribendo ad eum aliquid, injuriam ejus apertiorem faciam.

Alii sensu diverso legunt, *illius amici intemperiem non tulisse.*

182, 1. Profunda taciturnitas, nimia patientia.

Ibid. 6. *Epistolam, Lucceio quam misi.* Vide Fam. 5, 12.

Ibid. 15. Opportunius.

Ibid. 20. *Conturbare.* Rationibus implicatis & conturbatis creditores fraudare, decoquere.

Ibid. 23. Non pium est mortuis *insultare.* Odys. χ'. 412.

183, 4. Hic verò non curabat, quæ dicebantur. Odys. ά. 271.

Ibid. 12. Ne quid magnum dicas de aliquo, priusquam vitâ functum videris. Ita locus scribitur in codicibus regiis, ut voluit Fr. Gronovius.

Ibid. 19. Odio sit familiaris domus tua, *præ his ædibus Antiatibus.*

Ibid. 24. *Illustrarunt valde. Et scribas ad me velim.* Ita locus scribitur & distinguitur in regiis codicibus, & sic dedit Mongaltius. Vulgati, *illustrarunt. Valde ut scribas &c.*

184, 7. Ficui per Cererem ficus nulla sic fuit similis, *quam est illa* statûs & conditionis mutatio.

Ibid. 20. *Paginulas habeant.* Ita e regiis mss. alter, ut voluit Fr. Gronovius, hoc sensu: Si Pompeius, Cæsar, & Crassus inter se consenserint de consulibus in multos annos, eosque in suis codicillis descriptos habeant non minùs multos, quàm quos antea non populi suffragiis, sed suo arbitratu fecerunt. In vulgatis legitur *habeat*, idque intelligitur de Domitio, ineptè, ut ait idem Gronovius.

185, 8. Civiliter, *ut postulat status reip. & lineam interiorem, h. e. medium teneam*, nec sim ultra aut citra terminos : a stadio ducta dicendi ratio, in quo duæ lineæ, altera, a qua incipit cursus, altera, in qua desinit.

Ibid. 23. *A ceteris.* Censet Grævius excidisse voculam, *ut a ceteris*, quia sequitur particula *sic.*

186, 3. *Eaque, quæ circà sunt*, ut balnearia &c. Ita e regiis mss. alter, cum Corrado. Alii, *quæ Cyrea sunt*, h. e. a Cyro architecto descripta.

Ibid. 21. Et hoc Phocylidis, poetæ, qui hæc verba præceptis suis præponere solebat.

187, 2. *Secum haberet* Manutius rectè, *tecum haberes.* Idem infrà pro *apud Lætum*, reponit, *apud Pætum*, ad quem sunt epistolæ ad Fam. lib. 9.

Ibid. 17. *Gladiatoribusne?* Scil. libertatem daturus esset.

Ibid. 24. Nihil dulcius, quàm omnia nosse.

Ibid. 28. *Populi Apuleia.* Sic designat Clodium, tamquam mollem & effeminatum, qui, ut alter Apuleius Saturninus, populum concitabat.

188, 3. *Abs te.* Has voces delet Fr. Gronovius, quas tamen servant omnes mss.

189, 8. *Hunc* tumultum, perturbationem . . . *Valde sum* famelicus.

Ibid. 17. Præsentem reip. statum, subjectâ ejus rudi formâ, *describe.*

Ibid. 22. *Quàm dixerat.* Fortè, *quàm dixeras*, & sic, Ursino teste, Faernus.

190, 19. Commiserationem.

191, 6. Ut quæque singulis diebus acciderunt.

Ibid. 16. Eximios Areopagitas.

Ibid. 25. *Verita est enim pusilla*, Tullia filia, ne dictum a me aliquid in Clodium animum suum læderet, perturbaret, eique offunderet noxios dolores. Ita Grævius.

Ibid. 27. Amœna loca.

192, 10. Signum autem tibi dicam. Ili. Ψ' 326.

Ibid. 23. *Consules junxerunt.* Vide infrà ep. 18.

Ibid. 27. Excellentia.

194, 9. *Buthroto datæ.* Ita Manutius & Gruterus, probantque Gronovius & Grævius, ut & Mongaltius, pro vulgato, *Bruto datæ.*

195, 3. Ut Aristoteles *in iis quos* externos, rudes *vocat*, ad quos scil. non tantùm discipuli ejus, sed quivis e populo admittebatur.

Ibid. 12. *In* libris de republica.

Ibid. 30. De artis præceptis disputationem. *Huic jocularia*, nempe disputationi. Ita Victorius ex antiquis mss. & sic habet alter e regiis., ut voluere Corradus & Frid. Gronovius. Malaspina mutavit deditque *joculatorem.*

196, 7. *Quum habeat duo faciles.* Me scilicet arbitrum, & adversarium ipsum.

Ibid. 15. *De Procilio rumores non boni.* Hunc in ep. superiori damnatum esse dixit : & quidem in his postremis hujus libri epistolis ordo rerum mirè confusus est ; apparetque divulsa esse, & alieno loco agglutinata plurium epistolarum membra. Id accidit eorum, qui has collegerunt, culpâ, potiùs quàm librariorum : quippe nullá ferè in mss. varietas est.

Ibid. 19. *Non mihi.* Ita codices. Emendat Popma, *non misi.*

Ibid. 29. *Opimius . . . Antius.* Duas hic tri-

bus habuit. Vejentinâ fuit nativitate , Tromentinâ adoptione.

197 , 5. *Hic Abdera.* Consilium Abderitarum , quorum de ſtupore & tarditate multa multi ſcripſerunt.

Ibid. 25. *Rem non habes nullam.* E re tua eſt , multas fieri ſuffragiorum emptiones , ut inde fœnus creſcat.

198 , 8. *Nunc ut opinionem habeas rerum , ferendum eſt.* Ita codices , ſenſu perquàm obſcuro. Fuiſſe hîc aliquid de Gabinio videtur.

Ibid. 15. Larvæ nudæ , de vanis accuſatorum Gabinii terriculis.

199 , 12. Simul philoſophari.

Ibid. 25. *Foris eſſet.* Reſponſurus non eſſet , ut *foris eſſe* dicuntur debitores , qui non ſunt ſolvendo.

200 , 8. Nonne ſcio te , ô Mars , cum Venere *conſueſſe.*

201 , 18. *Lege Cœliâ.* Tabellariâ etiam in crimine perduellionis. Ita Fr. Gronovius pro vulgato *Coctia.*

202 , 14. Pelles , involucra , h. e. ſarcinas , impedimenta quæ tecum aſportaras.

Ibid. 19. Sermo Atticum redolens.

Ibid. 21. *Noſtræ reipublicæ germanam ? peti vide nummis . . . diviſis palam . . . vide abſolutum &c.* Ita Manutius , ut ſit ſenſus , advola , & inviſe remp. ſimilem reip. illi noſtræ , cujus effigiem habes in libris noſtris : vide peti magiſtratus , nummis palam diviſis : vide Gabinium abſolutum , quamvis nocentissimus ſit : detur etiam, ut auctoritate floreat & gratiâ. Vulgò , *noſtræ reip. germanæ : putavi de nummis , . . . inde abſolutum &c.* unde nullus ſenſus.

Ibid. 29. Commiſeratio.

203, 6. *Pompeii Galliâ.* Coloniis Galliæ tranſpadanæ jus civitatis dederat Pompeius Strabo, Magni pater. Mallet Muretus, *Pompeii gratiâ.*

Ibid. 9. *Ab Q. fratre.* Hæc poſtrema pars in regiis mſſ. adnectitur epiſtolæ ſuperiori.

Ibid. 23. *Quum dies venerit.* Placet Malaſpinæ, *quo die veneris.*

204, 16. *Lex curiata.* Quæ ſola militare imperium dabat provincias regentibus.

207, 9. *Satiſdationes ſecundùm mancipium.* Quibus modò venditor tenetur ad evictionem præſtandam.

Ibid. 11. *Aperuiſti.* Adpromisiſti te daturum, si urgeret.

208, 1. *Ad tranſverſum . . . . versiculum.* Ad id, quod de tranſverſo ſcripsiſti, quum pagina ita eſſet ad imum completa, ut nihil ultrà caperet.

Ibid. 19. *Ego arcivero viros.* Ita e veteribus libris Lambinus & Malaſpina, quibus accedit Fr. Gronovius. Regii tamen codices cum vulgatis, *ego arcivero pueros.*

210, 13. *Rufio noſter.* C. Sempronius Rufus. Hunc inter & Veſtorium controversia fuit, cujus arbiter Cicero. Vide Fam. 8, 8. Hinc per jocum dicitur Rufio Veſtorianus infrà 14, 14.

Ibid. 24. *Poſtea etiam jussi valere, quum me exiens e ſua villa.* Ita Manutius, Muretus, & Lambinus. Regii codices mendosè cum vulgatis, *poſtea jam jussi valere, quum me expensè e ſua villa.*

211, 6. *Opperiare.* Affert e veteri libro Urſinus, *odorere.*

Ibid. 30. Gravioris momenti.

212, 17. *Mandato.* De collocanda filia. *Ac me ille &c.* Concisa est oratio. *Ac me ille*, quem nosti, valde rogat, ut sibi nuptui dem Tulliam, & sanè in illam conditionem descendam, non quòd illum probem, sed quia aliorum inopiâ, eo genero contentus esse cogor. Ita locum e vestigiis duorum mss. refingit & explanat Bosius.

Ibid. 23. Difficile dijudicatu.

213, 4. *Attribui oportebit.* Nempe supplementum aut pecuniam in rem militarem.

Ibid. 9. Assensionem.

Ibid. 12. *Ne quid ad senatum.* Fr. Gronovius reponit, *ne quis ad senatum*, hoc sensu, ne quis, quum de me agetur in senatu, moram afferat, postulando, ut sententiæ ordine dicantur, aut numerentur: *consule* aut *numera*.

Ibid. 14. *Quòd cum Scrofa.* Nempe locutus es de eo, quod Chærippus de me dixit.

Ibid. 31. *Mea captio est.* Mihi fraudi, damno est. Ita regii codices cum Lambino & Grutero. Victorius & Manutius edidere, *mea cautio est.*

214, 2. *Tu verò aufer ducentos.* Scil. scapos chartæ, quos mihi paraveram, *dum acta & rumores velis*, ad me perscribere. Ita locum legit & exponit Fr. Gronovius.

Ibid. 15. *Eo autem die credo &c.* Ita regii codices, & editi plerique. Quidam, *eo autem die credi &c.*

Ibid. 22. Sermones.

216, 4. *Quotidie enim magis magisque.* Omittunt vulgati vocem ultimam, quam servant regii codices uterque.

Ibid. 7. *Delaturum novos ; vacationes , judiciariam causam.* Hæc Grævius sic refingit : *delaturum : non vult vacationes &c.* Et quidem Cicero negavit præfectis suis vacationes a muneribus militaribus , & munus judicandi inter Græcos ; idque se ait auctore Pompeio fecisse.

217 , 15. *Nihil nobis fuerat tanti.* Vel lege cum Grævio , *nihil nobis fuerit tanti.*

Ibid. 27. Studio benignissimo & suavissimo. *Saliarem in modum.* Ut solent epulari Salii sacerdotes Martis , h. e. opiparè. Sic apud Horatium *saliares dapes.*

218 , 23. *Ne intercaletur.* Intercalandi cura pontificibus ita permissa erat , ut ii nonnumquam ad libitum , aut per ambitionem intercalarent , unde magna mensium cujusque anni perturbatio. Sic infrà lib. 10. ep. 18. Ciceronem mense Maio morabatur æquinoctium.

219 , 24. Exerceat quisque , *scil. quam norit artem.* Versum integrum in prima Tusculana Latinum fecit. *Quam quisque norit artem , in ea se exerceat.*

220 , 3. Demersa , quæ educi vix possunt e profundo. *Itaque admirabere meam* profunditatem, nimiam patientiam... *tanta mihi* meditatio *hujus virtutis &c.*

Ibid. 23. *Sursum deorsum.* His verbis designatur secta philosophorum Academicorum , quorum mos fuit modò hoc , modò illud probare , ac de rebus omnibus disputare in utramque partem. Si quid est Academicæ philosophiæ , id totum est , inquit , in Aristo. Bosius.

221 , 10. *Marcellus fœdè de Comensi.* Quem in odium Cæsaris , virgis tamquam peregrinum cædi jussit , quum tamen lege Cæsaris civis Ro-

manus esset. *Erat Transpadanus*, ac proinde ex iis coloniis, quas Pompeius Strabo deduxerat.

Ibid. 26. Naves apertas. *Dicrota*, biremes, *& aliquid* remis instructum, h. e. navium actuariarum.

222, 6. Qualis hera, *talis & catellus.*

Ibid. 12 *Sed ego hanc, ut singuli.* Fr. Gron. *ut Siculi dicunt*, tolerantiam... meditatus sum.

Ibid. 18 Animi suspensi & dubii.

Ibid. 21. *Barones* Epicureos, viros a perturbationibus invictos. Quidam legunt *Patrones*, quasi *Patronis* sodales.

Ibid. 27. Decretum, quòd in tabulas memoriæ causâ refertur.

223, 12. Dolenter.

Ibid. 15. Vulgarem, quasi pastoriciam.

224, 1. Signa secundæ tempestatis, ex vexillis in fastigiis navium & domorum.

Ibid. 5. Condolebam.

Ibid. 7. Accommodatius ad rationem tractandæ reipublicæ.

225, 1. *Post pugnam Bovillam.* Post occisum a Milone Clodium ultra Bovillas.

226. 2. *De illo domestico.* De filiæ matrimonio.

Ibid. 23. Mandatum de annuo munere.

227, 13. Arcanum domesticum. Scil. de collocanda filia.

Ibid. 19. *Clavum anni movebis.* Clavis parietibus impactis anni olim notabantur.

228, 13. *Mœragene.* Latronum duce, qui servum Attici fugitivum receperat.

229, 14. Tributum in singula capita... Possessiones. Vide Fam. 3, 8.

230, 27. Simul amanter inserviunt *gloriæ meæ.*

232, 18. Caput... *Inter cæsa & porrecta.* h. e. dum aliis rebus intenti ſumus : proverbium ductum a ſacrificiis, quum inter victimæ mactationem, & extorum in aram impoſitionem ſiniſtri quid accideret, ne litari poſſet, ſed inſtaurari ſacrificium neceſſe eſſet.

233, 17. Doloris conſenſum, commiſerationem.

234, 4. *Exhibeo pupillum.* Ariobarzanem, qui mihi in tutelam a ſenatu traditus eſt, exhibeo creditoribus, ut ipſi exigant, nec jam tueor.

Ibid. 22. *Ne appellaret Meſſallam.* Qui fortè pro Atilio ſponſor.

Ibid. 28. *Valete Patron, & tui condiſcipuli.* Epicurei, qui negabant inſitum eſſe naturâ amorem illum, quo quiſque liberos ſuos complectitur.

Ibid. 29. *De Tarentinis.* Tarentinos vocabant equites binos ſecum trahentes equos, & ad prima ſigna levibus jaculis pugnam irritare ſolitos, inſtar velitum.

235, 2. *Eum.* Hirrum, Cœlii in ædilitatis petitione competitorem, qui ipſius Ciceronis in petitione auguratûs competitor olim fuerat. Vide Fam. 8, 3 & 9.

Ibid. 7. Indignatio *intereſt* ab invidia.

Ibid. 17. Summatim.

236. 15. *A Cilicia.* Hîc e veſtigiis mſſ. exſtitiſſe cenſet Grævius notam numeralem *III*, ut ſit triplici aquarum divortio.

Ibid. 28. Subitos terrores... Inanes terrores belli.

237, 8. *In muſtaceo.* Fuit hoc placenti genus, cui ſubjiciebantur folia lauri.

238, 4. *Ligurino* Momo *ſatisfacere.* Ita ut

Momus ipse nullam irridendi ansam habeat: proverbium in rebus difficillimis usurpatum. Hic volunt designari Hortensium, ob gestus λιγύρες h. e. nimis argutos.

Ibid. 14. Intumesco, superbiâ efferor... *Interim hæc* splendida... In transitu, obiter... Non facilem aditu *me*, *non modo* integrum & incorruptum largitione *præbui*.

Ibid. 21. *Brutum.... excitavi*. Salvo & incolumi per me rege regnoque Cappadociæ, Brutum revocavi ad spem recuperandæ pecuniæ, quæ ei debetur a rege. His verbis præposuit Malaspina ea, quæ sequuntur, *atque etiam &c.* Sed invitis codicibus, & vetustioribus editis.

239, 10. *Incendio Plætoriano quòd Leius adustus est*. h. e. quòd Leius ex appendice judicii Plætoriani vocatus in judicium, post ipsum Plætorium damnatus est.

Ibid. 29. Cornu, instrumentum musicum. *Phemius* cantoris nomen apud Homerum. Sic Atticus servum artis musicæ peritum vocaverat.

240, 16. *Et libenter requiescere*. Hoc totum abesse a veteri libro testatur Ursinus.

Ibid. 23. *Nullo nostro* prospero successu.

241, 22. Clausulam. 28. Dulce amarum.

243, 19. Non supra veritatem. 24. Quadrigas.

244, 9. *Pamphylium (tum Phemio dispiciam cornu) Lycaonium*. Ita verissimâ conjecturâ locum emendavit Mongaltius. Vulgati, omissâ voce ultimâ, habent ex conjectura Lambini *κέρας Aonium*.

246, 2. *Cum anatocismi anniversario*. Ita ut, usuræ, quæ solutæ non essent, singulis annis sorti adjicerentur, atque adeo, crescente sorte, & usuræ crescerent.

247, 17. *Avunculo ejus.* M. Catoni. Brutus matrem habuit Serviliam, Catonis sororem.

Ibid. 21. *Perpetuo fœnore.* Ita ut nullæ usurarum usuræ solverentur.

Ibid. 24. Præter propositum, obiter.

248, 4. *De* arcano domestico. De collocanda filia.

250, 9. *Nec* dispositionem *meam.* 17. Non perit, non evanescit *industria tua.* 20. *Quòd meam* profunditatem, patientiam. 24. Subquerulas, leviter expostulantes. 30. Per detractionem.

251, 2. Addito cibo recreatam. Est in re medica contrarium *detractionis.*

Ibid. 18. *Hanc nonnulli .... interpretantur.* Immo *hac*, & sic habet, Ursino teste, liber vetus.

253, 3. *Fœnus & impendium recusare.* Jurare pupilli patrimonium neque sorti, neque usuris solvendis esse. Fr. Gronovius.

255, 8. Animo a familiari consuetudine alieno. 23. Hortationes. 28. Justitia & veritas a me stat. 31. Historicum.

256, 12. Non te latuit *illud de gestu histrionis*, de quo in libris de republica, quo loco describi a me Hortensium suspicaris: *ego* simpliciter *scripsi.*

Ibid. 25. *In tuum veterem gregem retulisses.* Generum ex equestri ordine legisses.

257, 3. *Tum in Bursa.* Munatio Planco, Ciceronis inimico, qui lege Pompeii, judice fortasse Appio, de vi damnatus, & postea a Cæsare restitutus.

Ibid. 11. *Dissimulantem.* Solebat enim Pompeius aliud loqui, aliud sentire. *Sed enim* ordo, *dispositio .... perturbatior ... te .... sequor* nullo ordine scribentem.

Ibid. 28. Adminiſtrandæ reipublicæ rationem.

258, 5. *Rhosiaca vaſa.* Rhoſus urbs sita in sinu Issico, vasis fictilibus celeberrima.

359, 4. Habentem eamdem vim *exceptionem.* 11. *Propter hanc meam* divisionem. 22. Non ſcriptum *reliqui.* 28. Facultatem utendi ſuis legibus.

260, 2. Quod maximè mirandum. 13. Nihil ipsis credo, fido. 14. O res non contextas, ô perturbatum rerum ordinem. 20. *Ad* Pollucis *adem.* 29. O inſcitiam hiſtoriæ turpem. 30. *Et tu bellè* dubitaſti.

261, 3. Eupolim illum veteris *comædiæ ſcriptorem.* 25. Quid reliquum. 28. Multum quidem abeſt.

262, 25. *Clarissimi jurisjurandi.* Quum Ciceronem abeuntem conſulatu tribunus plebis Metellus concionis habendæ poteſtate privaret, ipsique permitteret modò, ut juraret, magnâ voce juravit operâ ſuâ ſalvam eſſe rempublicam. Vide Fam. 5, 2.

Ibid. 28. Aurea pro æneis. Ili. ζ'. 236... 30. *Quam non relinquam* sine reſponsione.

263, 7. Veriti ſunt quidem recuſare, timuerunt autem accipere. Ili. η'. 93.

Ibid. 26. *Diligentiorem.* i. e. parciorem in villa, quam ſumptuosissimam ædificabat in nemore Aricino.

264, 16. Obiter ſcire. 18. Veſtibulum.

Ibid. 27. Poſt *Leuctricam pugnam.* Quam *Bovillam* dixit ſuprà lib. 5. ep. 13.

265, 11. *Id consilium.* Q. Ciceronis, de dimittenda uxore Pomponia, Attici ſorore.

266. 15. Hiſtoriæ peritissimus. 24. Recens conditam. 25. *Idque* navium catalogo, enumeratione, quæ eſt apud Homerum. Ili. β'. *confirmabat.* 30. Analogia *deceperat*, Phlious, Opous, Sipous, quòd Opuntii, Sipontii.

267, 10. Facultatem utendi suis legibus. 15. *non loquor* supra veritatem.

271, 3. *Pammenia.* Negotia Pammenis, de quibus suprà lib. 5. ep. 20.

Ibid. 6. Fatuam simplicitatem. Vide suprà lib. 5. ep. 2. & Fam. 8, 8.

Ibid. 22. Multos autem in intermedio Auster volvit fluctus lati maris, e vetere tragico poeta.

275, 18. Alienum a familiari consuetudine.

277, 17. Secretius. 18. Uxoris meæ libertus (nosti quem dico) visus est mihi dudum e verbis, quæ inconsideratè effutiebat, turbasse calculos, ex coemptione bonorum Crotoniatæ tyrannicidæ. Timeo ne id adhuc non intellexeris. Unus nimirum hoc ubi consideraveris, reliqua in tuto pone.

278, 12. Uxoris meæ libertus visus est mihi sæpe, garriens & errans in conciliabulis & circulis, quodam modo conturbasse rationes in bonis Crotoniatæ. 17. Ex urbis septicollis mœnibus (*Roma*) Camillo edidit (*Philotimus*) rationes 24 minarum, & 48 minarum æris alieni *ab uxore scil. contracti*; seque debere 24 minas ex bonis Crotoniaticis (Milonis) & 48 ex Chersoniticis in Chersoneso exactis; & quamvis ex hereditatibus, quas adierit, redegerit bis sexcentas & quadragenas; se tamen æris illius alieni ne obolum quidem dissolvisse, quum jam debeantur a Kal. secundi mensis: libertum autem ejus, qui idem quod Cononis pater (*Timotheus*) nomen habet, nihil curasse. Primum igitur hoc, omnia ut serventur; alterum, ut ne usuras quidem negligas, quæ debentur ex die supradicto. Per eos dies, quibus illum pertuli, magno in timore fui. Venerat enim explorandi causâ, at-

que aliquid ſperabat : quâ ſpe fruſtratus, abiit temerè, ſic fatus, concedo : turpe quidem diu manere. Supple, & inánem redire. Ili. β'. 298.

279, 3. Quæ dantur, ſupple ex Platone, neceſſe eſt accipere. 22. Senſim & sine ſenſu. 23. Alia quæſtio.

280, 9. Ænigmaticè. 11. Simpliciter.

281, 13. Propriè ſpinas vellere & colligere : de vitiis Dolabellæ junioris, quæ non vult ab Attico colligi & enumerari. *Sed heus tu*, frumenta in populum *Athenis?* 17. Veſtibulo. 27. Dubitare, aſſenſionem retinere. 31. Dubitationis.

282, 21. *Quid egerit.* Videtur legendum cum Mureto, *quidquid egerit.*

283, 3. Alterius vitæ quasi inſtaurationem, *propter exsilium.*

284, 11. Turpe eſt tacere. Vide Or. 3, 35. Ibid. 25. Confuſionem.

285, 12. Obſerva... conturbatoris Philotimi cupiditatem quàm maximè. 20. Nec me inanem... nec sine ambitione. 25. Dubitare. 28. Improbatio.... dubitatio. 31. Meum ſomnium mihi *narras.*

286, 2. Diuturna dubitatio.

289, 7. Ambitio, cupiditas *Philotimi.* 27. Quæſtionem.

290, 1. Sed mihi numquam perſuaſiſti quidquam patriâ dulcius eſſe. Odys. λ. 34.

291, 5. Vereor.... Trojanos & Trojanas. Polydamas mihi primus probrum objiciet. Ili. χ'. 100 & 105.

Ibid. 21. Præter propositum, obiter. 23. Fluxa, non diuturna.

292, 7. Digressio a proposito. 12. Parabilem.

293, 7. Conturbator, *Germanus Lartidius*, qui fur olim nobilis. 8. Sed hæc quidem, quæ antè acta sunt, omittemus, licet cum mœrore. Ili. ύ. 65.

Ibid. 17. Non accusanda.

Ibid. 26. Versum spondaicum, *si cui voles* juniorum, pro tuo vendito.

294, 31. Nativa & indigena.

295, 1. *Ejus testamentum deporto Romam*, *Ciceronum &c.* Ita e conjectura Manutius, & sic dedit Olivetus. Nam codices vitiosè habent, *ejus est testamentum de portorio &c. Fecit palam te.* Scil. heredem.

Ibid. 9. Naturalem *esse* in liberos *amorem*.

297, 11. *Qui eadem liber non juraret.* Qui manumissus non juraret se eadem præstiturum patrono, quæ ante libertatem datam præstare solitus esset.

Ibid. 19. *Parthi faciunt.* Qui contra spem subitò discesserunt. Vide infrà ep. 26.

298, 10. *Quid si hoc melius?* Vide Fam. 13. 47.

Ibid. 17. Non pœnitenda.

300, 3. Ubi navigium Atridarum; *mihi navigium unum erit &c.*

Ibid. 7. *Dic*, *M. Tulli*, paucis verbis.

301, 7. *Quòd ejus vici Lucceiis sint addicti...* Ita Corradus, & favent regii codices, in quibus scribitur *Lucceiis*. Vulgò, *quod ei vici Lucceii addicti sint.* Alii aliis conjecturis locum refingunt.

302, 28. Pagos, vicos. 3. Quæsitum, quæstionem.

303, 14. *Tartessium.* Cornelium Balbum, oriundum ex agro Gaditano, in quo urbs *Tartessus*.

Ibid. 18. *Reum me facerent.* Adigerent me tamquam reum ad judices de ære alieno, cui ſolvendo non eſſent. Ita codex unus e regiis. Locus eſt corruptus. Vulgò editur, *rem*, aut *reum me facere rentur*

304, 22. *Ut veniret.* Ita regii codices. Vulgò *venire* aut *veniſſe.*

Ibid. 23. *Hoc illi* signum ejuſmodi, ut dubitari non possit.

305, 22. *Devium eſt* obviam prodeuntibus, *& habet alia* incommoda.

Ibid. 25. *Pomptinam ſummam.* Oram ſummam Pomptinæ paludis. Ita regii codices, pro vulgato, *Pontinum ſumam.*

306, 17. Conterito.

Ibid. 30. Neque enim hoc majus eſt malum. Odys. μ'. 209.

307, 24. Recantatio.

308, 4. *Non feciſſet.* Meum enim triumphum exſpectaret extra urbem.

Ibid. 9. Febris accessio. 19. Abderiticum, ſtultum. Vide ſuprà 4, 15.

310, 16. Tecum ago, diſſero de republica.

311, 14. Eſt civilis consideratio... *Sed id* magis philoſophicè diſcutiemus.

Ibid. 28. Confusionem reipublicæ.

312, 5. Mars communis. Ili. σ'. 309. 8. Politicè, ut decet virum reip. peritum.

Ibid. 19. *Ex illa autem ſententia, ira relinquendæ urbis.* Locus corruptus. Emendabat Pantagathus, *illa mea ſententia non relinquendæ urbis.*

Ibid. 24. Deforme & turpe eſt, ejus, qui contrariæ sit in republica partis, debitorem eſſe.

313, 5. Explicabis quæſtionem ad reipublicæ ſtatum pertinentem.

314, 12. *Sed iſtuc ipſum, sicut eſt, magnum malum putet aliquis.* Hanc emendationem a Fr. Gronovio accepit Grævius. Vitiosè regii codices cum vulgatis, *ſed iſtud ipſum sit, ô magnum malum! putat aliquis.*

316, 9. *Umbram...* honeſti, recti. 14. Tabulas novas, h. e. debitorum abolitiones. Exſulum reditus... ut tyrannidem habeat, quæ inter deos maxima. 27. Philoſophor tecum, ſcholam tibi explico.

317, 1. Dubito. 10. Sic ſanè eorum, qui antè nos vixerunt virorum audiebamus laudes. Ili. ♃, 520. 23. Speculatorem. 26. Impetus, impressio.

318, 21. Phalaridis imitationem.

319, 6. Vereor Trojanos. 18. Dubitationem.

320, 9. Heroem. 27. Salvis reipublicæ legibus, ut civem decet. 29. Artis imperatoriæ ignarus.

321, 26. Ad id quod tutum sit.

322, 10. Vates optimus, quiſquis conjiciet rectè. Euripidis verſus, quem sic Latinum fecit lib. 2. de divinatione. *Rectè qui conjiciet, vatem hunc perhibeto optimum.*

Ibid. 13. *Ænigma Oppiorum.* Eſt hoc initium alterius epiſtolæ, ut rectè vidit Manutius. In priore ignoſci poſtulat loquacitati; in altera brevitatem excuſat epiſtolæ.

Ibid. 16. *Succones.* Oppios argentarios *ſuccones* dixerat Atticus, a voce Græca ὀπὸς ſuccus. Alii malunt *ſaccones*, a *ſaccis*, qui ſunt receptacula nummorum.

324, 6. *Scutorum in ludo M. fuerunt....* Ita regii codices & veteres editi. Eſt a Victorio lectio vulgata, *ſecutorum in ludo ꟾↃↃ fuerunt.* Quis

credat in ludo gladiatorio fuiſſe gladiatores unius generis ad quinque millia.

326, 6. *Ad legiones Attianas.* Alii legunt *Appianas*, ut intelligantur duæ legiones, quas per ſpeciem belli Parthici abductas a Cæſare, in Italiam adduxerat Appius legatus.

327, 30. Magis Seſtianum.

329, 5. *Pueros* quum ſubduxero *in Græciam.*

330, 30. *Quum præſertim rogatus eſſet ſcio.* Vocem ultimam poſt Corradum delevit Grævius, quam tamen codices conſtanter ſervant.

331, 16. *Illud* falsò adſcriptum Hesiodo . . . neque cauſam *judicaris priùs, quàm quid uterque dicat, audieris.*

332, 22. Vel simul mori.

333, 18. Vultum oſtendere, faciem aperire.

334, 10. Quæſtio. 18. Dubitatio.

338, 2. *Non venit idem uſu mihi.* Ita codices regii cum aliis. Corradus, cui Muretus & Grævius accedunt, legendum cenſet, *nunc venit idem &c.*

Ibid. 9. *Si te ſecundo lumine hic offendero*, ſupple *moriere.* Vide Rabir. Poſt. 11.

339, 7. *Parthicus caſus.* Quo caſu metum Parthici belli ſubita tranquillitas ſubſecuta eſt.

344, 9. *Des, id feras.* Alludit ad proverbium vetus, *quod dedit, recepit*, hoc ſenſu, de te alii loquentur, ut tu de illis, *ſua quiſque exempla debet pati.*

Ibid. 10. *Hic quidem quæ eſt?* Nempe *dignitas.* Ita Boſius. Alii, *hic quidem quod eſt?*

Ibid. 17. Dipla. Genus notæ, quâ veteres utebantur. Ea erat e duabus lineis in angulum coeuntibus, sic > aut <.

345, 6. *Ad Pompeium, si de pace ageretur,*

profectus : si de bello , quid erit ? Ita duo regii codices , proximè ad Grævianos , qui habent *præfectus , si de bello , quid ero ?* Vulgò editur , *profecturus eram , si de bello , videro.*

Ibid. 22. *Vel fortuna.* Addunt plures editi *cum fortuna* , quas voces ignorant mſſ.

346 , 7. *Non futurus sit ſui juris.* Regii codices cum pluribus aliis habent tantum *non futurus* , unde Jac. Gronovius facit , *nomen futurus.*

351 , 14. *Domitium deſertum.* Regii codices , & Grævii Baliolensis , omiſsâ voce *Domitium* , ſcribunt. *Cn. noſter Brundisium : deſeruit* : idque vulgato vividius.

Ibid. 24. Quum fureret , multa fruſtra cornibus in aerem proruens , *ſeu* fruſtra cornua jactantem , aera cornibus verberantem. Ex poeta incerto.

353 , 5. *Spero etiam , quoniam &c.* Locus miſerabiliter lacer & divulſus , quem ex conjectura velle reſtituere , mera ſtultitia eſt , inquit Grævius.

354 , 27. Inſalutatos. 30. Honeſtum , rectum.

355 , 3. Adverſus id , quod oportet & decet facere. Struant quidlibet , & in me machinentur , rectum enim mecum eſt , a me ſtat.

Ibid. 6. Multam ſalutem honeſto , valeat honeſtum.

356 , 25. Generoſa tua *consilia.* 28. Simul dies conterimus. Hic Rubenius agnoſcit initium epiſtolæ , quæ ſcripta sit ante ſuperiorem. Hæc enim videtur reponenda poſt undecimam lib. noni , quum a Brundisio Romam Cæſar petiturus eſſet.

358 , 5. Monſtrum.

360, 1. Scopus, finis. 5. Præſagio. 7. *Jamque mari magno &c.* Vide Div. 1, 67. 10. Ilias.

361, 10. *Simile Parthicis rebus.* Vide ſuprà lib. 7. ep. 26.

Ibid. 17. De concordia.

372, 5. *Nec aliter video cenſeri.* Ita regius codex : vulgati ex conjectura Manutii, *ac ita video &c.*

373, 16. *Ut illas ſuas ſervent.* Nempe cohortes. Grævius mallet, *ut villas ſuas ſervent.*

379, 9. *Modò eſſe in Tiburtino Lepidi, modò cum Lepido accessiſſe &c.* Ita Lambinus. Locus eſt in mſſ. corruptus, quem alii aliter reſtituere conati ſunt. Grævius dedit *in Tiburti haud lepidè, quocum Lepidum accessiſſe &c.*

Ibid. 30. *Et aut Hæmonis fugam intendis.* Hic quoque locus in mſſ. corruptissimus, quem sic emendabat Ol vetus : *an tu ad Hæmoniam* (Græciæ nomen vetus) *fugam intendis.*

381, 2. *Setenas.* Nomen ignotum Romanis. Pighius reponit *Suſſenas*, qui eo anno Cretam & Cyrenem obtinuit.

Ibid. 6. *Sed nihil diſſero.* Ita cum Manutio & Lambino Bosius, & quidem proximè ad codices, in quibus ſcribitur *deſero* pro *diſſero.* Vulgati *deſidero.*

382, 14. *Totum te probaturum ſcio.* Ita cum Urſino Mongaltius, pro vulgato, *me probaturum ſcito.*

Ibid. 30. Gubernandæ reip. maximè imperitum.

383, 1. Imperatoriæ artis prorſus ignarum.

Ibid. 13. Obviam itiones. 23. Vereor Trojanos.

Ibid. 20. *Lucerias horrent.* Luceriæ, palam

denuntiatas profcriptiones. Vide fuprà ep. 8. & lib. 9. ep. 10.

385, 3. Inanis curæ plena. 18. Remotum ab omni occurfu.

Ibid. 21. *Præsidio reip. fuerunt.* Ironicè dictum.

386, 9. *Irafcetur.* Ita regii codices. Vulgò *irafceretur.*

Ibid. 23. Sub ipfam accessionem febris.

387, 12. *In altero.* De Pompeio detrahentibus affentiendo. *In altero.* Contrà dicendo.

388, 4. Minimè liberam, reprehendendi libertate carentem. 12. Quis eft fervus, de morte fecurus qui sit? Verfus Euripidis. 15. Gratissimum.

Ibid. 20. *Aut etiam conftantia.* Quam retinebunt adverfus Cæfarem.

389, 28. *Manferat.* Pernoctarat.

390, 17. Quæftiones generales, de quibus cogitari, & difputari poteft in utramque partem. *Ibid.* 20. An manendum in patria tyrannide oppreffa. Iftâ verò tyrannide oppresfâ, an quovis modo tyrannidis eversio molienda eft, etiamsi civitas propter id de fumma rerum periculum fubitura sit. An cavendum sit, ne qui tyrannidem evertit, ipfe evehatur. An tentandum sit opem ferre patriæ tyrannide oppreffæ temporis opportunitate & verbis, potiùs quàm bello. Utrùm civis boni sit, fecedentem aliquò quiefcere, oppresfâ a tyranno patriâ. An quodcumque fubeundum difcrimen pro libertate. An bellum inferendum regioni, eaque sit obsidenda, si a tyranno opprimatur. An etiam is, qui non probet tentari bello tyrannidis eversionem, nihilò minùs nomen fuum dare cum bonis debeat. An cum benemeritis & amicis fubeunda pericula in rebus publi-

cis, etiamsi illi minùs rectè de summa rerum consuluisse videantur. Utrùm de patria benemeritus, ob eamque causam gravissima quæque passus, & invidià oppressus, ultro pro patria discrimen subire debeat. An permittendum ei, ut sui ipsius aliquando, & carissimarum personarum rationem habeat, dimissis adversus potentes concertationibus pro republica.

391, 16. Aliquid quod operæ pretium sit. 17. Intempestivus.

392, 7. Bono stomacho, fortiter.

393, 7. Statim enim tibi deinde post *Hectorem* mors parata... Statim utinam mortuus essem, quando non eram sodali, quum interficeretur, opem laturus. Ili. σ'. 98. 11. Quid si non sodali... sed benemerito.

394, 18. *Patronus.* Huic Cicero tribunatum a Cæsare petiit. Ad Q. Fr. 2, 13.

395, 10. Neque mihi pectus firmum, sed animo sum consternato. Ili. κ'. 93. 3. Turpitudinis imago.

396, 15. Cum vi & efficacia. 18. Duobus simul euntibus, *alter alterum prævertisset, cogitando quod e re foret.* Ili. κ'. 224.

Ibid. 28. *Quàm esse cum his.* Cæsarianis. Ita regii codices. Malè editur *cum iis.*

397, 25. Quod proximum est *effecisti.*

398, 16. Occursus, obviam itio. 26. Curam publicam.

399, 1. Ne mihi Gorgoneum caput horrendi monstri. Odys. λ'. 633. 4. Sciens tibi dico. 16. Ingrati animi 21. Navigatio opportuna.

400, 15. *Nimiùm optimati.* Optimatium nimiùm quantum studioso partium. Jocus in libertum.

402,

402, 4. *Ut nos certiores faciat, quid hac re actūrus sit.* Ita regii codices. Vitiosa in vulgatis transpositio, *ut nos hac re certiores faciat, quid acturus sit.* Paulò pòst ex iisdem codicibus dedimus, *Cæsaris actioni*, pro vulgato *Cæsaris rationi.*

403, 4. *Si togatus urbana officia sibi præstitissem, quæ etiam illis*, scil. Lentulo & Pompeio. Ita regii codices uterque, meliùs quàm in vulgatis, *si rogatus... quæ etiam illi &c.*

Ibid. 9. *His præsto.* Nempe Lentulo & Pompeio.

405, 17. Mentor, quonam modo adeam, & quonam modo amplexabor ipsum. Odys. γ' 22.

406, 8. *Tantò plus apud me valere ... volo.* Nec malè e regiis codicibus alter, *tantò plus apud me valet beneficii gratia, quàm injuriæ dolor*, sine verbo *volo.*

Ibid. 11. Fictas causas ago, declamo... *atque in decursu* quæstiones *meas commentari non desino* 16. Dionysius Corinthi, proverbium quo significatur fortunam esse mutabilem, & posse dejici de gradu Cæsarem, Pompeium verò exsurgere.

Ibid. 29. *Dispersu.* Ita regii codices cum plerisque aliis, pro vulgato *discessu.*

408, 11. *Iste omnium turpissimus.* M. Lepidus prætor, ut censet Corradus.

Ibid. 20. *Fortasse sententiâ consularis.* Ita cum editis vetustioribus regii codices. Gruterus & Bosius maluerunt *sententiæ consularis.*

409, 6. Tunc mihi dehiscat lata tellus. Ili. δ' 182.

Ibid. 23. *Sciebam enim te quoto anno &c.* Attico mos fuit pecuniam occupare potiùs in fœnore, unde fructus major, quàm in prædiis, &

inquirere diligenter *quoto anno* exigenda fors esset, & *quantum in solo*, in prædiis haberent ii, quibus credebat, ut in tuto essent fors & usuræ. *Digamma* Æolicum ejusdem formæ fuit cum Latina littera F, quâ vox Fœnus incipit.

410, 2. *Egi per prædem illa daret.* Ita regii codices, ut ex suis voluit Malaspina, sensu aperto: at obscuro vulgati, *egi per prædem illi daret.*

411, 2. In rebus amatoriis.

412, 16. *Alia res nunc tota est, alia mens mea.* Ita regii codices uterque. Vulgati omittunt vocem *mens.*

413, 6. Inconsideratè, stultè. 19. Leniori vocabulo appellas. 20. Oraculum. 24. Implacabile.

414, 3. *Quem* patriæ amantem, *ac* reipublicæ deditum.

Ibid. 8. *Fugamne fidam, an moram deferendam.* Ita corruptè regii codices cum vulgatis. Manutius tentabat, *fugamne fœdam, an moram desidem.*

Ibid. 16. *Sullaturit.* Genus illud regni Sullani concupiscit. *Proscripturit.* Proscriptionum avidus est. Vide lib. 8. ep. 11.

Ibid. 19. Generaliùs.

415, 2. Mortuorum turbam. *h. e.* flagitiosorum, decoctorum, damnatorum &c. qui ad Cæsarem frequentes confluunt, ut umbræ ad Ulyssem apud Homerum Odys. λ. 8. Dubito 10. Probandum, æqui bonique consulendum. 14. Quod futurum est, exspectabis. 18. Sub ipsam accessionem febris.

416, 1. Gratissimum.

417, 6. Mortuorum turbam. 15. Civile, reipublicæ utile.

Ibid. 24. *Quâ prudentiâ potes attendere.* Ita post Fr. Gronovium Grævius & Mongaltius. Codices corrupti habent, *qui prudentiâ potiùs attendere.*

418, 7. Vastum animum, longinqua spectantem. Vide lib. 8. ep. 11. ubi Pompeius dicitur *a primo cogitasse omnes terras, omnia maria movere, Arabiam* felicem, Mesopotamiam *cogitare.* His μικροψυχία, quam vocem nonnulli mallent, non convenit.

419, 18. *Vel potiùs omnibus etiam precibus.* Ita regii codices. Voces *vel... etiam*, quas omittunt vulgati, videntur ad vim majorem accommodatæ.

420, 19. *Mucianum exitum.* Q. Mucius Scævola jussu Marii junioris trucidatus est in curia Hostilia.

421, 25. Non est verus sermo. 28. Prosperitatem, felicem diei successum.

422, 14. Collectio.

Ibid. 29. *Et quàm valde, & quam ob causam.* Ita e regiis codicibus alter, ut voluit Muretus, pro vulgato, *etiam valde, ecquam ob causam.*

423, 17. Falsò ostentabat. 20. Falsa ostentatio.

Ibid. 25. *Oderunt, ut tu scribis, ludum.* Qui nempe ludendus erit, propter incertos belli casus. *Ac vellem, scribis, quisnam hic significasset.* Hæc corrupta sunt. Grævius, deletâ voce *scribis*, malè hic ab oscitante librario ex præcedentibus repetitâ, legendum censet, *ac vellem quinam hi significasses.*

Ibid. 27. *Sed & iste.* Addenda, inquit idem Grævius, vox *amatur*, a librario perperam omissa.

424, 3. *Non tam præstigias... quàm suasio-*

nem violentam. Etenim tyrannorum preces, *inquit* Plato, permiſtæ ſunt, ut ſcis, necessitatibus. *Illa* loca portu carentia. 9. Miniſtrorum copiam. 24. Mœrens, ſollicitudinis plenus. 25. Dedecus, infamiam.

426, 22. Cum auctoritate, certo auctore.

Ibid. 27. *Ad ambitionem*. Hæc corrupta ſunt. Grævius reponebat, *a ſe damnatos*, hoc ſenſu, quidam narrabant Cæſarem dicere a ſe revocatos eſſe ab exsilio damnatos lege novâ Pompeii, *quibus exsilii pœna ſuperioribus legibus non fuiſſet*, ab Sulla verò *patriæ proditores de exsilio reductos eſſe*.

427, 2. *Hæc contra* diſputabat, negabat hæc dicta eſſe a Cæſare. *Bæbius quidam*... *Sed quis, ulli non dicat*, ita homo ignotus eſt.

428, 10. Perfer, gravius *tuliſti*. Odys υ 18.

429, 3. Alia quidem ipſe... alia autem vel deus ſuggeret. Odys. γ' 26.

Ibid. 26. *Philargyro bene*. Scil. reſpondiſti, qui Dionyſium non reliquiſſe, ſed relictum eſſe putabat.

432, 1. *Præcipio*. Ita, teſte Urſino, Faernus, cui accedit Grævius. Codices mendosè habent *præcipit*, aut *prærupi*, unde vulgatum *præripi*.

Ibid. 10. *Id modò nuntiant*. *Sanè in magnis &c.* Grævio probatur conjectura Corradi reponentis, *id modò nuntiant ſanum. In magnis &c.*

433, 10. Mortuorum turba. 18. Clauſula, *ſcil.* ſermonis Cæſariani. 25. Garrientem *hirundinem*.

Ibid. 26. *Actum ne agas*. Ne de ea re facienda cogites, quam antè fieri oportuit, cujus faciendæ tempus præteriit.

434, 2. De civium officio in rempublicam. 10. Consideratio, conspectus.

435, 10. *Ad effligendum.* i. e. perdendum, inquit Grævius. Ita regii codices; & sic habent Victorius & Malaspina, e libris uterque suis omnibus, & Plauto vox est familiaris. Alii *ad affligendum.*

Ibid. 14. *Et aliquando sententiam, ut nihil novi, nisi &c.* Hæc corrupta præclarè emendat Fr. Gronovius, *& aliquando sentiamus nihil nobis, nisi (id quod minimè vellem) spiritum reliquum esse.*

438, 11. Ne ignaviter & ingloriè peream, sed magno aliquo facinore edito, quod a posteris audiatur. Ili. χ' 304.

439, 1. *Etiam mei.* Lege cum Fr. Gron. *jamjam mei.* Cogitabat enim Athenas migrare.

Ibid. 15. *Summarius.* Qui capita rerum breviter tangit, quæ dicendi ratio minimè apta ad persuadendum. Manutio & Grævio placet *nummarius*, i. e. pretio corruptus : hunc enim suprà dixit *emptum pacificatorem* : quibus in locis designari putant Curionem, qui primò visus est a Pompeii partibus stare, ut Cæsari majore pretio emendum se præberet.

Ibid. 19. Considerationum maximè ad rempublicam pertinentium. 30. Exclamatio, suprà quàm dici potest rectè, egregiè.

440, 8. *ἄση.* Animi æstus, anxietas, nihil quod satis probet reperientis. Ita Muretus Var. Lect. 10. 12. pro vulgato *ἄλη.* 10. In republica versandum.

Ibid. 14. *Et turpe, nec tamen tutum.* Vulgò *nec turpe, nec tamen tutum*, contra mentem Ciceronis. Emendavit Fr. Gronovius.

441, 1. Garriens *hirundo.*

Ibid. 22. *Quum igitur hac scire.* Nempe *cuperem*, quod præcessit. Muretus mallet, *ut igitur hæc scirem.*

Ibid. 30. *In regia.* Fuit hoc fanum, in quo sacerdotes & pontifices vocati conveniebant, & rex sacrificulus solitus sacra facere.

442, 2. *Non fugerim.* Quippe qui in publico me conspiciendum præbuerim.

444, 13. *Quorum jam acta atas.* Vulgò *quorum ut ut jam &c.* Sed additamentum illud ignorant regii codices.

Ibid. 17. *Non tam quia majore pietate est.* Locus videtur mutilus, aut corruptus. Pro *non tam*, reponit Malaspina *etiam.*

445, 12. *Huic tu malo.* Vulgò *huic tu, huic tu malo*: quam vocum geminationem non agnoscunt regii codices.

446, 13. *Propius factum esse nihil.* Nempe quàm ut interitu Pompeii finis bello foret. Alii hæc verba collocant infrà post voces *tribunum plebis.*

447, 16. *Minimè offendisses ejus causam.* Minimè visus esses malè judicare de ejus causa & partibus. Ita e regiis mss. alter, ut voluere Fr. Gron. & Grævius, pro vulgato, *minimè offendisses ejus causâ.* Infrà dedimus ex iisdem regiis, *laudabat consilium*, pro *laudavit.*

Ibid. 24. *Hoc quidem est verum profectò.* Deletâ voce *verum*, lege cum Manutio, *hoc quidem est profectum.*

Ibid. 30. *An, quomodo dixerit ille quidem sibi deferri consulatum.* Ita locum exhibet e regiis mss. alter. Vulgo editur, *an... Quomodo dixerim? ad se ille quidem deferri consulatum.*

Ibid. 13. *Et quàm ipse me invito, quà pro illo sit suspicandum.* Ita cum Victorio regii codices, hoc sensu, quàm ipse me invito & excito ad eam partem, si quâ parte aliquid sit recti & honesti pro illo *suspicandum.* Alii cum Lambino malunt *supplicandum.*

Ibid. 19. *Unum periculum est.* Fr. Gron. reponit *vanum* aut *nullum periculum est.*

449, 4. Arcadiam *me poscis, rem magnam me poscis, nequaquam dabo.* Proverbium, quum quis petit, quod fieri non potest, aut est difficillimum.

450, 3. *Fit sedulò, nihil prætermitto &c.* Ex Adelphis Terentii.

451, 1. *Aut alio in loco simili oppidulo.* Scribitur *sive oppidulo*, in duobus mss. Grævii, qui tamen putat alterutrum sive *loco*, sive *oppidulo* ex interpretatione esse inculcatum.

Ibid. 12. Comitatus.

453, 27. *Quod malum majus scilicet tantum.* Voces *scilicet tantum* delendas censet Grævius, natas ex annotatione marginali, quæ in contextum irrepserit. *An invalidè hinc in absentis solus tuli scelus.* Hæc corrupta alii aliter refingunt. Muretum cum Oliveto sequimur. *An qui ejus*, Cæsaris, *absentis*, quum esset in Gallia, *solus tuli scelus*, quum me per Clodium urbe ejecit.

454, 5. *Turpiter facere.* Has voces delevit aut omisit Manutius, quas codices & editi exhibent.

455, 12. Rerum quidem præsentium, inito brevi & extemporali consilio, optimus judex: futurarum autem magna ex parte, ejus, quod eventurum erat, certissimus conjector. 17. Quid

melius, & quid deterius in obscuro adhuc providebat maximè.

456, 12. Navigationem commodam exspectans. 22. *Sit* amor & pietas *in parentes & in liberos*. *Sit* animorum conjunctio & quasi conglutinatio. 25. Commotionem.

457, 25. Æmulatione, invidiâ, quum tu id consecutus esses, quod ipse assequi non potueram, nempe auguratum.

459, 2. *Periculi causâ*. Quod sibi impendere credebant ab altera parte.

Ibid. 18. Certo auctore, cum auctoritate.

460, 2. *Ne unicum filium*. Vulgò *ne unicam filiam*. Correxit Manutius ex ipsa Cœlii epistola, quæ sequitur, & quam eamdem vide Fam. 8. 16.

463, 2. Insolenter, contumeliosè. Victorius maluit τυραννικῶς.

Ibid. 16. Scutalem Laconicam. Brevem epistolam, quales occultis gravibusque de rebus Lacedæmonii ad imperatores suos in loris bacillo circumvolutis scriptas mittere solebant.

Ibid. 19. *Tentabo, ac dicam, me nihil properare; missurum ad Cæsarem: clam ibo &c.* Ita cum Oliveto dedimus ex conjecturis Manutii & Grævii. Codices corrupti habent, *tentabo audeam nihil properare, missurum ad Cæsarem, clamabo &c.* unde nulla sententia erui potest.

Ibid. 24. Deo juvante tibi dico. 25. Urinæ difficultas. 27. Principium.

464, 1. *Hic tamen*. Antonius. 6. *Ille* Cæsar.

Ibid. 13. Alienum a recta morum conformatione. 17. Moribus adhibenda diligentia. 25. Subdolum.

265, 10. *Et in eo laboret.* Ita regii codices, & vetustiores editi, pro vulgato *laborat.*

466, 6. *Quò ille me certiorem vult esse.* Ita Victorius, Bosius, & optimi quique codices, quibus accedunt regii; nec sanè librarii, sed ipsius Ciceronis manus videtur. Qui vim vocis minùs capiebant, pro *certiorem*, dederunt *fortiorem.*

Ibid. 15. Aperto navigio. 20. Acerbè, præcisè, vox a chirurgis ducta, qui vitiosas partes corporis exsecant. 24. Stomachosiùs, iracundiùs.

Ibid. 27. *Monetali.* Propriè monetæ seu nummorum exactori, quum tamen ille argentariam faceret: debuerat quippe adscribere *Ciceroni imperatori.*

467, 9. *Teterrimè.* Scribit alter e regiis, deterrimè.

Ibid. 12. *Rheginus.* i. e. qui Rhegium tenebat.

Ibid. 15. Intempestivè navigandum.

468, 5. *Severiùs adhibebo.* Displicet vox Grævio, qui reponit *severiùs cohibebo.*

Ibid. 10. Sincerum, sanum. 15. Sed hæc quidem, quæ antè acta sunt, omittemus, licet cum mœrore. Ili. τ' 65.

469, 4. Lapsus, error.

Ibid. 6. *De Cælio.* Hic olim, ut Sullæ tyrannidem impediret, bellum in Italia excitaverat.

Ibid. 22. *Peloponnesum ipsam sustinebimus.* Alludit ad proverbium, *Spartam nactus es; hanc tuere & adorna.* Regendi Q. Ciceronis provinciam, hoc est, non Spartam, sed Peloponnesum ipsam sustinebimus.

Ibid. 24. Ingenium, quod disciplinâ subigi ac domari possit. 26. *Aut virtus non est res quæ tradi & doceri possit.*

470, 5. Factum viri administrandæ reip. periti.

Ibid. 6. *Evocavit.... denos : & quatuorviri venerunt &c.* Ursinus & Manutius mutatâ interpunctione reponunt, *evocavit decuriones & quatuorviros. Venerunt &c.*

Ibid. 12. In alvo solvenda occupatum esse.

471, 7. Veredum impigrum. *h. e.* quoniam diploma nactus es, tibi licet ex Italia exire cursu publico.

Ibid. 22. *Quâ erui nusquam... posset.* Vel lege cum Frid. Gronovio, *quæ* scil. pecuniæ *erui nusquam... possent.*

472, 12. *Multò se... malle.* Supple, mori dicebat.

Ibid. 21. *Quàm ad idem videretur.* Nempe vocandus : nisi malis cum Ursino legere, *quàm adhibendus videretur.*

473, 13. *Ut palam.* Ut palam vel gemmam annuli cum Gyge Lydio ad palmam convertam, & me non videndum reddam, h. e. occultè discedam. Ita locum interpretatur Frid. Gronovius.

Ibid. 16. *Captiones.* Loquitur de jurisconsulto, cujus est captiones pervidere.

Ibid. 19. O multam animi ignaviam!

475, 11. *Dissimulavimus.* Ita cum Victorio & editis vetustioribus regii codices, pro vulgato, *dissimulabimus.*

476, 25. Prolixam & largam studii & benevolentiæ declarationem.

477, 11. Liquidum & non perturbatum.

Ibid. 26. *ἐνταμηνιαῖον.* Error typographicus. Lege *ἑπταμηνιαῖον. Quòd* ſalva peperit.

478, 5. *Corycæi.* Populi fuerunt Pamphyliæ, qui quum ad ſtationes navium portuſque, mutatis veſtibus, ſe contuliſſent, quæ ibi audierant, ad piratas detulerunt, ut hi ſcirent nomina navigantium, & quorſum navigare conſtituiſſent. Hinc proverbium in eos, qui ſubauſcultant quæ dicuntur, ut ea ad alios deferant. Erneſtus.

Ibid. 14. *Eâdem.* Scil. *viâ.* Ita Grævius. At Victorius dedit *eædem*, Lambinus *eódem.*

Ibid. 20. *De altero ei me purgavi.* Ita cum Frid. Gronovio regii codices, pro vulgato, *de altero ei me purga.*

FINIS.

